GÜNEY 99

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

ocak · şubat · mart '22
çile · şibat · adar '22
january · february · märz '22
20 tl · 5 euro

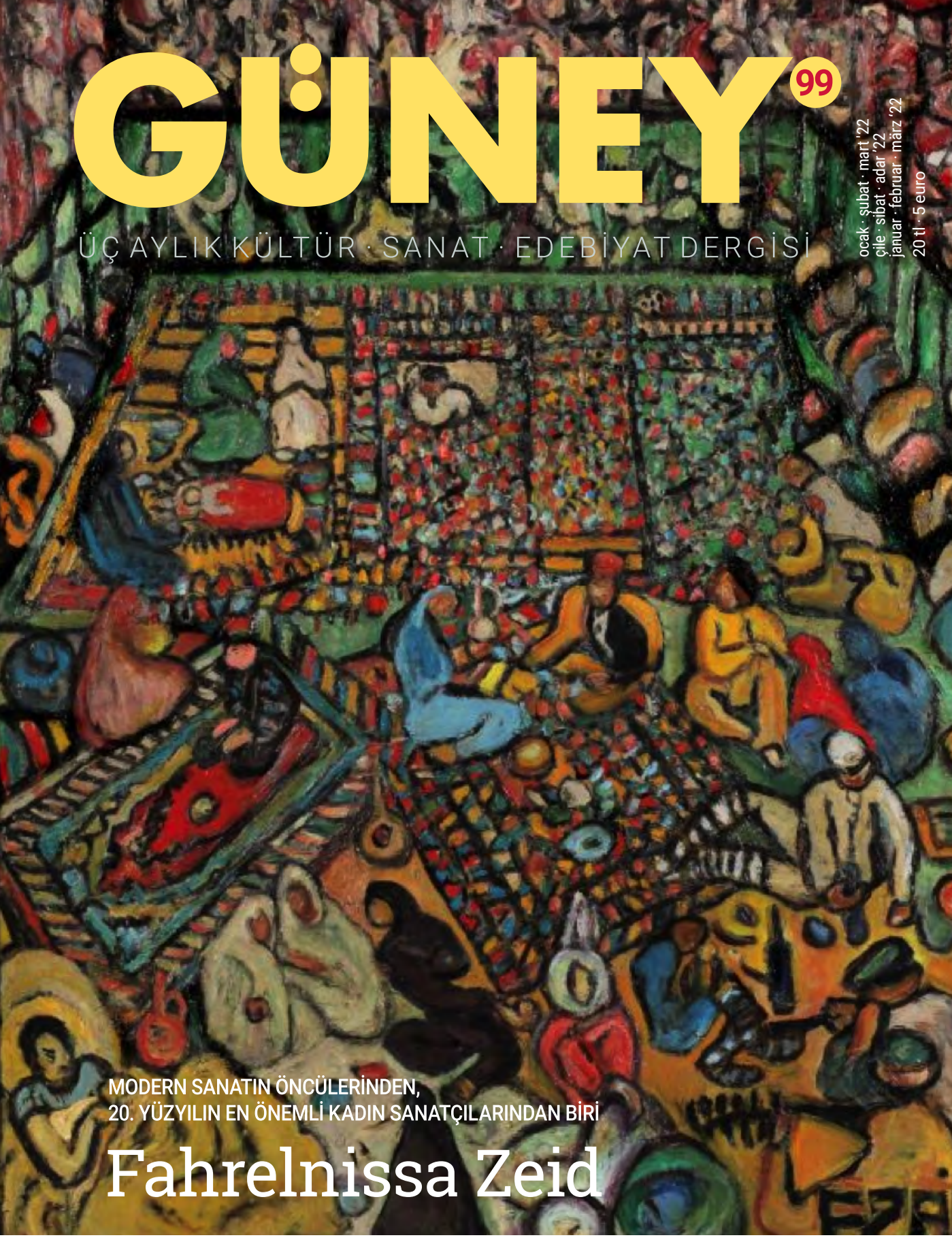

MODERN SANATIN ÖNCÜLERİNDEN,
20. YÜZYILIN EN ÖNEMLİ KADIN SANATÇILARINDAN BİRİ

Fahrelnissa Zeid

- Türkiye Üniversitelerinde Yılmaz Güney Sineması Üzerine Tezler
- Feminizmi Tüylerle Yazan Kadınlar
- Bir serginin ardından ya da kültürsüzlüğün kültürü

9 771312 693899

İLANDIR

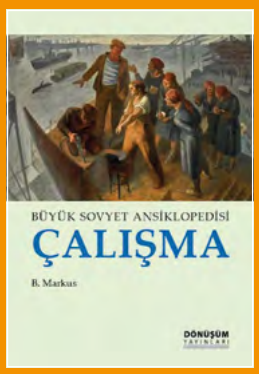

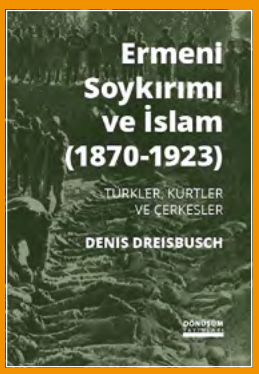

Değiş(tir)mek için kitap(lar)... Okuyun!

Güncel Politika

- **Ne Oldu? Ne Oluyor? Ne Olacak?** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Ermeni Sorununda Tavır** Derleyen: H. YEŞİL ..... 40 TL
- **TKP/ML 3.Konferans Eleştirisi** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Sosyalizmden Geri Dönüş Sorunu** H. YEŞİL ..... 40 TL
- **Troçki/zm Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **İşçi Sınıfının Uluslararası Mücadelesi** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **Dinini Kitabını İyi Tanı** H. UYAN ..... 50 TL
- **Latin Amerika: "21. Yüzyılın Sosyalizmi mi?"** H. YEŞİL ..... 12 TL
- **Demokratik Devrim mi, Sosyalist Devrim mi?** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **Bolşevik Bakışla Mehabad Kürt Cumhuriyeti** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Stalin Eleştirileri Üzerine** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Ekim Devrimi Üzerine** H. YEŞİL ..... 14 TL
- **Mao Zedung ve Çin Devrimi** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **İşçi Sınıfı Hareketi Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Faşizm Nedir? Sosyal Demokrasi Nedir?** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Doğa ve İnsan** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Bolşevik Parti İnşa Öğretisi Üzerine** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Eserleri ve Mücadelesiyle Rosa Luxemburg** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Kemalist Devrim** (1. Kitap) H. YEŞİL ..... 35 TL
- **Halkın Sanatçısı/Halkın Savaşçısı Yılmaz Güney** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Arnavutluk Emek Partisi Değerlendirmesi** K. DEMİRKAPI ..... 20 TL
- **Bir Çay da Senden Olsun** OSMAN ULUDAĞ ..... 50 TL
- **Çölde Ölüm** Ermenilerin Soykırıma Uğraması ROLF HOSFELD ..... 30 TL
- **İbrahim Kaypakkaya** — Kazanımları Ve Hataları — **H.YEŞİL** ..... 20 TL
- **Ermeni Soykırımı ve İslam (1870-1923)** DENIS DREISBUSCH ..... 40 TL

Kültür - Sanat - Edebiyat

- **Sizin Masalınız** HASAN KIYAFET ..... 12 TL
- **Bizim Lise** HASAN KIYAFET ..... 14 TL
- **Nazi Kızları** HERMYNIA ZUR MÜHLEN ..... 15 TL
- **Panta Rei** HASAN ERKUL ..... 12 TL
- **Hikmeti Mavi** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **45'Lik** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **Meydan Düşü** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **Dilan** NURİYE DOĞAN ..... 10 TL
- **Artık Ağlamayacağım** NURİYE DOĞAN ..... 10 TL
- **Yağmur Masalı** ŞABAN DEMİR ..... 10 TL
- **Acılar da Üşür** ORHAN BAHÇIVAN ..... 10 TL
- **Güneşin İntihar Çiçekleri** HÜSEYİN KARTAL ..... 10 TL

Kadın Sorunu

- **Kadın Sorunu Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Sosyalist Kadın Hareketi İçin** H. YEŞİL ..... 12 TL
- **Rusya'da 1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu - 1** "Tavuk Kuştur, Kadın İnsandır" — GÜL ÖZGÜR ..... 24 TL
- **Rusya'da 1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu - 2** "Tavuk Kuştur, Kadın İnsandır" — GÜL ÖZGÜR ..... 22 TL

Uluslararası Komünist Hareketin Belgeleri

- **Manîfêsta Partîya Komünîst Komünist Partisi Manifestosu** KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS ..... 15 TL
- **3.Enternasyonal'de Örgütlenme Sorunu** A.BEWER - A.MÜLLER - B.YAKOLEV ..... 14 TL
- **Burjuva-Demokratik Devrimin Proleter Devrime Dönüşmesi** K.POPOV - A.S.DOBROV ..... 14 TL
- Politik Bir Örgütlenme Biçimi Olarak **Halk Demokrasisi** A.SOBOLEV - H.MINC ..... 14 TL
- **3. Enternasyonal'de Faşizm Üzerine Tartışmalar - Belgeler 1** ..... 15 TL
- **3. Enternasyonal'de Faşizm Üzerine Tartışmalar - Belgeler 2** ..... 18 TL
- **3. Enternasyonal'de Devrim Aşamaları** ..... 20 TL
- **Moskova 1937** LION FEUCHTWANGER ..... 15 TL
- Büyük Sovyet Ansiklopedisi **ÇALIŞMA** B. MARKUS ..... 10 TL

Farklı Yayınevleri

- **Nereden Nereye Türkiye (Sosyo Ekonomik Yapı Araştırması)** H.YEŞİL — YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 40 TL
- **Yılmaz Güney ve Arkadaşları** DEVRİMİN SORUNLARI — GÜNEY ..... 28 TL
- **Yılmaz Güney Sineması** NİHAT TAYDAŞ — KALAN ..... 14 TL
- **İşçi Kadınlar Sermaye Düzenine Karşı Örgütlenin** — YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 10 TL
- **Bolşevik Bakışla Emperyalist Güçler Gerçeği** H.YEŞİL — EL ..... 9 TL
- **Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin Deneyim ve Derslerinden Öğrenelim!** YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 10 TL
- **Çağımdan Utanıyorum** A.KADİR KONUK — GÜNEY ..... 4 TL

TÜM KİTAPLARDA %40 İNDİRİM!

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mahallesi Terkos Çıkmazı Sokak, Terkos Han, No: 1/42
Beyoğlu/İstanbul
Tel.: 0212/2511191
e-posta: donusumyayinlari@gmail.com
www.interyayinlari.com

GÜNEY'DEN SİZLERE

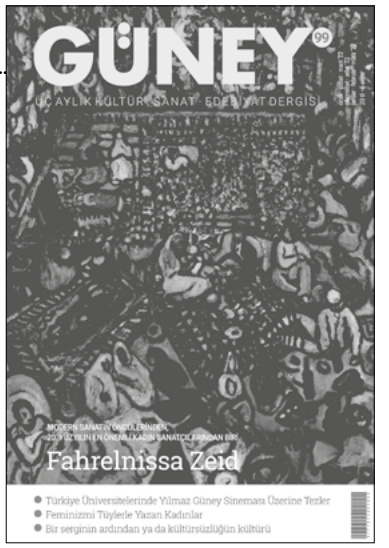

Kapak resmi: Fahrelnissa Zeid, "Üçüncü Sınıf Yolcuları", 1943

Merhaba Değerli Güney Okurları...

Bir yayıncı için, özellikle de devrimci-demokrat bir yayıncı için, yayınladığı dergiye/gazeteye/kitaba zam yapmak ve bunu okura bildirmek bu alanın en zor işlerinden birisi... İşte bu zorluğu dergimizi hazırlarken biz de yaşadık, yaşıyoruz ve üzülerek okurlarımıza bildirmek durumunda kalıyoruz.

Bilindiği üzere geçtiğimiz aylar kur krizinin çokça konuşulduğu aylar oldu. Kur artışına bağlı olarak her şey pahalılaştı.

Doların artışına bağlı olarak her şeye zam geldi. Zamlanan alanlardan birisi de yayıncılık alanı... Yayın çıkarmak ve dağıtmak için gereken bütün zorunlu giderler neredeyse üçe katlandı. Kağıt, boya, baskı ve posta ücretleri arttı. Bu durumda dergimizin fiyat artışına gitmek zorunda kalıyoruz. Bundan böyle dergimiz 20 liradan satılacak. Yıllık abone bedeli ise 150 lira olacak.

Bilinmesini isteriz ki, bu zorunlu artış da aslında maliyeti bile karşılamıyor, maddi zorluğu biraz olsun hafifletiyor. Bu fiyat artışının Güney'in çıkmaya devam etmesi için dayanışma olarak kavranmasını istiyoruz. Güney dergisi çalışanlarının maddi karşılıksız çabaları sayesinde çıkıyor. Okuyucudan da evet destek ve dayanışma bekliyor. Güney okurlarından derginin bir okuyucusu olması yanında bir dağıtımcısı olmalarını, abone çalışması yürütmelerini, ürünleriyle katkıda bulunmalarını talep ediyor.

Okuyun, daha fazla okuyun, okuyalım... Bize dayatılan tüm zorlukları aşmak, kapitalist sistemi yıkmak, karanlığı yırtıp atmak, özgür bir geleceği kazanmak bilinci ve hedefiyle okuyalım...

2022 yılının umudu gerçekleştirme yolunda yeni ve kalıcı kazanımlar getirmesi dileğiyle; yeni yılınızı kutluyoruz.

100. sayımızda buluşmak üzere...

GÜNEY

KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah.
625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 150 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 25 Avro
(Posta Ücreti Dahil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL
1/2 sayfa: 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL
1/4 sayfa: 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 **GÜNEY'DEN SİZLERE**
5 **SİZLERDEN GÜNEY'E**

GİDENLERİN ARDINDAN
6 Sürgünde Yaşamını Yitiren Bir Yazar: DOĞAN AKHANLI
MEHMET DESDE
7 Doğan Akhanlı'nın ardından
HALİL İÇÖZ
8 Yaşamdan zamansız kopuşlar, "doğanın ganunu" mu?
MALİKE KUNDAKÇI

10 20. Yüzyılın En Önemli Kadın Sanatçılarından Biri FAHRELNİSSA ZEİD
GÜLFER UĞUR

12 Bir serginin ardından ya da kültürsüzlüğün kültürü
DERYA GÜMÜŞ

14 Yazar(lık) ya da İki Kemal
TEMEL DEMİRER

17 Turna
HALİL YENİ

18 Dünyanın silikon şehirleri
ŞÜKRÜ ASLAN

19 Yeniden Varoluş
HAKAN MERİÇ

20 Türkiye Üniversitelerinde Yılmaz Güney Sineması Üzerine Tezler
SÜLEYMAN BOZ

28 Feminizmi Tüylerle Yazan Kadınlar
GANİME GÜLMEZ
30 Marie de France — Ursula Liebertz-Grün
33 Edebi olarak kendini geliştirme alanları; manastırlar, saraylar ve kabul odaları — M. Bäurle ve L. Braun

36 Orta Çağ'da Kadınlara Zulmün Tarihi: Cadı Avı
OLCAY BAĞIR

40 Fakir Baykurt'un Anısını Yâd Ederken
HATİCE E. AKDOĞAN

44 Acının Kiracısı Bir Şair: Metin Altıok
ÜZEYİR KARAHASANOĞLU

49 Jara'nın Elleri
ADİL BAŞOĞUL

50 "Üretmek bizim için bir varoluş gerekçesidir" Mahpus Karikatürist Mehmet Boğatekin ile Söyleşi
SÖYLEŞİ: ADİL OKAY

KİTAP
54 "Âşık Görüş" Olarak Yazmak... ya da "Firari Yazılar" Hakkında
SEZAİ SARIOĞLU
55 Med Reşiyan'ın Üçüncü Şiir Kitabı Çıktı
56 Kapetan Kemal: Mihri Belli
CEVAT BAYRAK
57 "Tuhaf Buluşmalar Metrosu" Adlı Oyun Hakkında
ADİL OKAY
58 İlhan Emirli'nin İlk Şiir Kitabı
MUSTAFA DEMİR
59 Hasan Seçkin'den Yeni Bir Şiir Kitabı: Bıçak Yüreğe Dayandı
60 Yaşarken Anlaşılmayanların Çığlığı
B. KORKANKORKMAZ
62 Güldestan Gibi, Toplu Şiirler — Abdullah Karabağ

63 Susturulamayan Şarkılar
CANSU AYDIN

64 Garibaldi Metrosunda Beyaz Bir Zenci
ANTON HANGMAN

65 Turna
İSMAİL GÜNEY YILMAZ

67 Sığınağım
ESMA TEMUR EKİNCİ

68 Başımın Üstünde Yerin Var
ALİ DEMİR

69 İçli Şarkılar
RAHİME HENDEN

70 5 Liralık Çorap Hikâyesi
LEVENT ÖZBEK

71 pragmatizm tatbikatı
BERKAY ÖKTEN

72 Söylenecek Çok Şey Var
FEYZA KURT

73 Bir Almanya İşçisinin Sıla Hasreti ve Hazin Sonu
ALİ ADIGÜZEL

76 Güllü ya da Roza
AYŞE SÖKÜLMEZ

76 Bir Eylül Akşamı/ Şeveke Îlonê
MED REŞİYAN

79 Açlığın Resmi
ASIM GÖNEN

81 Düşler Kuralım
MUSTAFA ÖREN

82 Dağbaşı
GÜLBİN SODAN

82 Songülce
SONGÜL AKYILDIZ

82 Kap
TAN DOĞAN

84 Hiçbir Yerde
ÜMİT TOPÇU

84 Düz Yazım
OSMAN AKYOL

85 Nalîn / Nalan
A. KARABAX

86 Dîcle û Ferat
SELAHATTİN ÇAM

86 Her Çocuk Özeldir
AKMAN GEDİK

88 Sinema Notları
ANUŞ PAZARCIYAN

98 Karikatür
K. ÖNTAŞ

SİZLERDEN GÜNEY'E

■ Karikatür: Haydar Bayar

■ Desenler: Özgür Çelik

■ Fotoğraf: Arif Kılıç

GİDENLERİN ARDINDAN

SÜRGÜNDE YAŞAMINI YİTİREN BİR YAZAR:

Doğan Akhanlı

■ MEHMET DESDE

31 Ekim 2021 günü sosyal medyada gezinirken Ünal Salcı'nın *"Dostum, arkadaşım, devrimci yazar Doğan Akhanlı'yı kaybettik"* cümlesini yutkunarak okudum. Doğan Akhanlı'nın yaşama gözlerini yummuş olabileceğine inanamadım. Haberi teyit etmem gerekiyordu. Peş peşe başka sosyal medya kullanıcıları da "Doğan Akhanlı'yı kaybettik" cümlesini yazmaya başladılar. Sonra gazetelerden Doğan'la ilgili haberler okumaya başladım. Yazılanlara göre; Doğan Akhanlı Berlin'de yaşamını yitirmişti. Doğan hakkında Berlin'de anma vb. yapılacak mıydı? Bilgim yoktu. Mustafa Demir'i aradım. Mustafa abi de Doğan'ı tanıyordu. Birlikte Doğan'ın "Granada Tutuklama" kitabının tanıtım toplantısına katılmıştık, belki O'nun haberi olabilirdi. Mustafa abi "haberim yok" dedi. Bana, bir yerlerden bilgi alırsam mutlaka kendisine haber vermemi tembihledi.

Sonra aklıma Doğan'ın kitaplarının redaksiyonunu yapan Tuğba Esen geldi. Tuğba bana, Doğan'ın kadın arkadaşı Perihan'a ulaşıp öğrenebileceğini söyledi. Gerçekten de kısa bir süre sonra beklediğim mesaj geldi. Mesaj şöyleydi: *"Sevgili dostlar, Doğan Akhanlı'yı burada, Berlin'de tabutun başında uğurlamak isteyen herkesi, 16.00 – 21.00 saatleri arasında Havelhöhe Hastanesi'ne davet ediyoruz."* Hemen Mustafa Abi'yi aradım, buluşup birlikte hastaneye gittik. Doğan'ın kadın arkadaşı Perihan Zeran'a başsağlığı diledik. Yan oda da Doğan'ın naaşı başında saygı duruşunda bulunduk.

Perihan, Doğan'a Haziran 2021'de akciğer kanseri teşhisi konulduğunu, teşhis konulduğu sırada kanserin ileri bir aşamada olduğunu anlattı. Perihan devamla, 18 Kasım'da Doğan'ın uzun yıllar yaşadığı Köln Alte Feuerwache'de anma toplantısının yapılacağını ve 19 Kasım'da da naaşının yakılacağı bilgisini verdi.

Doğan bir ateist yazardı. Vasiyeti, düşüncelerinin bir sonucuydu. O, materyalist düşüncesine uygun olarak dinsel bir tören istememişti. Doğan, yaşarken ateist ölürken dinsel törenlerle gömülenlerden değildi.

Yaşamı

1957'de Şavşat'ta başlayan bir yaşam 2021'de Berlin'de noktalandı. 64 yaşındaydı ve yapacak daha çok işleri vardı. Gençlik yıllarında devrimci düşüncelerle tanıştı. 12 Eylül askeri faşist darbesinden sonra beş yıl illegal yaşamak zorunda kaldı. 1985'te İstanbul'da yakalandı. Üç yıl hapis yattı. 1991'de uzun yıllar yaşayacağı Köln'e geldi. Sığınma başvurusu kısa bir süre içinde kabul edildi. Sürgün yıllarında annesini ve çok sevdiği büyük abisini kaybetti. Son yolculuklarında onların yanında olamadı. Babası hastaydı, babasını ölmeden önce görmek istiyordu. Babasını görmek için Ağustos 2010'de İstanbul'a uçtu. Havaalanında tutuklandı. F tipi hapishanesinde dört ay yattı. Hapishanede iken babası yaşama gözlerini yumdu.

Türk devleti Doğan Akhanlı hakkında "kırmızı bülten" çıkardı. Ağustos 2017'de, tatilde bulunduğu İspanya'nın Granada şehrinde tutuklandı. İspanya'daki zorunlu ikameti iki ay sürdü.

İlk karşılaşma…

Doğan Akhanlı'yı gıyaben tanıyordum. 1998-1999 yıllarında yayımlanan "Kayıp Denizler", "Kıyamet Gününün Yargıçları" ve "Madonna'nın Son Hayali" adlı üçleme kitaplarını okumuştum. Almanya'da, Doğan Akhanlı'nın serbest bırakılması için yürütülen kampanyada aktif bir rol üzerlenmiştim.

Doğan Akhanlı dostları, 2011'de Berlin'de bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda Doğan, Türkiye'de ve hapishanede yaşadıklarını anlattı. Konuşma bölümünde söz alarak kısaca şunları söyledim: *"Benim yaşadıklarım ile Doğan'ın yaşadıkları arasında birçok benzerlik var. Ben de Almanya'da yaşamını yitiren babamın cenazesini Türkiye'ye götürdükten üç hafta sonra tutuklandım. Doğan'da, hasta olan babasını görmek için Türkiye'ye gittiğinde tutuklandı. Ben 2,5 yıl farklı hapishanelerde kaldım. Dört yıl yurtdışına çıkışım yasaklandı. Türk hapishanelerde ve açık hava hapishanesinde altı yıl üç ay kaldım."* Bu konuşma sonucu Doğan'la ve toplantıda bulunan başka kişilerle tanıştım. Doğan bana "Fasıl" kitabını, bende Türkiye'de

yaşadıklarımı anlattığım "Bir Devlet Bir İnsan, Sözde Yargının Kıskacında" başlıklı kitabımı verdim.

Daha sonraki süreç içinde Doğan'la birçok kez toplantılarda karşılaştım. 3 Mayıs 2017'de, Güney Dergisi/Özer Film ortak yapımı olan "Halkın Sanatçısı Halkın Savaşçısı Yılmaz Güney" belgeselinin gösterimi Berlin'de yapıldı. Belgesel gösterimine Doğan Akhanlı'yı da davet etmiştik. Ancak Doğan'ın başka bir programı olduğu için bu gösterime gelemedi. Belgesel gösteriminden birkaç gün önce Doğan'la bir kahvede buluştuk. Yılmaz Güney ve ülkelerimizin sorunlarına dair sohbet ettik.

11 Haziran 2019'da Uluslararası Af Örgütü Türkiye Berlin Grubu'nun düzenlediği "Türkiye'de İnsan Hakları" konulu toplantının konuşmacıları Doğan Akhanlı ve Çetin Desde idi. Toplantı oldukça verimli geçmiş ve katılımcılar tarafından da beğenilmişti.

Anıları ve ürettikleri ile hep yaşayacak…

Doğan bir yazar, insan hakları savunucusu, çevirmen ve oyun yazarı idi. Doğan Akhanlı insan hakları ve hatırlama kültürü üzerine yoğunlaştı. 1915'te Ermenilere yönelik gerçekleştirilen soykırım alanında araştırmalar ve çeviriler yaptı. 2003'te "Talat Paşa Davası-1 Tutanaklar"ı yayımladı. Hatırlama kültürü ve Ermeni soykırımı üzerine yoğunlaşması, hedefe konulmasının nedeni idi. 2010'da uyduruk gerekçelerle tutuklandı ve daha sonra hakkında "kırmızı bülten" çıkarıldı.

Doğan, *Kayıp Denizler, Denizi Beklerken, Gelincik Tarlası, Kıyamet Günü Yargıçları, Madonna'nın Son Hayali, Babasız Günler* gibi eserlerin sahibi idi. Her ölüm erken ölümdür, bazı ölümler gerçekten de çok erkendir. Doğan'ın ölümü de erken gelen bir ölümdü.

Doğan, eserleriyle, duruşuyla mücadelemizde hep yaşayacaktır. Anısı mücadelemize rehber olsun… ■

Doğan Akhanlı'nın ardından…

■ HALİL İÇÖZ

İnsan yaşadıklarıyla, biriktirdikleriyle, bıraktıklarıyla tamamlıyor kendini.

Dün akşam Köln Alte Feuerwache'de Doğan Akhanlı için yapılan uğurlama töreninde buna tanık oluyorum. Bu sabah Köln Melaten mezarlığında bunu yaşadım. Çoğu Alman yüzlerce arkadaş, dost yoldaş hüzün içinde son görevlerini yerine getirmek için oradaydı. Nar taneleri eşliğinde geleceğe bırakılan umut, insanlığa duyulan özlemle uğurlandı Doğan.

Kısaca tanıma şansına sahip olduğum Doğan, ömür boyu faşizmin terörüne boyun eğmemiş ve 1991 yılında Almanya'ya gelmişti.

Doğan bir mülteci olarak geldiği Almanya'da evrensel bir dille gönüllere yerleşti ve burada kelimenin gerçek anlamıyla kendini yeniden üretti.

İnsan hakları mücadelesinde aktif yer aldı, karşılığında vatandaşlıktan çıkarıldı.

Ama yılmadı, kendini edebiyatla yeniden üretti. Onlarca Türkiyeli, Alman ve diğer Avrupalı kurumla ortak çalıştı. Kendinde insan Doğanı yeniden, yeniden üretti.

Sakindi, sakinliği zulmün kalelerinde depremler yarattı.

Ama o sakindi. Yaptıklarıyla, yazdıklarıyla, dokunduklarıyla barbarlığa karşı savaşa devam etti.

Ama o sakindi. Bıraktığı eserlerle, senaryolarla, sakin sakin yürüdü yolunu.

Deney biriktirdi, insan biriktirdi, ardından hak ve özgürlük mücadelesinde kurumlar biriktirdi.

Yaşadıklarıyla, biriktirdikleriyle, bıraktıklarıyla, sessiz bir çığlık oldu Doğan. Ardından hüzün, ardından direnç, ardından umut, ardından aşka ve insana duyulan özlemi bırakıp gitti.

Güle güle, insana duyulan her özlemde yaşayacaksın sevgili Doğan…

19 Kasım 2021 Köln ■

Güle güle Doğan Akhanlı… Seni unutmayacağız değerli dost…

Güney Kültür Sanat Edebiyat Dergisi olarak bir dostu, Doğan Akhanlı'yı kaybetmenin üzüntüsünü yaşıyoruz.

Doğan Akhanlı dostumuzdu… O'nu devrimci mücadele içinde tanıdık.O'nu, 12 Eylül Cunta faşizmine karşı mücadele içinde bir devrimci; Metris zindanında baskılara ve işkencelere karşı sesini yükselten bir direnişçi olarak tanıdık. O'nu insan hakları mücadelesinin, işkence mağdurlarının, sürgünlerin sesi, bir aktivist olarak tanıdık. O'nu Anadolu ve Mezopotamya topraklarında halklara yapılan soykırım ve katliamlara karşı gözlerini kapamayan; tam tersine, başta Ermenilere yapılan soykırım olmak üzere egemenlerin halklara uyguladığı baskı ve katliamlar karşısında sesini yükselten, tutarlı ve örnek bir aydın olarak tanıdık. O'nu, halklar arasında gerçek ve kalıcı bir kardeşliğin yaratılabilmesi için tarihle yüzleşmek gerektiğini savunan, bunun için çaba harcayan bir düşün insanı, bir yazar olarak tanıdık. O'nu kalemini "silah" olarak kullanan iyi bir yazar, iyi bir edebiyatçı olarak tanıdık… O'nu sakin ve güleryüzlü, alçakgönüllü ve dayanışmacı bir dost olarak tanıdık…

Bugün O'nu son yolculuğuna uğurluyoruz. O, halkların gerçek anlamda özgür olduğu, barış ve kardeşlik içinde yaşadığı yeni dünya yaratma mücadelesinde artık bedenen aramızda olmayacak. Ama O, bu mücadelede geride bıraktığı eserleriyle anılacak, yaşayacak… Anısına saygıyla…

Güney Dergisi Yazı Kurulu a.

Yaşamdan zamansız kopuşlar, “doğanın ganunu” mu?

■ MALİKE KUNDAKÇI

“Aferin O’na, ne güzel bir jest,” dedim yakınlarından birinin incelikli bir davranışını duyduğumda, “ee olcak u gadan, eşşek değil ya!” demez mi.

Kendisini oğullarından biri gibi gören teyzesi, mahallede bir gezinti esnasında yorulunca, “koluma gir bakayım Recep” dediğinde,“aah ah, sen gençliğinde olsa beni yakınına bile yaklaştırmazdın ya!” esprisini patlatıverdi.

O’nu yakından tanıyanlar, gayet ciddi havalarda ama yarı tebessümle kimbilir ne çok esprilerine, doğruluğuna can-ı gönülden inandığı, savunduğu siyasi görüşlerine gelen herhangi bir eleştiriye kısa özlü cümlelerle nasıl cevaplar verdiğine, taşı gediğine koyduğuna tanık olmuşlardır muhakkak. Sonuncu kez şaka gibi “benden bu kadar, haydi bana eyvallah!” dediği günden beri sesi hâlâ kulaklardadır belki.

Doğaya döneli günler geçti. Toprağın altında üçüncü cuması bugün. “Oğlum, kızım yoruldum, şöyle kolunuza yaslanıp yürüyeyim” diyecek yaşa gelmeden 67’sinde yaşama veda etti.

Çocuk yaşta şoför muavinliğiyle başladığı yaşam kavgası, doğru insanlarla karşılaşması, aklı, mantığı, sağduyusu O’nu bilge kılmıştı. Hayat Üniversitesi’nden yüksek dereceyle diplomalı bir bilge. Yerkürede olup bitenleri, gelişmeleri hep tüm zenginlikleri yaratan emek, emekçiler cephesinden yorumlayan, değerlendiren bir halk adamı.

Diyalektik yöntemin, tarihi materyalizmin teorisini yutmuş, kitaplar devirmiş, üniversitelerden diplomalı birçok entelektüelin sıradan insanlara açıklamakta, kavratmakta zorlandığı konuları O, basit, anlaşılır, kısa cümlelerle özetleyiverirdi.

Erken yaşlarda çoluk çocuğa karışması, yakınlarıyla birlikte geniş aile sorumluluğu O’nu gecesi gündüzü birbirine karışan çalışma koşullarını omuzlamaya zorlamış.

Fakat Recep, tüm zorluklarına, fiziki yorgunluklarına rağmen yaşam koşullarını sırtında ağır bir yük olarak değil, sorumlu ve onurlu bir yaşamın gereği olarak kavramıştı.

Daha iyi yaşam umuduyla 20’li yaşlarda ülkesini terk edip Fransa’ya göç etmiş. Önce Alsace bölgesinde, ardından da Paris’te farklı alanlarda çalıştıktan sonra fırıncılıkta karar kılmış.

Emperyalist bir ülkede, kapitalist sistemin işleyiş kuralları, bağımsız iş yapmak isteyen küçük çaptaki işletmecilere, özellikle yabancı kökenli girişimcilere kolay nefes aldırmıyor. Sistemin çeşitli kurumlarının baskılarına, ırkçı, kendilerini beğenmiş işgüzar memurlarının saldırılarına, küstahlıklarına direnmek çoğu zaman bıktırıcı, usandırıcı, psikolojik yönden yorucu. Sonradan ortaya çıkan onulmaz hastalıkların tohumları bu dönemlerde atılıyor çoğu zaman.

Recep, kısa süren ömrünün, çocukluk yılları dışında kalan büyük bölümünü, dilini bile öğrenmeye ne imkân ne fırsat bulabildiği Fransa’da sistemin çarklarıyla boğuşarak tüketti. Fırsatçı avukatlar, noterler, icra memurları, vergi kontrolörleri, çeşitli vergi, sigorta kurumları, bankalar vb. velhâsıl sistemin tüm asalakları atmacalar gibi sürekli tepesindeydiler.

Büyük tekellere vergi indirimleri, vergi muafiyetleri, finansman imkânlarıyla alicenaplık, çoğu zaman fiziki, kol emeğiyle üretim yapan küçük işletmelere saldırganlık. Kapitalist sistemin emek ve emekçi düşmanı özelliklerinden biri. Tüm zorluklarına rağmen Recep, küçük çaptaki işletmesi Tandır Ekmek Fırınını yirmi yıldan fazla ayakta tutmayı başardı. Muhasebecisinden, avukatına, fırıncılardan, livreurlerine (dağıtımcılarına) istihdam sağladı.

Çalışma arkadaşlarıyla ilişkilerinde dürüstlük, hakkaniyet, dostluk hâkimdi. Çünkü bizzat emekçiydi. Üç kuruş görünce burnu Kaf Dağı’na çıkan sonradan görmelerden olmadı hiçbir zaman. Alçak gönüllüydü, yaraya parmak basandı. Kısacası, insan gibi insandı.

80’li yılların başından 2013’e kadar Paris’te tek Türkçe Kitabevi, Özgül Kitabevi’ni yukarıda değindiğim zorlu koşullara direnerek işlettikten sonra kısa süren emekliliklerini hastalıklarla boğuşarak noktalayan Françoise’ımız, Rüstem’imiz gibi fırıncı Recep’imiz de bu rezil dünyadan erkenden göçüp gidenler kervanına katıldı.

Memlekette aynı kadın katliamlarındaki "ya benimsin ya da kara toprağın" mantığıyla yangınların, içindeki canlılarla birlikte dağları, ormanları kasıp kavurduğu günlerde Recep Savaş, 13 Ağustos cuma sabahı, maddi, manevi tüm acılara "artık yeter pes" demiş.

Hastalığı boyunca hep yanı başında duran eşi, "kaybettik" diye haber verdi. Beklenen bir sondu. Yine de çok değerli bir arkadaşın, bilge bir dostun, insan gibi insan bir kardeşin ebediyete göçü karşısında şaşkın donup kalıyor insan. Ölüm karşısında çaresizliğin acziyle bir saate yakın dolanıp durduktan sonra sevgili eşine, "sizler sağolun, ardında bıraktıklarına sağlıklı uzun ömürler ki O hep yanı başınızda, hepimizde yaşamaya devam edecek (doğrusu, yaşamayı sürdürsün olacaktı)."

"Acılarından kurtulduğunu düşünerek tahammül etmeye, metin olmaya çalış. Alnından, yanaklarından öp benim için. Metanet dileklerimle kucaklıyorum seni, çocukları" diye yazabildim ancak.

Ortak arkadaşlarımızdan kimine mesajla, kimine doğrudan telefonla ulaşıyorum. Üzüntümü alt etmek, üstesinden gelmek istercesine. Konuşamıyorum. Bazıları duymuş, bazıları habersiz.

Bazen uzun zaman doğrudan görüşmediğimiz, haberleşmediğimiz arkadaşlarımızı, yakınlarımızı aniden görme, konuşma, sesini duyma arzusuyla telefonlara yapışırız. Varsa facebook sayfasında herhangi bir paylaşımı rahatlarız. Demek ki iyi, yaramaz bir durum yok!

Temmuz'un ilk haftası kendisine ulaşmaya çalıştım, kayıtlı tüm telefonlarını denedim, mesajlar yazdım. Ses yok. 9 Temmuz akşamı hastane odasından kendisi aradı. Yolcu olduğu belli, mecalsiz, çok zayıflamış. Sesim titriyor, konuşmakta zorlanıyorum. O hâldeyken bile yine bilge tavrıyla beni teselli etmeye çalışıyor. "Doğanın ganunu bu, yapacak bi şee yok, üzülme" diyor. "Üzülme"!

Son yolculuğuna çıkmadan O'nu mutlu edecek ne yapabilirim diye kıvranıyorum. Kendisinin ne çok değerli bir insan olduğunu, bu dünyanın yaşanılır bir dünya olması için daha ne çok Receplere ihtiyacı olduğunu, arkadaşım, dostum, yoldaşım, kardeşim olduğu için ne çok onurlandığımı, kendisiyle gurur duyduğumu yazayım diyorum. Ama bu, açık açık "artık sen ölüyorsun" demek olmaz mı? İnsan son anında dahi "belki yaşama tutunurum" umudunu korumaz mı? Bu, yaşama tutunma umuduna darbe olmaz mı? Bir insan, henüz hayattayken son yolculuğuna nasıl uğurlanır?

Ölümünden bir önceki cuma, 6 ağustos günü eşini arıyorum. O'nu da yorgun, halsiz görünce "hasta mısın?" diye soruyorum. "Yok, arabadayız, hastaneden eve dönüyoruz". "Olumlu bir gelişme, iyileşme emaresi?" Umutsuzca, telefonun ekranını Recep'e yöneltiyor. Bitkinliğine rağmen tebessümle selam veriyor, yine teselli etme çabası ; "Doğanın ganunu bu, üzülme!"

Bu "doğanın ganunu", neden insanlığa zerre kadar olumlu katkısı olmayan, tam tersine milyonlarca, milyarlarca zincire vurulmuş modern kölelere dünyayı dar edenlere, cehennem zebanilerine işlemiyor?

Tam da bu ganunu tersine çevirmek için Receplere gereksinim var. Modern kölelerin hepsinin Recepleşmesi imkânsız ama yüzde biri bile Recepleşse yeterli!

Çünkü Recep Savaş, taktik vb. adına burjuvazinin bir bölümünün payandası olmayı siyaset sananlara "o yüksek siyasetiniz sizin olsun!" diyenlerdendi.

Kendi dertlerini aşmış, kişisel kurtuluşunu tüm insanlığın kurtuluşunda görenlerdendi.

Sömürünün, faşizmin, işkencenin, işsizliğin, yoksulluğun ortadan kalkmasının, savaşsız, sınırsız bir dünyanın kurulmasının mümkün ve kaçınılmazlığını özümseyenlerdendi. Yoksa insanlık, kapitalist barbarlık altında uçuruma yuvarlanmaya mahkûmdu. Yakın zamanda peş peşe yaşanan salgınlar, felâketler zamanın daraldığının habercisi!

Recep, başka kıt'alardan başka diyarlardan hiç tanımadığı, görmediği insanların uğradığı baskılara, haksızlıklara karşı çıkanlardandı.

O, "yirmisinde komünist olmayanın kalbi, kırkında komünist kalanın beyni yoktur" diye düşünenlere gülüp geçenlerdendi. Bertold Brecht'in "Komünizme Övgü'sünde sözünü ettiği: *"Komünizme aptalca diyen aptallar, ona pis diyen, pislik içinde yüzenlerdir"* bunlar diyenlerdendi.

O'na göre insan, kapitalizmin insanlığa ve doğaya düşman olduğunu kavrayandı. Bunun için doğayla uyum içinde üretimin, herkesin yeteneği ölçüsünde katkıda bulunacağı ve ihtiyacı kadarını alacağı bir toplum düzeninin gerekliliğini kavrayan ve ona uygun davranandı.

Çünkü böyle bir toplum düzeninin objektif şartlarının varlığı, kör gözüm parmağına diye bas bas bağırıyordu.

Bugün dünyada var olan zenginlik kaynakları, tüm insanları bolluk içinde yaşatacak seviyede. Yeter ki siyasetin merkezine bir avuç muktedirin çıkarları değil, toplumun, insanlığın çıkarları konsun diyenlerdendi.

Kaynakların ve üretim araçlarının insanı temel alan bir ekonomik sistemde akılcı kullanımıyla er ya da geç bu cehennemin cennete dönüşeceğini savunanlardandı.

Elbette Büyük İnsanlık, çaresiz, alternatifsiz değil. Yeter ki, azımsanmayacak bir bölümü Recepleşsin.

Recep, yaşanılır güzel bir dünyanın harcına bir tuğla koyup sırasını erken savanlara katıldı.

Yakınlarına, geride kalanlara metanet dileklerimle sağlıklı, huzurlu uzun ömürler.

Paris, 27 Ağustos 2021 ■

MODERN SANATIN ÖNCÜLERİNDEN, 20. YÜZYILIN EN ÖNEMLİ KADIN SANATÇILARINDAN BİRİ

Fahrelnissa Zeid

■ **GÜLFER UĞUR**

Bir ressam adı söyleyin desem... Uluslararasından olsun!

— Leonardo da Vinci, Michelangelo, Picasso...

Sayarsınız şüphesiz birkaç tane...

— Peki Türkiye'den olsun, desem?

— Abidin Dino, Bedri Baykam ...

Bu saydıklarınızın hepsi erkek ressam... Hadi bir de kadınları sayın bakalım! Uluslararasından?

— Frida Kahlo, diyeceksiniz büyük ihtimalle... (Tabii ki, Frida Kahlo! Çok popüler bu ara. Yastık kılıfından çantaya dek türlü çeşit ıvır zıvırın deseni olmuş durumda!)

Peki ya Türkiye'den bir kadın ressam desem?

— .....

Akla hemen gelmiyor biri, öyle değil mi? Olmadığından değil elbette, yeterince tanınmadığından. Tanınmaları için yeterli çaba gösterilmediğinden... Hadi unutturulmak istendiğinden demeyelim... Önemsenmediklerinden.

Kadınların yaratıcılıkları, sanatın her dalına ne kadar ilgili ve yatkın oldukları apaçık ortadayken erkek egemen dünya tüm diğer alanlarda olduğu gibi, bu alanda da onları yok sayıyor. Bütün bunlara karşın sanatlarıyla erkeklerin de aralarından sivrilip çıkabilenler olmuş ise, bu esasta onlara rağmen olabilmiştir çoğunlukla.

Fahrelnissa Zeid de bunlardan biridir. Türkiye doğumlu olmasına ve resimleriyle uluslararası alanda takdir görmüş olmasına karşın, Türkiye'de yakın geçmişe dek pek de tanınan bir ressam değil. Tâ ki, Fahrelnissa Zeid, 2019 yılında 118. yaş günü nedeniyle "Google Doodle" olana dek... Sürpriz doodle sonrasında Fahrelnissa Zeid'in kim olduğu birçok kişi tarafından merak edilir olmuş ve dolayısıyla hakkında Türkçe medyada da yazılar yayınlanmaya başlamış.

Peki kimdir Fahrelnissa Zeid?

F. Zeid, 1901 yılında **Fahrünnissa** adı ile paşa kızı olarak İstanbul'da doğuyor. 1991 yılında ise, Amman/Ürdün'de ölüyor.

Türkiye'ye birçok önemli sanatçı ve yazar yetiştirmiş bir aileden Kabaağaçlızadelerin kızı. "Halikarnas Balıkçısı" Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın kızkardeşi. Resime olan ilgisi ve yatkınlığı nedeniyle kızkardeşini küçük yaştan itibaren teşvik eden o oluyor. Bir defasında yaptığı resim çalışmasını şu sözlerle övüyor:

"Aferin Nissa. Cesur kalem vuruşlarına bayıldım. Yaşına göre insanı ürperten bir görüş ölçün var." "Yeteneklisin yavrum, her zaman yanında defter kalem bulundur, hoşuna giden şeyleri durmadan çiz." (https://www.oggusto.com/sanat/sanatci/fahrunnissa-zeid-hayati-eserleri-bilinmeyenleri)

İşgal yıllarında **ilk kadın öğrenci** olarak Sanay-i Nefise Mektebi'ne (Güzel Sanatlar Yüksekokulu) başlıyor. 1920 yılında yazar İzzet Melih Devrim ile evleniyor. Bundan sonra da resim öğrenimini eşiyle birlikte gittiği Paris'te Ranson Akademisi Stalbach Atölyesinde sürdürüyor. İzzet Melih Devrim'le olan evliliğinden üç çocuğu oluyor: Nejad, Şirin ve Faruk. Ne var ki, Fahrelnissa en büyük acısını yaşıyor, oğlu Faruk ikibuçuk yaşındayken kızıl hastalığından hayatını kaybediyor. Nejad Devrim annesi gibi ressam, kızı Şirin Devrim ise tiyatro sanatçısı oluyor.

İlk evliliğinin boşanmayla noktalanmasının ardından, 1934 yılında, Irak Krallığı'nın Ankara büyükelçisi Prens Emir Zeid Al Hussein ile evlenince, adını da Arapça'ya uyarlayıp **Fahrelnissa** olarak değiştiriyor ve "prenses ressam" olarak anılıyor. Diplomat olan eşinin görevi nedeniyle Türkiye'den ayrılan sanatçı, Avrupa'nın çeşitli kentlerinde sergileriyle tanınıyor. İlk kişisel sergisini 1944 yılında İstanbul'da kendi evinde açıyor. Bu ilk ser-

giyi Paris, Londra, New York, Brüksel, Berlin ve daha bir çok yerde resimseverlerle buluşturuyor.

Yaşamının büyük kısmını Paris ve Londra'da geçiren sanatçı, 1969 yılında, eşi Zeid'in ölümünden sonra bir dönem daha Paris'te yaşamayı deniyor. Ancak, burada yapamayacağına karar verince, 1976 yılında oğlu prens Raad'ın yaşadığı Ürdün, Amman'a yerleşir. Resim çalışmalarını sürdürmekte ve eserlerini Avrupa'da sergilemeye devam etmektedir. Bunun yanısıra atölyesinde yeni öğrenciler yetiştirmektedir. O Amman'a modern sanatı getiren ilk kadın ressam olarak tanınır. 1991 yılında, 90 yaşında, Amman'da vefat eder.

Fahrelnissa dünya çapında tanınan, eserleri değişik ülke müzelerinde sergilenen bir sanatçı kadın. Esasen onu, kadın sanatçı olarak Türkiye ve Ortadoğu açısından modern resmin kurucularından saymak doğru olur.

İlk çalışmaları figüratif olmasına karşın, sanatçı Paris'teki öğrenimi sırasında soyut sanatla tanışır. Bu tanışmanın sanatsal açıdan onu etkilediği bir dönem uğraştırdığı, figür ve soyutlamanın içiçe geçtiği "Soyuta Karşı Mücadele" (1947) çalışmasından da anlaşılmaktadır. Bunu 1948 tarihli "Çözülmüş Problemler" adlı eseri izler. Fahrelnissa artık büyük boyutlu soyut resimler yapmaktadır.

Sanat eleştirmeni Andre Parinaud Fahrelnissa'nın resim tarzını şöyle tanımlamıştır:

"O, Doğunun ruhunu bizim Batımızın dinamizm gücüyle mükemmel bir alaşımla karıştırıyor."

1964'de İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi ve Ankara Hitit Müzesi'nde kişisel sergisini açan Fahrelnissa, neden soyut resim yaptığı sorusuna şöyle yanıt verir:

"Sanatçının yaşamı, anıları sanatını oluşturur, hattâ değiştirir. Soyut resim yapmamın birkaç nedeni oldu. 1938'de Bağdat'a ilk gidişimde kaldığım sarayımsı evin penceresinden sabahın erken saatlerinde, başlarında taşıdıkları yoğurt kaseleriyle pazara giden kadınların çok hızlı geçişlerini gördüm. Çocukluğumda da pencereden baktığımda insanları kafesin arkasından görürdüm. Daha doğrusu gördüklerim kişiler değil, onların renkleriydi. Bu yüzden resimlerimde renkleri siyah çizgilerle böldüm."

Fahrelnissa Zeid Katia Granoff Galerisinde, Paris, 1971.

2017-2018 yılında Berlin'de sanatçının gelişimini kişisel ürünleriyle belgeleyen uzun süreli bir sergi yapılır. Bu sergi hakkındaki yazıların hemen hepsinde Fahrelnissa Zeid "Ortadoğu'nun" en önemli kadın sanatçısı olarak değerlendirilmekte, İslam mimarisi ile Bizans mozaik sanatını, Doğu ile Batı felsefesini mükemmel biçimde harmanlamış olmasıyla övülmektedir.

Son olarak, Ekim 2021'de Fahrelnissa Zeid'in hayat ve sanat öyküsünün anlatıldığı "Fırtınaya Doğru" kitabının tanıtımı ile bağıntılı olarak Şişli'deki galeri "Bozlu Art Project" de eserleri sergilenmiştir.

Fahrelnissa Zeid'in En Önemli Eserleri

"Üçüncü Sınıf Yolcuları", 1943 (Bu resmi bu sayımızın kapağında yayınlıyoruz.)
"Soyuta Karşı Mücadele", 1947
"Cehennemim", 1951
"Triton Octopus", 1953
"Atom Patlaması ve Bitkisel Hayat", 1962
Kızkardeşi "Aliye Berger'in Portresi"
"Geçmişten Biri", Otoportre, 1980 ■

Bir serginin ardından ya da kültürsüzlüğün kültürü

■ **DERYA GÜMÜŞ**

"Ülkede kültür ve sanata bakış açısı ve seviyesi nedir sorusuna üzerinde fazla düşünmenize gerek kalmadan hiiiç mi hiç zorlanmadan, öyle uzun uzadıya araştırmalarla, kılı kırk yaran verilerle filan uğraşmadan yanıt vermenin mümkün olduğu bir ülkede yaşıyoruz... Evet, bazen bir sergi ve sergi etrafında yürüyen tartışmalara bakmak, bir yazarın kitabı üzerinden yürüyen kavgayı izlemek ya da bir dizi film üzerinden kopartılan fırtına... bize bu konuda yeter bilgi verebiliyor.

Hayır; yekten kültür yok demeyeceğim...

O kadar uzun boylu değil...

Var bir kültür: "Kültürsüzlüğün kültürü!"

●●●●

Böyle bir sonuca nasıl vardığımı yakın dönemde yaşanan bir örnek üzerinden anlatayım...

Sanatçı Ahmet Güneştekin 16 Ekim-31 Aralık tarihleri arasında "Hafıza Odası" adlı sergisini Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası'nın (DTSO) ev sahipliğinde Amed'de tarihi Keçi Burcu'nda gerçekleştirdi. (*)

"Hafıza Odası sanatsal hatırla(t)ma biçimlerini araştırıyor ve başka türlü sesi hiç duyulmadan kalacak, tamamen unutulacak olanların silinmiş seslerini duyulur kılma yollarını gösteriyor." diye yazıyor sergi tanıtım açıklamasında. Yani sergi, unutulmaya, geçmiş acı olayların hafızalardan silinmesine karşı bir sergi. Adını da oradan alıyor...

Sergideki eserlerin yaratıcısı Ahmet Güneştekin uluslararası planda tanınan, dünyanın çeşitli ülkelerinde sergileri düzenlenen Batman doğumlu bir Kürt sanatçı... Ressam. Resim yanında enstallasyonlar (yerleştirmeler), video, boyutlu işler, dokuma, seramik, heykel... gibi türlerde eserler veren çok yönlü bir sanatçı.

"Hafıza Odası" sergisi yeni bir sergi değil. 10 yıl önce hazırlanmış olan sergi daha önce İstanbul'da sergilenmişti. (5 Aralık 2019-9 Şubat 2020). Amed'deki sergi ise "Amed'e özgü" kimi eserlerle "güncellenmiş". Sergiyi anlamlı kılan bir başka şey de sergi mekânı... 2015-2016 yıllarında devletin saldırıp ikibine yakın insanı katlettiği, yaklaşık 20 bin insanı yerinden yurdundan ettiği Sur'un yanıbaşında Keçi burcunda yapılmış olması. Bu mekân Sur saldırısından bu yana ilk kez bu sergi ile sivillere açıldı.

●●●●

Kapitalist sistemde sanat sistemin bir parçası, sistem içinde kaldığı sürece onun sunduğu nimetlerden yararlanarak (eğer "işi biliyorsa") sanatçıyı ihya eden konuma sahip. Bunun için sistemi çözmek ve başarıya giden yol ve yöntemleri kullanmak gerekiyor. PR çalışması işin bir parçası... Sanatçının ya da galericisinin/menajerlerinin iletişim ağlarının güçlü olması, siyaset ve sosyete çevreleriyle içli dışlı olma durumu... sanatçıyı sistemde görünür hâle getirmesi yanında "ihya da edebiliyor..."

Ahmet Güneştekin de bu tür bir sanatçı... 2000'li yılların başlarında başlayan sanat yolculuğu yer yer iktidarla kesişmiş, sistemin "sanat" için açtığı yolda "başarıyla" yürümüş, hemen her dönem önemli sponsorlar tarafından desteklenmiş, dahası sanattan kazandığı paralar ve devletten aldığı ihalelerle "küpünü doldurmuş" bir sanatçı... Elbette "liberal" bir sanatçı olarak Ahmet Güneştekin'e bu "başarılı sanat yolculuğunda" medyadan, sosyeteye, iş çevrelerinden siyasete... geniş bir kesimle kurduğu sıkı ilişkilerin, edindiği dostların katkısı da gözardı edilmese gerek... Nitekim Amed sergisinin açılışına bu dostlarından bir bölümünü davet etmiş. Ertuğrul Özkök, İsmail Saymaz, Akif Beki gibi gazeteciler, İstanbul'un "liberal" iş çevrelerinden (mesela Boyner'lerden Ayşe), siyaset çevrelerinden insanlar... kısaca İstanbul entel dantel sosyetesi yığılmış açılışa... Sosyetemiz kendini göstermek için orada...Tabii bu arada "cumhurbaşkanı adayımız" İmamoğlu da eşleri ile beraber oradalar!

Akşam da serginin "mânâ ve ehemmiyetine tam uyum"la eğleniyorlar!!! Ve bu eğlencenin görüntüleri, açılışa katılanların eserlerin önündeki "selfie"lerin, fotoğrafların sosyal medyaya düşmesi serginin önüne geçiyor.

"Kültürsüzlük kültürü" olarak nitelendirdiğimiz şey de burada başlıyor zaten...

Bir yandan tabutların ve faili meçhul cinayetleri temsil eden tabelaların önünde güle oynaya çekilen selfieler ve "Ay şekerim, Diyarbakır'daki selfin de çok güzeldi..." kültürü...

Diğer yandan "hafızayla yüzleşmek" adına yapılan ve objelerinin bir bölümü daha yakın zamanda devlet eliyle gerçekleşmiş bir katliamın artıklarıyla yapılan bir serginin açılış akşamında (gerekçesi ne olursa olsun!!!) önemleri kendinden, ünleri magazin medyasından menkul "Çok Önemli!!! Kişi"lerin halayı...

Öte tarafta faili meçhullerin, devlet eliyle işlenen cinayetlerin yoğunlaştığı '90'lı yıllarda İçişleri Bakanlı-

ğı yapan ve cinayetlerin, katliamların sorumlularının birisi olan, şimdilerde İyi Parti'nin Genel Başkanlığını yürüten Meral Akşener'in sergiye çelenk göndermesi... serginin başka bir ironisini oluşturuyordu.

Seviye buydu, budur... Bu işin bir yanıdır...

●●●●

Diğer taraftan yukarıda değindiğimiz gibi Ahmet Güneştekin "liberal" bir sanatçı. Ve O, bütün liberaller gibi iki arada bir derede, her taraftan "dayak yiyor"...

Türkiye topraklarının yüz yıllık hafızasını canlı tutmak amaçlı Amed'deki sergi sonrasında İçişleri Bakanı Süleyman Soylu sergiye esip, gürledi: "Ben merak ediyorum. Hafıza odasını açanlara bakarsanız, Cumhuriyet Halk Partililer, HDP'liler yan yanalar. Bu hafıza odasında Dürümlü köyünde katledilenler, türküleriyle yüreğimizi yakan Aybüke öğretmen, bir köydeki üç aylık, altı aylık bebek var mıydı?"

Sergiye tepki sadece İçişleri Bakanı ya da kimi gerici-faşist yazarlardan gelmedi.

Diğer bir kesim, Kürt siyasi hareketinden kimileri de sergiye tepki gösterdi. Örneğin bir grup genç "Çürüme" eserinin ögelerinden olan boş tabutları surlardan atarak tepki gösterdiler.

Mezopotamya Haber Ajansı'nda yer alan bir habere göre, sergiye tepki gösteren kişiler, şu açıklamayı yapmışlardı:

"Burada yapılan sergi değil, Kürt halkının, Amed halkının bütün değerlerine ihanettir. Sergi adı altında gösterilen tabutlar, faili meçhul cinayetlerdir. Dönemin İçişleri Bakanı Meral Akşener, bu serginin açılışına çelenk göndermiştir. Hem katledip hem de çelenklerle bunları kutlamak, açılışlarını Kürtçe şarkılarla yapmak, Kürtçenin yasak olduğu bir dönemde, insanların sırf Kürt olduğu için katledildiği bir dönemde, bu tabutları, aşağıda görülen ayakkabıları asmak, bütün Kürt halkına, bütün Kürt değerlerine ihanettir. Eğer gerçekten hafıza görmek istiyorsanız, Surlara bakmanız yeterlidir. Evlerimiz yıkıldı, yerine Surla alakası olmayan evler yapıldı. İnsanlarımız katledildi. O nedenle yapılan sergi değil, bizim bütün değerlerimize ihanettir."

"İhanet" olarak getirilen eleştiriyi gerek serginin yapıldığı yer açısından gerek açılış gecesi yaşananlar, daha da önemlisi devletin Kürt ulusuna saldırıların bugün de tüm vahşiliğiyle sürüyor olması... vb. vb. karşısında eleştiriler, tepkiler anlaşılabilir. Ama bunun sergideki objelere saldırıya dönüşmesi de kültürsüzlüğün sol çocukluk biçimindeki görüntüsü.

Bu "eleştiri" yanında sergiye daha başka eleştiriler de geldi. Bu eleştiriler arasında dikkate alınması gerekenlerden birisi serginin "öznesi ve failinin olmaması"ydı.

"Peki, Ahmet Güneştekin'in sergisindeki hakikat nedir? Numaralı renkli tabutlar, kara lastik yığını, faili belli cinayetlerde katledilenlerin isimlerinin yazıldığı sokak tabelaları, Kürtlerde simgelenmiş kumaşlara sarılmış kafa tasları neyi ifade ediyor?

Ölüm, savaş, soykırım. Fakat bu insanlar neden öldürüldü? Kim öldürdü? Özne kim, fail kim?

Bu soruların cevabı yok. Ahmet Güneştekin'in sergisindeki ölüler kimliksizdir, adları tabelalarda yazılı olsa bile. Bence serginin en büyük sorunu da budur. Bundan ötürü hafıza adına yürütülen, aslında hafızasızlaştırma oluyor. Kimdi sahi bu ölüler? Ah, doğru ya; Kürtler. Ama neden öldüler? Neden öldürüldüler? Kim öldürdü?" diye yazdı Meral Çiçek... (19.10.2021, yeniozgurpolitika.com)

"Sergide her şey var ancak kötünün, kötülüğün, zulmün ve acıların öznesi-faili yok. (...) 'Sur yıkılırken neredeydin?' sorusu eksiktir." dedi Özkan Öztaş 20 tarihli yazısında. (haber.sol.org.tr)

Sanatçının bu eleştirilere bir yanıt verdi mi, verdiyse nasıl bir yanıt verdi bilemiyoruz. Ama bu eleştirilerden çıkardığımız şey, "liberal" bir sanatçıdan "sol/militan" bir çıkış beklentisidir ve böylesi bir beklenti yanlıştır. Genel anlamda bir sanatçı var olan durumu ortaya koyan eser/ler yaratmışsa ve hatta "özne kim, fail kim" gibi soruları sordurabilmişse görevini yapmış demektir. Bu anlamda sergi tanıtım açıklamasında ve Ahmet Güneştekin'in birçok yerde açıkladığı üzere yüzleşme ve unutmaya karşı direniş eylemi olarak sergi söyleyeceğini söylemişse bu olumludur.

Elbette bir sanatçıdan daha fazlası da beklenebilir, daha fazlasını da yapabilir bir sanatçı...

Ama o sanatçı Ahmet Güneştekin değil...

●●●●

Görüşümüze göre sergi tüm olumsuz durumlara rağmen kötü değil... Hatta (sanatçının konumu ve samimiyetinden bağımsız) içerik olarak tartışmaya zorladığı için başarılı olduğunu bile söylemek mümkün.

Kürt ulusunun çektiği acıların, Roboski'nin, iş cinayetlerinde hayatlarını kaybedenlerin, faili meçhullerle katledilen çocuklarını arayan annelerin, yasaklanmış anadilin, Sur saldırısında devlet eliyle yapılan bir katliamın dile getirilmesi... vb. vb. "faili" de "özneyi" de bize en azından tartıştırdığı ve öfkeyi bilediği için... görevini yapmıştır sergi. Bu tür sergilerin daha fazla yerde yapılması yararlı olacaktır.

Peki sergilenen işlerin sanatsal yanı?

Açık konuşmak gerekirse; bir bölümü "kitch!!!"

Ha, biraz da Ai Weiwei taklidi...

(Ama taklit olmayan var mı?)

14 Aralık 2021 ■

(*) Bu yazı kaleme alındıktan bir gün sonra serginin T.C. Kültür Bakanlığı'nın direktifi ile 15 gün erken "sonlandırıldığı", yani yasaklandığı haberi geldi!!!

YAZAR(LIK) YA DA İKİ KEMAL

■ TEMEL DEMİRER

"Üzerinde yaşadığımız dünyanın
durumunu görmeyenin
o dünya üzerine yazacak
hemen hiçbir şeyi yoktur." [1]

Saint Just'ün, "Ahlâk, zorbalardan daha güçlüdür," ifadesindeki eylemdir yazmak; iki Kemal'in öğrettiği üzere...

Çünkü hakkını vererek yazmak, başkaldırmaktır; Doris Lessing, "Edebiyat, sahip olduğumuz en iyi öteki gözü elde etme; kendimizi kendimizden koparak görme yollarından biri," diye...

Bu nedenledir ki yazarın aslî işlevi göz boyacılığa, kandırmacalara prim vermeyip kendini büyük görmemek, kendini toplumun bir parçası saymak, toplumsal soru(n)lara taraf olmak, karanlığa ışık tutmak, gerçeği arayıp, dillendirmek/ yazmaktır. Çünkü o; muhalif olmayı (ve kalmayı) başarabilen, toplumsal olayları veya aksaklıkları belirtmenin bir görev olduğunun bilincindedir.

Jean Paul Sartre'ın, "Neyi yazacağını değil, nasıl yazacağını bilen insandır" diye tarif ettiği yazar, inandıklarını, bağlandıklarını, tahayyüllerini kaleme alır.

Hangi amaçla yazdığının bilincindeki yazar için Aziz Nesin, "Her yazar, yalnız kendisi için yazar ve yalnız kendini yazar. Yazarlar her ne yazarlarsa kendilerini yazdıkları gibi, okurlar da her ne okurlarsa kendilerini okurlar," der, doğrudur; yazmak geriye bir iz bırakmaktır. Hiç yaşlanmaz yazarlar, gözleri çocuk kalır hep. Yani "Yazar, yetişkin olmayı asla başaramayan bir insandır," Martin Amis'in ifadesindeki üzere...

Yazmak kaygı ve kurgu işi olmaktan öte, hayata dokunmak, tutunmak ve boylu boyunca içinde yer almak hâli; olanı dillendirip, olmayanı kurgulayarak okuru düşünmeye iteklemektir.

Gözlemci olması yanında; yazarın belleği de çok güçlüdür. O hiç unutmaz. Toplumu açıkça eleştiren yeni, sıra dışı fikirlere sahiptirler.

Antole France'a bir çocuk gelip sorar: "Sizce yazar olayım mı?", O da, "Eğer olmamak elindeyse olma!" diye yanıtlar; gerçekten de zorlu bir iş olan yazarlık bir başkasına ulaşabilmek içindir. Karanlık şafağını içinde taşır. (Geçerken: Coğrafyamızda yazarlara reva görülenlere bakın: Sabahattin Ali'yi öldürdüler, Aziz Nesin'i yakmak istediler, Ömer Seyfettin'i kadavra yaptılar. Mehmet Uzun sürgünde öldü(rül)dü. Orhan Kemal amelelik yapardı. Nâzım Hikmet'i vatan haini ilan ettiler.)

Kalemi, kâğıtları ile insan(lık)ı, olduğu ("olağan" denilen!) ruh hâlinden/ konumundan, ortamdan koparma gücüne sahip kişidir.

Bir yanıyla da sadece yazmakla değil, görmekle, kavramakla, çözümlemekle uğraşan yazar; herhangi bir andaki, herhangi bir durumu, görebildiği tüm bileşenleri ile kâğıda aktarır. Böylece insanların bakıp da gör(e)mediklerini de görmesini sağlar.

Scott Fitzgerald'ın, "Yazarlar, tam olarak diğer insanlardan değildir. Eğer bir şeyseler, tek bir insan olmaya çabalayan birçok insandırlar," diye nitelediği o; aynı anda aynı yerde bulunamayacak çok insan ile konuşamayacağı için yazandır. Dışardan

bakan eleştirel bir göze sahiptir.

Yazarın yazdıklarının, yazacakları yanında pek fazla bir kıymet-i harbiyesi olamaz. Çünkü iyi yazar, daima kendiyle kavga hâlinde olan insanlardan çıkar. Yazmak için yazmaz yazar. Yazarak bulmak, keşfetmek, görmek, idrak etmek, göstermek için yazar. Bu sonu gelemez bir serüvendir.

Yazar üreten insandır. Bu nedenle yazarlar ağaçlar gibi yüzyıllarca yaşayabilir ve insanlar o ağacın meyvelerinden faydalanmayı sürdürürler.

Düşünce anlatıcısı yazar(lık) başkalarının hayatlarına girip, o hayatlarda yaşayabiliyor olabilmektir.

Yazmak geniş zamanlı bir hâlidir. Kalem ve kelam ikilisini cem eden yazar gerçeği toplumsallaştırır.

Bir şey daha: William Faulkner'in, "İyi yazarın başarıya ya da zengin olmaya aldıracak zamanı da yoktur," notunu düştüğü o; yazdığı için sevinmeli, sattığı (para) için değil...

Dahası: "İnsan, bazı şeyler söylemeyi seçtiği için değil, onları belli bir biçimde söylemeyi seçtiği için yazardır..."

"Yazar, konuşan kimsedir: O gösterir, ortaya koyar, buyurur, yadsır, çağırır, yalvarır, hakaret eder, inandırır, araya sokuşturur. Bunu boş yere yaptığı zaman ozanlaşmaz. Hiçbir şey söylemeden yazan konuşan bir düzyazı yazarı olur."

"Evrenin vazgeçilmez, önemli bir öğesi olmak isteyen yazar, bu evrendeki haksızlıklardan nasıl sıyrılabilir acaba? Oysa onun da payı bulunmalıdır bu haksızlıklarda; ama yazarın haksızlık yaratmayı kabul edişi, ancak bu haksızlıkları ortadan kaldırmak üzere girişilmiş bir aşma hareketi içindedir."

"Yazarın okuyucular üzerinde etkin olduğu doğru değildir, o yalnızca okuyucuların özgürlüklerine çağrıda bulunur; yapıtlarının etkili olabilmesi için, okuyucunun koşulsuz bir kararla, bunları üstlenmesi gerekir."

"Aslında yazara para verilmez: çağına göre az çok beslenir o. Başka türlü de olamaz, çünkü onun etkinliği gereksiz'dir: Bir toplumun kendi bilincine varması hiç mi hiç yararlı değildir, hatta kimi zaman zararlı'dır."

"Yazar, kalemiyle toplumun çıkarlarına hizmet etmeyi seçmiş olsa bile, üretmez, tüketir..."[2]

Özetle Henri Barbusse'ün, "İnsanın kendini ifade etmesinin en kusursuz yoludur edebiyat," notunu düştüğü yazmak bir eylem iken; "Kalem (de) aklın dilidir," Miguel de Cervantes'in ifadesiyle...

●●●●

Biz(ler)e yazmanın bir eylem olduğunu öğreten iki Kemal'den birisi "Yerler, gökler, yani bu dünya, yardımla, iyilikle durur oğlum!" diyen Türkiye Komünist Parti'li (TKP) Orhan Kemal'dir.[3]

Her ne kadar oğlu Işık Öğütçü Onun için "Hümanist, devrimci ve mücadeleci bir insandı,"[4] dese de; "Hümanist" sıfatı yerine "Komünist"in eklenmesi gereken Orhan Kemal şöyle derdi:

"Sen bana ekmek veriyorsun ha? Sen kimsin de bana ekmek vereceksin? Çalışıyorum ben, alnımın teriyle kazanıyorum onu... Bana ekmek veriyormuş... Ben çalışmayım da sen bana ekmek ver... Ulan siz değil ekmek, günahınızı bile vermezsiniz bedavadan..."[5]

"En iyisi ne açlar, ne de suçlular olmalı. Kimse kimseye muhtaç olmamalı!"

"Şimdi mal, mülk, para kimdeyse itibar onda. Bu dünya, bu haksız dünya niye bozuluyor günden güne? Belli bir şey, eski hatıralar, eski saygılar unutuldu- ondan..."

"Bozuldu ağa bozuldu, dünya kökünden bozuldu. Üstüne bastığım toprak ayaklarımın altından kayıyor sanki. Bugün dünü arıyoruz, yarın da bugünü arayacağımızdan şüphen olmasın..."

"Eski günleri getir, bugünlere gaz döküp yakalım..."

"Bilirim gençlik nedir. Deli gençlik insanı çılgına çevirir, attığı adımı bildirmez eder..."

"Olma kula kul, öpme el ayak, kirlenmesin ağzın..."

"Böyle gelmiş ama böyle gider mi bilmem?.."

"İsterseniz dağları dümdüz edersiniz. İstemezseniz de düz yolda yolunu şaşırtırsınız adama..."

"Tekrar bahar geldi, arkasından yaz. Kimsesizlerin sahibi güneş tam zamanında yetişti..."

"Neden, niçin bırakılmıyordu insanlar dilediklerince yaşamaya!"

"İnsan doğru oturup doğru konuşmalı..."

"Güçlü bir hafıza en ağır cezadır. İşin kötüsü; iyi anları nadiren, kötü anları sıklıkla hatırlatır..."

"Ölmek kolay, yaşamak zor. İnsanoğlu zora sarılmalı. Yılmamalı kolay kolay..."

"Kederli, mahzun, acılı olmak için sebepler mevcuttur, fakat ümitsiz olmak için tek bir sebep mevcut değildir. Daha acı, daha mahzun ol, fakat sevincin ve ümidin pırıl pırıl parlasın..."

●●●●

"Orhan Kemal bizim Maksim Gorki'miz, İgnozio Silone'miz, Emile Zola'mızdır."[6]

O; "Yapıtlarındaki insan ve yaşam gerçekliği, toplumsal yapımıza tutulan ışık oldu. Yoksul ve yoksun insanları edebiyata taşıyan, aydınlık tohumları saçan, sevgi ve öfke rüzgârı estiren ustası oldu edebiyatımızın." [7]

●●●●

Orhan Kemal'e gönderdiği mektupların birinde, "Ben bildiğin gibiyim, hemen hemen hiç değişmedim gibi bir şey yahut, bu bana öyle geliyor, belki de beni görürsen ihtiyarlamış bulursun, belki de tersine gençleşmiş. (...) Sen kim bilir ne güzel şeyler yazıyorsundur, geçenlerde bir hikâyeni okudum, iftihar ettim. Romanının neşredildiğini bir bayram müjdesi gibi bekliyorum,"[8] diyen Nâzım Hikmet, onun hapishane arkadaşıdır.

Aynı zamanda biraz da hocası sayılır: Onu şiirde başarısız bulup düzyazıya yönlendiren Nâzım Hikmet olmuştur. Böylece Türkiye proletaryası kendisine hep sadık kalan bir büyük romancı kazanmıştır…

Orhan Kemal için bu nitelemeyi ilk kim çıkarttı, bilmiyoruz. Ama her şeyden önce, "küçük insan" ne demek? Belki başka dillerde bunun yerleşik karşılıkları daha anlamlıdır, ama Türkçe'de biz Orhan Kemal hakkında konuşanlar dışında bu deyimin kullanıldığına tanık olmuyoruz. Kimdir "küçük insan"?

Zaten Orhan Kemal'in "küçük insanlar"ı yazdığını ileri sürenlerin meramı da bizim tanımladığımız "küçük insanlar" değildir. Onlar büyük romancının anlattığı insanların düpedüz proleter olduğunu söylememek için bu terimi geliştirmiş gibi görünüyorlar. Yoksul, sıradan, zavallı insanları anlatıyor demek, proletaryanın hayatını anlatıyor demekten daha iyi gelir bu insanlara. Buna yalın biçimde ilerici küçük burjuvanın proletarya ya da işçi sınıfı kavramını halk kategorisi içinde eritmeye yatkın tutumu olarak nitelemeliyiz. Aynen, Orhan Kemal ve benzeri yazarlar için kullanılan "toplumcu" teriminin söylediğinden fazlasını sakladığı gibi. "Toplumcu" değil. Orhan Kemal komünisttir.

Orhan Kemal, Türk dilindeki edebiyatta, herkesten daha fazla proletaryanın romancısıdır. Herkesten daha fazla fabrika ve kapitalist çiftlik ortamında geçer romanları. Herkesten daha fazla sınıf mücadelesi anlatır. En karmaşık, en ham, en az örgütlü biçimlerini de en arı hâlinde işçi sınıfının sömürüye karşı ayaklandığı anları da anlatır. Proletaryanın gerçek hayatını anlatır. Sadece fabrikada ve kapitalist çiftlikte değil. Mahallede, kahvede, evde de. İşçi mahalleleri ve evleri Orhan Kemal'de romanın karakterlerinden biriymiş gibi uzun uzun tasvir edilir.[9]

Ustalarımızdandır O; tıpkı "Dünyada çok şey kolay da insan olmak zor,"[10] diyen Yaşar Kemal gibi…[11]

●●●●

Osmaniye'nin Hemite ilçesinde 1923'de dünyaya gelen Yaşar Kemal, yaşamının sonuna kadar Anadolu topaklarında yaşadığı, tanık olduğu tüm halkların acılarını, hüzünlerini, destanlarını okurlarına sundu. 28 Şubat 2015'te ise "o güzel atlara" binerek aramızdan ayrıldı.

1940'ların başında Adana'da TKP üyesi devrimcilerle tanışıp, sosyalizmi benimsedi. 1950'de komünizm propagandası yapmak "suç"undan tutuklandı ve Kozan hapishanesinde bir yıl hapis yattı. 1962'de Türkiye İşçi Partisi üyesi oldu. 1960'ların bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde yer aldı.

17 yaşından ölümüne değin sosyalist politikanın içinde yer aldı. "Kürt Sorunu" hakkında görüşlerini fütursuzca kaleme alan Yaşar Kemal, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin azınlıklara, özellikle de Kürtlere karşı ırkçı tavırlar içerisinde bulunduğunu ifade etti.

Yazıları nedeniyle çeşitli cezalar aldı. "Ayrılıkçı propaganda" suçlaması ile yargılandı.

Sait Faik'in, "Türklerin en Kürdü; Kürtlerin en Türkü"[12] diye tanımladığı O hayatı boyunca, "İnsan, evrende gövdesi kadar değil, yüreği kadar yer kaplar," ifadesindeki üzere düşünüp, davranmıştı. Ve eklemişti:

"O iyi insanlar o güzel atlara binip çekip gittiler. Demirin tuncuna, insanın piçine kaldık..."

"Evrende iki sonsuz doğurgan yaratıcı güç vardır. Biri insan, öbürü doğa. İnsan, yaratıcılığını yitirdiği gün, doğa yaratıcılığını bitirdiği gün her şey bitecektir..."

"Bizi düşünmeye alıştırmamışlar. Üstelik de düşünmeyelim diye ellerinden geleni yapmışlar. Düşünmeye çalışanları da hep öldürmüşler..."

"Bir toplum, hoşgörüsü kadar güçlü, sağlam, haklıdır. Zulmü kadar zalim, zayıftır…"

"Doğru yenilmeli. Yenilmeyen doğru yenmiş sayılmaz. Doğru yenile yenile öyle keskin bir hâle gelmeli ki... Yüz bin yıl su altında, yıkanmış, düzelmiş çakıltaşı gibi..."

"Umutsuzluk tutsaklığın gıdasıdır. Umutsuzluk köleliğin anasıdır. Umutsuzluk yüreğin yıkımıdır..."

●●●●

"Dünya bin çiçekli bir kültür bahçesidir," diyen Yaşar Kemal, ardında İnce Memed'i bıraktı. 1947'de "İnce Memed"i yazdı; sonra kitabına ara verdi, 1953-1954 de ise tamamladı.

Romanı yazma nedeninin eşkıya amcasının oğlunun dağda vurulması olduğunu 1987'deki bir söyleşisinde belirtip, çocukluğunun eşkıyalığın içinde geçtiğini, dayısının "en büyük" eşkıyalardan biri olduğunu söylemişti.

"Yaşar Kemal'in bir anlatıcı olarak bize sunduğu bellek; yarının insanının hatırlayacağı, öğrenmek, keşfetmek, anlamak, taşıyıp gösterdiklerinin her biri üzerine inşa edebilecekleri için gereksindiği bellektir."[13]

"Yaşar Kemal'in anlatılarında kurduğu dünyanın dili, sesi, rengi, tınısı Anadolu coğrafyasının gerçekliğini taşır.

Yaşar Kemal o coğrafyada yaşayıp özümsediklerini, karşılaşıp buluştuklarını, tanıklıklarını bir bir anlatı dünyasında dile getirir. Anadolu ki, melez bir coğrafyadır. İnsanı, kültürü, doğası, börtü böceğiyle bu içselleşip kaynaşmanın rengidir, soluğudur, biçimidir."[14]

O sadece bir isyancı değildir. Doğanın kendisidir.

Evet, "Yaşar Kemal'de doğa bir dildir, bir destandır.

Yaşar Kemal'de doğa, bireyle bütünlenir, toplumla bütünlenir, yaşamla bütünlenir... Bunu başka türlü de söyleyebiliriz: Doğa yaşamın bir parçasıdır. İnsanın bir parçası, toplumun bir parçasıdır... Ama aynı zamanda doğa yaşamın bütünüdür.

Yaşar Kemal'de doğa, olaylara bir fon oluşturmaz, olayın kendisidir. Doğa sıfat değil öznedir.

Yaşar Kemal'de doğa, karakterlere eşlik etmez, bir 'atmosfer' yaratmaz. Başlı başına bir karakterdir. Bir roman kişisidir. Başroldedir.

Yaşar Kemal'de doğa insandır. Ama aynı zamanda bir devinimdir, bir ses, bir koku, bir ışık, bir susuştur, bir derinliktir... Bütün duyularımıza seslenir."[15]

●●●●

Doris Lessing'in, "Bir yazar dünyanın vicdanıdır," vurgusuyla diyeceklerimi toparlarsam: "Davası, meselesi olmayan kitap, kitap değildir... Davası olan kitap kavgası olan kitap demektir. Kavgasız kitap hareketsiz kitaptır, hareketsiz kitap ise ölüdür," uyarısındaki üzere Nâzım Hikmet'in; yazarlık iki Kemal'in yazdıklarından öğrenilmelidir...

30 Eylül 2021, Çeşme Köyü ■

NOTLAR

[1] Elias Canetti.
[2] Jean-Paul Sartre, Edebiyat Nedir?, çev: Bertan Onaran, De Yayınevi, 1967.
[3] Bkz: Temel Demirer, "Tarihe 'İnsanî Boyut' Katan Yazar: Orhan Kemal", Esmer, No:64/1, Eylül 2010... Temel Demirer, "Eğilip Bükülmeyen Bir Yaşam: Orhan Kemal", Newroz, Yıl:8, No:260, 30 Kasım 2014... Temel Demirer, "Orhan Kemal: Ustadır, Yeri Ayrıdır, Mühimdir", Ümüş Eylül, Yıl:6, No:22, Ocak Şubat Mart 2017...
[4] Kadir İncesu, "Orhan Kemal Halk İçin Halkla Birlikte Yaşadı", 2 Haziran 2021... https://www.evrensel.net/haber/434301/orhan-kemal-aniliyor-halk-icin-halkla-birlikte-yasadi
[5] Orhan Kemal, Grev, Everest Yay., 2007.
[6] Özdemir İnce, "Orhan Kemal", Cumhuriyet, 1 Haziran 2021, s.3.
[7] Öner Yağcı, "Haziran'da Ölmek Zor", Cumhuriyet, 5 Haziran 2021, s.17.
[8] Adnan Binyazar, "Orhan Kemal'e Mektuplar", Cumhuriyet Kitap, No:1641, 29 Temmuz 2021, s.6.
[9] Sungur Savran, "... 'Küçük İnsanların Yazarı' Değil Proletaryanın Romancısı, 'Romantik Komünist' Değil Bolşevik Şair!", 3 Haziran 2021... https://gercekgazetesi.net/teori-tarih/kucuk-insanlarin-yazari-degil-proletaryanin-romancisi-romantik-komunist-degil-bolsevik
[10] Yaşar Kemal, İnce Memed I, Yapı Kredi Yay., 2007.
[11] Bkz: Temel Demirer, "İki Kemal: Orhan ile Yaşar...", Esmer Dergisi, No:47, Ocak 2009... Temel Demirer, "Çukurovalı, Kürt, TİP'li ve Yazar: Yaşar Kemal", Esmer, No:65/1, Ekim 2010... Sibel Özbudun-Temel Demirer, "Daima Yaşayacaktır, İsmiyle Müsemma Yaşar Kemal", Newroz, Yıl:8, No:268, 16 Haziran 2015... Temel Demirer, "Halkın -Başkaldıran- Arzuhâlcisi: Yaşar Kemal", Güney Dergisi, No:88, Nisan Mayıs Haziran 2019...
[12] Zeynep Oral, "Türklerin En Kürdü, Kürtlerin En Türkü Yaşar Kemal'i Özlemek!", Cumhuriyet, 28 Şubat 2021, s.15.
[13] Feridun Andaç, "Yaşar Kemal'le Başladığımız Yerde", Cumhuriyet, 15 Mart 2021, s.2.
[14] Feridun Andaç, "Özdemir İnce'den 'Yaşar Kemal Türkiye'dir'...", Cumhuriyet Kitap, No:1571, 26 Mart 2020, s.6.
[15] Zeynep Oral, "Yaşar Kemal Çevre Bilincinde Öncüdür", Cumhuriyet, 7 Haziran 2020, s.19.

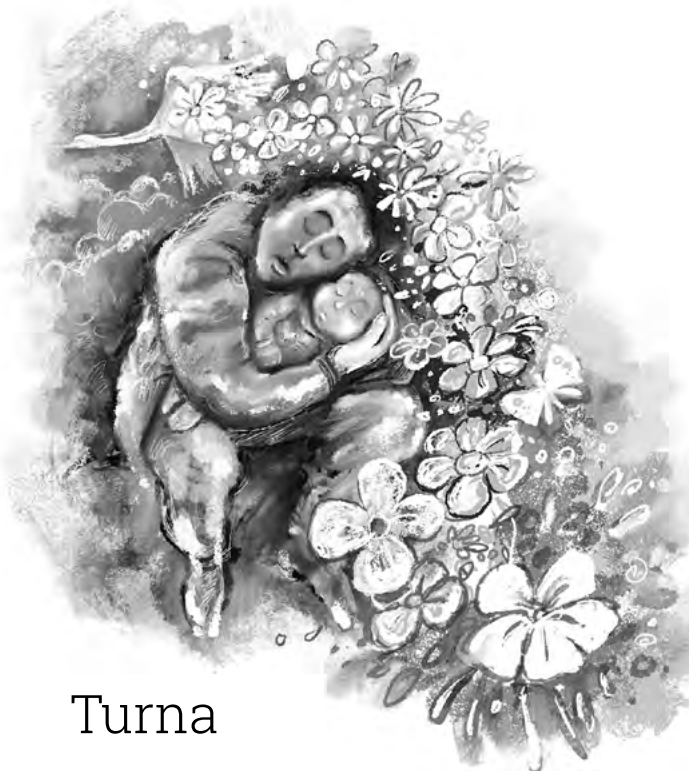

Turna

■ **HALİL YENİ**

Hoş geldin kızım.
Yaşamın çelişkisini sana
Hangi ninniyle anlatayım?

Darlık vurup kırarken kapıyı,
Yokluğun iki eli yakamızda,
Sen bile ağlayıp kızarken açlığa,
İnsanların suskunluğunu sana,
Nasıl anlatayım?

Hoş geldin kızım.
Sabırla beklediğimiz günleri sana
Hangi masalla anlatayım?

Kilitlenmediğinde üst üste kapılar,
Yaz geceleri açık pencerelerde
Perdeleri havalandırınca rüzgâr,
Ve elden ele bereketlenirken
Yoksul mutluluklar,
Saksıya sığmayan düşlerimizi sana
Nasıl anlatayım?

Boy verince buğday ekiniyle,
Yeşerince emek yemişiyle,
Hasat vakti umut
Gülümsesin diye yüzümüze,
Kızım,
Turna kanadında baharlar getirdiğini sana,
Nasıl anlatayım?

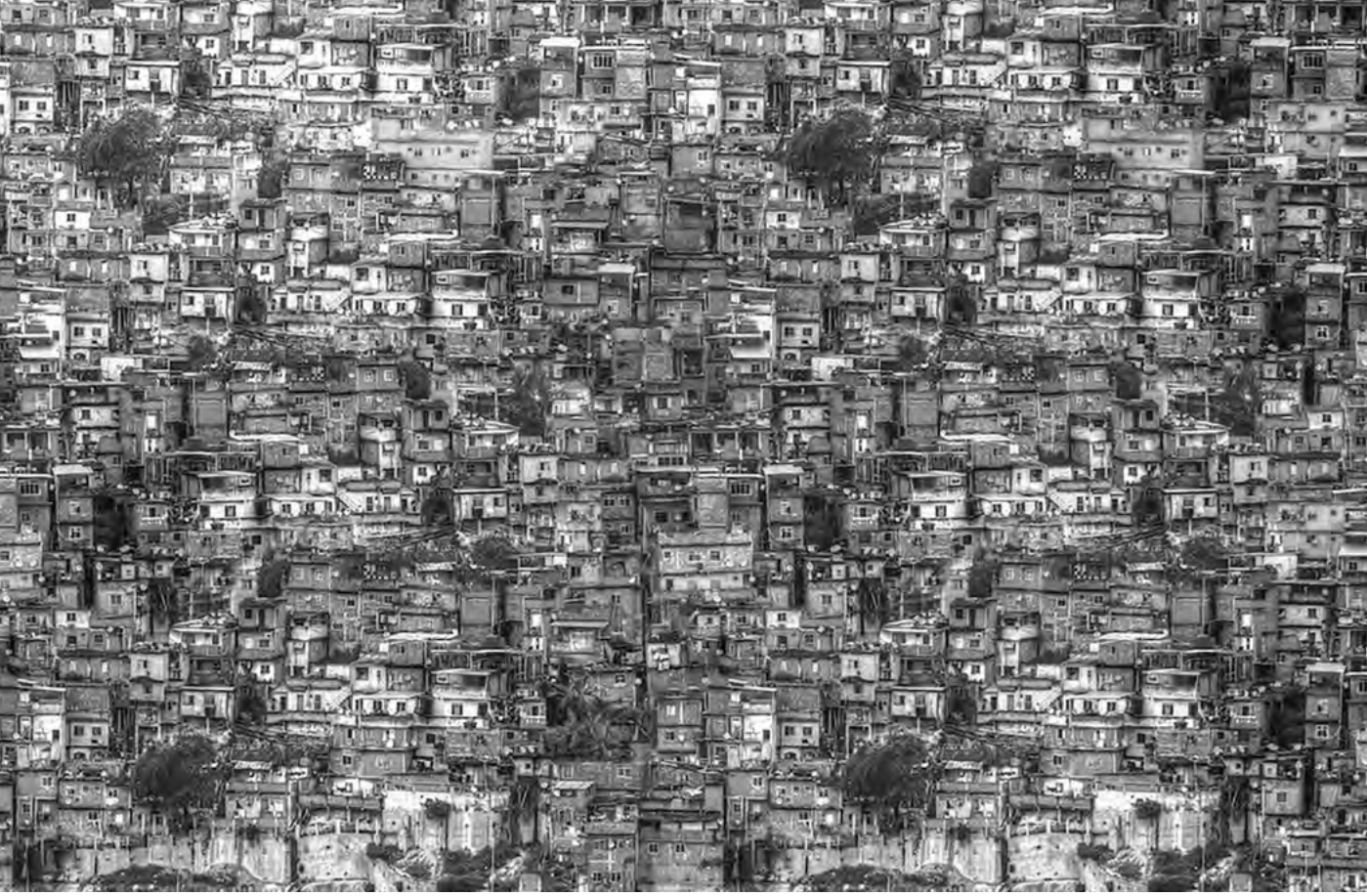

Dünyanın silikon şehirleri

■ **Prof. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN** (*)

Silikon şehirler ifadesi, Mike Davis tarafından kapitalizmin yeni biçimleriyle ilişkili olarak ve çoğunlukla enformel kentleşme hâlini anlatmak için kullanılmıştı. Bu 'yeni' tür kentleşmenin tipik özelliği ise sanayileşmeye bağlı olmadan gelişmesiydi. Günümüzdeki kentleşme biçimine işaret eden kavram, kentleri, sadece nüfus yoğunluğu açısından değil, keskin sınıfsal/mekânsal ayrışmalar bakımından anlamak için de açıklayıcı bir işlev görüyor.

Sanayi devrimi'yle birlikte kentler, kitlesel göç mekânlarına dönüşmüşlerdi. Bu durum ilk kez kentsel konut sorununa yol açmış; bizdeki gecekondu türü konut biçimleri söz konusu toplumsal ihtiyaca istinaden gelişmişti. Dolayısıyla bu konut alanlarının gelişimi ile sanayi kapitalizmi arasında doğrudan bir ilişki vardı.

21. yüzyılda ise âdeta patlama yaşanan bu yeni konut ve kentleşme biçimi ile sanayi kapitalizmi arasında bir ilişki yoktu. Hatta bu kentleşme biçimi gerçekte bir sanayisizleşme ürünüydü. Çoğu kez sadece kırsal alandan değil, ulusal sınırların ötesinden de gelen nüfus grupları ile derme-çatma yapılardan oluşan ve resmi olmayan enformel konut alanları çoğalıyordu. Buna yol açan durum Davis'in ifadesiyle silikon kapitalizmi idi ve o da sanayi kapitalizminden farklıydı.

ARTIŞ ÖNLEMEDİ

Bu yeni konutlaşma türünün kentsel mekândaki ağırlığını ilgili kuruluşların araştırmalarında görmek mümkün. Mesela Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre 21. yüzyılın başında üçüncü dünyadaki resmi konut piyasası, konut stokunun ancak yüzde 30'unu karşılıyordu. Aynı şekilde BM raporlarına göre 20. yüzyılın son 30-40 yılında pek çok kentte konut arazilerinin büyük bölümünü kayıt dışı arazi piyasası karşılamıştı. Bu yüzden insanlar mecburen enformel konut inşa ediyor veya bu tür kiralık evlere yerleşiyorlardı. Böylece dünyada en hızlı büyüyen kentlerde yüzde 80 gibi bir alan, belediyelerin ulaşım hizmetlerinden bile yoksun kalıyordu.

Kentleşme ile favelalaşmanın eş anlam kazandığı bu yeni eğilim dünyanın hemen her yerinde gözleniyordu. Mesela 20. yüzyıl biterken Güney Asya kentlerinde nüfus artışının yüzde 90'ı yasal

olmayan bu mahallelerde gerçekleşmişti. Hindistan'ın enformel yerleşmeleri genel nüfusa göre yüzde 250 oranında büyümüştü. Her yıl Delhi'ye göç eden 500 bin kişiden 400 bini soluğu bu tür mahallelerde almıştı. Afrika'da kentlere akın eden bu nüfustaki patlama önlenememişti.

BM verilerine göre 2000'li yılların başında dünyada en az 921 milyon kişi enformel konutlarda yaşıyordu. Etiyopya ve Çad'da kent nüfusunun yüzde 99,4'ü, Afganistan'da yüzde 98,5'i ve Nepal'de yüzde 92'si enformel konut alanlarının mukimiydi. 10 milyon sakini ve virane evleri ile Bombay, dünyanın favela başkentiydi; onu Mexico City, Dakka, Lagos, Kahire, Brazzaville, Karaçi Kinşasa, Sao Paulo, Şanghay ve Delhi izliyordu.

Enformel konutlaşma o kadar hızlı ve yaygındı ki çok daha tipik örnekler de ortaya çıkmıştı. Bir milyon yoksul insanın Memlük mezarlarını prefabrik konut olarak kullandığı Kahire'deki Ölüler Şehri bunun bir örneğiydi. Sultan ve emirlerin mezarlarıyla dolu dev alan, otoyollar ve surlarla çevrili kalabalık bir kent adasına dönüşmüştü. Eskiden 29 Sinagog bulunan Kahire'nin her yerinde eski Yahudi mezarlıkları enformel mahallelere dönüşmüştü.

AÇLIK ÇIĞLIĞA DÖNÜŞTÜ

Davis'in ifade ettiği gibi kentler, ilk kuşak şehir planlamacılarının tasavvur ettiği gibi çelik ve camdan değil, büyük oranda kaba tuğla, saman, geri dönüştürülmüş plastik, briket ve hurda tahtalardan inşa edilmişti. 21. yüzyılın kent dünyası, gökyüzüne yükselen ışıklı kentler yerine yaygın şekilde çerçöp ve pislik içine gömülü bu kentlerden oluşuyordu. Silikon kapitalizminin ürünü olan bu durum Dünya Bankası'nın, kent yoksulluğunun gelecek yüzyılın en önemli, siyasi patlamalara yol açabilecek sorunu olacağı yönündeki uyarısının da somut karşılığıydı.

Küresel kapitalizmin biçimlendirdiği bugünkü dünyanın temel sınıfsal ayırımları aynı zamanda mekânsal olarak en net bu tür yerleşmelerde izlenebiliyor. Covid-19 benzeri salgınlar en hızlı bu yerleşmelerde yayılıyor. En yüksek ölüm oranları orada gerçekleşiyor. Açlık oralarda büyük çığlığa dönüşmüş durumda. Kısaca dünyanın garipleri orada ve geri kalanlar bundan büyük ölçüde haberdar bile değil. ■

(*) Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
(3 Kasım 2021 tarihli BirGün gazetesinden alınmıştır.)

Yeniden Varoluş*

■ **HAKAN MERİÇ**

Dün bir hiçtim
Bugün sevgi ektim, sevgi biçtim
Kaldırdım usumun ve yüreğimin sınırlarını
Ve kurak topraklarına
Bir bir serptim sevgimin tohumlarını

Karadeniz'de Kürt oldum
Karıştım horona
Doğu'da Laz oldum
Geçtim halay başına

Ne sınır tanıdım dostlukta
Ne yasa, ne yasak
Ve atmadım suçu başkasına
Zaten suçlu değildik hiçbirimiz
Bu düşmanlıkta tek başımıza

Bencilliği yendim önce
Benliğim ile dövüştüm kıyasıya
Sonra dost oldum, kucakladım sencilliği
Ekmeğimi böldüm, bölüştüm doyasıya

Kopmadı, felaket tellallarının kopar dediği kıyamet
Ve nihayet
Kırdım nefretin kolunu, kanadını
Ve nasırlı ellerimle topladım
Ektiğim sevginin hasadını

Gördüm ki
Acımız da bir bizim, yasımız da
Ve anladım ki sonunda
Acının doğusu yok, batısı yok
Ayrısı yok, gayrısı yok
Ve insanlığa açtım sımsıcak yüreğimi
İşte, kapısı yok

Ne olur durmayın öyle
Girin içeri, girin üşümezsiniz
Sevgiyle yeşermiş bu yürekte
Nefreti hiç düşünmezsiniz

Şubat 1999

* Bu şiir, 1999 yılında Magazin Gazetecileri Derneği ödül töreninde Ahmet Kaya'ya ve onun şahsında Kürt Halkına ve Kürt Halkının anadiline karşı yapılan saldırı sonrasında 16 yaşında kaleme aldığım bir şiirdir.

Türkiye Üniversitelerinde **YILMAZ GÜNEY SİNEMASI ÜZERİNE TEZLER**

■ **SÜLEYMAN BOZ**

Sinema ile ilk kez 9 yaşında ilkokul 3. sınıfta karşılaştığımı anımsıyorum. Öğretmenimiz yedek subay öğretmen Malatyalı Erol Ünsal'dı. Köyümüzde hem kahvecilik, hem sinemacılık yapan bir amca vardı. "Kara Bekir" lakaplı kahveci haftada iki, üç kez sinema oynatırdı. O yıllar köyde elektrik yok. Kara Bekir, gündüzden, o akşam kahvede sinema oynatılacağını bağırarak duyurur, kahve camlarına içerden filmin afişini yapıştırır, akşama doğru da jeneratörü kahveden uzak bir yere kurar, elektrik kablolarını kahveye çeker, hazırlıklara başlardı. Kahvenin içinde de bir masa üzerine koyduğu sehpa üzerine sinema makinesini yerleştirir, hoparlörleri iki köşeye koyar, kablolarını takar, makinenin karşısındaki beyaz duvarda deneme gösterimini yapardı. Uzakta da olsa jeneratörün sesi kahveden duyulurdu.

Öğretmenimiz sınıfta, o akşam "Bu Vatanın Çocukları "adlı filmin gösterileceğini, babalarımızdan 25 kuruş getirerek akşam sekizde kahvenin önünde olmamızı söylemişti. Neredeyse sınıfın tamamı kahvenin önünde idik. Film afişine bakıyor, oyuncuları inceliyorduk. Vakit geldiğinde 25 kuruşları öğretmenimize verdik, içeri girdik. Kahvede çay, kahve, gazoz servisi durmuş, pencerelerin siyah perdeleri kapatılmış, Kara Bekir sigaraların söndürülmesi talimatını veriyordu. Son uyarıların ardından film başladı.

Siyah beyaz bir filmdi: Kurtuluş Savaşı sırasında, Gaziantep'teki ulusal cephenin kuruluşuyla ilgili savunma belgelerini içeren mektubun, Ankara'ya ulaşması, Mustafa Kemal Paşa'nın eline geçmesi gerekmektedir. Bu belgeleri Paşa'ya ulaştırma görevini üstlenen genç adam (Ali Ek-

dal) gizlice yola çıkar. Ancak durumu öğrenen iki padişah yanlısı, genç adamın peşine takılıp onu izlerler. Genç adam, peşindekilerden kurtulamaz ve yolda öldürülür. Bu kez ölen adamın on bir yaşlarındaki oğlu (Atilla Engin) görevi teslim alır. Kız kardeşiyle (Nesrin Gökkaya) birlikte, belgeleri Paşa'ya götürmek üzere yola devam ederler. Filmde ince uzun, kara kuru, kıvırcık saçlı bir köy delikanlısı (Yılmaz Güney) ekibe katılır ve maceralı bir yolculuk sonu mektup paşaya ulaştırılır. Kahvede büyük bir alkışla film biter.

Yılmaz Güney adını, kendisini ilk kez bu filmde, bizim köy kahvesinde gördüm. Ondan sonraki tüm filmlerini kaçırmaz oldum. "Hudutların Kanunu", "İnce Cumali", "Balatlı Arif", "Beyaz Atlı", "İkinizi De Mıhlarım", "Çirkin Kral", "Zeyno". Daha sonra ortaokul ve lise yıllarımda ilçe sinemasında devam etti Yılmaz Güney'i takibim. "Ağıt", "Acı", "Umut", "Seyit Han". İstanbul'da üniversite yıllarımda da Çemberlitaş Şafak Sineması'nda "Arkadaş" filmini 3 kez izlemiştim. "Boynu Bükük Öldüler" romanını da okudum. Çok çarpıcı, yalın, gerçekleri okurun suratına çarpan bir romandı. Yaşadığı hareketli trajik, indili-çıktılı, hapislerde geçen yaşamı ile de halkın yakından izlediği bir sinemacı idi Yılmaz Güney. Bizim gönlümüze "Çirkin Kral" olarak yer eden, garibanların hakkını savunan, bunun için filmlerinde kavga eden, ama filmin sonunda da hep ölen bir kahramandı o.

Yılmaz Güney, halkının sorunlarıyla ilgilendi, egemenlere karşı mücadele etti. Bunun karşılığında da baskılar, sansürler, cezaevleri gördü. Adı gibi hiç yılmadı. Cezaevinden kaçmak, başka bir ülkede (Fransa) yaşamak zorunda bırakıldı. Demokratik bir ülkede yaşasaydı, özgürce filmlerini, romanlarını yaratıyor olurdu. Maalesef bu büyük sanatçıyı 47 yaşında 1984 yılı 9 Eylül günü Paris'te kaybettik. Onu on binler uğurladı. 1 Nisan 1937 onun doğum günü. Yaşasaydı 84 yaşında olacaktı. Onsuz geçen 37 yılda kim bilir ne şaheserler yaratacaktı. Ne romanlar yazacak, siyasal yaşamımızda nasıl rol alacaktı kim bilir!

Yılmaz Güney'i 84. yaş gününde saygı ve özlemle anıyoruz. O Türkiye halklarının gönlünde, anılarında silinmez izleriyle hep yaşayacak. Onun sineması, edebiyatı, sanatı, sınıfsal mücadeleye katkısı gündemden hiç düşmedi. Her ne kadar adı, eserleri üzerindeki baskılar, sansürler sürse de egemenler yine de onun adını silemediler. Türkiye üniversitelerinde onun sineması, edebiyatı, sanatı üzerine birçok akademik yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları yapıldı. Araştırma kitapları yayınlandı. Biz bu yazımızda o tezlerin birkaçından söz edeceğiz.

DOKTORA TEZİ

Lütfi Ö. Akad, Metin Erksan ve Yılmaz Güney filmlerinde gerçek ve gerçekçilik ilişkilerinin üsluplaştırılması / Stylization of real and realism relations in the films by Lütfi Ö. Akad, Metin Erksan and Yılmaz Güney

Yazar: SADIK BATTAL

Danışman: DOÇ. DR. ERTAN YILMAZ

Yer Bilgisi: Dokuz Eylül Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Sinema Televizyon Ana Sanat Dalı

Konu: Sahne ve Görüntü Sanatları = Performing and Visual Arts

Yıl: 2003

Sayfa:181

Dil: Türkçe

ÖZET:

Sinemanın tarihi, sanatın tarihi gibi tam da, gerçekçiliğin tarihidir aynı zamanda. Sanatın aldığı yol, son tahlilde ve en genel anlamıyla gerçekçiliğin yoludur: Sanat, gerçekçilik ile aynı yolu paylaşmakla birlikte, gerçekliğin ve gerçekçiliğin biçimlendirdiği ve mülkiyet haklarını elinde bulundurduğu yolda yol almaktadır hem de. Genelde sanatın, özelde de sinemanın sanat olarak var olması, sanatçının sanat duygusu, yaratıcı seçiciliği ve yaratışın bizzat kendisine öykünmesi ile başlar.

Tam da bu noktada sanat, gerçekliğin/gerçek hayatın/gerçekçiliğin mülkiyet haklarını elinde bulundurduğu yolda, sanatçının kılavuzluğunda kendi yolunu ve kendi gerçekliğini yaratır. Sanat artık, gerçekliğin yolunda kendi yolunu yürüyen başka ve özgün bir gerçekliktir. Türkiye sinemasında gerçek ve gerçekçilik ilişkilerinin üsluplaştırılması sorunsalının evrimi ve gelişimi, genelde sinemanın üslup arayışlarının yarım asır gerisinden aynı yolda gerçekleşmiştir. Türkiye sinemasının Batı sinemasından farklılaşmaya başladığı özgün süreç, Batı sinemasının tamamladığı gerçekçilik yürüyüşünü Türkiye sinemasının da tamamlamasından sonra başlar: Sinemasının kendi yolunu, özgün gerçekliğini yaratabilmesi süreci; yola girmiş olması, yolda yürümesi, yolu ve yürümeyi öğrenmiş olması, sinema adamlarının izlemeye çalıştıkları dünya sinemasının örneklerinden hareketle önce el yordamı ve bilinçdışı bir düzeyde sahip oldukları sinema duygusuyla sinema dilini konuşmaları ve daha sonra Batılı kuramcıların izinden giderek bir Türkiye sineması kuramı oluşturmaya çalışan, sinema yazar ve kuramcılarının bilinç düzeyine çıkararak kuramsal bir çerçeveye oturtmaya çalıştıkları sinema sanatının dilinin içselleştirilmesi ve kameranın bir kalem gibi işlev göreceğinin anlaşılması sürecinin tamamlandığı noktada başlar.

Tam da bu noktada, dış dünyanın gözlemcisi Lütfi

Yönetmen Lütfi Ö. Akad

Akad, iç dünyanın gözlemcisi Metin Erksan ve nihayet sinemada insanı bütün gerçekliği içinde yaratmayı başararak sinemayı da değiştiren devrimci Yılmaz Güney durmaktadır.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk sinemasında toplumsal gerçekçilik ve Yılmaz Güney sineması / Social realism in Turkish Cinema and Yılmaz Güney movies.

Yazar: BERRİN ŞAHİN

Danışman: DOÇ. BURAK BUYAN

Üniversite: Beykent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sinema Televizyon Ana Bilim Dalı

Konu: Güzel Sanatlar = Fine Arts

Dil: Türkçe

Yıl: 2006

Sayfa: 84

ÖZET:

Bu çalışma Türk sinemasında toplumsal gerçekçiliğin ve bu gerçekçiliğin tam ortasında yer alan bir yönetmenin, Yılmaz Güney'in sinemasını anlatan bir çalışmadır. Bu çalışmadaki ana amaç hem Türk sinemasının çok iyi geçen ancak karanlıkta kalmış toplumsal gerçekçilik dönemini (1960–65) anlatabilmek, hem de Türkiye'de 1960 darbesi sonrasında ortaya çıkan toplumcu-ilerici atmosferin toplumsal gerçekçi bir sinema akımının ortaya çıkmasındaki etkisine ışık tutabilmektir. Burada vermek istenilen ana fikir savaş sonrası, darbe sonrası gibi toplumsal kriz dönemlerinde, dağılan ama tam olarak parçalanmayan toplumu "yeniden canlandırma", "yeniden yapılandırma" gibi amaçların öne çıktığı zamanlarda sanat alanında "gerçekçi" bir eğilimin ortaya çıktığıdır.

Bunun yanında bu akımdan etkilenen Türk yönetmenlerin (Halit Refiğ, Metin Erksan, Ertem Göreç, Duygu Sağıroğlu) ortaya çıkardıkları filmler ve bu akımdan fazlasıyla etkilenen ki Türkiye'de ve dünyada, filmleriyle büyük tartışmalara neden olan Yılmaz Güney'in biyografisi ve filmleri incelenmiştir. Gerçekçilik akımının tarafsız ve "gerçekçi" bir biçimde irdelendiği, akımın önde gelen yönetmenlerinin ve filmlerinin incelendiği bu çalışmanın sosyal bilimlere bir yardımcı kaynak olması umulmaktadır.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz Güney sinemasında devlet temsili / The state presenting at the cinema Yılmaz Güney

Yazar: BURAK DURSUN

Danışman: DOÇ. DR. LEVENT YAYLAGÜL

Yer Bilgisi: Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı

Konu: Radyo - Televizyon = Radio and Television; Sahne ve Görüntü Sanatları = Performing and Visual Arts; İletişim Bilimleri = Communication Sciences

Dil: Türkçe

Yıl: 2009

Sayfa: 96

ÖZET:

Yılmaz Güney sinemasında "devlet" önemli bir kavramdır ve eleştirilerin odağındaki temel kurum olarak sunulmaktadır. Bu yüzden de bu çalışmada Yılmaz Güney sinemasında "devlet temsili" incelenmiştir. Güney'in "devlet"e eleştirel yaklaşmasındaki temel sebep ideolojik görüşünden kaynaklanmaktadır.

Güney, bilindiği üzere sol görüşlü, marksist ideolojiyi savunan bir sanatçıdır. Bunun doğrultusunda devleti, sınıfsal çatışmaların odağında görmektedir. Marksist ideolojiye göre "devlet", bir egemen sınıfın iktidar aracıdır. Bu araç sayesinde bir egemen sınıf, topluma hâkimdir. Egemenler bu yapının devamını sağlamak için baskı yolunu kullanırlar. Bu doğrultuda polis, mahkeme, ordu gibi kurumlar onlar için önemlidir. Çünkü bu kurumlar yapının devamını sağlar. Fakat egemenler sadece baskı yoluyla iktidarlarını sağlamazlar. İdeoloji kavramı da egemenler için çok önemlidir. Bu sayede toplumda bir yanlış bilinç oluşturarak, egemenliklerini meşrulaştırırlar.

Sinemanın da içinde yer aldığı ideolojik aygıtlar, egemen güçlerin iktidarını sağlamasında kullandığı bir araç olarak görülmektedir. Fakat sinema yalnızca egemen düşüncelerin üretildiği ve dağıtıldığı bir araç değil, eleştirel düşüncelerin kısmen de olsa topluma yayıldığı bir araçtır. Bu bağlamda Yılmaz Güney sineması egemen düşünceden bağımsız ve eleştirel bir sinema örneğidir. Yılmaz Güney sinemasının eleştirelliği, sansürün izin verdiği ölçüdedir. Güney'in film çektiği yıllardaki katı ve yasakçı sansür anlayışı mu-

halif sinema yapanların önünde bir set gibi durmuştur. Bunun yanında dönemin çalkantılı siyasal yaşamı da (12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi) özgür düşünceyi kısıtlayıcı nitelikte olmuştur. Fakat tüm bu olaylara rağmen Güney sinemasının eleştirel devlet anlayışında, herhangi bir değişme olmamıştır. Bu doğrultuda incelenen filmlerdeki "devlet" temsiline, hem nicel hem de nitel olarak bakıldığında da bu sonuç gözükmektedir.

Ele alınan filmlerin farklı dönemlerde seçilmiş olmasına rağmen aynı sonucu vermesi, Güney'in sinemasındaki ideolojik bütünlüğün bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Yılmaz Güney, Devlet, Temsil, İdeoloji

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz Güney sinemasının ideolojik ve gerçeklik sinema dilinin çözümlenmesi / Analysis of the ideological and reality cinema language of Yılmaz Guney cinema

Yazar: FAHRETTİN VAROL

Danışman: DOÇ. DR. SERKAN İLDEN

Yer Bilgisi: Ordu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sinema Televizyon Ana Bilim Dalı

Konu: Sahne ve Görüntü Sanatları = Performing and Visual Arts

Dil: Türkçe

Sayfa: 181

Yıl: 2016

ÖZET:

Yılmaz Güney sinemasının ideolojik gerçekçi sinema dilinin çözümlenmesi ile birlikte, İtalyan sinemasının "Yeni Gerçekçilik" akımının önde gelen yönetmenleri ve filmlerin genel değerlendirilmesi analiz edilmektedir.

Yılmaz Güney sineması ile "Yeni Gerçekçilik" akımı bileşenin de bu çalışmanın Türk sineması ve dünya sinemasında tarihsel ve kültürel yaklaşımlarının yanı sıra toplumsal gerçekçi yaklaşımla birlikte değerlendirilmektedir. Bu çalışmada öncelikle sinemada ideolojik yaklaşımlar ve sinema kuramcıları ele alınmıştır.

İlk dönem kuramcılarından Hugo Münsterberg, Rudolf Arnheim işlenmiştir. Biçimci kuramcılardan Sergei Eisenstein ile Vsevolod Pudovkin, Gerçekçi kuramcılardan Andre Bazin ve Siegfried Kracauer sinemaya olan yaklaşımları ve kuramları analiz edilmiştir. İtalyan sinemasında ortaya çıkan "Yeni Gerçekçilik" akımı yönetmenlerinden Roberto Rossellini'nin "Roma Açık Şehir" filmi, Luchino Visconti'nin "Tutku" filmi, Vittorio De Sica'nın "Bisiklet Hırsızları" filmi bu çalışmada geniş özeti ve genel değerlendirilmeyle analiz edilmiştir. Türkiye'de "Toplumsal gerçekçi" akımdan etkilenen ve filmlerini bu yönde çeken yönetmen Yılmaz Güney'in dört filmi; "Umut", "Arkadaş", "Sürü" ve "Yol" geniş özeti ve genel değerlendirilmeyle analiz edilmiştir. Filmlerden sahnelerin resimleri alınarak görüntüsel anlatıma destekleyici çözümleme yapılmıştır.

Mekân ve karakter analizleri tablolar ile açıklanmış ve Yılmaz Güney sinemasının filmlerinde kadın ile erkek kimliğine nasıl değindiğini ele alınmıştır. "Toplumsal gerçekçilik" akımının temel savunucu yönetmenler, köyden kente göçü, kentlerin nüfusunun artmasının sıkıntıları, gecekondulaşmanın artması, sanayileşme, alt yapı ve üst yapısının arasındaki açıklığın daha fazla artması, işçi sınıfının grev hakları kısaca toplumu yansıtacak konulara değinmişlerdir.

Yılmaz Güney toplumsal konulara değinmiş ve filmleriyle gerçekçi bir yol çizmiştir.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yönetmen olarak Yılmaz Güney filmlerine uygulanan sansür olgusu / From a directors point of view, phenomenon on cencorship exerted on Yilmaz Guney's movies

Yazar: EBRU FURAT

Danışman: DOÇ. DR. BATTAL ODABAŞ

Yer Bilgisi: Maltepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı / Radyo-Televizyon ve Sinema Bilim Dalı

Konu: Sahne ve Görüntü Sanatları = Performing and Visual Arts

Dil: Türkçe

Yıl: 2014

Sayfa: 121

ÖZET:

Bu çalışmada Türkiye sinemasında sansür olgusu kapsamında, Yılmaz Güney'in filmlerindeki sansür olgusu ele alınmıştır. Sansür olgusu genellikle sanatı, özel de ise sinema sanatını etkileyen en önemli unsurlardan birisidir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de özellikle darbe gibi anti-demokratik uygulamalarda sansürün sıklıkla uygulandığı bilinen bir gerçekliktir. Bu açıdan bakıldığında sansürün genel anlamda sanatı dolayısıyla da film sektörünü körelten bir unsur olması kaçınılmazdır.

Sansür olgusu aynı zamanda özverili çalışmalar sonucu yoksunluklarla meydana getirilen filmlerin geniş halk kitlelerine objektif bir şekilde ulaştırılmasının önünde bir engel olduğundan başta senaristlerin, oyuncuların ve sinema emekçilerinin hayal kırıklığına neden olur. Bu çalışmada Yılmaz Güney'in yönetmen olarak yer aldığı filmlerinde uygulanan sansür olgusu ele alınmış olup bu yönü ile sinema literatürüne katkı

Umut filminin bir sahnesi...

sağlanması amaçlanır. Çalışmanın birinci bölümünde Türkiye sineması ve sansür, sinemanın Türkiye'ye girişi, Türkiye sinemasında sansür olgusunun kronolojik olarak incelenmesi; çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye sinemasında Yılmaz Güney, sinemacı Yılmaz Güney, Yılmaz Güney sinemasının özellikleri; çalışmanın üçüncü bölümünde ise çalışmamızın esas konusu olan yönetmenliğini yaptığı, sansüre uğramış filmleri kronolojik sırayla ele alınıp; "Seyit Han" (1968), "Umut" (1970) ve "Duvar" (1984) filmleri sansürlenme nedenlerine yer verilmiştir.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Popüler sinema, sanat sineması ve üçüncü sinema ekseninde Yılmaz Güney sineması / Yilmaz Güney's cinema in the popular cinema, art cinema and third cinema

Yazar: ENGİN YILDIZ

Danışman: DOÇ. DR. SIRRI SERHAT SERTER

Yer Bilgisi: Anadolu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sinema Televizyon Ana Bilim Dalı

Konu: İletişim Bilimleri = Communication Sciences

Dil: İngilizce

Yıl: 2019

Sayfa: 144

ÖZET:

Türkiye sinema tarihinde Yılmaz Güney ve onun filmleri önemli bir yere sahiptir. Yılmaz Güney, sinema hayatında birbirinden çok farklı sinema akımlarında filmler çekmiştir. Güney'in sineması incelendiğinde, filmlerini üç başlıkta toplamak mümkündür. Bu başlıklar Popüler Sinema, Sanat Sineması ve Üçüncü Sinemadır.

Çalışmada "Aç Kurtlar" (1969) filmi Popüler Sinema kapsamda değerlendirilmektedir.

Sanat Sineması örneklemi olarak "Umut" (1970) filmi incelenmektedir.

"Duvar" (1983) filmi ise Üçüncü Sinema örneklemi çözümlenmektedir. Bu çalışmada, "Popüler Sinema, Sanat Sineması ve Üçüncü Sinema Ekseninde Yılmaz Güney Sineması" Güney'in hayatı ile birlikte bulunduğu dönemin koşullarıyla, kronolojik olarak ele alınıp incelenmektedir.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz Güney sinemasında kadın imgesi / Women image in Yılmaz Güney films

Yazar: EREN YÜKSEL

Danışman: DOÇ. DR. RUKEN ÖZTÜRK

Yer Bilgisi: Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı

Konu: Radyo-Televizyon = Radio and Television

Dil: Türkçe

Yıl: 2006

Sayfa: 185

ÖZET:

Bu çalışmada Yılmaz Güney filmlerindeki kadın imgesi, feminist bir perspektif çerçevesinde çözümlenmiştir. Çalışma film metnine odaklanmakla birlikte,

filmlerin üretildiği dönemdeki toplumsal ilişkileri de göz önünde bulundurmuş ve psikanalizin temel kavramlarından yararlanarak kadına atfedilen değerlerin ve kadın imgesindeki güçsüzlük, ötekileştirme ve sabitliklerin hangi anlamlandırma sistemlerine karşılık geldiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda Güney filmlerinin kadın imgesinin sunumu açısından cinsiyetçi bir kapanma yarattığı varsayımı Güney'in yönetmenliğini üstlendiği 17 film çerçevesinde araştırılmış ve şu tür sonuçlara ulaşılmıştır:

Güney bazı avantürler dışında filmlerinde ele aldığı olayları ve karakterleri gerek metaforik düzeyde gerekse betimleyici bir çerçevede siyasi ve toplumsal bağlamla ilişkilendirerek sunmakta ve toplumsal iktidara başkaldırıyı cisimleştiren filmler ortaya koymaktadır. Ancak muhalif okumalara olanak sağlayan bu filmler, kadın imgesi söz konusu olduğunda gerek cezalandırma, şiddet uygulama, fetişleştirme, düşmana dönüştürme, yalnızlaştırma aracılığıyla gerekse yüceltme, değer verme, sembolik bir işlev yükleme gibi taktiklerle kadını araçsallaştırarak muhafazakâr bir söyleme eklemlenmekte ve bazı kırılmalar görülmekle birlikte –"Umut", "Ağıt", "Zavallılar" filmlerinde üstün erkek kahraman anti-kahramanla yer değiştirdiği için hegemonik erkeklik parçalanmıştır– erkek kimliğindeki yarılmanın gizlenmesine olanak sağlamaktadır.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bir Yol'un Hikâyesi / A Story of Yol

Yazar: ESİN YILMAZ

Danışman: PROF. DR. OĞUZ MAKAL

Yer Bilgisi: Beykent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sinema Televizyon Ana Sanat Dalı / Sinema Televizyon Sanat Dalı

Konu: Sahne ve Görüntü Sanatları = Performing and Visual Arts

Dil: Türkçe

Tarih: 2009

Sayfa: 29

ÖZET:

Bir Yol'un Öyküsü adlı Yüksek Lisans Bitirme Tezi; Yılmaz Güney'in senaryosunu yazdığı, Şerif Gören'in ise yönetmenliğini yaptığı 1980 yapımı "Yol" filminin belgesel film çalışmasıdır. Bu tez çalışmasının bir ürünü olan "Bir Yol'un Öyküsü" adlı belgesel film, "Yol" filminin bilinen ve bilinmeyen gerçek yönlerini ele almaktadır.

Demir parmaklıklar ardında var olan bir senaryonun hayata geçirilme çabaları bu uğurda yaşanılanlar, çekilen zorluklar filme tanıklık edenlerin ağzından anlatılmaktadır. Ve zorlu yolculuğun tamamlanmasının ardından filmin anavatanından ayrılıp, Cannes Film Festivali'ne uzanan yolculuğunu anlatmaktadır.1981'de "Bayram" adıyla başlayıp ardından yeni bir ekiple yola devam ve "Yol" ismini alan filmin gelişim ve değişim sürecini dönemin getirdiği siyasi baskılar çerçevesinde ele almaktadır.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinemasal Anlatıda Kürt Yönetmenlerin Üslup Sorunsalı / Kurdish directors' approaches in cinema

Yazar: SONER SERT

Danışman: DOÇ. DR. RAGIP TARANÇ

Yer Bilgisi: Dokuz Eylül Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Film Tasarımı Ana Sanat Dalı

Konu: Güzel Sanatlar = Fine Arts

Dil: Türkçe

Yıl: 2019

Sayfa: 146

ÖZET:

Sinema, gerek estetik gerekse de finansal olarak, şüphesiz ki içinde pek çok bileşeni barındırır. Bugün sinema, 125 yıl öncesinin biçimsel yaklaşımına ve finansal örüntüsünün dışına çıkmış, günün gerçekliğini ve kapitalizmin aldığı biçimi özümsemek zorunda kalmıştır.

20. yüzyılın başında ulus-devlet sürecinin dışında kalan ve yurttaşlık hukukuyla bağlı bulunduğu devletlere entegre edilmeye çalışılan Kürtlerin sinema ile ilişki kurmaları, diğer uluslara nazaran, daha geç olmuştur.

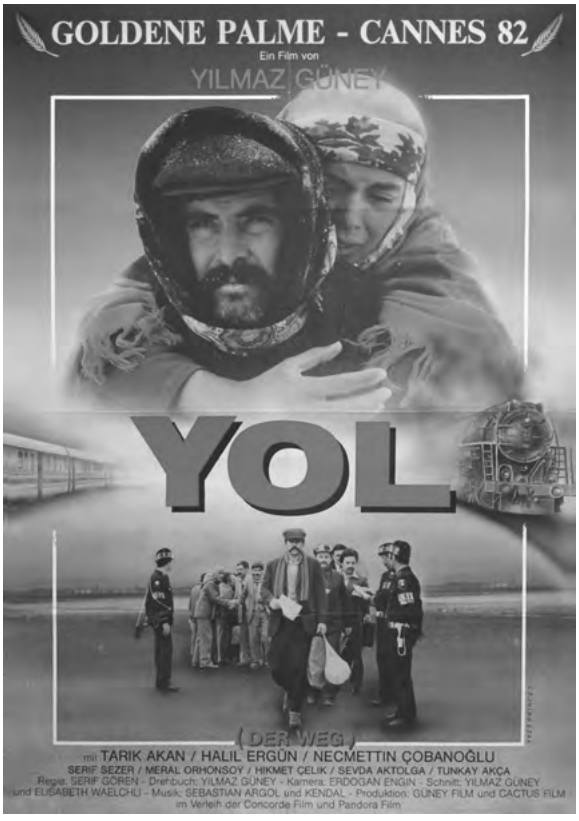

Yol filminin afişi...

Sinema salonlarının 20. yüzyılın başında Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde açılması ancak Kürtlerin kendi kimlikleriyle sinema yapabilmeleri süreci arasında neredeyse yarım asırdan fazla süre vardır.

Birkaç münferit örneği saymazsak Kürtlerin, Kürt olarak temsil edilmesi Yılmaz Güney'in ortaya çıkışına kadar mümkün olmamıştır. Güney, tıpkı döneminin "Üçüncü Dünya" sinemacıları gibi belgesel gerçekçi bir biçimle, kurmaca hikâyeler anlatırken, finansal olarak Yeşilçam'ın basmakalıp ilişkilerinin içinde kalmıştır. 2000'ler ile birlikte Kürt yönetmenler, Güney'in estetik anlayışından da hareketle, vatandaşı oldukları ülkelerde çekimler yaparak, film fonlarının da desteğiyle, kendi biçimsel anlayışlarını yaratmaya girişmişlerdir. "Sinemasal Anlatıda Kürt Yönetmenlerin Üslup Sorunsalı" başlıklı tez, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı, Türkiye'den Hüseyin Karabey ve Kazım Öz, İran'dan Bahman Ghobadi ve Irak'tan Hiner Saleem ile Şevket Emin Korkî'nin birer filmini, estetik ve finansal bağlamda açıklamaya, göstergeler üzerinden açıklamaya ve aralarındaki ilişkiliyi ya da ilişkisizliği gözler önüne sermeye ve bu sayede bir tartışma yaratmaya çalışmaktadır.

Bu amaçtan yola çıkarak, Kürt yönetmenlerin içinde bulundukları siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamın bunda son derece etkili olduğunu belirtmekte fayda var. Bugünün koşulları bu yönetmenlerin, tıpkı diğer yönetmenler gibi, sinema anlayışını doğrudan etkilemiş ve onun üzerinden biçimlemiştir. Ancak Kürt yönetmenlerin parçalı bir bölgede bulunması başka tanımlamaları da doğurabilir. Dolayısıyla değişkenliği, dönüşkenliği ve başka bir düzlemde ele alınabilmesi ve tartışabilmesi de mümkündür.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1960'tan günümüze Türkiye'deki politik düşüncenin sinematografik sunumu / Cinematografic presentation of political thinking in Turkey from 1960 to present

Yazar: ONUR KEŞAPLI

Danışman: PROF. DR. OĞUZ ADANIR

Yer Bilgisi: Dokuz Eylül Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Film Tasarımı Ana Sanat Dalı

Konu: Güzel Sanatlar = Fine Arts; Siyasal Bilimler = Political Science

Dil: Türkçe

Yıl: 2012

Sayfa: 140

ÖZET:

Türkiye Cumhuriyeti, politik çatışmanın çalkantılı ve sancılı bir süreçte ilerlediği 20. yüzyılda savaş ve devrimlerle birlikte çağdaş bir ulus-devlet inşasına başlamıştır. Kurucu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün ve cumhuriyetin önde gelen isimlerinden Kazım Karabekir'in sinemaya olan ilgileri ve sinemaya verdikleri öneme karşın yedinci sanat cumhuriyetin başlangıç döneminde ülkedeki diğer gelişmeler göz önüne alındığında oldukça geri planda kalmıştır. Yine de girişimler olmuş ve devlet aygıtı dışında özel yapımcılarla da sinema filmleri üretilmiştir. Bu yıllarda politikanın sinemaya yaklaşımı tek parti siyasetinin benzerliğiyle birlikte sosyalist blokta görüldüğü gibi "öğretici, bilgilendirici" şekilde olmuş, belge filmlerle birlikte sinemanın propaganda gücünün altı çizilmiştir.

Hatta bu dönem "dost" olarak görülen SSCB'yle propaganda niteliğindeki filmlerin takası üzerine anlaşmalar da yapılmıştır. Ancak 1946 yılıyla birlikte Soğuk Savaş'ta Batı bloğunda yer alan Türkiye, hem çok partili rejime geçmiş hem de sinemasal olarak Amerikan üslubuna yönelmeye başlamıştır. Sinemada çokseslilliğin olması ve tek parti zamanında egemen olan tiyatrocu anlayışın sinemacılarla değişmesi, 1950'li yıllarda dikkat çeken gelişmelerdir. Türkiye'de sinemanın evrensel değerler üretme düzeyine ulaşma çabaları ve politikanın filmlerde yüksek sesle dillendirilmesi 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ve sonrasında gelen 1961 Anayasası'nın getirdiği görece özgürlük ortamında olmuştur.

Anayasanın getirdiği yeni toplumsal atmosferle beraber ve ideolojik olarak kızışan dünya ile paralel olarak Türk halkı da politikleşmiş, bu durumun sinemasal karşılığı ise sinemacıların "anayasayı halka aktarma" amacıyla "Karanlıkta Uyananlar" ve "Bitmeyen Yol" gibi filmleriyle birlikte Toplumsal Gerçekçilik, Bir Türk'e Gönül Verdim gibi filmlerle ulusal solda yer aldığı iddiasındaki milliyetçi Ulusal Sinema, daha radikal bir muhalefetle hem siyasal hem sinemasal düzeni değiştirme amacındaki Devrimci Sinema ve toplumda dinsel bir dönüşümü amaçlayanların ortaya koyduğu Milli Sinema olmak üzere politize olmuş sinemasal akımlar biçiminde olmuştur. Ancak bu dönem siyaseti sinemaya hem politik hem de güncel açıdan yansıtmayı başaran en önemli isim "Umut", "Arkadaş", "Sürü" gibi filmleriyle Yılmaz Güney olmuştur.

Arkadaş filminin afişi...

Toplumun her kesiminin siyasallaştığı bu dönem, 12 Eylül 1980'de ordunun müdahalesiyle kesilmiş ve cumhuriyetin Atatürk'le gelen kuruluş ideolojisi olan Kemalizm, yerini ekonomik olarak serbest piyasacı, kültürel-toplumsal olarak da Türk-İslamcı politik düşünceye bırakmıştır. Kitleleri topyekûn olarak apolitikleştiren bu müdahalenin toplumda yarattığı sarsıcı dönüşümler Türk sinemasına siyasi olarak da yansımış ancak 1960-1980 arasında olduğu gibi ideolojik temelli akımların dönemi kapanmış, 1980'den günümüze toplumsala karşı bireyin pompalanması sonucunda "Yol", "Güneşe Yolculuk", "Yazı Tura" gibi az sayıda film siyasal sinema anlamında öne çıkabilmiştir.

Cumhuriyetin ilk döneminden itibaren Türkiye'deki politik düşüncelerin, sinemada yeterince temsil edilmediği görülmektedir. Cumhuriyet'in başlangıç döneminde Kemalizm, sinemada kendini pek hissettirmezken egemen siyasetin Kemalizm'den uzaklaşmasıyla birlikte bu politik düşünce siyasi konulu filmlerde kendine yer bulmaya başlamıştır. Benzer şekilde cumhuriyet ideolojisinin her daim muhalifi olan siyasal İslam ve sineması, 2000'li yıllarda bu siyasetin mutlak hâkimiyetine kadar sinemada sayısız örnekle yer alarak politik düşüncesini kitlelere aktarırken egemen güç olduktan sonra sinemada pek nadir temsil edilir olmuştur. Sonuç olarak Türkiye'de politik düşüncenin sinematografik sunumunun ağırlıklı olarak muhalefetteki siyasi görüşler doğrultusunda şekillendiği, ancak bu amaçla tercih edilen sinematografik sunumların, sinemayı çoğunlukla "eğlence" olarak gören Türk halkından amaçlanan ilgiyi görmedikleri ve dolayısıyla toplumsal bir değişime öncülük edemedikleri görülmektedir.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz Güney sinemasında hegemonik erkeklik/ Hegemonic masculinity in Yılmaz Güney's cinema

Yazar: NURULLAH ÇİĞDEM

Danışman: DOÇ. DR. NİLAY ULUSOY

Yer Bilgisi: Bahçeşehir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sinema Televizyon Ana Bilim Dalı / Sinema Bilim Dalı

Konu: Sahne ve Görüntü Sanatları = Performing and Visual Arts

Dil: İngilizce

Sayfa: 88

Yıl: 2018

ÖZET:

Bu çalışma Türk sinemasının kovboyu, kabadayısı, eşkıyası, soyguncusu, pamuk işçisi, faytoncusu, ırgatı, çobanı; kısaca Yılmaz Güney'i esas almaktadır.

Yılmaz Güney sinemasını "hegemonik erkeklik" penceresinden değerlendirmektedir. Bunun için öncelikle hegemonik erkeklik kavramı toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmiştir. Ardından kavramın Türkiye'de nasıl algılandığı ve kültürel anlamda nasıl inşa edildiği üzerinde durulmuştur. Çalışma psikoanalitik görüş ve feminist perspektifin sinemada erkekliğe yaptığı vurgu çerçevesinde sinemada erkeklik imgesini somutlaştırmıştır.

Yılmaz Güney filmlerinde hegemonik erkeklik imgesi ise onun sinemasını 2 parçaya ayırarak sorgulanmıştır. Çirkin Kral dönemi filmlerinde erkek kahraman üzerinden ilerleyen, erkek seyirciyi hedef alan bir erkek mitosu oluşturulmuştur. Toplumsal cinsiyete yapılan vurgunun onun politik düşüncesi ile şekillenen filmlerinde boyut değiştirmektedir. Bu çalışma Güney sinemasının öne sürdüğü erkeklik modellerini toplumsal gerçekçilik, erkek egemen film türleri ile analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Erkeklik, Sinemada Erkeklik, Yılmaz Güney, Anadolu Erkeği.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk sinemasında trajik öykü anlayışı örnek Yılmaz Güney / Conception of tragic narratives in Turkish cinema Example: Yılmaz Güney

Yazar: YÜKSEL AKSU

Danışman: PROF. DR. OĞUZ ADANIR

Yer Bilgisi: Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sinema Televizyon Ana Bilim Dalı

Konu: Sahne ve Görüntü Sanatları = Performing and Visual Arts

Dil: Türkçe

Tarih:1997

Sayfa: 141

ÖZET:

Türk Sineması'nda Trajik Öykü Anlayışı, Örnek Yılmaz Güney adlı çalışmada; öncelikle Aristoteles'in Poetika'sındaki tragedya kuramından yola çıkarak "tragedya, trajik, trajik öykü" kavramlarını ve bunların önemini açımlayarak başladım. Daha sonra, özel olarak trajik kavramını sanatsal, felsefik, sorunsal olarak inceledim. Anadolu kültüründeki "trajik kahraman", "trajik öykü" duyarlılığının tarihsel ve güncel arka planını açıklayarak, geleneksel anlatı türlerindeki karşılıklarını bulgulamaya çalıştım.

Geleneksel anlatı türleri olan hikâye, destan, şiir, türkü, meddahlık, dramatik köylü oyunları gibi sanatlarda mevcut olan "trajik öykü" ve "trajik kahraman" kavramlarının Yılmaz Güney Sineması'na yansımasını inceledim. Son bölümde Yılmaz Güney Sineması'nda var olan "trajik öykü" anlayışının geleneksel zemini ile birlikte evrensel yönünü açıklamaya çalıştım. ■

Marie de France deseni (kitap ressamı Richard von Verdun tarafından, 13. yüzyılın sonları

Feminizmi tüylerle yazan kadınlar

Günümüze dek "Kadın" ve "Erkek" kodlamalarının bilincimizdeki-yaşamımızdaki değişimi noktasında çok yol katedilmiş olmasına rağmen, bu kodlamalar tıpkı bin yıl öncesindeki gibi ısrarla devredilir. İnsanlık tarihi, bilinçli yaşadığı yüzlerce yılı ardında bırakmıştır. Ancak bu kodlamalar bırakalım devletler ve yasaları, bizim en ileri saflarımızda dahi hâlâ korunmaktadır.

■ **GANİME GÜLMEZ**

"Küçük kızların okula gitmelerine ve daha sonra tıpkı oğullar gibi bilimleri öğrenmelerine izin vermek geleneksel olsaydı, küçük kızlar da aynı şekilde öğrenir ve tüm sanat ve bilimlerin inceliklerine dek, oğullar kadar zahmetsizce anlarlardı [...] Kadınlar neden daha az şey bilir biliyor musun? [...] Açıkçası, bu, kadınların çok farklı şeylerle başa çıkamamasından değil, evlerinde zaman geçirmelerinden ve evlerine bakmakla yetinmelerinden kaynaklanmaktadır [...] İyilik ve onur duyguları yokmuş [...] gibi, kalplerini kaybederler ve şu yaptıklarından başka hiçbir şey için iyi olmadıklarına kanaat getirirler:

Erkeklere sarılmak, çocukları taşımak ve eğitmek. Hâlbuki Tanrı onlara, eğer isterlerse, ünlü ve muhteşem erkeklerin çalıştığı her alanda kullanabilmek üzere yüksek bir muhakeme kabiliyeti de vermiştir. Bu şeyleri ciddiye alarak ilgilenme isteği taşımaları hâlinde, onlara erkekler kadar aşina olurlar ve büyük bir gayret gösterdiklerinde de sonsuz bir şan-şerefe ulaşabilirler." ("Kadınlar Edebiyat Tarih, Orta Çağdan Günümüze Yazan Kadınlar", Christine de Pizan, Suhrkamp 1998, s.21)

Tarih, ağırlıklı olarak matematiksel göstergelere indirgenip gezindirilmekte. Üzerine de birkaç kahraman eklenip, günümüzün motifleriyle allanılıp pullanılıp sunulmakta. Ve böyle gezindirilip sunuldukça da, özünde, silinen bir tarihin yerine yeni türevli tarihler yazılmaya başlanılmakta.

Biyografi yazımlarından tutalım da, kavram-hareket-akım tarihlerine dek; âdeta bir defilede gezinirmişçesine öğrenmek öğretiliyor yeni nesillere.

Yeni nesillerin bilgi-bilinç inşasına oynanırken, eski kuşakların da bilinci dumura uğratılmaya çalışılıyor.

●●●●

Marie de France 1135'te Fransa'da doğar. Christine de Pizan ise 1364'te.

"İlk Feministlerden" olarak anılan Christine de Pizan'dan önce, nice kadın başlar yazın eylemine.

Tüylerle başlarlar yazmaya. Tüylerle yazmaya başlanılan zamanlar, konuşma ve yazı dilinin bu günkü kadar gelişmediği zamanlardır.

Onuncu yüzyılın başlarıdır. Ve o zamanlarda dahi Avrupa topraklarında çeviriler yapılmaktadır. Çeviri yapan kadınlar da vardır.

Bütün bunları yapan "Kadın", kiliselerin otoritesi altındadır. Düşünmesi, konuşması, yazması ve her eylemi izin dâhilindedir. "Erkek"in de özgürlüğü yoktur. "Erkek" abartısız, bir hayvan gibi çalıştırılmaktadır. Ücret, karın tokluğudur. Ancak "Kadın"a izin vermesi gereken, her daim "Erkek"tir. Çünkü "Kadın", "Erkek"in soyunu ve mülkünü devredeceği evlatlarının taşıyıcısı-doğurucusudur. Cinsel ihtiyaçları karşılama ve üreme makinesidir.

Tüylerle yazan kadınlar, böylesine ilkel bir çağda düşündüklerini yazabilmek ve hep daha da iyi yazabilmek için tüm bu izin mekanizmalarını, kiliseleri ve kocalarını terkederler. O asırda! düşerler yollara! Ve ulaşılabilen izler kadarıyla bilinebilen, kadının harekete geçiş tarihinin yazın eylemiyle, böyle başladığıdır. Marie de France düşündüklerini söyleyemediğinden dolayı, her şeyden önce yazmak zorunda oluşunu şöyle ifade eder: *"Boğazımda düğümlenen iffetim!"*

Bu eylemdir ki, sürekli cinsiyet köleliğine son verme mücadelelerini doğurur.

●●●●

"Din-Tanrı" kavramları elbette hayatın tam göbeğindedir. Henüz insanlık, dünyayı yeni yeni anlamaya başlayan bir canlıdır. Çağ, "Erkek"in "Kadın"a, Tanrı emri diyerek sınırlar getirmeye ve geliştirmeye başladığı bir çağdır. "Kadın"ın ise bunun bir haksızlık olduğunu keşfetmeye ve isyanını tüylerle akıtmaya başladığı bir çağdır.

Efsaneler, hikâyeler, şiirler ve hatta romanlar yazmaya başlar "Kadın". Günümüzde ilkokul çağındaki bir çocuğun dahi "bu sadece bir masal" diyebileceği anlatılar, gerçekten inanılarak ve Tanrı'yı keşfetme arzusuyla yazılır. Tüylerle yazan kadınlar cinselliğe ve Tanrı'ya, bizi hayretler içerisinde bırakacak boyutlarda dokunuşlar yapar (çevirilerde görmek mümkün).

Bu kadınlara feminist, bu akımlara Feminizm denene kadar yüzyıllar geçer. Şimdilerde "Feminizmin Öncüleri" diye sıkça andığımız kadınların da, esasta edebi eserleri öne çıkar ve bunun için can bedeli bir yazın mücadelesi verilir.

Bu günlerdeki gibi, eylemek isteyene, o günlerde de yazmak gerçekten bir eylemdir!

●●●●

Günümüze dek "Kadın" ve "Erkek" kodlamalarının bilincimizdeki-yaşamımızdaki değişimi noktasında çok yol katedilmiş olmasına rağmen, bu kodlamalar tıpkı bin yıl öncesindeki gibi ısrarla devredilir. İnsanlık tarihi, bilinçli yaşadığı yüzlerce yılı ardında bırakmıştır. Ancak bu kodlamalar bırakalım devletler ve yasaları, bizim en ileri saflarımızda dahi hâlâ korunmaktadır. Ve önce kendi içimizde istikrarlı, keskin, acımasız bir mücadele göze alınıncaya dek bu kodlamaları "Kadın"ın tek taraflı olarak eritmesi ve yok etmesi imkânsızdır.

Bu kodlamaların tarihler boyunca nasıl muhafaza edildiğinin en iyi izlerini edebi eserler taşır.

Şimdi bu izlerle bir yolculuğa çıkmayı deneyelim. Yolculuğumuza Orta Çağ'la başlayalım.

Biz iz sürdükçe, hep onları silmeye çalışanlar da olacak. İzleri silmeye çalışanlar oldukça, hep iz sürmeye devam edenler de olacak. Israrla ve coşkuyla kalalım... ■

Ursula Liebertz-Grün

SARAY ÇEVRESİNDEKİ KADIN YAZARLAR

Marie de France

"Tanrı kime ilim ve belagât verdiyse, o bunu bir sır olarak saklamamalı ve gizlememeli, canı gönülden kendini göstermelidir" (Lais, "Mukaddeme-Önsöz" 1-4). Birçok Orta Çağ yazarı tarafından alıntılanan bu eski Fransız mukaddemesindeki bir eser yazmanın böyle gerekçelendirilmesi, büyük bir patlama etkisi yaratmadan ve hatta bir müdafaada içermeden gerçekleşmemiştir. Çünkü bu ayetler, Fransız anlatısına dayanan ve kendi tarzını kusursuz bir şekilde taşıyan, 12. ve 13. yy.ın edebiyatını tasarlayan kadın kaleminden doğar.

"Me numerai pur remembranca: MARIE ainum, si sui de FRANCE- Hatırlanmak için adımı vereceğim: Maria benim adım, Fransa'dan geliyorum. Birçok yazar benim eserimin kendilerine ait olduğunu iddia edebilir. Ama kimsenin bunu onlara bağlamasını istemiyorum. Çünkü asıl yanlışı kendini düşünmeyen yapar " (Ezop, "Hatime-Son söz", 3-8).

Marie de France bunu çok net bir şekilde ifade eder: Yazarlığı konusunda ısrar eder ve ölümünden sonra nam salmaya da önem verir. Bir Orta Çağ yazarı için, bir eserin yaratıcısı olarak kendini ön plana çıkardığı bu özgüven, sıradışıdır. Aynı derecede sıradışı olan, bireysel psikolojik motiflerden kendi şiiri açısından bir itki olarak söz etmesidir. Onun için yazmak yaşam stratejisinin bir parçasıdır:

"Kötülüğe karşı direnmek isteyen araştırmalı-öğrenmeli ve zor bir işe başlamak için çabalamalıdır. Çünkü ancak böylece kötülükten uzak kalınır ve büyük bir acıdan kurtulunur" (Lais, "Mukaddeme-Önsöz", 23-27).

"Aylaklık tüm kötülüklerin başlangıcıdır" biçimindeki bu eski atasözü, burada yeni bir yankı verir: Kendi kendine terapi olarak yazmak. Bu sözlere kulak verilir, sözler, söyleyen bireyin kim olduğunu merak ettirir. Ancak Marie de France, onun kişiliği, yaşam yolu hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz –diğer Orta Çağ yazarlarının çoğunda olduğu gibi–. Fransız ve Latin saray edebiyatının en önemli hamisi olan II. Heinrich döneminde İngiltere'de yaşadı ve Fransızca olarak üç eser yayınladı: Ezop masallarından oluşan bir koleksiyon oluşturdu ve böylece yerel Ezop geleneğini başlattı. Orta Çağ edebiyatında önemli bir rol oynadı. Çağdaşlarının Latince bir belgeli bilgilendirme olduğuna inandıkları şey, araf

Marie de France İngiltere Kralı II. Heinrich'e şiir kitabını sunarken...
(Desen: Charles Abraham Chasselat)

hakkında yazdığı bir efsaneydi. Bu efsane, İrlandalı şövalye Owein'ın araf seferi hakkında yazılmıştı. Ve soylu bir krala, büyük bir olasılıkla II. Heinrich'e ithaf ettiği on iki ayetlik bir seri besteledi. Bazı kanıtlar II. Heinrich'in, Anjou hanedanı IV. Gottfried'in gayrimeşru kızı ile aynı kişi olabileceğini gösteriyor. Anjou Hanedanı'ndan gelen köken, İngiliz kralıyla olan akrabalık gibi bilgiler bir kanıt zincirinde birleştirilebilirse, Marie de France'ın sıradışı sevgisini açıklamaya yardımcı olabilir:

Kapsamlı eğitimi, zamanının antik ve çağdaş yazarları hakkındaki bilgisi, kilise hukukuna ve yargı sistemine aşinalığı ve göze çarpan sakinliği, bir kadın olarak sevgi şiirleri yazarak ve Lais denilen dize anlatılarıyla Fransız Edebiyatı'na yeni bir edebi form, yeni bir tema ve yeni bir bakış biçimi getirerek o dönem egemen olan örf ve adetleri çiğnediği açıktır.

Marie, Lais'in önsözünde edebi programı hakkında itinalı bir bilgilendirme sunar:

"Bu yüzden ilk önce iyi bir hikâye yazmayı ve Latince'den Fransızca'ya dönüştürmeyi düşündüm; lakin bunun bana bir tanınmışlık kazandırması neredeyse

imkânsızdı: Birçok kişi zaten bunu kendi görevi hâline getirmiş vaziyette! Duyduğum Lais'i düşündüm. Lais'i başlatanlar ve yayanların, duydukları maceralı olayları hatırlatmak için bunu yaptıklarını gerçekten de iyi biliyordum, bundan hiç şüphem yoktu. Bu anlatılardan birçoğunu duydum ve bunları öylece bırakmak, unutulmalarına izin vermek istemiyorum. Bazılarını kafiyelere dökerek onlardan bir şiir yaptım, bu yüzden sık sık uyanık kaldım" (Lais, "Mukaddeme-Önsöz", 28-42).

Bunlar inanılmaz cümleler! Orta Çağ şairlerinin aksine, Marie, sadece yeni bir çığır açan şairlerin büyük bir şöhreti hak ettiğini vurguluyor. 12. veya 13. **Geoffrey von Monmouth** ve **Wace**, Marie'nin burada ve Lais'in çoğu bölümünde atıfta bulunduğu sözlü şiirlerle aktarılan efsaneleri çoktan edebiyata katmışlardı. Ancak bu sözlü anlatılardan sadece, kılıç şakırtıları arasındaki cinayetleri ve entrika hikâyelere uyan motifleri edebiyata taşımışlardı. Marie ise, kendisinden sonraki yazarların ilham temellerini borçlu olduğu, keşfettiği saray ayeti anlatısı türünde bu kumaş ve motiflerden şiirsel bir Aşk Diyarı inşa etti.

Aşkı icat eden Fransız aristokrat toplumu değildi (bu da zaman zaman iddia edildi), ancak 11. yy. sonları ve 12. yy. başlarında, toplum içerisinde ve şiir dilinde önemli etkisi olan kendine özgü bir aşk kültürünü geliştirdi. Bu, onlarca yıllık aşkın doğasına ve etkisine yansıdı, âşıkların psikolojik durumunu analiz etti, sevgi fikrini saray değer yargıları sisteminin merkezine taşıdı ve aşkta doğru davranış üzerine temellendirmeler-gerekçeler öne sürdü. Belli ki aristokratlar "Saray Aşkı" oyununu hayli ciddiye almışlardı. Saraylı aşk şiirleri ve romanlarının sevilme düzeyini, efendilerin bakış açılarından yola çıkarak anlamak mümkün değil. Evli ve bekâr soylu erkekler ve sosyal olarak daha aşağı olan kadınlar arasındaki çamurlu seks ilişkileri olağan görülmekteydi. Bu nedenle, beylerin çoğu zaman gerçekleşmemiş olan aşkın şiirsel tasvirine hayati bir ilgi gösterip göstermedikleri çok açık değildir.

Böylelikle bu konu, sadece kadınların o döneme ait ifadelendirdikleri olarak kalmaya devam ediyor. Genellikle erkek akranlarından daha eğitimli olan soylu kadınlar, Orta Çağ edebiyat sahnesinde önemli bir işleve sahipti. Politik, yasal ve ekonomik olarak aşağı bir konumdaydılar, kadın düşmanı ifadelerle ayrımcılığa uğradılar. Ancak eşler, anneler ve kız kardeşler olarak genellikle önemli bir etki yarattılar. **Ermengarde von Narbonne**, II. Heinrich'in ikinci eşi **Eleonore von Poiton** ve onun kızı **Marie de Champagne** gibi saraylı aşk-sevgi kültürünü sürdürülebilir bir şekilde tanıtan önemli siyasi roller de oynadı. Ermengarde kendisine miras kalan topraklarını yarım yüzyıl boyunca bağımsız olarak yönetti ve Eleanore von Poiton miras topraklarını, ikinci kocasıyla anlaşarak onlarca yıl yönetti.

Kadınlar, erkeklerin aksine cinsel özgürlüklerinde özel bir hassasiyetle engellendi. Geleneksel toplumsal cinsiyet ahlâkı, kadınların cinsel faaliyetlerini evlilikle sınırladı. Orta Çağ ilahiyatçılarına göre, elbette, evlilikteki cinsel ilişki müsamaha edilebilir bir günahtı. Ve ihtiraslı erkek, kendi karısı üzerinde zinacı olarak kabul edildi. Ancak feodal evlilik genelde zaten isteksiz bir ilişki demekti. Politikaya ve en iyi ihtimalle üremeye hizmet etti. Erkeklerin zevklerinden sorumlu olanlar cariyelerdi. Bu normal bir durumdu, çünkü erkeğin evlilik dışı sevgililerinin olması değil, sadece kadının evlilik dışı ilişkileri zina olarak kabul edilmişti. Kadınların çevrelerindeki bu dayatmalardan ne ölçüde korktuklarını bilmiyoruz. Zina hâlinde verilen bazı idam cezaları, tarihçiler tarafından sunulan saray dedikoduları ve saray şiiri bize burada sadece dağınık bir resim sunmakta. Belki de, sayısı hiç de az olmayan bazı kadınlar zaman zaman toplumsal tutuculuğa karşı kişisel bir mutluluğun farkına vardı. Ancak bu kadar şanslı olanlar için dahi, zaman zaman ütopik rüyalar içerisinde, sefil bir gerçeklikle strese sokularak zihinlerini yenilemek üzere bazı nedenler oluşmaktaydı. Örneğin 'Saray Aşkı' oyunuyla bu stres yenilenmekteydi.

Asil Fransız kadınları fantezilerini sessiz bir odada kurmuyorlardı, aksine saygılı hoşsohbetler sahneleyerek, bu saygılarını erkekler açısından bir zevk hâline getirmeye çalıştılar. Bu oyunlarda, kurgu ve gerçeklik arasındaki sınır ustaca gizlenmiştir. Saray sosyetesine özgü imalar, aşk şiirleri sunumu sırasında selamlamalar, mukaddeme dizeleri ve yer isimleri yoluyla gizlenerek şarkı sürecine dahil oldu. 'Trubadur' kavramı böylelikle sevgili rolünde ortaya çıktı ve sadece kendi deneyimlerinden bahsediyormuş gibi yaparak, şarkı söyleyerek kendi hanımına hizmet etti. Bu kendi kendini stilleştirme yoluyla, 'aşk hanımı' da bir varoluş benzerliği kazandı. Buna ek olarak trubadur, zaman zaman aşk şiirlerinin mısralarını asil toplumun hanımlarına birer övgü ve övgü şarkısı olarak açıkça ele aldı. Böylelikle bir tür 'kadın hizmeti' gerçekleştirmiş oldu. Aşk şiirleriyle oynanan soru oyunlarında ve seyirciyi kolayca tartışmaya geçirebilen tartışmalı şiirlerde, saray aşkının sorunları açık bir dinginlikle tartışıldı. Örneğin, aşağıdaki gibi sorular yöneltilip tartışıldı: "Hanımı kendisine muvafık olan bir talip mi, yoksa hanımı nankör olan bir talip mi aşk hizmetine daha çok kapılmalı? "

Kadınların objektif taahhüdü olmasaydı, Fransız aşk kültürü neredeyse hiç ortaya çıkmazdı. Ancak saray aşkı şiiri bir eğilim şiiri değildi. Aşk teorisi konuşmaları nüktedanlık, edep, oratoryo ve ironi gibi detayları da göstermeye olanak sağladı. İlgi odağı olan şey sorunun olgusal yanı değil, argümandaki sanatçılıktı. Bu nedenle, temel yapıyı sarsan bir tartışmayı imkânsız kılan, iki ucu çatallı bırakılan, neticelenemeyen "Di-

lemma" metodlu şiir tercih edildi. Soru soran, tartışma açısınıdan iki tür çözüm içeren bir ikilem şeklinde soru sorar. Sorunun muhatapları bunlardan birini seçer, sorucu ise cevapları ayrışanları her iki çözümün de eşit derecede haklı olduğuna ikna etmelidir. Böylece anlaşmazlık ve tartışma yaratacak, çözümü olmayan sorular yöneltilmez. Örneğin şu soru gibi sorular yöneltilir: "Kışın sıcak kıyafetleri mi, yoksa yazın saraylı bir sevgiliyi mi tercih edersiniz?"

Marie de France ozanların, aşk şairlerinin ve teorisyenlerinin seslerinin birbirine karıştığı ve kendine has, özgün bir sese sahiptir. Marie bir açıdan feodal evlilik politikası ve asil kadının, kendisinin tercih etmediği cinsellikle bir eşe meşru varisler doğurmayla sınırlanan, kadınsı çifte standarta öfke duyan bir kadın açısından aşkı temsil etmektedir. Diğer açıdan ise "bu kabadayı saraylılar [...] dünyanın her yerinde pervasızca eğlenir ve sonrada bu yaptıklarıyla övünür" diyendir (Lais, "Guigemar", 488-490). Marie, soylu kadının yaşadığı cinsel baskısıyı alışılmadık bir açıklıkla ifade eder. Yazınlarındaki kadın kahramanlarından biri, güzel bir genç kadındır. Ailesi tarafından, servetini yasal varislerine, doğacak çocuklarına bırakmak isteyen yaşlı bir adamla evlendirilir. Kıskanç yaşlı adam tarafından bir kuleye kilitlenen, yaşlı kız kardeşi tarafından korunan, tüm insanlardan izole edilmiş, hasta ve kederden şekilsiz bu genç güzellik, talihsizliğinin yasını tutar ve ebeveynlerini lanetler:

"Acı kaderim! Bu kulede kapalı kaldım, belki ölene kadar çıkamayacağım. Bu kıskanç yaşlı adamın, beni bu kadar sıkı bir gözaltında tutabilmesini gerektiren korkusu ne? O ne kadar budala ve aptal! [...] Lanetli olan ailemdir ve beni bu kıskanç kişiye bir eş olarak veren diğerleridir" (Lais, "Yonec", 68-83).

Hapsedilen bu kadın, ancak Tanrı şifrelerini duyduğunda ve özlem arzusu ona, masalsı bir şekilde bir aşığı çağrıştırdığında tekrar sağlıklı ve neşeli hâle gelir, bundan sonra ise ne zaman bu aşığa hasret kalsa, aşık o zaman yanında bitiverir. Yıllar sonra ise bu kıskanç koca, bu sevgiliyi ve baba adayını öldürür ve sihirli bir yüzük sayesinde her şeyi unutur, bu üvey baba, anne ve oğlu gizemli bir davet alır. Kraliyet ailesinin lahitteki bölümünde, anne oğluna kökenini bildirir, babanın kılıcını tekrar ona iade eder ve ölür. Oğul ise, üvey babasının kafasını koparark anne ve babasının intikamını alır. Başrahip, keşişler ve halk da bu intikamı almak üzere oğula krallığı verir.

Marie ütopyasını - bu açıdan erkek şair meslektaşlarının çoğundan farklıdır - egemen yönetim ideolojisinin hizmetine sunmaz. Aşk şarkıları ve saray romanı, elitist, sosyal olarak özel aşk anlayışları (Andreas Capellanus'a göre, çiftçiler sevemez), cinsellik gibi temel bir alanda bile temelde farklıdır. Mahkeme şiirinde, mahkemeye erişimi olmayan veya saray ideallerine, geleneklerine ve görgüsüne uyum sağlamayı reddeden herkes 'sefil köylüler' olarak ayrımcılığa uğrar. Böylece saray şiiri tarafından sunulan cazip kimlik teklifi, egemen mahkemeyi standartları belirleyen ve asil şövalyelik örneğini mümkün kılan bir otorite olarak kabul etme talebiyle uzlaşmaz bir şekilde bağlantılıdır. Mahkemenin bu şekilde yüceltilmesi, Marie de France'a köylülere karşı kibirli davranmak kadar yabancıdır. Hiçbir kibir onun bir köylü bilgesini yanına çağırmasını engellemez ("Tanrı'nın iyiliği uçucudur"). Artus Sarayı onun için mükemmel bir yer değildir, tam tersi: Kral Artus, 'Yuvarlak Masa'nın örnek şövalyesi Lanval'ı laislerinden birinde ödüllendirme görevini ihlal eder; diğer Artus Şövalyeleri Lanval'ın bu durumuna sevinir; Kraliçe Ginover, Lanval'ı baştan çıkaracağına emindir ve uyumlu olmadığı zaman, onu zina ve sözlü yaralamaya girişmekle suçlar; Kısacası, Lanval servetini Artus Sarayı'nda kazanamaz, Avalon peri krallığına kaçar.

Marie de France, masallardan birinden şu cümleyi türetir: "Bu hikâyenin dersini dinleyin: Sahtekârlıkla yalan yanlış yargılama istenen bir mahkemede, yani sahtekârın yanında dürüst bir adam asla onur kazanamaz" (Ezop, XXXIV, 58-62).

Marie de France kurt ve kuzu hikâyesini, yöneticilerin yargı yetkisi hakkında bir ifade olarak yorumlar:

"Bu yüzden kurt küçük kuzuyu aldı, dişlerinin arasında boğdu ve öldürdü. Yüksek rütbeli soyguncular da, onların yardımcıları olan yargıçlar da kendi yetki alanlarında olanlarla birlikte böyle yaparlar. Açgözlülüklerinden, birilerini yok etmeye yetebilecek yanlış bir suçlama bulurlar; çoğu zaman onları yargılamak için bir araya toplarlar: Tıpkı kurdun kuzuya yaptığı gibi, etlerini ve derilerini ise kendilerine alırlar" (Ezop, II, 29-38).

Maie de France'ın yorumuna göre, bir başka masal, yoksullara direniş hakları ve direniş görevleri hakkında bilgi veriyor:

"Buradaki örnek, üzerlerinde kötü efendileri olan birçok insana, bu efendileri desteklememeleri gerektiğini, onlara ne ruhlarıyla ne de iyilikleriyle yardım etmemeleri gerektiğini ki böylece onların daha da güçlenmemelerini, aksine onları güçten düşürmek için ellerinden gelenin en iyisini yapmalarını öğretir" (Ezop, VI, 25-32).

Marie de France öfkesini ve umutlarını, rüya görüntüleri etkisi bırakan, gizemli kalan ve aynı zamanda hemen anlaşılabilir olan şiirsel güzel görüntülerle giydirir...

Marie de France, kendine güveni ile kendini antik şairlerin saflarına yerleştirendir.

"Bir zamanlar yazdıkları kitaplarda kendilerini oldukça karanlık bir şekilde ifade ettiler. Böylece peşlerinden gelinip kitapları incelenir, metinleri yorumlanır ve bunlar arzularlanırdı. Filozoflar ise, zaman ilerledikçe insanların zihinlerinin daha da hassaslaşacağını, incelikleri

alabileceğini ve kitaplarda yazanların üstesinden gelmek için daha temkinli olacaklarını, bizzat kendilerinden biliyor ve anlıyorlardı" (Lais, "Mukaddeme-Önsöz", 11-22).

İnsan doğası bilgisi ve tarih bilgisidir ki, Marie de France'yı gelecek nesillerin daha fazla bilgi ve daha derin içgörüler kazanacağı ve bu bilgi artışının çalışmalarının ve resim dilinin anlaşılmasına da fayda sağlayacağı konusunda umutlu bir içgörüye yönlendirmiştir. Bugün onun bu yargısında yanılmadığını görebiliyoruz. Yazarın daha derin bir anlama ulaşma amacını, ancak içinde bulunduğumuz yüzyılda göz ardı edilemez hâle gelen imgelerden birini, iki hikâyesindeki merkezi motif ve tüm eserlerinin anahtarı olarak görürüz.

Bu motif: Yıllarca hapsedildiği kuleden, mucizevi bir şekilde ayrılabileceğini deneyimleyen, 'bir kuleye hapsedilen kadın' görüntüsüdür. Bu kadın, hesapsızca kendi özgürlüğünü istediği anda, aniden dışarıya giden bir yol olan küçücük, yüksek pencere açılır. Ya da kapı aniden açılır ve bekçi kaybolur.

Marie kendi zamanında, kendisine yöneltilen alaycı ve iftira dolu ifadeleri sineye çekmek-hazmetmek zorunda kalır. Ancak bunlar onu yıldıramaz, yolundan caymaz:

"[...] Bir ülkede tanınmış, itibar kazanmış bir erkek veya kadın varsa, onun erdemlerini kıskananlar genellikle bu itibarı düşürmek istediklerini söylerler: Bu yüzden insanları sinsice ısıran hırçın, korkak, kötü niyetli köpek gibi bir faaliyete girişirler. Alay edenler ve iftiracılar bunu benim için bir hata olarak yorumlamak isteseler dahi, hiçbir şekilde vazgeçmek istemiyorum: Bu yaptıkları sadece, onların iftira etme haklarıdır" (Lais, "Guigemar", 7-18).

Almanca saray şiiri, Fransız edebiyatına ve aristokrat kültürüne atıfta bulunularak ve onlarla yüzleşerek oluşturulmuştur...

Ursula Liebertz-Grün: 1948 doğumlu ve 1982'den itibaren "Edebi Bilimler" alanında doçent. Dil Bilimleri ve edebiyat alanında, efsaneler-masallar-hikâyeler konulu sayısız araştırma-inceleme dosyası hazırlar. Bunun dışında çocuk gelişiminden, sosyolojik-psikolojik içerikli kitaplara dek çok sayıda kitap yazar.

Kaynak: Hiltrud Gnüg ve Renate Möhrmann tarafından yayınlanan, 'Kadınlar Edebiyat Tarih, Orta Çağdan Günümüze Yazan Kadınlar' adlı kitap, s.12-18, Shurkamp 1998. Kitaba emeği geçen tüm kadın yazarların Edebiyat Bilimleri, Alman Edebiyatı, Arkeoloji gibi dallarda doçentlik derecesine varan eğitimleri olmakla birlikte, toplumsal sorunlara ilişkin yayınlanmış kitapları da vardır (Burada aktarılan kısmı, s.12-18'in neredeyse tamamıdır. Bölümün tamamı s.12-28 olmakla birlikte, 10 sayfa da, diğer Avrupa ülkelerinde minicik de olsa eserlerinin izlerine rastlanan onlarca kadına ayrılmıştır.)

Margret Bäurle ve Luzia Braun

KADIN SOFİSTLER-MUTASAVVIF KADIN YAZINLARI

Edebi olarak kendini geliştirme alanları; manastırlar, saraylar ve kabul odaları

"Ruhen en fakir", "aklı kıt", "kanı noksan", "yazısı taklit", cahil ve aşağılık olanlar, yani kısacası bu "güçsüz cinsiyet" 12. yüzyılın ortalarından itibaren yüce ruhun dünyasını şaşırtmaya başlar: KADINLAR YAZMAYA BAŞLAR.

Zamanın kullanım diline uygun, ilk olarak Latince yazmaya başlarlar. 13. yüzyıl sonrası, yaşadıkları topraklarda gelişen dille yazarlar ve söylemek istedikleri şeyler, tüylerden yazıya başka türlü akar. Ancak metinlerini hangi dilde yazarlarsa yazsınlar, tek bir ortak noktaları vardır: Mistik deneyimlerle yaşanan bir çağda, iç dünyalarında doğrudan ve somut olarak ortaya çıkan Tanrı'ya ve Tanrı için yazarlar. Tarihsel olarak hem tanrıları hem de yazıları yeni olduğu için, sadece yazmakla kalmazlar. İnandıkları şeyi telaffuz etmenin zorunluluğuyla, sessizlik ve yazma arasında bir kırılma gerçekleştirmenin, yani yazının kendileri için gerçekleşebileceği alanın tasarımını yazarlar. Bilmeden, farkında olmadan yazmanın teorisini yazmaya başlarlar.

Coğrafi ve zamansal olarak, mistik-kadın yazıları sürekli dolaşıp durur. Bu belirsiz başlangıca rağmen, Almanya'da 12. yüzyılda, kadın ağzından ilahi öğreti yeni ve şüpheli olduğu için Papa'nın izni ve takdiriyle; **Hildegrad von Bingen** ilk kitabı **Scivias**'ı yazar. "Kaburgadan ibaret ve filozoflar tarafından eğitilmemiş birer zavallı varlık oldukları" için, birçok dünyevi düşünceli zeki insana yazma izni verilmez. Hildegrad von Bingen, bu çekingen başlangıcına rağmen, manastırın baş rahibesi ve hatibi, şifacı ve doğa bilimci, şair ve besteci ve zamanının büyüklerinin mektup ortağı olarak geçirdiği ömrüyle zaten bir etki ve hayranlık uyandırır.

13. yüzyılda ve 14. yüzyılın başlarında, **Mechthild von Magdeburg**, **Gertrud von Helfta**, **Gertrud von Hackenborn**, **Christine Ebner** ve **Margarethe Ebner**'in Almanya'da halka açık olmayan Sevgi Edebiyatı'nda [Orta çağ döneminde Alman edebiyatındaki bir

tarz. Şiirler müzik olarak ifade edildiğinde ise 'trubadur şarkıları' –ÇN] yakaladıkları zirve, halka açık olmadığından bir etki yaratmaz. Bu zamansal yayılımın gerçekleşmesi İtalya'da 13. yy.ın sonları 14. yy.ın başlarını bulur ve 16. yy.a dek sürer. 16. yy.da, İspanya'da **Teresa von Avila** yazılı ifadelendirmeye geçer. Mistik-kadın edebi üretim haritasından dışlanan sadece Fransa'dır. Bunun bir nedeni, Fransa'daki kadınların 'sevgi edebiyatı' geleneğine katılım yoluyla, saraylı toplum bağlamında farklı bir yaklaşım geliştirmiş olmaları olabilir.

Mistik kadın yazarların yaşadıkları tarihsel koşullar çok farklı da olsa, benzer sosyal koşullarda yaşarlar. Bu sosyal koşullar, yazının mümkün kılındığı, seçildiği ve tanıtıldığı zemin-mekânın, toplumsal bir kargaşayı önlemek üzere yaratılan bir yer olmasıdır: Kadın manastırları ve –daha az ölçüde de olsa– ruhban olmayan-tecrübesizler yurdu.

12. yüzyıla kadar Latince'de, ruhbanlık ve manastır hayatı din ile eşanlamlıdır. Ancak daha sonra, toplumsal karışıklıkların ardından, Kilise'nin eski düzenine giren-karışan dindarlık biçimleri ve yeni dini yaşam biçimleri gelişir. Aynı ölçüde dinsizler-kâfirler hareketi ve protestanlar, avangrad-öncü yazınlar içerisindeki itaat ideallerini barındıran İncil'de 'yoksulluk, iffet ve itaat' noktalarında farklı farklı şeyler talep etmeye başladılar. Ancak bu hareketlerin ifadelendirmek istedikleri çok yeni şeylerinin olması, bunu anlaşılır bir şekilde duyurma noktasında endişeler yaratır: Bu nedenle önce vaazlar vermeye başlarlar ve böylece dil, ilgili ulusal dildeki klasik manastır geleneğiyle çelişir hâle gelir.

Tanrı sözcüğü de Avrupa'nın her yerinde bir yolculuğa çıkmış olur. Güneyden Fransiskenler [Fransiske denilen bir tarikatın üyeleri –ÇN] gelirken, batıda ise Fransa üzerinden Dominikliler geldi. Bunlar kuzeyde, çoğunlukla kadınlar tarafından oluşturulan bir hareketle karşılaşırlar. Bu kadınlar; neredeyse sadece asaletten ya da o zamanki devlet kurucusu soylulardan kaçan, kaçma dürtüleri her şeyden önce, –belgelerden de anlaşılacağı gibi–, evliliğe karşı radikal bir düşmanlık beslemeleri sebebiyle oluşan kadınlardır. Bu hareket hiçbir şekilde ihtiyaç sahiplerinin ve mülksüzlerin bir hareketi değildir. O güne dek iyi hazırlanmış, var olan durumdan memnun olmayan insanların, mantıklı ve gönüllü bir şekilde parçalanışı şeklinde oluşan bir harekettir. Böyle olmasına rağmen, ayrıcalıklı-asil dünyaya ait olan bu kadınlar, bu süreçte en azından özel kullanımları açısından ulusal dilin tasavvur edilmesinde ustalaştılar. Bu hevesli, öğrenmeye istekli kadınlar, kadın-din yazarlığına ortam yaratan bir bileşimdirler. Ancak bu istekleri manastırın dışında gerçekleşir. Çünkü yeni ve eski emirler, bu özenli kadınların acelesini hazmedemez. Bu yüzden birçoğu, manastır kuralları ve dini bir irtibat olmadan, ruhbanilerin dini yardımlarıyla, Tanrı karşısında kendilerini kendi başlarına takdis ederler-kutsarlar. Ömürlerini, yoksulluk ve iffet içinde geçirebilecekleri manevi bir yola adarlar. Bu kadınlar tarihte 'Beginen' –ruhbani olmayan, acemi– olarak adlandırılırlar.

Ancak kadın manastırlarında veya ruhbani olmayanların evlerinde barındırılsalar da, bu her iki barınma yerinde de yazının gerektirdiği dış dünyaya ulaşırlar. Her ikisi barınakta, aile yükümlülüklerinden arınmış yerlerdir ve yazana, yazabilecekleri noktasında hem göz hem de kulak sunar. Önce itirafçı, ders veren, teşvik edici ve bazen sansürcü ve düzeltmen olan erkeğin gözü ve kulağı başlarındadır, sonra da özveriyle okuyan ve dinleyen yandaşlarının gözleri ve kulakları. Ve son olarak bu koşullar onlara, en azından manastır gizeminin gerektirdiği sessizliği ve ritüeli sunar.

Bu mekânlarda kalan kadınlar arasında istidatlı olanlar hiç rahatsız edilmeden, titizlikle hazırlanmış olan Tanrı'nın vahiyleriyle buluşabildiler. Bu vahiylerin başlarına görülmemiş felaketlerin geldiğini öğrendiler ve bunları kafalarında tasvir edene dek rahat edemediler. Tasvir edilen metinlerin okumaları da farklıydı. Bütün bunlar; dini çalışmalar, felsefi, tarihi veya edebi çalışmalarla sorgulanabilirler. Bunları araştırırken, tüm bunlarla birlikte her şeyden önce, mistiklerin yazıları aracılığıyla açtığı hayali alanın nasıl inşa edildiği sorusuyla ilgileniyoruz; onlar kendinin ve Tanrı'sının tasarımını nereye ve nasıl yerleştirir ve bu yazılarda, tasavvurlarını korumak üzere dilsel açıdan özel olan nedir?

Unio Mystica [O dönemde, Tanrı ve insanın yekvücut olabildiği, birleşebildiğine ilişkin bir tahayyül. Ve o dönemde Tanrı'yla nişan-düğün biçiminde törenler de yapılmakta. Ancak bu bizim bugün bildiğimiz düğünlere hiç benzememekte. -ÇN], kaltaklık, haz alma, hareketli-canlı konuşmalar yapmanın kadın yazınlarındaki izleri:

Mechthild von Magdeburg

Aşk Mechthild'e böbürlenme izni verdiğinde, o şunları yazar: "Yüce Tanrı'yı cennetten sürdüm"... "Tanrı ile sizlerin arasında tarif edilemez bir gizem var" (II, 19).

Katharina von Genua: "Tanrı için ya da Tanrı'da olan bir sevgi istemiyorum. Bu kelimeyi hiçbir şeyin içinde göremiyorum, çünkü bana Tanrı ile aramda olabilecek bir şeyi işaret ediyorlar. Ve bu işarettir ki, bu saf ve berrak sevgiyi kaldıramıyor ve sadece bu saflık ve berraklık, Tanrı'nın kendisi nasılsa, O'nun gibi olabilmek kadar yücedir" (Tanrı Mezhebi, s. 141).

Mechthild: "Bilgisiz bir aşk, bilge ruhu zifiri karanlıkta zanneder. Haz almadan bilgi sahibi olmak, kendini cehennem azabındaymış zannettirir. Ölümün olmadığı bir haz-zevk, asla yeterince ağıt yaktırmaz" (I, 21).

"Kendi irademle yaşıyorum" (II, 23). "Ve onunla ne yapmak istiyorsam onu yapıyorum" (II,21). "Ancak güneş havaya göre doğuyor. Burada, güneşin altındaki dünya üzerinde, farklı havanın yanı sıra gökyüzündeki farklı meskenler... Ona katlanabildiğim ve onu görebildiğim içindir ki, o bana öyle geliyor" (IV, 12).

"Aşk nedir ve aşk kimdir?" (Mektuplar, s. 79).

Tüm bu mistik soruları Flamanların ilk sofistlerinden biri olan **Hadwijch** de, 13. yy.ın başlarında yöneltmeye başlar: "Aşk nedir, aşk kimdir? Sonrasında iki yıl boyunca bunun araştırmasını yaptım".

Katharina von Genua, cevap almadan sadece şu soruyu sorar: "Ey ilahi aşk, senin hakkında daha fazla şey söyleyebilecek miyim? Direndim ve senin tarafından mağlup edildim. Aşkta yok oldum, ancak yine de aşkı tanımıyorum. Bu sevginin bendeki etkisini hissediyorum, ancak bu etkinin amacını anlayamıyorum. Kalbimin aşkla yanıp tutuştuğunu hissediyorum, ancak aşkın ateşini görmüyorum" (İlahi Aşk Üzerine Ruhsal Diyaloglar, s.16).

Mechthild: "Bundan sonradır ki, sürekli Tanrı'nın ecnebisi geldi ve ruhu o kadar kuşattı ki, ruh şöyle dedi: "Kutsanmış yabancı dahi olsanız, bana hoş geldiniz! Doğduğumu biliyorum, sahibe, artık benim odacım olacaksınız, çünkü siz bana sıradışı bir neşe, anlaşılmaz mucizeler ve bir de dayanılmaz tatlılar getiriyorsunuz. Lakin Tanrım, tatlılığı benden alacaksın ve (sadece) yabancını tutmama izin vereceksin. Ah, yüce Tanrım, şükürler olsun ki, aşkın değişkenliğine muvafık olabiliyorum [...] şimdilik Tanrı bana keramet kabilinde maumele ediyor, Tanrı'nın bu yabancılaşmış hâlini kendisine tercih ederim" (IV, 12).

"Aşk manaları tahavvül ettirir-değiştirir ve tüm gücüyle ruha musallat olur [...] Aşk ruhun içinde eriyip manalara dönüşür. Bu nedenle vücut da kendi payına düşeni kazanır" (V, 4).

Azimli aşk: "Ah aşkım, artık sessiz kalamam, artık istediğim gibi hoş ve tatlı etkilerden de bahsedebilirim. Çünkü her yerde senin sevginle doluyum, bu da beni bir dereceye kadar konuşmaya itiyor ve bunu sonra yapamam. Kendi kendime kalbimle ve idrakımla konuşuyorum, lakin bir söz, ne hissettiğimi anlatan bir söz söylemek istediğimde, işte o zaman kendimi tutmalıyım. Bu yüzden sessiz kalmak isterdim, lakin bunu da yapamam, çünkü konuşma dürtüsü beni itiyor" (**Katharina von Genua**: Tanrı Mezhebi, s. 24).

"Hiçbir mahluğu görmek ya da duymak istemedim, kimseden şüphelenmek bile istemedim. Konuşmadım da. Ama içten içe ruhum konuştu ve aşk için aşkın onu bu denli çürütmemesi gerektiğini haykırdı ki, hayatın öldüğünü düşündüm" (**Angela von Foligno**; Tarihçe ve Teselliler, s.70).

"Bu konuda ne söylersem söyleyeyim, hiçbir şey söylememişim gibi geliyor; en azından bu bana bir hakaret ve mukadderata küfretmek gibi geliyor, sözlerimin üzerinde her saray daha da fazla yükseliyor" (**Angela von Foligno**; s.76).

"Onu hatırladığım zaman, konuşamam; dilim kesilmiş gibi olur" (**Angela von Foligno**; s.78).

"Tanrım, arzunun gücü konuşacak sesimi aldı" (**Mechthild von Magdeburg**; III, 23).

"Bunu nasıl farklı söyleyeceğimi ya da ifade edeceğimi bilmiyorum, çünkü ruh bile ne yapacağını, konuşup konuşmayacağını, sessiz kalıp kalmayacağını, gülüp ağlamayacağını bilmiyor; bu yüce bir sayıklama-hezeyandır, kişinin gerçek bilgeliği işittiği ilahi, kendi dışında bir benliktir, ruhun orada zevk aldığı çok cazip bir yoldur" (**Teresa von Avila**; s. 67-68).

"Ey aşk, delip geçensin, koparıp bağlayansın, her şeyi yönetensin, sen cennet ve toprak, ateş ve hava, kan ve susun: Sen Tanrı ve insansın" (**Maria Maddalena De'Pazzi**: Tanrı Mezhebi, s. 142).

"Eşit olmamak, artık beni hiç yanıltmıyor... Tanrı, beni Tanrı yapmak için insan oldu" (**Katharina von Genua**: Tanrı Mezhebi, s. 142).

Kaynak: Hiltrud Gnüg ve Renate Möhrmann tarafından yayınlanan, 'Kadınlar Edebiyat Tarih, Orta Çağ'dan günümüze yazan kadınlar' adlı kitap, s.1-11, Shurkamp 1998. Kitaba emeği geçen tüm kadın yazarların Edebiyat Bilimleri, Alman Edebiyatı, Arkeoloji gibi dallarda doçentlik derecesine varan eğitimleri olmakla birlikte, toplumsal sorunlara ilişkin yayınlanmış kitapları da vardır (Burada aktarılan kısmı, bazı sayfaların tam çevirisiyken, kadın yazınlarından aktarımlar arasında, bu bölümde yapılan edebi yorumların hepsi çevirilmemiştir).

Kitaba alıntıların aktarıldığı kaynaklar:
Gertrud von Hefta, Angela von Foligno, Katharina von Genua und Maria Maddalena De'Pozzi'den alıntılar; Martin Buber'in, 1923'te Leipzig'de derlediği "Tanrı Mezhebi" kitabından aktarılmış ve oradaki sayfa numaraları verilmiştir. Kitabın orjinal adı "Ekstatische Konfession". 'Ekstatische' kelimesinin anlamı 'kendinden geçme' olarak da aktarılabileceği gibi, o dönemde "kendini kaybederek Tanrı'yla yekvücut olanlar"dan oluşan bir mezhep olduğu için "Tanrı Mezhebi" biçiminde de aktarılan kaynaklar var.

Hadewijch'ten alıntı, 1923'te Hannover'de derlenen "Mektuplar" adlı eserinden aktarılmıştır.
Mechthild von Magdeburg'dan alıntılar, Hans Urs von Baltasar tarafından ciltler hâlinde derlenen, "Tanrının Akan Işığı; 1956" adlı kitaptan aktarılmıştır.
Angela von Foligno'nun Tarihçe ve Teselliler adlı yazını, 1924'te Mainz'da, din adamı 'Kardeş Arnaldus' tarafından birebir temize çekilip yayınlanmıştır.

Çeviriler: Ganime Gülmez

ORTA ÇAĞ'DA KADINLARA ZULMÜN TARİHİ: Cadı Avı

■ **OLCAY BAĞIR**

Orta Çağ Avrupası'nda kilise marifetiyle kadınlara yönelik şiddetin, hatta terörizmin adıdır cadı avcılığı. Avrupa'da ve kısmen Amerika'da yüzyıllarca süren, din adına yapılan katliamlarla binlerce kadın yakılmış, asılmış, kafası gövdesinden ayrılmış ya da linç edilmişti. Dinin, iktidarı elde etmek ya da iktidarı pekiştirmek için bir silah gibi kullanıldığını, Orta Çağ'daki bu katliamlar silsilesinden daha iyi anlatacak hiçbir şey olamaz.

Kadınların hedefte olması tek bir nedenle açıklanamaz. Nedenlerden biri, ilk çağlara uzanan bir süreçle ilgilidir. Kadının toplumda alt sınıflara itilmesi...

Tanrıçalardan kaburga kemiğine!

İlk çağlarda erkek ve kadın birlikte oldu, kadın gebe kaldı ve karnı şişti, bir süre sonra da doğurdu. İlkel toplumda, henüz topluluk üyeleri erkeğin üreme mekanizmasındaki rolünün bilincinde değildi. Daha fazla üretmek için daha çok üremeye ihtiyaç duyulan bir toplumdaysa, topluluğa verilen bu "mahsul"le yaşamı yenilediğine göre, kadın kutsal olmalıydı. Çünkü bu özelliğiyle o, bereketiyle mahsul veren topraktı, öyleyse yüceltilmeliydi. Ve kadın yerleşik düzene geçen topluluklarda yüceltildi. Bereket hep kadınla anıldı. Bereketin ilahları kadındı hep, tanrıçalar kültünün temelinde bu vardır. Hititler'de Kubaba, Frigler'de Kibele, Efes'te Artemis, Yunan'da Demeter...

Bir zaman geçti ki, erkeğin üreme sürecindeki rolü belirginleşti. Kadın toprak gibi bereketli olabilirdi, ancak bu bereketten erkeğin rolü de göz ardı edilmemeli, hatta bu metafor üzerinden tanımlamaya devam edilecekse eğer, erkek de yağmuru yağdırarak toprağı döllleyen gökyüzü olarak görülmeli ve o da kutsallaştırılmalıdır. Öyle de oldu! Anaerkil dönem geride kalırken sosyal ve dini hayatın da rolleri değişiyor, ataerkil düzen genişliyordu.

Kadın, fiziksel olarak erkekle rekabet edemeyecek bir yapıdaydı. Erkeğin her alanda iktidarı ele geçirmesi kaçınılmaz oldu böylece. Tam burada, kadın ve erkeğin eşit yaratılmadığı, "kadının, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı söylencesi"nin tüm semavi dinlerde yer alması da hatırlanmalı. Böylece binlerce yıllık bir kalıp ortaya çıktı: Erkeğe tabi olmak.

Şifa dağıtan kadınlar

Cadı avcılığı adıyla kadın katliamlarının başka bir nedeni, büyücülükle-cadılıkla suçlanan kadınların aslında şifacı, doğanın bilgisine ermeye çalı-

şan bilge kadınlar olmaları. Bu da elbette o tarihlerde bilimin düşmanı olan bir din kurumu olarak kiliseyi rahatsız eden bir durum. Mevsimleri yakından gözlemlemek, toprağa yakın yaşamak, ayın döngüleriyle iç içe geçmek, canlılar arasındaki ilişkiyi dikkatle izlemek, bitkileri tanımak, astroloji, rüya bilicilik ve kehanetlerle bağ kurmak gibi bir takım içsel bilgi ve önsezileriyle kadınlar daima şifacı olmuşlardır.

Aslında rahatsız olunan şey merak, araştırma ve deneydir. Bitkilerle ve değişik karışımlarla tedavi yöntemleri (modern çağda "koca karı ilaçları" denilen şeyi) deneyen kadınların şifa dağıtması elbette kilisede rahatsızlık yaratacaktı. Şifa dağıtan "cadıların" yöntemleri ve elde ettikleri sonuçlar Katolik Kilisesi için önemli bir tehdit oluşturuyordu, çünkü cadı olduğu söylenen kişiler uygulamacıydı. Kilisenin katı dinsel öğretisinden uzak duruyor, deneme yanılma yöntemiyle elde ettikleri neden sonuç ilişkisine itibar ediyorlardı. Otlarla, tohumlar, tozlar ve yağlarla, hayvanlar, toprak, taş ve minerallerle yani sadece doğanın sunduklarıyla ilaçlar yapıyor ve şifa dağıtıyorlardı.

Paganlık

Cadı avcılığının bir başka nedeni pagan inanışla ilgilidir. Avrupa'nın Hıristiyan olmadan önce yaygın inanışı paganlıktı. Avrupa'da yaşayan halkların, Hıristiyanlığı kabul eder etmez, binlerce yıllık pagan geleneklerinden, inanç ve uygulamalarından bir çırpıda sıyrıldıklarını düşünmek gerçekçi olmaz. İşte bu pagan inanışların kalıtı olan ritüel ve yaşam tarzlarını bitirme çabası da cadı avcılığında etkili olmuştur.

Din ve şiddet

Avrupa'da dinin, şiddetle kol kola girmesinden bahsedilecekse eğer Engizisyon Mahkemeleri'nden söz etmek zorundayız demektir. Orta Çağ cadılığı üstüne en zengin kaynakçayı, çoğu yakılma kararıyla noktalanan, Engizisyon tutanakları oluşturur. Engizisyon Mahkemeleri'nin kurulması 1229'da Toulouse Konsili'nde kararlaştırıldı. Bu, Roma'dan bu yana gelen hukukun köküne kibrit suyu dökmek anlamına geliyordu. İnsanları basit bir ihbar üzerine tutuklamak, muhbirin kimliğini saklamak, mahkûmun el konan malvarlığından muhbire de pay vermek, rezaletin sadece birkaç boyutuydu. Mal paylaşımı önemliydi. Örneğin İspanya'da Engizisyon, kurbanların mallarının yağmalanmasını yasaklayınca, yapılan ihbarlar da bıçakla kesilmişçesine durmuştu.

Ne zaman ki Hıristiyan ideolojisi Roma'da resmiyet kazandı, işte o zaman din adına korkunç cinayetler işlenmeye başlandı. Kitab-ı Mukaddes'te geçen "Efsuncu kadını yaşatmayacaksın" buyruğu, büyük kıyımın dogmatik bahanesini oluşturacaktı.

Cadılık kanunu 1951 yılına kadar yürürlükteydi!

Linç edilen ilk "cadı" Avrupa'da değildir. İskenderiyeli Hypatia, benzerine kendi döneminde az rastlanan bilgin, erdemli ve alımlı bir kadındı. Bu nitelikleri ile gözü gören ve kafası çalışan erkekleri "büyülemesi" aslında gayet normaldir. Ama 415 yılında keşişler sürüsü tarafından "şehri büyülediği" iddiasıyla vahşice parçalanarak öldürüldü ve yakıldı. Çünkü o dönem Pavlos'cu Hıristiyanlık için, kocasına tabi olmayan özgür kadın, ne kadar erdemli olursa olsun başka bir sonu hak etmiyordu.

14. yüzyılda bütün Avrupa gizemli bir hastalıkla, Kara Ölüm denilen vebayla boğuşuyordu. Salgın hastalık bütün kıtaya yayılırken köylerdeki insanların çoğu ölmüştü, Avrupa'nın tamamında her üç kişiden biri bu hastalıktan hayatını kaybetmişti. Kara Ölüm'le beraber büyük ve kudretli şeytanın yeryüzüne geldiğine dair korkular ve bir tür histeri de baş göstermişti. Bu korku sonucunda insanlar, yaşanan kötü kaderin şeytanın işi olduğuna inandılar ve Engizisyon Mahkemelerinde

şeytanın hizmetkârları olduğuna inanılan "günahkârları" yok etmeye başladılar.

Cadı avı çılgınlığının Avrupa'da aldığı ilk kurban, 1384 yılında Milano'da Pierina de Bugatis olmuştu. Son kurban ise 1782 yılında idam edilen İsviçreli Anna Göldi oldu. Büyük Cadı Avı kabaca bir hesapla 14. yüzyılın ortasından 18. yüzyılın sonlarına kadar sürdü. Ancak Cadılık Kanunu (Witchcraft Act) çağdaş İngiltere'de 1951 yılına kadar yürürlükte kaldı. Avrupa'da cadılıktan mahkûm olan son kadın 1944 yılında İskoçyalı Helen Duncan oldu.

Fransa'yı işgal eden İngilizlere karşı savaşın kahramanı Jeanne d'Arc'ın cadılıktan yakılması, İngiltere Kralı VIII. Henry'nin karısı Anne Boleyn'den kurtulmak için onu cadılıkla suçlaması cadılığın ve cadı avcılığının siyaset arenasında da kullanıldığının en bilinen göstergeleridir.

Demonologlar, (Demonoloji, cin ve iblisleri sistematik olarak inceleyen çalışma dalıdır. Genelde dinlerin kutsal metinlerinin yorumlanmasını içerir ve teoloji yani dinbilim'in bir dalıdır. Demonoloji'yle uğraşan kişilere ise Demonolog denir.) kimlerin cadı olduğunu tek tek tespit etmeye çalışırlar. Özellikle de dul, yalnız, yaşlı ve çirkin kadınlar, masalların da bir klişe olarak benimseyecekleri hedefi oluştururlar. Ama bu durum, genç kadınların tehlike altında olmadıkları anlamını taşımaz! Demonologlar, kuşkulandıkları her kadının vücudunda "şeytan izi" adını verdikleri bir yara ararlar. Cadılığın kesinlik kazanması itiraf sonucu olabileceği gibi, su testi, iğne testi gibi testlerle de saptanabilir.

Acımasız işkenceler

Cadılıkla suçlanan kadınlar öyle işkencelere maruz kalıyorlardı ki, bu acının bitmesi için cadılık suçlamasını kabul etmek zorunda kalıyorlardı. Sonrası ise onlar için tam kurtuluş anlamına geliyordu: Yakılmak, giyotin ya da asılmak.

Cadılık organize suç kapsamına girdiğinden, bu konuda başı belaya girenler suç ortaklarını ele vermeleri için fazladan bir işkenceye tabi tutulurlardı. Bazen traji komik olaylar da yaşanmıyor değildi. Trier'de cadıları amansızca yargılayan Dieter Flade, 1589 yılında cadılıktan yargılanan bazı sanıkların, ifadelerinde suç ortaklarının yargıç Flade olduğunu söylemelerinin ardından Başcadı olarak yakılmıştı.

8. yüzyılda Hıristiyan Şarlman önderliğinde Roma İmparatorluğu'nu diriltme peşinde olan Karolenjler, cadı avına pek itibar etmediler. Çünkü daha ciddi işlerle uğraşıyorlardı, diriltilmesi gereken bir imparatorluk vardı, boşa harcanacak zaman yoktu. Hatta 785'de toplanan Paderborn Konsili "Her kim pagan inancına göre cadıların var olduğunu iddia ederse ateşe atılır" diye bir karar dahi almış, Şarlman da ilgili yasayı sonradan onaylamıştı. Ne var ki bundan 700 yıl kadar sonra cadılara inanmamak en büyük kâfirlik olarak yasallaşacaktı.

Şeytanın metresleri

Katoliklerin bağnaz fikirlerle başladıkları bu kıyım çok geçmeden Protestan Kilisesi'nin hüküm sürdüğü yerlere de sıçradı. Protestanlık ortaya çıktıktan sonra, karşı çıktıkları Roma Katolik Kilisesi'yle, cadı avcılığı konusunda yarışa girişti. Luther ve Calvin gibi büyük Katolik Kilisesi düşmanları bile, cadılar konusunda asla merhamet bilmez insanlardı. Protestanlığın kurucusu Luther'e göre "cadılar şeytanın metresleridir!" Başka her konuda birbirine muhalif Katolik ve Protestan kiliselerinin cadılara zulmetme konusunda aynı fikirde olması ve aynı argümanları paylaşması cadı avlarının ne boyutta yaygın olduğunu gösteren önemli bir olgudur.

Ancak cadı avına yani bu büyük katliama karşı çıkan din adamları da olmuştur. Sayıları her ne kadar az da olsa onları anmadan geçmemek gerekiyor. Mesela bir Cizvit papazı olan Friedrick Spee'nin 1631 tarihli Cautio Criminalis (Suçlarda Dikkat Edilecekler) kitabında

ki şu sözler dikkat çekicidir: "O işkenceyi Roma'daki Kutlu Baba'ya (yani Papa'ya) yapsan, o da cadı olduğunu itiraf eder." Bir başka yerde papaz Spee devam eder: "Bizler yani hepimiz, cadı olduğumuzu itiraf etmediysek, bu sadece işkence görmemiş olduğumuz içindir."

Kilise hukukunda "işkenceyi tekrar yasağı" vardır. Yani bir kişi işkenceden geçtikten sonra, ikinci bir kez işkenceye alınamaz. Rahip Heinrich Kramer, bu kuralı "tekrar yok, devam var" gibi kelime oyunlarıyla bertaraf eder.

Gerald Messadie "Hitler ve Stalin'den önce Papalar vardı" derken yerden göğe kadar haklıydı.

Salem kasabasında...

17. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'daki bu çılgın ve vahşi katliamlar silsilesi Yeni Kıta'ya da sıçrayacaktı. ABD'deki cadı avlarının en ünlüsü, Massachusetts eyaletine bağlı Salem kasabasında 1692 yılında gerçekleşti.

Kasabada yaygın olan Püritenlik, kadınların erkeklere tamamen boyun eğmesini gerektiren bir anlayışa sahipti. Böyle bir hayat tarzına ayak uyduramayan kadınlara şüpheyle bakılırdı. Böyle bir yerde kadınların ayaklarını denk alması için cadı avı bulunmaz nimetti.

1692 yılında Salem kasabasında altı kız çocuk tuhaf davranışlarda bulunmaya başladı. Kızlar epilepsi krizine benzer nöbetler geçiriyor ve bağırıyorlardı. Vaiz Parris ve olaylar üzerine bölgeye gelmiş olan Cotton Maters, cadılığın izlerini hemen keşfetti. 6 ayda 150 kişi tutuklandı, 30 kişi cadı olmaktan suçlu bulundu ve 20'si asıldı. Bu arada karısı Martha Corey'e sahip çıkan 80 yaşındaki Giles Corey kaya altında ezildi. Elbette karısı da idamdan kurtulamadı.

Şeytan işareti

Engizisyon tutanaklarında, cadılık ihbarlarının doğruluğunu sınamak için kullandığı bildirilen en yaygın testler iğne ve su testleridir. Bunlardan ilki, uzun bir iğneyi kurbanın vücudunun çeşitli yerlerine batırıp, kan akıp akmadığını sınamak biçiminde uygulanırdı. Eğer bir noktada hiç kan akmıyorsa sanığın cadı olduğuna hükmedilirdi.

Daha acımasız bir diğer sınama da su testiydi: sanık sağ ayağı sol eline, diğerleri de birbirine bağlandıktan sonra suya, örneğin bir nehre atılır, boğulursa masum olduğuna karar verilirdi. Mucize olur da kurtulursa durum çok daha kötüydü. O zaman cadı olduğuna hükmedilip canlı canlı yakılmaya götürülürdü.

Ayrıca cadılarda "Şeytan İşareti"de aranırdı. Bu işaret genellikle sol omuzda bir yara biçiminde tanımlanır ve şeytan ısırığı olarak adlandırılır. O dönemde yaşayıp da sol omzunda yara olanların vay haline!

Sonsöz

Din marifetiyle kadınlara zulmün ve katliamın kısa tarihini okudunuz... Bir batı ve orta Avrupa fenomeni olan cadı algısı, 10. ve 11. yüzyıllarda şeytanla işbirliği yapan, ruhunu şeytana satarak doğaüstü yetenekler elde eden kadınlar üzerinden kurgulanmış bir algıdır. Zaten "erkekten aşağı, eksik ve zayıf iradeli kadın" şeytandan etkilenme potansiyeli yüksek olan tek varlıktı!

Cadılar tüm "kâfirlerle" birlikte kilisenin baş düşmanı ilan edildi. Dönemin din adamları, cadıların işledikleri ileri sürülen suçları açıklayan korkunç listeler hazırladılar. Cadıların ruhlarını şeytana sattıkları, şeytanın törenlerine katılmak için geceleri süpürgelerine binip uçtukları, şeytanla ve hayvanlarla cinsel ilişkiye girdikleri; çocukları şeytanın buyruğuyla çiğ çiğ yedikleri gibi akıl almaz suçlamalardı bunlar.

Kaynaklar:

- Derya Tulga, Cadılar ve Cadılık; NTV Tarih Dergisi, Sayı 9, Ekim 2009.
- Hande Öğüt, Kadın Soykırımı Tarihinde Cadı Avcılığı; Bibliotech Dergisi, Sayı 18, Mayıs-Haziran 2013.
- Ahmet Güngören, Cadıların Günbatımı; Ayraç Yayınları, 2008.
- Akdoğan Özkan, Geçmişten Günümüze Anadolu'da Ana Tanrıçalar; National Geographic, Temmuz 2012.

Fakir Baykurt (Portre: M. Cem)

Fakir Baykurt'un Anısını Yâd Ederken

■ **HATİCE EROĞLU AKDOĞAN**

Fakir Baykurt, 1999 yılında aramızdan ayrılmıştı. Onunki gerçekten beklenmedik erken bir ölümdü. Çünkü yazın çalışmalarına ilişkin en az verdiği ürünler kadar daha çok verecekleri; aydınlanma ve umut ışığını daha çok yayacağı birikimi, enerjisi vardı. Bu onun yılmaz, sosyalist bir yazar oluşundan ileri gelen bir sorumluluktu da. "*Cayan caysın ben cayma gereği duymuyorum. 60 Yaş Söyleşmesi'nde, başka yazılarımda belirttim, tek kişi kalsam da sosyalizme inancım sürecektir. Benim temelim yoksullukla atıldı ama yapım umut taşlarıyla yükseldi*" [(1)] derken olanca samimiyetiyle dünya görüşünü özetliyordu. Fakir Baykurt ve diğer gidenlerimizden sonra, çağına tanıklık eden bizler ise aynı zamanda gidenlerin yarım bıraktığı düşlerin mirasçısı olarak varız da. Onları anmak, düşlerini gerçeğe dönüştürme savaşına el vermek de geride kalanların sorumluluğudur.

Ölümünün üzerinden 22 yıl geçen F. Baykurt ülkemizin 30'lu, 40'lı, 50'li gibi en karanlık yılları dâhil, sınıf mücadelesinin toplumun dinamikleri üzerinde etkili olduğu sonraki dönemlerin de okuyan, yazan, eylemde bulunan bilinçli tanıklarından biridir. Yazar, 12 Eylül sonrasında ise göçmen işçileri yazmak için yurtdışındadır. Daha iyisi olsun diye çabaladığı ülkesi faşist cunta tarafından uçurumdan aşağı yuvarlanırken "*Gece uykularında iniliyorsun/Tıpkı bir çocuğa benziyorsun yetim/Emekleyip yürüdüğü günden beri dövülmüş/Niçin bir şey söylemiyorsun yurdum/Bu böyle ne büyük sabır*" dizeleriyle seslenir.

Nasıl bir çocukluk, nasıl bir gençlik ve tüm bunlarla birlikte nasıl bir tanıklıktı onunki? Asıl adı Tahir olan Fakir Baykurt, 1929 yılında arpaların biçildiği haziran ayında Burdur'un Yeşilova ilçesine bağlı Akçaköy'de doğmuştur. Babası Kara Veli, askere alınıp cepheden cepheye sürülmüş, İngilizlere esir düşmüş ancak 14 yılın sonunda gövdesinde şarapnel yarasının iziyle evine dönmüş bir gazidir. Kara Veli'nin kardeşi Tahir ise savaşa gidip gelmeyendir. Baba birinci oğluna Mehmet Gazi ismini verirken ikincisine kardeşi Tahir'in ismini vermiştir.

1930'lı yıllarda Anadolu'nun 40 bin köyü hâlâ savaş yorgunu, hâlâ çok yoksul; elektriksiz, yolsuz, okulsuz ve salgın hastalıklarla iç içedir. Yeni kurulan cumhuriyetin köylere yönelik dikkate değer tek hamlesi İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim politikası olan Köy Enstitüleri çerçevesindeki teorik ve pratik bilgi ile üretimi harmanlayan modelidir. Baba Kara Veli, kıpır kıpır, soru sorma ve öğrenme delisi Tahir için her fırsatta "okutcem onu..." demekten kendini alamaz. Geleceğin Fakir Baykurt'u olan Tahir'in hem kardeşlerine hem çevresine göre farklı bir hevesi ve ışıltısı vardır. Halk oyunu ve türkülerini daha okula gitmeden taklit ede ede öğrenir. Türkü söylemeyi, yetişkinlerin oyunlarına eşlik etmeyi de çok sever. Tahir 8 yaşındayken baba-

sını kaybeder. Anne Elif, en büyüğü on yaşında olan altıncı çocuğuna ise kocası öldüğünde hamiledir.

Kara Veli'nin ölümüyle yoksul ailenin yoksulluğu ikiye katlanır. Tahir o sene üçüncü sınıfa geçmiştir. Çalıştığı Nazilli'den köyüne gelen Tahir'in dayısı, yeğenini okutmak için Nazilli'ye götürür. Oysa dayısı Tahir'i kandırmıştır. Çocuğu kendi yaptığı dokumacılık, sırıkçılık ve suculuk işlerinde çalıştırır. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle dayısı 1941'de askere çağrılınca Tahir yengesinden gizli olarak Akçaköy'e döner. İki buçuk sene kaybetmiştir ama okumaya dair büyük hayalleri vardır. Önemli bilgileri not ettiği defteri tarlaya giderken, dağda taşta çobanlık yaparken hep yanındadır. Defterini karıştırdıkça öğrenme, köyünün sınırlarını aşma hayali daha da büyür.

Akçaköy'de artık senede birkaç kişi yeni açılan Köy Enstitüsüne gitmeye de başlamıştır. Beşinci sınıfa geldiğinde Tahir de bu adaylardan biridir. Enstitüde okuyup köye yaz tatiline gelen komşusu Ramazan'dan da ölçülü, uyaklı şiirin nasıl yazıldığını öğrenmiş; şiir yazmaya da başlamıştır. Hele ki bu şiir uğraşı Tahir'i büyülemiş gibidir. Ölçüyü, ses ahengini sağlamak için epey uğraşır. Bir defter de şiir için açar. Köyüne, köyünün insanlarına, ağaca, çiçeğe, dağa vb. yazdığı şiirleri inci dizimi el yazısıyla farklı bir güzelleştirir. İlk şiirini "*Konur Tosun*" adıyla yeni aldıkları öküzleri için yazar: *"Kırk liradır değerin/seni her yerde överim…"* Kendisinin ya da köylülerin sevmediği yetki ve güç sahibi kişiler (muhtar, karakol komutanı, bey-ağa) için de taşlama dizeler yazar. Tahir yazdığı şiirleri çevresinde okur paylaşır. Bazıları komik bulunur, "âşık mı olacaksın" gibi sözlerle alaysı karşılanır. Bir gün köye gelen kaymakamın huzuruna şiir defteriyle çağrılır. Kaymakam Tahir'in defterini sayfa sayfa karıştırır. Tahir, kaymakam taşlamalara kızacak diye içten içe titrerken, kaymakam "aferin" dediği yerde gülümseyerek geçer ve köy bütçesinden Tahir'in annesine çocuğu okutması için hemen 50 lira yardım yaptırır. Tahir bu paranın bir kısmıyla 1943'de mezun olduğu ilkokuldan sonra Gönen Köy Enstitüsünün yolunu tutar.1948'de enstitüden mezun olduğunda da Akçaköy'e yakın bir köy olan Kavacık'ta öğretmenliğe başlar.

Şiirden, Öykülere Romanlara Doğru Uzayan Yazın Yolculuğu

Tahir, enstitünün üçüncü sınıfındayken kendisine gelen posta zarfında "**Tahir Baykurt**" yerine yanlışlıkla "**Fakir Baykurt**" diye yazıldığını görünce hoşlanır; şiir ve yazılarında ondan sonra Fakir Baykurt imzasını kullanmaya başlar. Resmi işlemlerde ikilik yaratan bu durum 1961 yılında nüfus kaydında değişiklik yapıncaya kadar da sürmüş olur.

Enstitü ortamı okuma ve yazma hevesiyle yanıp tutuşan Fakir için aynı zamanda bir kitaplık ve dergi cennetidir. Dünya klasiklerinden çevrilmiş kitaplar okuma evrenini genişlettikçe yazma alışkanlığını da kamçılar. Yeni yazarlar, yeni şairler okuyup tanıması F. Baykurt'u, yazdıklarına ve yazacaklarına daha yenilikçi yaklaştırır. Hele dergilerin yarattığı etki bir farklıdır. Enstitüde tanınan bir şairdir. Öğretmenleri öğrencilerin içindeki tutkuyu açığa çıkarmak için elinden geleni de yapmaktadır.

F. Baykurt'un "acaba?" kaygısıyla gönderdiği bir şiiri 1945 yılında Eskişehir'de Ü. Yaşar Oğuzcan'ın babası Lütfü Oğuzcan'ın çıkardığı "Türke Doğru" dergisinde yayımlanır. Şiir enstitünün gül bahçeleri içinde yazılmış "**Fesleğen Kokulum**" adını taşır. "*Fesleğen kokulum seni düşümde/…Kâh bir kuşluk vakti serçeler gibi/ Sevgimin dalına konar görürüm…"* Çok şiir yazmıştır. Enstitüye geldiğinde kendine hedef koyup 'her güne bir şiir' demiştir. Ama yayımlanan ilk şiiri onu farklı bir biçimde yüreklendirmiştir. Aynı yıl Köy Enstitüsü Dergisi'nde başka şiirleri; devamında Kaynak, Gün, Fikirler, Yücel, Varlık, Seçilmiş Hikâyeler ve Yeditepe dergilerine gönderdiklerinin hepsi olmasa da bir kısmı yayımlanır.

Enstitü ortamı genç şairi ne denli iyi beslediyse öğretmenliği de yazın bilincini, toplumsal sorumluluğunu o denli pişirip geliştirir. Cehalet ve köylülerin sorunları, folkloru, birbirleriyle ilişkileri Fakir Baykurt'un kaleminin hasat toprağıdır. Yazın eylemine halk pınarından orijinal sözcük ve deyimler taşır. O yüzden F. Baykurt'un metinleri folklorik açıdan zengin olduğu kadar eğlendirici ve öğreticidir. Çocukları en iyi şekilde eğiterek, onları daha iyi yaşayacakları bir hayata hazırlarken, köylülerin, muhtarın okuma-yazmaya dair işlerini (mektup, senet, dilekçe vb) de yerine getirir. Geceleri köy sessizliğe gömdüğünde okuması ve yazması için bir tek öğretmenin gaz lambası zifiri karanlıkta ışıldar. Enstitüdeyken ülke ve dünyadaki gelişmelerden en azından öğretmenleri aracılığıyla haberdar olmaktaydı. Köyde bundan uzaktır. Abone olduğu dergiler çok arada bir gelen postacının çantasından birikmiş olarak çıkar. "*Kardeşim Fakir Baykurt/ Sen cümle âlemin kardeşi/İşte öğretmenliğinin ikinci yılı/Daha usta giriyorsun kışlara/Beklemeyi aslan gibi öğrendin"*[(2)] Yolları kar tuttuğunda/Dağı duman sardığında/Acıya dayanmayı öğrendin. Öğretmenliğe başladığında almayı ilk elden planladığı radyoya ise ancak bundan bir yıl sonra kavuşur. Ve radyo, dünyanın gündeminden uzakta dağ başındaki Fakir'in dışarıya baktığı önemli bir penceresi olur.

F. Baykurt, şiir kitaplarıyla tanışmaya başladıktan sonra kendisi için de şiir kitabı hayali kuruyordu. Şiir yazımı, eğitim ve okuma sürecinde farklı bir yola da

evrildi. Mesela eski yazdıklarını beğenmeyebiliyor ya da yeni şairler okudukça kendinde birtakım boşluklar olduğunu fark ediyordu. Hem öğretmenleri, şiirlerini yayımlama konusunda acele etmemesi gerektiğini tembih ediyordu. Yazma hevesi daha enstitüdeyken şiirle sınırlı kalmamış, deneme ve öyküye de yönelmişti. Dergilere düz yazılar da postalıyordu. Enstitü kitaplığa gelen dergiler öğretmenliğinde gecikmeli olsa da köye ulaşıyordu. İzmir'den Samim Kocagöz, İstanbul'dan Vedat Günyol, Fahir Onger, Ankara'dan Turan Dökmeci, İlhan Tarus, Salim Şengil ile dergiler aracılığıyla tanışmıştı. Öğretmenliğinin ilkyaz tatilinde Kaynak dergisinin yayımlandığı Ankara'ya gitti. Dergi çevresinde yeni yüzler tanıdı. Bundan bir yıl sonra da İstanbul ve İzmir'e ziyaretler yaptı. Amaç hep aynıydı; edebiyatı çevresiyle birlikte yakından solumak ve bakış açısını genişletmek...

İlk öyküsü enstitüdeyken yazdığı fakat yayınlanmayan **"Duman"** adlı bir öyküydü. Yayınlanan ilk öyküsü ise 1951'de Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nde **"Karılar"** adını taşır. Öykü yazması şiirdeki hızını düşürse de hayatında şiir hep vardır. Samim Kocagöz'ün önerisi üzerine biriken öyküleriyle ilk kitabını çıkarmaya yönelir. Bu arada 1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Türkçe öğretmenliğini kazanınca köydeki görevinden zorunlu olarak ayrılmıştır. Öykü kitabı için hazırladığı dosya İstanbul'da Yeditepe Yayınlarının elindeydi. Gazi Eğitim'i 1954'te bitirerek, Sivas'a tayin olmuş ve orada öykü kitabının çıkmasını beklerken bir de roman sancısı çekiyordu. **"Yılanların Öcü"** adlı öyküsü Göller Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği'nin **"Demet"** adlı dergisinde yayımlanmıştı. Ama F. Baykurt yayınlandıktan sonra öyküyü o hâlde beğenmedi. Düşündü, taşındı; annesinin yakın çevresine dair anlattıklarından da esinlenerek onu roman katına taşımaya karar verdi.

İlk kitabı 1955 yılında öykü dalında **"Çilli"** adıyla çıkıp, Sivas'tan sonra tayin olduğu Hafik'te eline ulaşmıştı. Ama Fakir'in aklı fikri kafasına koyduğu Yılanların Öcü'ndeydi. Birçok kez yazmaya başladı hep yarım kaldı. Devam ettiremediği için kendine kızdı, içi içini yedi. Öğretmenliğin yaşam koşulları maddi açıdan da zorluydu. Sivas'a tam yerleşmişken Hafik'e tayin olup taşınması ayrı bir eziyete dönüşmüştü. Bir süre romanını rahat yazmak için boş yere konfor aradı durduysa da olmadı. 1957 yılında askere alındı. Askerde gizli gizli yazmayı denemeye başladı. Cumhuriyet gazetesinde **"Yunus Nadi Roman Ödülü"** duyurusu ile kendini iyice koşullandırdı. Ne yapıp edip yazıp bitirmeyi başaracaktı ki öyle de oldu. Ve 1958'de roman dalındaki ödül **Yılanların Öcü** dosyasına verildi. Ödül, Fakir Baykurt için yol açıcı oldu.

F. Baykurt, ödülünü almak için askerliğini öğretmen olarak sürdürdüğü Konya'dan İstanbul'a geçti. Dönüşte de sonraki romanı olan **Onuncu Köy**'ü kafasında planlamış; ayrıntılarını pişirmekle meşgul oldu. Yeni tayin, meşakkatli Şavşat yolculuğu derken Onuncu Köy 1961'de yayımlandı. Aynı yıl **Irazca'nın Dirliği** de çıktı. Yeni bir roman, yeni bir öykü, yeni bir gazete-dergi yazısı hep bir sonrakini mayalamaktaydı. Yayınlananlar kadar arşivde çoğalmayı sürdüren yazılar da oluyordu. 1965'te Türkiye Öğretmenler Sendikası kurulunca arkadaşları F. Baykurt'u ısrarla genel başkan yaptı. Yeri geldiğinde hep "beni yazı masamın başından kaldırıp götürdüler" der. Sendika kurulduğunda kendisi Ankara'nın ilçelerinde müfettiş olarak çalışıyordu. TÖS'le birlikte yazın çalışmalarının içine örgütlenme, öğretmen ve eğitimin sorunlarıyla birebir uğraşmak da girmişti. Türkiye'deki 130.000 öğretmenin yaklaşık 85 bininin üye olduğu TÖS'ün varlığı ve mücadelesi kamu emekçileri için ilham verici örnek bir model işlevi yüklendi ki bunda Fakir Baykurt'un genel başkanlığının büyük bir rolü vardı. TÖS döneminde de önemli üç romanını (**Kaplumbağalar**-1967, **Amerikan Sargısı**-1967, **Tırpan-**1970) yayımlatmayı başarmıştır.

12 Mart cuntası F. Baykurt dâhil TÖS yöneticilerini hapse atmış; örgütlü devrimci öğretmen hareketini sıkıyönetim mahkemelerinde mahkûm etmeye yeltenmiştir. F. Baykurt ve TÖS yöneticileri ise yalan yanlış düzmece senaryo üzerine kurulu iddianameye karşı, TÖS ile bilimsel, laik çağdaş eğitimi mahkeme salonlarında savunmayı beraat kararı çıkana değin sürdürmüşlerdir.

Yapıtaşı Yapıtlarından Oluşan Bir Anıt

F. Baykurt'un Yılanların Öcü ve bir de ondan önceki ilk öykü kitabı dâhil yayımlanan elli yapıtı bulunuyor. Çoğunluğu roman ve öykü olan yapıtlarının içinde yazımı 15 yıla yayılan 8 cilt, 3322 sayfalık otobiyografi kitabı da var. F. Baykurt'un yazındaki ilk aşkı olan şiirle ilgili ilk kitabını ise 1989'da 60. yaş gününde Almanya'da **"Bir Uzun Yol"** adıyla çıkarmıştır. İkinci şiir kitabı ise **"Ateşdikenleri"** adıyla 1997'de yine yurt dışında yayımlanmıştır. Her iki şiir kitabı da o zamana kadarki şiirlerinden seçki niteliğindedir.

Yazar, 1979 yılında özellikle göçmen işçilerin öykü ve romanını yazmak için gittiği Almanya'dan önce 12 Eylül'ün baskıları, sonra da işi nedeniyle dönemedi. Hem öğretmenlik hem eğitim danışmanlığı yaptığı yerde yazmayı sürdürürken, Almanya'da göçmen kitle içinde edebiyat çevresi oluşturmanın da öncülüğünü yaptı. Okullarda ve farklı kurumlarda çok sayıda edebiyat okumaları gerçekleştirdi. 1994'ten itibaren Türkiye'ye hem tatil hem yaşamını yeniden biçimlendirmek için gelip gitmeye başlamıştı. 60. yaş gününde bir komşusu kendisine Almanya'da emeklilik yaşı olan

65 yaşına erdiğinde ne yapacaksın diye sorduğunda yarı şaka "Yazarlar emekli olmaz. Bir düş gördüm, yüz yaşına kadar yazacağım. Ben iyi insanım düşüm çıkar" [3] der. Yazmak için çok biriktirmiş, çokça not almıştı. Öğretmenliğe başlayıp köylülerin sorunları ve hikâyelerini dinlerken başladığı not alma alışkanlığını hiç yitirmemişti. Müfettişlik yaptığı Ankara'nın köyleri arasında dolaşırken de öyle. Yolda bir pınar başı, ya da bir ağaç gölgesi; bir köyden diğerine ya da ilçeye yol alan müfettiş için not alma ya da aldıklarını düzenleme onun iş haricindeki en büyük dinlencesiydi.

1999 yazında yine Türkiye'deydi. Çeşitli toplantı ve söyleşilere katılıyor, kitabını kapıp gelenlere imzasın atıyordu. Çocukluğunda iki kez ağır sıtma geçirmiş ve karaciğeri açsından hep bir hassasiyet içerisindeydi. Hastalandığı için planladığından önce Duisburg'a dönmek zorunda kaldı. Hastanedeki yatağında bir süredir üzerinde çalıştığı "**Eşekli Kütüphaneci**" [4] romanının son düzeltmelerini yapıyordu. 11 Ekim 1999'da 70 yaşındayken aramızdan ayrıldı. Rüyasının tutmaması bir şey değildi ama tasarladığı yeni kitapları, ele alınmayı bekleyen bir dolu notları kaldı... *"Küçük küçük notlarım/inci minci/notlarım benim/öykülere romanlara doğru düşüncemde/gece gündüz koşan atlarım/sıradağlar gibi birbirine eklenen/uzayan/gürelen yapıtlarım"*

Genel Olarak Sanat Anlayışı

Fakir Baykurt, devrimler, demokrasi ve halk hareketlerinin de yüzyılı olan 20. yüzyılın insanıdır. Aynı yüzyılın sanatı da kavgaların, çelişkilerin arasından kendini özgür, aydınlık bir dünyaya doğru biçimlendiren toplumcu gerçekçi bir sanattır. Baykurt'un şiir, roman ve öykülerinin ana damarı da yaşamın ve buna bağlı olarak bireyin çelişkisidir. F. Baykurt bir yazar olarak gerçekliği kendine has dili ve üslubuyla kurar, yeniden kurup biçimlendirir. Yoksulluk ve bilinçsizliğin alt edilmesi, çocuk hakları, ataerkil zorbalık, demokrasi, eşitlik hatta sosyalizm düşü yapıtlarının teması niteliğindedir. Sanata şehirden bakıp köyde geçen romanları "köycülük" diye küçümseyen, güce tapan küçük burjuvanın bakış açısına mesafeli ve eleştirel yaklaşır. O, kaleminin özgürlüğüne hep sadık kalmış, icazete dayalı ilişkilere asla yüz vermemiştir. Mütevazılığı bile tek başına çok şey öğretir bizlere: "Yazmasam hiç yanlışım, hatam olmazdı. Halkımın çocukları yazdıklarımdan yararlanırken, yanlışlarımdan da yararlansın." [5]

Yapıtları '60'lı 70'li yıllarda hem sosyalist ülkelerde hem kapitalist batı ülkelerinde de çok okunanlardandır. Gerçekçi tavır da bugüne egemen olan soyut, bireyci post-modern ideolojinin aksine yaşamla barışık ve özgür olmanın temel mayasıdır. Zaten edebiyatın gerçekçiliği de yaşanan/görünen kaba temelden başka bir şeydir. Ayrıca F. Baykurt'un ilk romanlarında bile gerçeklik boyutu gerçeküstü öğelerle de kurulur. Bu anlamda çok güçlü metaforları vardır: "Yılan, tırpan, kaplumbağa vs. gibi…

Ayrıca sanatına dair olarak*:*

"Sanatın amacı insanı etkilemektir, anlaşılmayan etkilemez." (F. Baykurt)

"Yazın sanatı çoğu zaman küçük ayrıntıları kullanarak büyük sorunlara dikkat çeker**.**" *(F. Baykurt)*

"Güzellik deyince ille burjuva güzellikleri anlaşılıyor. Ne yanlış! Bütün toplumsal sınıfların özgün güzellik anlayışları vardır. Benim sınıfımın, katmanımın güzellik anlayışı da ona göre. Yazdıklarımızı kent soylu arkadaşlar beğenmiyorsa buna aldırmam. Beğenirlerse aldırırım. Bilgiçlik başka, bilmek başka… Neredeyse bizi çıkaracaklar yazı alanından." (*F. Baykurt)*

"Belirtmeye gerek yok; güzel yazmak için güzel yaşamış olmak yetmez. Bu ikisi birbirinden ayrıdır. Konunun güzelliği, metnin güzelliğini sağlamaz. Oturup güzeli bir de güzel yazmak gerekir."(*F. Baykurt*)

"Dilimi şiirle eğittim. Çıktığım her yolculukta yanıma hala şiir kitabı alırım. Bende yazmak için koşul yeterince hazırlanmıştır. Evik çabuk yazmayı sevmem." (*F. Baykurt)*

"Sanat yapıtları parça değil bütündür. O bütün ile birlikte romancının ne söylediğine bakılır." (*F. Baykurt*)

"Özeleştiri en çok yaptığım iştir. Genel olarak başarılı bulmam kendimi. Bir romanı ya da bir öyküyü bitirdiğimde ilk birkaç gün moralim iyidir. Sonra kuşkular başlar." (*F. Baykurt*)

"Şunu biliyorum ki, Fakir Baykurt ve kuşağının yazarları, Türkiye koşullarının yarattığı yazarlardır. Bu bakımdan yüzde yüz bizimdirler. Yüzde yüz özgündürler." (*Hasan Hüseyin*)

"Baykurt'un doğurgan bir kalemi vardır. Orta Anadolu'da durmadan petrol kuyuları açar gibi kalemini bakir köy topraklarına daldırıp yığınla cevher çıkarmakta, durmadan yeni bir şeyler vermeye çalışmaktadır. Hem çok hem de iyi yazdığına inanıyorum." (*H. İzzettin Dinamo)*

"Fakir Baykurt halk Türkçesini yazınsal dil düzeyine çıkaran birkaç yazardan biridir. O yönden de üzerinde durulması gereken bir ustadır" *(Ali Püsküllüoğlu*) ■

DİPNOTLAR

1 Age., s.413
2 "Kara Eşekli Postacı" şiirinden
3 F. Baykurt, Özyaşam 7; Sıladan Uzakta, Papirüs Yayınları, s.370
4 F. Baykurt'un Eşekli Kütüphaneci romanı ölümünden sonra 2000 yılında yayımlandı.
5 F. Baykurt, Age., s.415

Acının Kiracısı Bir Şair: Metin Altıok

■ **ÜZEYİR KARAHASANOĞLU**

"Evet, gözümüz var
toprağında bu vatanın.
Gözümüz var ama koparıp
Götürmek için değil,
en dibine gömülmek için..."
Hrant Dink

İstenmeyen anılardan kurtulmak mümkün mü?

Yıllar önce tanıştım Metin Altıok şiiriyle, bu nedenle şanslı sayarım kendimi. Şiirlerini çarpılırcasına okuduğum o günler hâlâ aklımdadır. Yüksek sesle ve tekrar ederek okuyordum. Öyle etkilenmiştim ki bir yandan üzerimdeki izdüşümünü gösteren bir yazı yazmak istesem de o ezgili, duyarlı dizelerini "burada acıları şu bakış açısıyla ele almıştır, şurada şöyle bir yöntemi izlemiştir" gibi "donuk, tarafsız" bir gözle yapamayacağımı hissediyordum.

Günler böyle geçiyor, kitaplar karıştırıyor, yazılar okuyor; ne yapsam, hangi kaynağı okusam olmuyor, aklım Sivas'a kayıyor, televizyon ekranlarından izlediğim alevler içindeki Madımak Oteli gözlerimin önünden gitmiyordu. Ateşler içinde bir bina, göğü sarmış kapkara bir duman ve nerden bittiklerini bilemediğim çoğu şalvarlı, sarıklı adam...

Kaçınılmazdı. Mutlaka yazacaktım. Kaynak araştırması yapmaya, eski gazete kesiklerini, dergileri yeniden yeniden okumaya koyuldum. Olmuyor, içimin ateşi sönmüyor, istemsiz biçimde "yanma, yakılma" maddeleri için ansiklopedilere bakıyordum. Derken gözümden kaçan bir yazı fark ettim: "İstenmeyen anılardan kurtulmak mümkün mü?" Ya mümkünse, diyerek okumaya başladım,

*Harvard Tıp Fakültesi ruhbilim uzmanlarından **Roger Pitman**, beynin duygusal açıdan derin etkiler yaratan ve insanı zedeleyen anıları, doğal olaylardan farklı bir biçimde ele aldığını, bunların beyne kazınarak daha uzun süre anımsandıklarını belirtiyor. Evrimsel açıdan bakıldığında, duygu yüklü olaylara özel önem verilmesi, yeniden benzer bir olay yaşandığında ona daha sağlıklı bir tepki vermemize olanak tanıyor.*

Ne var ki kimi zaman insanlar bunun karşılığında bir bedel ödemek zorunda kalıyorlar. Bu türlü duygusal bir olayla yüz yüze gelenlerin yaklaşık üçte birinde travma sonrası stres bozukluğuna –TSSB- tanık olunuyor.

Metin Altıok (Portre: M. Cem)

(...)

TSSB belirtileri taşıyan insanlar sürekli olarak geri dönüşlerle aynı korkuları yeniden yaşadıklarından sağlıklı bir yaşam sürdüremiyorlar. Bu rahatsızlığa çözüm getirmek amacıyla uygulanan yöntemlerin tümü kimi sakıncaları da beraberinde getiriyor. Geleneksel tedavilerde hastaların yarıdan çoğunda birtakım olumlu gelişmeler olmakla birlikte, çok azı tümden iyileşiyor ve çoğunda yöntemlerin hiçbir işe yaramıyor.

(...)

İşte Pitman bir süredir anıların oluşum sürecine doğrudan müdahale etmek suretiyle bu rahatsızlığa çözüm getirmeye çalışıyor. Beta- önleyici propranolol denilen ilacın korku önleyici etkisinin ortaya çıkması anıların engellenmesi, hatta silinmesi olasılığını gündeme getirdi. Ayrıca başka bir çalışmada septik şok hastalarına verilen hidrokortizonun da hastalarda TSSB'nin olasılığını azalttığı gözlendi. Üstelik beta-önleyiciler yalnızca TSSB'nun önüne geçmekle

kalmayıp, hastalığın ortaya çıkmasından sonra bile soruna çözüm getirebiliyor.

Gelgelelim bu mümkünlük hâli, yazının sonunda uçuveriyor, belleğimden çıkmayan Madımak görüntüleri gene gözlerimin önüne yerleşiyordu.

Ne var ki propranolol, duygu yüklü anıları duygudan yoksun, sıradan anılara dönüştürebiliyor. Bu da ciddi bir tehlike oluşturabiliyor. Kaliforniya'daki Bilişsel Özgürlük ve Etik Merkezi uzmanlarından ***Richard Glen Boire,*** *insanların kendi anılarını denetleme hakkına sahip olmaları gerektiğine inandığı için anılarla oynanması fikrine sıcak bakmıyor. Bunlardan biri de Nobel ödüllü bilim adamı* ***Eric Kendel****: "Geçmişi yeniden yazmaya kesinlikle karşıyım. Bir insanın yaşadığı karabasanlar onun daha iyi bir birey olmasına katkıda bulunur. Bu tür ilaçların bizleri daha kötü yapacağına inanıyorum.* [(1)]

Sivas'ı belleğimden silmem bir işe yarayacak mıydı? O yazı yazılacaktı, hatta içimdeki Metin Altıok, Behçet Aysan sevgisi temmuz ayı yaklaştıkça isyanla bana yenilerini yazdıracaktı ama bir korkunç bir eksiklik, tamamlanamama içimi hep deli rüzgârlara açık hâle getirecekti. Kâh onları anmanın ılıklığı içimi soğutacak kâh böylesi vahşi, trajik, ibretlik bir olaydan sonra bile toplumun silkinmemesine, yeterli bir duyarlık oluşturmamasına kızıp kahrolacaktım.

Karanlığın Zebanileri'nde; palalar, pompalı tüfekler, geniş ağızlı kasap bıçakları, uzun ve dar dönerci bıçakları, şişler, mızraklar, kasaturalar, mızraklı ilmihaller, dinamit lokumları, benzin tenekeleri, zift bidonları, kaldırım taşları ve mancınıklar vardı.

Kuğularda; kalemler, dolmakalemler, divit uçları, resimler, notalar, renkler, sazlar, ağız mızıkaları, resim fırçaları, dizeler, şiir kitapları, öyküler, romanlar, sevgi sözcükleri, tümceler, yazılar, düşler, izlenimler, anılar, tarihe bırakılacak notlar, yaratıcılık düşünceleri bulunuyordu. [(2)]

Bir yanda *Karanlığın Zebanileri* öteki yanda *kuğular.* Hep mi böyle olurdu? Hep böyle mi olacaktı? Hiç ummadığımız anlarda mı yitirecektik en değerlilerimizi? En değerlilerimiz hep yitirecek miydik? İnsanı, hem de insanın aydınını yakarak… Onların boşluğunu doldurabildik mi? Doldurabilir miyiz? Bu boşluğu doldurmak olası mı? Sanmıyorum. Değerlerini bilelim hiç değilse.

Şair Metin, merdiven basamaklarından birine oturmuş, elindeki ince değnekle bekliyordu barbarları. Karikatürist Asaf'ın ağız mızıkası karanlığın içinde ışımaktaydı. Telefon başında telaşlı insanlar görülüyordu. Ankara'ya ulaşmaya çalışıyorlardı. Yaşama sevincinin üzerine benzin tenekeleriyle, çıralarla, kibritlerle, dinamitlerle, ateşli silahlarla yürüyen zebanilerin yakımı, yıkımı ağırdı, daha da ağırlaşacağı anlaşılmaktaydı. Eskiden de yaşanmıştı. Zebani her defasında sürülerle saldırmıştı, işte yine öyle yapmaktaydı. Kapıya doğru korkuyla bakan Tanrıça duruşlu bir genç kız ağlamaktaydı. Dudakları kıpır kıpır oynarken, karabatakların saldırısını durdurup sürüyü dağıtması için sessizce yakarmaktaydı. [(3)]

Olmadı, görüntüleri gözyaşları ve hınçla seyrettik durduk. Defalarca, defalarca izledik. Maalesef onları yaşatmayı başaramadık! Gözden ırak olanın gönle ıraklığı malumken yitirdiğimiz değerin kıymeti bu çorak ortamda pul olmaya mahkûmdu! Birileri sürekli belleğimizle oynadı sanki ve durmadan unuttuk. Hâlâ unutuyoruz. "Unutursak kalbimiz kurusun" derken unutmaya başlıyoruz. Bir topaç olmuş reflekslerimiz. Azıcık hoyratlığa maruz kalmayalım, sanki sel sularına kapılmışız da pis dereler paçalarımızdan gitmiyormuş gibi kendi içimize gömülüyoruz.

Sonunda televizyonlar yangına ve kurbanlara ilişkin haberleri kesti. Spor karşılaşmaları, diziler, gece filmleri, televoleler yeniden izletilmeye başladı. Ülkenin herhangi bir yerinde hiçbir kötülük yaşanmamıştı ve beyazlara bürünmüş yanık kuğuların sessizliği birdenbire her yana egemen olmuştu… [(4)]

Acısı ve hüznüyle Metin Altıok şiiri

1. Metin Altıok, ayrıksı şiirleri dışında, "acı"nın ve "hüzün"ün şairidir.

2. Metin Altıok, şiir yaşamı boyunca, biçimsel denemelere yönelerek, sürekli kendisine en uygun "ses"i arayan şairdir.

3. Metin Altıok, duyarlığını okura yansıtma ustalığına ermiş bir şairdir.

4. Metin Altıok, "acıdan başka paylaşacak" şeyi olan bir şairdir: şiiri…" [(5)]

Şiir yazmaya lise yıllarında başlayan Metin Altıok (1941-1993) ilk kitabı Gezgin'le (1976) adını duyurur. Bir ilk kitap olmasına karşın kitaptaki oturmuşluk, neyi ne şekilde söyleyeceğini bilir hâli şairin belli bir yetkinliğe eriştiğinin belgesidir aynı zamanda. Şair, kendi sesini bulmadan okuyucu karşısına çıkmamıştır.

Gezgin'de şairin izleği, gezginin amacı gitmektir. Öyle ya, gezgin sürekli gider. Şairin bütün şiirlerinin toplandığı "Bir Acıya Kiracı" kitabındaki "kiracı" benzetmesi yine bu doğrultudadır. Yeri yurdu olsa bile mülkü olmayan kiracının kaderidir zoraki gezginlik. Şair daha ilk şiirden bu yola düşer.

Nereye gitsen bu kent,
Seni peşinden izler.
Ama gitmektir benim
Yenilmezliğim dünyada.
Ve ben durmaz giderim,

Bu can tende durdukça.[1]

Gezginin peşine her yerde acı ve hüzün düşecektir. Peki, bu ikilinin kaynağı, modern zamanda mı yoksa bambaşka bir durumun içsel veryansınlarından mı kaynaklanmaktadır? Şairin dizelerinde 1970'lerin yakıcı toplumsal çatışmaları öyle belirsizdir ki toplumsal acıya ve hüzne doğrudan rastlamak güçtür. Fakat acı ve hüzün, gezginin yol arkadaşları, yakıcı dostlarıdır ve gezgin, çok çekse bile onlardan vazgeçmeyi düşünmez. Acının ve hüznün odağında şiirler yazan şair, hangi zamanın acılarını ve hüznünü yazar? Tam da burada güncelden etkilenen şair buradan aldığını geniş zamanların, uçsuz bucaksız bozkırların, sonsuz vadilerin şiirine dönüştürür.

"Her ne kadar şair duygu ve düşüncelerini genel ve evrensel bir konumda dışa vuruyorsa da bu onun bugünden kopuk olduğunu göstermez. Tersine şairin şiirsel duyarlığını besleyen kaynak güncelden doğar. Şair içinde yaşadığı dönemi iyi okuyan ve değerlendiren kişidir. Çünkü şair duyarlı bir insan olarak yaşadığı dönemin çalkantılarından daha çok etkilenir. İşte onun bu yeteneği trajik mutsuzluğunun temelinde yer alır. Şairin mutsuzluğu insanın yüceliğine olan inancıyla, dönemindeki insan erozyonu arasındaki çelişkiden kaynaklanır. Çünkü şair ne insana olan sevgisinden ve inancından vazgeçebilir ne de somut durumun kötülüğünü görmezden gelebilir. İçinde yaşadığı insan kirlenmesinin yine insanla aşılacağını ve çarenin insanın iç değerlerinde olduğunu bilir. Ama o canı tez biridir. Kaybolan zamandan sorumlu olduğu duygusuna kapılır. Tarihsel akışın yalpalamaları onda derin yaralar açar ve şair ancak bu yaraları kanatarak bir ölçüde teselli bulur. Denilebilir ki mutlu şair yoktur. Çünkü o çağdaş bir Mesih gibi olanın bitenin kefaretini ödemek isteğiyle herkes adına acı çeker. Şairin çektiği acılar elbette şu ya da bu şekilde şiirine yansıyacaktır." [6]

Gidenle acının ve hüznün sırdaşlığı (ya da düşmanlığı) bilinçli bir birlikteliktir. Giden kişi yol alırken zamanın bütün tedirginliğini bu duygularla yaşar. Bazı şiirlerinde ise gidenin acısına ve hüznüne buğulu bir aşk eşlik eder.

Görüyorsun bir acıyı gidiyoruz seninle,
Örselenmiş söz yığınları bırakarak
Kırık tekerlekler gibi ardımızda.
Ve üstümüzde döneniyor çaylak sürüsü,
Doyabilmek için yaralı bir aşkla.

Gezginin biraz olsun yerleşik hayata kiracı olmasıyla şairin tutumunda da bir farklılaşma sezilir ki bundan sonra acı ve hüzne ortaklık etme konusunda aşk daha ağır basmaya başlar. Gayet doğal ki bu da şairin özel hayatının çalkantılarını acı ve hüzünle aşka ortak etmesinden kaynaklanır.

Aşk ve acı yüreğimde
İkiz badem içidir

Gezgin'de yer alan Sis şiirini okurken etkilendiğimi, üzerine bir şeyler yazmayı tasarladığımda şiirin beni içine çektiğini, ürperdiğimi anımsarım. Hâlâ değişen bir şey yok! Şair, varlığından bilgi sahibi olsa da tam olarak tanımlayamadığı aşkı anlatırken sanki geleceğinden –bu nasıl olabilir?– kesitler sunmaktadır:

Özenle boyadım ipliğini sevginin,
Gidip de bulamamanın incinmiş rengine.
Sisi gümüş bir rüzgârla tepelerden eğirdim,
Dokudum yalnızlığın bu serin kumaşını,
Sesime ayrılıklardan bir gömlek diktim.
Ölümü tastamam ezberledim de geldim,
Dilimde bu buruk türkü tadıyla
Bilmem ki buradan nereye giderim.
Sonunda kendime bir top yangın edindim,
Soluğumla besledim dudağımın ucunda.
Ömrümün külüydü savrulan hep ardımda,
Örterek yavaş yavaş bıraktığım izleri
Yanmış bir günün sürüklenen kanatlarıyla.
Koştum, durmadan koştum o küçük yangınımla,
Adımın çaresiz kıyılarında kendi göğümü bulmaya.

Gezgin kişi özenle aradığı sevgiyi bulamayınca incinir ve kendine başka türlü bir sevgi arar. Gönlünde özel bir yere sahip olan rüzgârla ortaklık kurar, yalnızlıkla kumaş dokur, ayrılıklardan gömlek diker. Kiracı gezginin yalnızlıkla sırdaş olması, dilinden sürgünü düşürmemesi boşuna değildir. Öyle ki yalnızlıkla ayrılık onun alınyazısıdır. Bu iki duygunun bir sonraki adımı olan ölümü bu sayede öğrenmiş, hatta ezber etmiştir.

Şiirdeki önsezi okurun tüylerini diken diken etmeye yeter. Ama onun şair duyarlığı düşünülürse anlattığının beynimizin ürettiği biçimde olamayacağı akla daha yakın gelecektir. Öyle ki bir yazısında şunları söyler: *"Şiir insanların duygu dünyaları arasında bağ kurarak bu öznel dünyaların ortak bir duygu acunda birleşmesine yarar. Şiir insanın sınırlı yaşam boyutlarını aşarak yücelmesine ve enginleşmesine yarar. Şiir insanın hayatla olan tarihsel savaşımının ürünü olan duygu birikimine sahip çıkmasına yarar. Şiir insan soyunun evrensel tınısı olarak kişinin her türlü yabancılaşmadan kurtulmasına yarar. Şiir insanda atavik bir kalıntı olan kötülüklerden arınmaya yarar ve son olarak şunu da söyleyeyim ki, şiir insanları sevmeye yarar."* [7]

1978'de ikinci kitabı Yerleşik Yabancı'yı yayımlar. Daha kitabın adından başlayan karşıtlık okuru düşündürür. Hiç yerleşik yabancı olur mu? Olursa nasıl olur?

* Metin Altıok'un şiirleri, Yapı Kredi Yayınları'nın Ocak 2006 tarihli **Bir Acıya Kiracı**, kitabından alıntılanmıştır.

Ertesi yıl, Kendinin Avcısı'yla, 1982'de ise Küçük Tragedyalarla okurun karşısına çıkar. Bu kitabın zamanla çok da ünlenecek ilk şiiri, tragedya yapısındaki Öndeyiştir.

Bedenim üşür, yüreğim sızlar.
Ah kavaklar, kavaklar!
Beni hoyrat bir makasla
Eski bir fotoğraftan oydular.
Orda kaldı yanağımın bir yarısı,
Kendini boşlukla tamamlar.

Omuzumda bir kesik el,
Ki hâlâ durmadan kanar.
Ah kavaklar, kavaklar!
Acı düştü peşime ardımdan ıslık çalar.

Öndeyiş'te gezginin bir yerlere yerleştiği anlaşılsa da özlem çekmekte, üşümekte, sızlamakta, oyulmakta, ah etmektedir. Yer değişir, acılar değişir ama şairin değişik yerlerde acı çekmesi değişmez.

Buradaki acının izini sürdüğümüzde şairin kişisel tarihindeki bir acıya rastlarız. 1979'da Bingöl Lisesi felsefe öğretmenliğine atanan, mecburen görev yerine gidecek olan şair, eşi Füsun Akatlı'dan ayrılmıştır. Boşanmanın yıkımına bir de bu taşra görevi ekleninince zaten duygusal bir yapıda olan şair otobüse binerken çocuklar gibi ağlar. Epeyce sarhoş ve perişandır. Aklında yukarıda andığı o eski fotoğrafın anısı, içinde acısı ve hüznü vardır. Zayıf bacaklarına uygun biçimde zayıf adımlarla yürür ve o gün, istemeye istemeye on bir yıl sonra döneceği o otobüse biner. Yollarda, kendini boşlukla tamamlamaktadır gezgin.

1987'de İpek ve Kılabtan basılır. *En güzel, en dokunaklı şiirlerinin yer aldığı kitaplarından biriydi İpek ve Kılaptan. Gerçekten şiirinin ipeğini eğiriyordu artık Metin. Şairliğinin olgun çağında yol alıyordu. Şiir üzerine düşünen, yazan; şiirlerindeki insani kazanımlarını topluma aktarmayı önemseyen bilinçli bir duruşu örnekliyordu.* [8]

1990'da Gerçeğin Öteyakası ve Dörtlükler ve Desenler yayımlanır. Altıok kendi desenlerini de kitabına katar.

12 numaralı dörtlük şöyledir:

Hapishaneler insan dolu kum gibi.
Dışarda bir buruk özgürlük zakkum gibi.
İçerde de dışarda da zor iş yaşamak
Hem varım hem yokum gibi.

Dörtlükler arasında konu bakımlarından organik bir birlik olmamakla birlikte, bunları birbirlerine yine imge düzeni ve "hüzün"le, artık şiirlerinde ara sıra da görülen "alaysılama" bağlamaktadır. Alaysılama, öyle olmaması gerektiği halde, garip bir biçimde "hüznü" yaratır. [9]

1991'de okurunun karşısına Süveydâ ile 1992'de Alaturka Şiirlerle çıkar. Şairin son kitabı1993'te çıkan Hesap İşi Şiirlerdir. Bu kitaptaki 1 numaralı sone şöyledir:

Sevgilim bak, geçip gidiyor zaman;
Aşındırarak bütün güzel duyguları.
Bir yarım umuttur elimizde kalan,
Göğüslemek için karanlık yarınları.
Ağzımda ağzının silinmez ılık tadı,
Damağımda kösnüyle gezinirken;
Yüreğimde yılkı, aklımda ölüm vardı,
Dışarda rüzgâr acıyla inilderken.
Unutulmuyor ne tuhaf dünya işleri,
Seninle bir döşekte sevişirken bile.
Düşünüyorum hüzünlü genç anneleri,
Çarşılarda pazarlarda, ellerinde file.
Bu kekre dünyada yazık ki geçit yok aşka;
Bir şey yok paylaşacak acıdan başka.

Siyaseti insan olan, insandan yana olan, insana karşı olan her şeye karşı çıkan şairin son yıllarda yayımladığı şiir kitaplarına, poetik yazılarına bakınca üretkenliğinin doruğunda olduğunu görerek bir kere daha kahredebiliriz.

"Üretkenlik" ve "yazma" hakkında şunları söyler: *"Ne var ki olanı biteni düzeltecek sihirli değneği yoktur şairin. Onun yapabileceği tek şey ancak yazmaktır. Çünkü o ancak yazarak insanı sarsalayacağını, böylece insana kendi değerlerini ve yüceliğini anımsatacağını bilir. Bunun için yazmak eylemi şairin vazgeçemeyeceği bir boyun borcudur. Şiirin insanın kendi özüne dönmesinde etkili olduğu göz önünde tutulursa, yazma eylemi daha da önem kazanır. Çünkü insanın duyarlığı ile düşünce yapısı arasında sıkı bir bağ vardır. İşte bu bağ nedeniyledir ki, şiir dolaylı olarak insana bir dünya görüşü ve bu görüşe ilişkin bir eylem biçimi önermeye elverişlidir. Önemli olan bu olanağın yok edilmemesidir."* [10]

İyi ama neden her seferinde acıyı, hüznü kullanır şair? Başka çıkar yolu yok mudur şiirinin ya da başka türlü dile getiremez mi şiirini? Bu soruya tutarlı bir cevap almadan onun şiirini yeterince anlayabileceğimizi sanmıyorum.

"Neden bu kadar çok acı var şiirlerinde?" diye soruyorlar bana. Bu sorudan da anlaşılacağı gibi fazla ve gereksiz buluyorlar şiirlerimdeki acıyı. Bense acının yurdumuzda var olan somutlaşmış acıyla tam olarak örtüşmediğine inanıyorum. Çünkü bırakın insan olmayı, şair olarak bile yetişemiyorum bütün acılara. Eğer yetişseydim belki de yaşayamazdım. Dostoyevski "Acı, insanı olgunlaştırır" diyor. Üstat dalından düşmeyi de düşündü mü acaba bunu söylerken! Yani ne kadar acı ne kadar olgunluk? Galiba bir dozaj söz konusu burada. İşte bunun için bendeki, herkesin fazla bulduğu acı aslında küçültülmüş bir acıdır. İyi ki

böyledir. Kaldırabileceğim kadardır yani. Zaman zaman bunun böyle olmasında bir savunma işlerliğinin rol oynadığını sezmişimdir kendimde. Eh, her şeye karşın yaşamak bir ödev olduğuna göre doğal karşılanmalıdır bu da.

(…) Acı, duyarlı insan için çağdaş bir gereklilik olarak çıkmaktadır karşımıza. Sorumlu ve duyarlı insan, içinde yaşadığı olumsuzlukları bir başına ortadan kaldırmak elinden gelmediğine göre, olup biten karşısında hiç olmazsa acı duymak zorundadır. Bu onun payına düşen bir kefaret ödemedir. Yeterli değildir ama gereklidir. Hem bunca olumsuzluk içinde iyimser ve umutlu olarak da aslında temelsiz ve metafizik bir konudur. Dahası bir çeşit kirliliktir. Ne yazık ki acının namus olduğu günlere gelinmiştir.

(…) Aslolan, acıyı bir sıçrama tahtasına; bir eylem zembereğine dönüştürebilmektir. Yani kişi kendisine acı veren olumsuzluklara başkaldırabilmelidir. İçinde duyduğu acı ancak böyle anlamlanır ve bir değer kazanır. İşte bu noktada örgütlü ve bilinçli bir mücadele sorunu çıkmaktadır ortaya. [(11)]

Günün dünyasında duyarlığını yitirmekten kaçınan Altıok, şiirin ve sanatın para etmediğini bilse de aydın tavrını korumayı bilir.

…siyasi iktidarların gittikçe ağırlaşan yaşam standartlarına karşın takındıkları umursamaz tavırdır. Bu tavır karşısında insanlar, tek çıkar yol olarak yaşamlarındaki bazı bölmeleri kapatmak zorunda kalmışlardır. Kapatılan bu bölmeler sadece ekonomik kısıtlamalarla kalmamış, kültürel küçülme de insan için kaçınılmaz olmuştur. Bugün dünyanın en az kâğıt tüketen ülkelerinden biri olmamız, yurdumuzdaki kültürel küçülmenin en belirgin kanıtıdır. Kültürel küçülmenin bir başka nedeni de, kültüre karşı takınılan düşmanca tavırdır. Düşüncenin suç sayıldığı bir ülkede, kültürel etkinliğin gelişmesi düşünülemez. Böyle bir ortamda kültürsüzler, doğal olarak kültürsüzlüklerine şükredeceklerdir.

(…) Şiir bugün rahatsız edici bir konuma getirilmiştir. Yaşamı sığlaştırmak zorunda kalan insanın karşısına neredeyse bir hasım gibi konulmuştur. Artık şiir çıldırtıcı sesler çıkaran sirenler gibi insanları enginlere çağırıp boğmaya çalışan yarı insan yarı balık bir yaratık olmuştur. Mitologyada dendiği gibi bu yaratığa kim yaklaşırsa ve onu kim dinlerse yok olup gidecektir. Bütün bu koşullar içerisinde insanlarımızdan mutsuzluklarının, acılarının derinleşmesi pahasına şiiri sevmelerini, şiir okumalarını nasıl isteyebiliriz! Özgürlük ve refahın olmadığı, yarın endişesinin kol gezdiği bir ülkede şiir kendi yalnızlığında, kendi sesiyle avunacaktır elbet.

Ey şiir okumayan, şiire kulak tıkayan okur, haklı olan sensin. Sana saygıyla karışık bir öfke duymaktan başka bir şey gelmiyor elimden. Ama şunu iyi bil ki, şiirle zıtlaşman yarar sağlamayacak sana. Çünkü şiirin yalnızlığı senin de yalnızlığındır ve bu yalnızlık şiirin değil senin sonun olacaktır. İnanıyorum ki sen günün birinde Anka gibi kendi külünden yeniden doğacaksın. İşte o gün gelene kadar benim sana diyeceğim; ateşin bol, tükenişin çabuk olsun. [(12)]

Şiir insanları sevmeye yarar

Bir yanı kırık bugün okurun acıyla ve hüzünle ama öteki yanı *"dördüncü maymun"* olmamanın avuntusunda. İlk şiirlerinden son şiirlerine değin bu iki duygunun eşlik ettiği ölümü hissettirir okura. Ölüm, kâh bir tabut olur kâh boş bir mermi kovanı. Ölüm, illa yaşamın somut olarak tamamlanması biçiminde karşımıza çıkmaz. Şair, dilinde çokça gezdirdiği "yangın"ı ölümcül olmasının dışında arındırıcı bir nitelik olarak da kullanır ki bu, ölümün bir yönüyle temizlenme olduğunu da düşündürür. Öyle ki Metin ölse bile şair Metin ölmeyecektir. Divan şiirindeki gibi sinesine oklar saplayacak, pervane olup âşık olduğu ateşin etrafında döne döne yanacak, yandıkça daha çok âşık olacak, tüm acı ve hüzünlerinin birleşiminde kendi göğünü arayabileceği özgürlüğe kavuşabilecektir. Ne var ki modern zamanın kirlenmişliğinde çaresiz kalan filozof gezginimizin dilindeki yangın imgesi hepimizi irkiltecek bir önsezi durumunu almıştır. Sis şiirinde ölümü ezberleyen şair, kendine bir top yangın edinerek, yangına koşarak neyi arıyordu?

Ankara'daki değişik zamanlarda buluşmalarımızın, karşılaşmalarımızın görüntüleri gözümün önünden gitmiyor o gün bugündür. Duruşu, bakışı, sesi, davranışları… Sonra, otel merdivenlerindeki hali… Şiirleri dökülüyor belleğimden. Gerçek ipeği ayırt edebilen şairlerden birisi.

Heybesinde yılan işaretleri
baldıran zehri yüzüğünün içinde
ve yanda kav taşıyan ben
tekinsizim size göre
ibret için yakılması gereken

demişti bir şiirinde. Yalnızca bu şiir nedeniyle bile yakabilirlerdi onu. Yakıldı ama sönmedi asla; hâlâ yapıtıyla aydınlanıyor dünya. Yakıldıkça sivrilmişti aydın bilinci. Bir daha hiçbir insan, hiçbir zaman, hiçbir canlıyı yakamasın diye. "Ilımlısı" değil, ılımsızı ve vicdansızı bile yakamasın diye insanı. Şiirlerini Anadolu halkına okumak için gittiği yerde benzinle tutuşturuldu gövdesi, dumanla dolduruldu ciğerleri ama kararmadı beyin ışığı; pırıltılı bir yıldız olduğu bozkır göğünde. Hâlâ yanıyor elindeki mum. Yetiştirdiği karanfiller kanıyor. Ölüm kadar uzakta, bilinç kadar yakında, varlığımızın mayasında. Öldüğü hiç inandırıcı gelmiyor: Varlığı, söze ve görüntüye dönüşüyor, ışığa,

Jara'nın Elleri

■ ADİL BAŞOĞUL

Kimi zaman dostum
Kimi zaman
Tutarsın da mavilikler içinde direnişi
Tutarsın da hani yanar ya ellerin

Bir ömür tüketirsin
Hani bin ömür edersin
Silinmez ki hiç değerin

Jara'nın elleriydi
Gitarını tutamayan
Yarım kalan şarkısıydı
Dillerde kalan
Kederi insanı saran
Venceremos gönülleri şahlandıran
Haklı hüznüydü şimdi
Özgür yüreklerde kalan

Gemiler geçer ya hani
Martılarla kederli

Mutlu uyursun da
Uyanırsın da mutsuz bulursun kendini

Bir mevsim daha biter
Allı ve yeşilli
Acılı ve direnişli

Kimi zaman dostum
Kimi zaman
Kader denizinden geçersin
Ellerin hep kederli

Kiminin mezarı olmaz dostum
Öldüremezsiniz onu
Gömemezsiniz toprağa
Özgür gönüllerde yaşar o
Uzanır orada sonsuzluğa

Kimi zaman dostum
Kimi zaman
Ölüm sonsuzluk olur
Ve özgürlüğe yazılır
Jara'nın elleri...

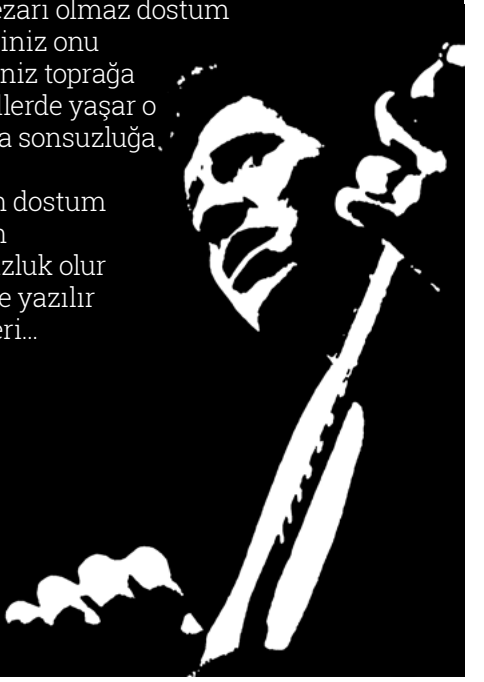

çiçeğe, belleğimizde. Başını ellerin arasına almış, bir karanlıkta ışıyıp dururken Jan Dark'ı, Bruno'yu düşünüyor. Bir yandan da şiirleri ışıldıyor başının üzerinde:

Birini bulurum mutlaka,
Yangınımı körükleyen birini.
Biri mutlaka vardır.
Zonguldak'ta, Sivas'ta... [13]

Akıp giden yıllar, iyi bir şairi unutturmaz, aksine şiirini daha da besler. Onun güçlü sesinin dünden, bugünden, gelecekten alacakları elbette olacaktır.

Şair Metin Altıok yarım bıraksa da acının ipliğinden ördüğü şiir dilini okuruyla, sevenleriyle, sırdaşlarıyla, dostlarıyla, arkadaşlarıyla bir artık. Ve böyle tamlanıyor herkesin belleğinde yarım kalan şiir atlasının dizeleri. Bu kırık ve kırgın tamlanma duruyorken başköşesinde acının ve hüznün, bizlere de bir teselli kalıyor: aynı koridorları adımlamak, aynı afişlerin gölgesinde çay içmek, aynı dersliklere girmek, aynı bahçenin ağaçları altında oturmak, şiirden ve insanlıktan bahsetmek. Hâliyle bazıları bilmese de biz iyi biliyoruz: *"Şiir insanları sevmeye yarar."* ■

DİPNOTLAR

1 "İstenmeyen Anılardan Kurtulmak Mümkün!", Özetleyen: Reyhan Oksay, **Cumhuriyet Bilim Teknoloji**, 26 Mayıs 2006, s.12
2 Burhan Günel, **Ateş ve Kuğu**, Alkım Yayınları, Mayıs 2004, s.50
3 Age s.51
4 Age s.58
5 Kemal Bek, "Metin Altıok Şiirlerinde Konu Ve Biçim Özellikleri", **Şiirden Eleştiriye**, Bordo Siyah Yayınları, Nisan 2004, s.178
6 Metin Altıok, "Şair ve Güncel Yaşam", **Şiirin İlk Atlası**, Yapı Kredi Yayınları, Eylül 2004, s.67
7 Age s.41
8 Burhan Günel, **Ateş ve Kuğu**, Alkım Yayınları, Mayıs 2004, s.213-214
9 Kemal Bek, "Metin Altıok Şiirlerinde Konu Ve Biçim Özellikleri", **Şiirden Eleştiriye**, Bordo Siyah Yayınları, Nisan 2004, s.174
10 Metin Altıok, "Şair ve Güncel Yaşam", **Şiirin İlk Atlası**, Yapı Kredi Yayınları, Eylül 2004, s.68
11 Age s.103-105
12 Age s: 51-52
13 Burhan Günel, **Ateş ve Kuğu**, Alkım Yayınları, Mayıs 2004, s.214-215

“Üretmek bizim için bir varoluş gerekçesidir”

MAHPUS KARİKATÜRİST **MEHMET BOĞATEKİN** İLE SÖYLEŞİ

“C. Pavese’in “Hayatın saldırılarına karşı bir savunmadır sanat -edebiyat” sözü hapishanede üretim yapanlar için daha bir anlam ifade ediyor. Çünkü çoğu zaman içeride bir şeyler üretmek bizim için bir varoluş gerekçesine dönüşüyor. Hapis hayatının ağır hükmüne karşı direnebilmek için üretiyoruz. Ömrümüzden alınan on yılların ruhumuzu ve bedenimizi “çürütmemesi” için, yaşamı daha katlanılabilir kılmak için yazıyoruz-çiziyoruz. Başka türlü 25-30 yılı nasıl devirebilirdik ki!” — Mehmet Boğatekin

■ SÖYLEŞİ: ADİL OKAY

Adil Okay: Merhaba Mehmet. Sanırım on yıldır tanışıyoruz. www.gorulmustur.org adlı sitemizde karikatürlerin yıllardır yayınlanıyor. İki yıl önce senin ve 16 tutsak karikatüristin katkısıyla Duvarları Delen Çizgiler adlı sergi hazırladık. Bu sergi hem ülkede hem Avrupa’nın birçok ülkesinde açıldı. Çok ilgi gördü. Akabinde Görülmüştür Kolektifi’nden arkadaşların desteğiyle sergiyi kitaplaştırdım. Artık seninle ve birçok tutsakla aile dostu olduk diyebilirim. Sen suya sabuna dokunan ağırlıklı olarak toplumsal sorunları – yaraları eserlerinde işleyen bir sanatçısın. Ama seni yeterince tanımayanlar olabilir diye klasik bir soruyla başlamak istiyorum: Kendini tanıtır mısın?

Mehmet Boğatekin: 1974 yılında Adıyaman’ın Gerger ilçesinde doğmuşum. İnönü Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü’nde öğrenciyken okulu yarım bırakıp politik mücadeleye katıldım. 97 yılında tutuklanıp müebbet hapis cezası aldım. 24 yıldır içerideyim. Karikatür çizmeye henüz lise dönemindeyken amcamın sahibi olduğu bir yerel gazetede çizmeye başladım ama ilk çizimlerim çok amatördü. Hapse düştüğüm ilk dönemlerden beri ağırlıklı karikatür üzerinde çalışıyorum. Zaman zaman karikatür yarışmalarına katıldım. Biri uluslararası (Moskova İzvestiya gazetesinin düzenlediği yarışmada onur diploması) dördü de Türkiye’deki ulusal yarışmalarda çeşitli derecelerde ödüller aldım. 2012 yılında içerideki bir grup çizer arkadaşla birlikte dışarıdaki bazı çizerlerin de desteğiyle “Golik” (Buzağı) isminde Kürtçe bir mizah dergisi çıkarmaya başladık. İlk sayıları epey ilgi gördü. Her sayısı 1500 adet basılıyordu ve gönüllüler aracılığıyla hemen hemen hepsi dağıtılıyordu. Tam da gelişmeye başlamıştı ki siyasal iklimin sertleşmesiyle birlikte dağıtım ağını organize edemediğimiz için 18. sayısından sonra yayım hayatına son verildi.

Son iki yıldır karikatür çizme tekniklerinin öğretildiği “Kendi Kendine Karikatür Nasıl Çizilir/

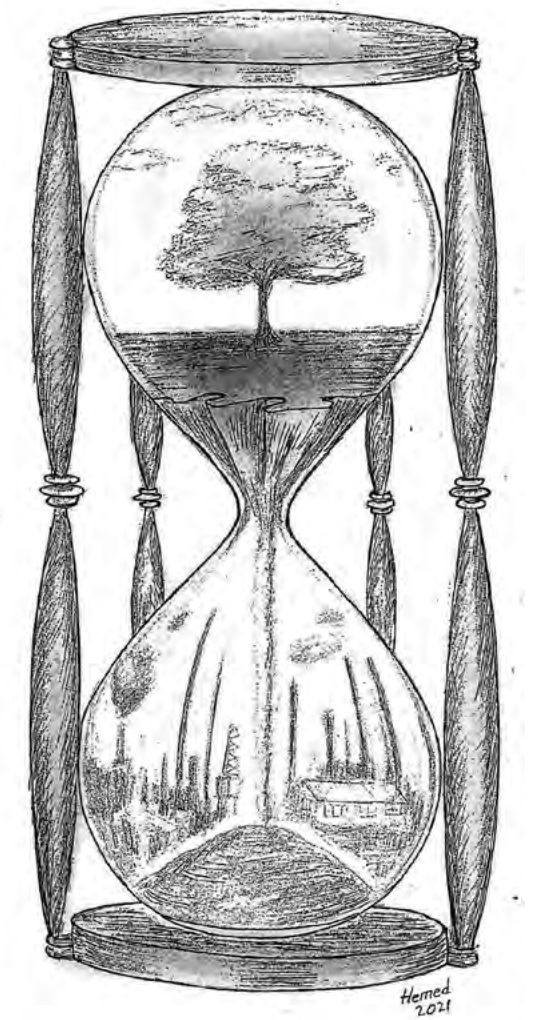

Öğrenilir?" isminde bir kitap hazırlıyordum. Kitap henüz yayımlanmadı, basım aşamasındadır. Ayrıca aynı sürede uzun öykü (novella) tarzında hazırladığım kurgusal çalışmam da var, o da henüz yayımlanmadı.

Adil Okay: Seni hayranlıkla takip ediyoruz Mehmet. Ayrıca hapishaneyi de okula çevirdiğini, çevrende yetenekli mahpuslara ders verdiğini biliyoruz. Bu arada gelişmede sınır yok. Mesela senin bazı renkli karikatürlerin resim formatına yakın. Fotoğrafa da denilebilir belki. Zira çizimlerinde bir fotoğraf sunuyorsun. İnsanların önünden her gün geçtiği ya görmezden geldiği ya da artık kanıksadığı yaraları görünür kılıyorsun. Kimi zaman açık, kimi zaman imgesel. Resim ile karikatür ilişkisi hakkında ne söylemek istersin? Hatta heykel. İmkânın olsaydı yani dışarıda özgür olsaydın taşı ya da tahtayı yontmak ister miydin?

Mehmet Boğatekin: Evet, benim çizim tarzım resme çok yakın. Resmin, ruhu dinlendiren, estetik formundan bolca yararlanıyorum. Karikatürün şaşırtan, düşündüren, çelişkiyi ortaya koyan ve en sonunda güldüren yönlerini bu form üzerinde şekillendiriyorum. İleride fırsatım olursa bazı karikatürlerimi üç boyutlu heykel formunda da yapmak istiyorum, ya da kamuya açık alanlarda grafiti tarzı büyük boy çizimler yapmak istiyorum. Ama şu anda bu koşularda öyle bir şansım yok!

Adil Okay: Okumak mı çizmek mi öncelikli?

Mehmet Boğatekin: Okumak, politik tutsaklar olarak bizim için içeride en büyük lüksümüz. Kitaplar sayesinde fiziki olarak bulduğumuz dört duvarın sınırlarını aşabiliyoruz. Hayalimizde kurduğumuz dünyada bazen bir roman kahramanının peşine takılıp ülke ülke dolaşabiliyoruz. Yazmak da buna benzer, bu kez siz insanları hayali dünyanızda yolculuğa çıkarıyorsunuz. Kurguladığınız yaşamı ona tanıtıyorsunuz. Okuyarak, öğrenerek tanık olduğunuz dünyalar ne kadar çoksa, hayal gücünüz o kadar zenginleşiyor,

eseriniz de nitelik kazanıyor. Ayrıca iyi bir çizer olabilmek için okumak, incelemek, toplumsal sorunları derinden hissetmek önemlidir. Okuyarak hayal dünyanı zenginleştirirsin; inceleyerek görsel hafızana zenginlik katarsın. Çevrenizde yaşanan olayları analitik bir bakış açısıyla gözlemlediğinde ise, çelişkiyi yakalarsın. Çizmek için bütün bunlar önemli ama yeterli değildir. Çi-

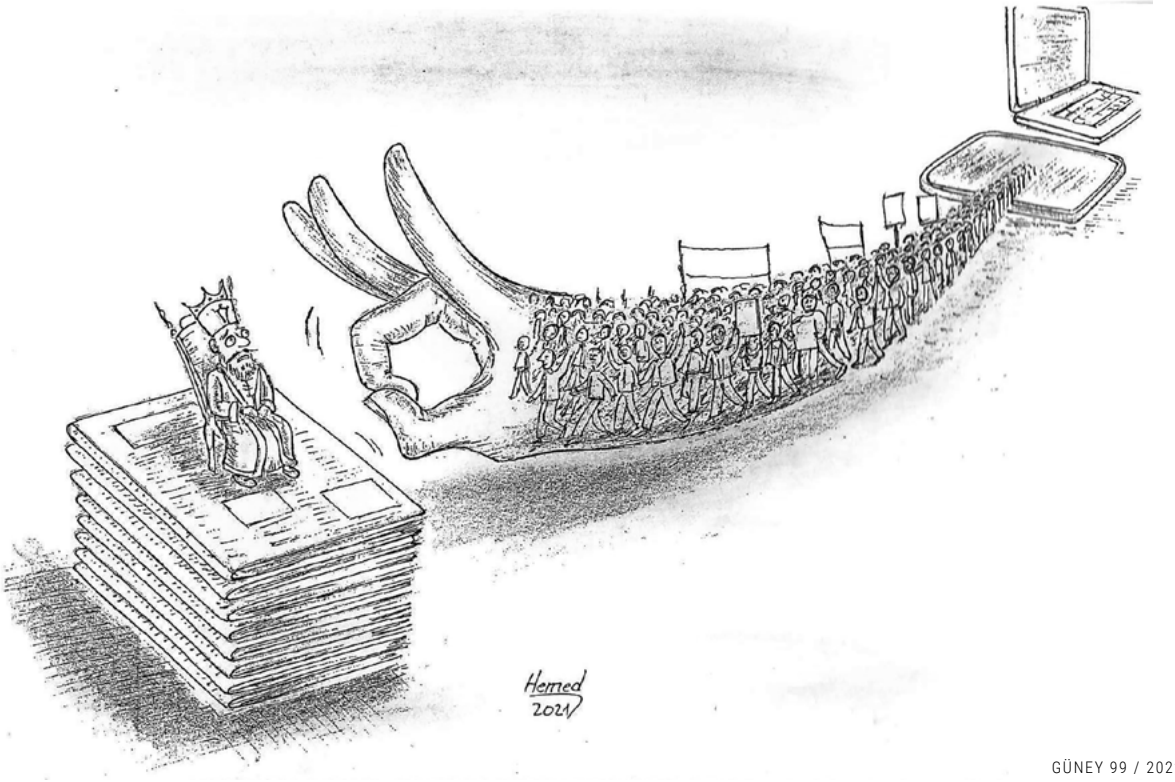

zerin iyi bir karikatürcü olabilmesi için öznel bir dünyası olması ya da öznel bir bakış açısı olması şarttır. Çizerlerin daha doğrusu bütün sanatçıların bir içinde yaşadığı dünya, bir de kendi içindeki dünyaları vardır. Schopenhauer "kafadaki dünya" ve "kafanın dışındaki dünya" der buna. Her ikisi de birbiriyle ilintili. Bunun yanında bir de el alışkanlığı kazanmak gerekiyor. Bizim-eski usta karikatürcülerin deyimiyle "bileği güçlendirmek" gerekiyor. Bu yeteneği de bol bol çizerek kazanabiliriz. Picasso'nun deyimiyle yeteneğin %10'u doğuştan geliyorsa %90'ı sonradan kazanılır. Yani çok çok çalışarak.

Adil Okay: Hapishanede üretmek zor değil mi? Mekânın "darlığı"ndan ve basına da sık sık yansıyan "keyfi yasaklar"dan ve diğer olumsuz koşullardan kaynaklanabilecek sansür ile otosansür sorununu nasıl aşıyorsunuz: Bu üretimimizi kısıtlamıyor mu?

Mehmet Boğatekin: Mekânın yazı - çizim süreci üzerinde etkisi muhakkak var. Birincisi yaptığınız çizim birkaç gözden geçerek esas muhatabına (dışarıdaki okuyuculara-izleyicilere) ulaşacak. Her aşamayı sorunsuz aşması gerekiyor. Hele ki politik konuyu çizmişseniz hassasiyetler artar ve bazen kastetmediğiniz anlamlar bile yüklenebilir, başınız derde girebilir. Ben karikatür çalışmalarımı sürdürürken ciddi bir sansür-otosansür olayıyla karşılaşmadım. Bu biraz çizim tarzımla da ilintili. Ben güncel politik konuları fazla çizmiyorum, Güncelliğini yitirmemesi için genellikle evrensel konuları işliyorum. Düşünceleri, eleştirileri daha "incelterek" vermeye çalışıyorum. İstiyorum ki izleyicide bir sorgulama yaratsın, çelişkiyi kendisi fark etsin, kendisi anlam yüklesin.

Bakınız C. Pavese'in "Hayatın saldırılarına karşı bir savunmadır sanat -edebiyat" sözü hapishanede üretim yapanlar için daha bir anlam ifade ediyor. Çünkü çoğu zaman içeride bir şeyler üretmek bizim için bir varoluş gerekçesine dönüşüyor. Hapis hayatının ağır hükmüne karşı direnebilmek için üretiyoruz. Ömrümüzden alınan on yılların ruhumuzu ve bedenimizi "çürütmemesi" için, yaşamı daha katlanılabilir kılmak için yazıyoruz-çiziyoruz. Başka türlü 25-30 yılı nasıl devirebilirdik ki!

Adil Okay: Hani halk arasında "ilham geldi" diye söylenen "ilham" sana nasıl ne zaman geliyor. Yani yeni bir karikatüre başlamadan önce nasıl bir sancı yaşıyorsun?

Mehmet Boğatekin: Birincisi, fikir oluşturma, ikincisi o fikri kâğıda geçirme diye özetlenebilecek iki aşaması var karikatürün. Fikrin aklıma gelmesi belirlenmiş bir zaman dâhilinde olmuyor. Bazen bir kitap okurken, bazen birinden bir hikâye dinlerken bazen de volta atarken, bir şey düşünürken aniden aklıma geliyor. O an başka bir işle meşgul isem unutmamak için küçük bir kâğıda eskizini çiziyorum sonra uygun bir zamanda (genellikle akşam saatleri oluyor) temiz kâğıda geçiriyorum.

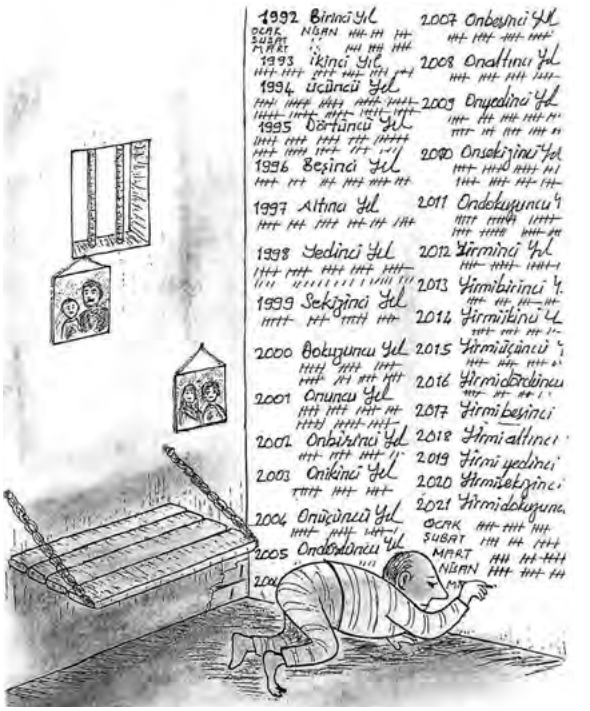

Adil Okay: Biliyorsun Ben ve tutsak Doktor Ayhan Kavak şair ve yazarlarla söyleşiler yaparak bir kitap hazırladık. Firari Yazılar adını verdiğimiz bu kitap Klaros yayınlarından çıktı. Söyleşi sorularından biri içeride zor koşullarda hazırlanan bir kitap dosyasını yayınlatabilmenin zorluğu hakkındaydı. Bu konuda birkaç istisna dışında içerideki yazar ve şairler çok dertliydi. Dışarıdan yeterince destek

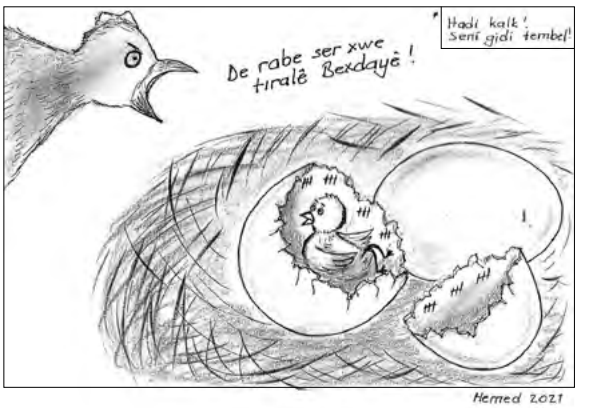

alamadıklarını, teknik engelleri aşamadıklarını, hapishane okuma komisyonun engelini aşsalar bile yayınevlerinde dosyalarının yıllarca bekletildiğini belirttiler. Sen nasıl zorluklarla karşılaşıyorsun.

Mehmet Boğatekin: Bir yıldan fazla bir zamandır bitirdiğim dosyayı dışarıda yayımlatma işiyle uğraşıyorum. Kendi işinizin başında bulunamadığınız için işlemler ağır işliyor. Öyle ki bazen yazım-çizim aşamasında harcadığımız enerjinin çok daha fazlasını basım aşamasında harcamak zorunda kalıyorsunuz.

Adil Okay: Klasik bir soru da sorayım. Etkilendiğin ilham aldığın birkaç yazar – sanatçı ismi sayar mısın? Birkaç da kitap...

Mehmet Boğatekin: Stefan Zweig'in, Elias Canetti'nin ve Mehmed Uzun'un tüm eserleri bana ilham veriyor. Yine klasikleriden William Shakespeare'nin Hamlet'i ve Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn'i. Resimde sürrealistlerden, karikatürde de İranlı karikatüristlerden ilham alıyorum.

Adil Okay: Son sorum: Plastik sanatlarda yapılacak bir psikanaliz, mumyalama işini bu sanatların meydana gelişinde temel olay olarak ele alabilir. Psikanaliz resmin ve fotoğrafın kaynağında "Mumya Kompleksi"ni bulmuştur. "Bir insan kendi resmini, karikatürünü, fotoğrafını neden karşısına asar", "neden sosyal paylaşım ağlarında" biteviye sevdiklerinin değil de kendi fotoğraflarını paylaşır sorusunun yanıtı da burada yatar. Eski Mısır'da "yönetenler ve mülk sahipleri" ölümden sonra mumyalanmayı "ölümsüzlüğe ulaşma" amacıyla vasiyet ederlerdi. Rönesans'a gelince portre resimleri mumyaların yerini aldı. Tabi bu dönemde de "resim" (mumya gibi) varlıklıların ve imtiyaz sahiplerinin sahip olabileceği bir "sanat eseri"ydi. Modernizmle birlikte yaygınlaşan ve orta sınıflara da hizmet sunan "portreci sokak ressamları" ise, fotoğrafın icadından sonra giderek azaldılar. Bunun bir nedeni de, portre ressamlarının çalışmalarının "sanat" değil "zanaat" oluşuydu. Bir de sokak sanatçıları var. Sokak müzisyenleri, sokak ressamları, sokak karikatüristleri. Birçoğu ekonomik nedenlerle sokakta sanatlarını icra ediyorlar. Bazıları da tavır olarak. Yaşam biçimi olarak. Bazıları da her iki saikle. Sen özgür olsaydın sokakta portre resim ya da karikatür yapar mıydın?

Mehmet Boğatekin: Sokak sanatı öteden beri ilgimi çeken bir alan. İçeride en büyük hayallerimden biri: Bir gün özgür olduğumda sırtıma resim çantamı alıp kamuya açık alanlarda, meydanlarda ya da yüksek binaların duvarlarından grafiti türü resimler yapmak isterdim ki çizdiklerim her sabah işe gitmek için yola koyulan insanların bakışlarını üzerine çeksin. Estetik bir haz versin. Akşam eve döndüklerinde resmin anlamını sorgulasınlar.

Bir diğer hayalim de çalışmalarıyla topluma mal olmuş, insanların sevgisini kazanmış kişi ve / veya kurumları onore etmek için bulundukları mekânlarda onları sembolize eden çizimler yapmak. Örneğin hastaları için, hayat kurtarmak için büyük fedakârlık yapmış bir doktoru önlüğüyle çizmek; demokrasi ve hukuk mücadelesinde bedel ödemiş bir aydını kalemiyle ya da yarattığı eserlerle bir bölgenin – kentin sembolü olmuş bir sanatçıyı bir eserle ölümsüzleştirmek. Bütün bunlar içeride hayalini kurduğum ve zaman zaman eskiz defterime tasarımlarını yaptığım konular.

Sanat kapalı alanlarda, salonlarda sınırlı kalmamalı bence. Hayatın her alanında olmalı ve toplumun ileriye doğru zihinsel dönüşümüne katkı sağlamalı. Dünya ancak o zaman daha da güzelleşir.

Adil Okay: Teşekkür ediyorum Mehmet. Öyle sanıyorum ki derinlikli bir söyleşi oldu. Özgür zamanlarda buluşmak, yeniden söyleşmek dileğiyle. Son olarak okuyuculara adresini de vereyim. Belki onların da ek soruları olabilir:

Mehmet BOĞATEKİN. T Tipi Kapalı Cezaevi A-25. Burhaniye/BALIKESİR

Mehmet Boğatekin: Ben de teşekkür ediyorum. Dışarıdaki tüm dostlara selamlar, sevgiler.

Kasım 2021 ■ okayadil@hotmail.com

“ÂŞIK GÖRÜŞ” OLARAK YAZMAK... Ya da “FİRARİ YAZILAR” HAKKINDA

■ SEZAİ SARIOĞLU

Hapishanelerde zamanın özde/biçimde yeniden kalıba dökülmesi, dilinden ve toprağından sürgün şair Cemal Süreya’nın “saatler uzun, günler kısa...” dizesindeki gibi işler; zaman uzar, kısalır ve derinleşir... “Zaman freni” işletilerek, daha doğrusu “zaman” denen şeyin yakasına yapışıp durdurarak, bazen zaman frenini boşa alıp zaman sonsuza değin ileri-geri uzatılır... Günler kısa, haftalar uzundur... Haftalar uzun aylar kısadır... Aylar uzun, mevsimler kısadır... Mevsimler uzun, yıllar kısadır... Mekân küçüldükçe dünya/düşler büyür. Bu noktada Gaston Bachelard’ın *“Ev, düşü barındırır, düş kuranı korur; ev, dinginlik içinde düş kurmamızı sağlar”* cümlesi F Tipi (C) ezaevleri dâhil tüm hapishaneleri kapsar. “Düş kuran bilince” sahip özne, küçücük bir alan olan zindanı, düşleyip yazarak siyasetle sınırlı olmayan bir özgürlük mekânına dönüştürür. Bedenin kireçlenmesinin ötesinde, belleğin kireçlenmesinin çaresi olan volta atmak, düşsel bir firar olarak, sınırların, duvarların aşılması ritüelidir. Mahpusun “dil freni”ni çekerek, kendine/içine kaçması dilin içe kıvrılması, yazmadan önceki, susarak konuşma, dilin demlenmeye mihman olmasıdır. Siyasi mahpus, kavramsal/siyasi dil ile imge/sanat dili arasında kurulan bu yeni dengeyle, kavramlarıyla değil, imgeleriyle, düşleriyle ayağa kalkarak, içinde neler olduğunu merak ettiği uzaklara/geleceğe ve geçmişe yeniden bakarak yazma eylemine heves eder.

Hapishanelerin aynı zamanda “hafıza mekânı” olmaları da mahpusun “yazma” eyleminin maddi temellerinden birini oluşturur. Mahpus deneme, öykü, şiir vb. yazarak etik, estetik ve politik olarak yeni bir hafıza oluşturur. Aynaya bakınca ömürlik’lerine kadar görmeyi heves eden bu yüzleşme deneyimi, “yeni bir hayatın acemisi olmayı”, yeniden biçimlenmeyi, kendimize yeniden başlamaya heves ederek eski kendimizden yeni kendimize taşınmayı, insana dair her şeyi yeni cümlelerle, imgelerle ifade etmeyi göze ve söze almayı gerektirir.

Her biri tarihin marangoz hatası olan devletlerin, kâh çıplak zora kâh rızaya dayalı kişiliksizleştirerek teslim alma politikasına karşı siyasi mahpus, sadece siyasal tavırlarla değil yazarak, çizerek, sanat/edebiyat yoluyla da baş eder.

Hapishanelerin “okul olduğuna” gönderme, teorik devletle değil pratik devletle, örtülü şiddetle değil açık şiddetle geçirilen günlere dair tecrübeleri içerir. Eski zaman hapishanelerindeki “kapı altı” deyimi adlandırmanın ötesinde içeri ile dışarısını ayıran bir duvar, bir eşiktir. Sistemin kutsallarıyla siyasi mahpusların değerlerinin karşı karşıya geldiği, Ece Ayhan’ın “Esas duruş mülkün temelidir” cümlesinin gereği uygulamaların, rıza ve zorun her türlüsünün yaşandığı ve devletin siyasi tutuklu ve hükümlüyü yeniden kendine kaydetmek istediği bir eşik ve Araftır kapı altı.

Kapıdan söz edince, “içeri” ile “dışarıyı” ayıran surlara dev şehir kapıları inşa eden az sayıda nüfusun yaşadığı Myndos’lulara, Diyojen’in söylediği *“Kapıları kapayın da, şehir kaçmasın!”* cümlesi de geçsin kayıtlara. “Gereği düşünüldü!” diyerek hapishanelere kapatılanlar için “kapı(lar), kilitler”, imge ve gerçeklik olarak kötülük kadar, firarı imleyen bir “iyilik” ve “özgürlük” imkânıdır. Kapıaltı, koğuşlar, koğuş kapıları, duvarlar, zindanlar, hücreler muhayyilemizde tecrübe ettiğimiz ve tecrübe edildiğimiz devlete “rağmen” bize mesken olan “alternatif” mekânlardır. Mekân içinde mekân, zindan içinde zindan da olsa, her kapı, tersinden okumayla o mekâna “kayıtlanan!” mahpuslar için kapatılmayı imlediği kadar, paradoksal olarak sınırsızlığı ve firarı imler. Devletin yakın-uzak hisseli ortaklarının zora ve iknaya dayalı ritüelleri bir yana, firar düşüyle yaşayan mahpusların her koşulda, devlete “rağmen” mekân içinde “özgürlük mekânları” yaratmaları bundandır. Nasıl ki mer-

Künye: **Firari Yazılar, İçerideki Yazarlarla Söyleşiler,** Hazırlayanlar: Adil Okay – Ayhan Kavak, Klaros yayınları, Ankara, Ekim 2021.

kezi iktidarlar, kendi varoluşlarını garantiye almak için kendilerince bir "gerçeklik alanı" üretmek ve tarif etmek zorundaysa, muhalif eylemlilikler de bu gerçekliğin içinde ve ona rağmen onun sınırlarını dönüştürmeye, henüz olmayana bir yer açmaya çalışır. Bu nedenle firari her yazma eylemi, bir sınır ihlalidir.

Devletin yasaları ve yasakları karşısında başka bir meşruiyete dayalı yaşam ve ritüeller sürüp giderken, düş kuran bilinci olan mahpus kendini ve hapishane içindeki yaşam alanını biçimlendirir. Son derece yaratıcı bir akıl ve pratikle, koğuşlar, hücreler devlete rağmen yeniden kurulur. Bu nedenle, insanın sosyal bir varlık oluşu reddi üzerine kurulu F Tipi Cezaevleri dâhil, birer "mahsus mahal" olan hapishanelerde "yazmak" bahsinde anahtar kelimelerden biri "rağmen"-dir... Daha önce sözünü ettiğim "firar" ile "rağmen" sözcüğü birbirinin ellerinden tutarak, yeni bir yolculuğa çıkar ve bu bir zaman sonra yazıya dönüşür.

Her firari yazı, metin, hikâye ve şiir, yazılmış ve yazılacak diğer metinlere arkadaşlık teklifidir. "Kim var imiş biz burada yoğ iken" diyen Karac'oğlan'dan el alarak söylersek, hiçbir metin boşluğa doğmaz, kendinden öncekilere eklemlenir. Hal böyle olunca da her metin, yaralarımız gibi başka metinleri yardıma çağırır. Mecazdan ve hakikatten kim ölmüş; *"Aşk, devrim ve sanat bir yaradır, yaraların beyanı esastır"*, diyerek şöyle bir cümle kurmak mümkün:

Bu kitapta yer alan "Firari yazılar"ın her biri umut ve sevinç olduğu kadar beyanı esas olan "yaradır." Kaybın yasını tutmaktan kasıt, sadece hayat bilgisinden kaynaklı "kaybın yasını tutmak" değildir. İçeride ve dışarıda, teorinin ve kavramların yasını tutmak ve insana dair travmalarımızla baş etmek için de yazarız. Bu nedenle her travmatik sürecin bir "yeraltı" tarihi vardır… Yazılan metinlerle, şimdiyi ve geleceği hâle yola koymak için geçmişi anlamaya ihtiyaç duyarız. Bu yüzden hapishanedeki her yazma eylemi kendimizin ve tarihin yeniden keşfedilmesiyle de ilgilidir ki biz buna, her şeyi yeni bir anlamda söylemenin keyfi ve keşfi olarak "mânâ gönüllü" olmak diyoruz.

Derler ki çölde yollarını kaybeden Bedeviler, ezberlerindeki şiirleri okuyarak, şarkılar söyleyerek, masallar anlatarak yollarını bulurlarmış… Hal böyle olunca harf harf, hece hece, kelime kelime, imge ucuyla kazılarak yazılıp hapishanelerden firar eden her firari yazı bazen çocukluğumuza, bazen de geleceğe, çıkar...

İşte bin bir emekle örülmüş (Leyla Atabay'dan, Selahattin Demirtaş'a, Gültan Kışanak'tan, Sami Özbil'e, Gülazer Akın'dan Erol Zavar'a, Ergül Çiçekler'den, Laleş Çelikel'e kadar 38 mahpus yazar ve şairin katkı sunduğu) bu "Firari Yazılar" birbirimizi bulmak için iz süreceğimiz edebi-siyasi kılavuz olarak da okunmalıdır.

Ekim 2021 ■

MED REŞİYAN'IN ÜÇÜNCÜ ŞİİR KİTABI ÇIKTI

Güney Dergisi şairlerinden Med Reşiyan'ın "Acının İç Sesi" isimli, 3. şiir kitabı Amed Name Yayınları'ndan çıktı. Kitapta toplam 55 şiir yer alıyor. Kimi şiirlerin Kürtçesi de var.

Med Reşiyan, şiir, sanat hayatı, sosyolojik, etnografik, felsefik boyutuyla bir bütünsellik içinde ele alır. Şaire göre şiir; bir dokunuş, bir gülüş, bir özlem, bir çığlık ya da bir çocuğun bakışlarındaki umut olabilmektir. Bir annenin acısını duyumsamak, bir babanın feryadında ses olmaktır. Karanlıkta aydınlığa ışık tutmak barış ve özgürlük için daha yaşanabilir bir dünyada eşit ve onurlu bir yaşam uğruna dikta, otokrat, tekçi zihniyete karşı direnmek ve bütün zorlukların önünde boyun eğmeden ben de varım diyebilmektir şiir.

Acının İç Sesi şiir kitabı kapitalist sistemin büyük halk kitleleri üzerindeki sömürü anlayışına dikkat çeken, sınıf farkı uçurumlarında bozulan dengelerin ırk, renk, cins, din, dil ayırımı yapmadan bütün insanlığı açlığa, sefalete, ölüme sürüklediğini, patronların, sermaye babalarının modern kölelik adı altında insan gücünü nasıl heba ettiğini, eşitsiz gelir dağılımının, haksız rekabetin, emeğin, alın terinin nasıl soysuzca harcandığını kendi emelleri, hedefleri, idealleri ve rant hırsına bütün mazlum dünya halklarını kullanan bu hegemonyacı anlayışı sorgulayan buna karşı sesini yükselten bir kitap. Kitap ayrıca Kürt halkı ve Kürt halkı gibi tarihten bu yana ezilen, yok sayılan soykırıma uğramış, ulusal değerlerinden yoksun bırakılan bütün halkların dili olmaya çalışan ve Kürt halkının dünden bugüne yaşanmış acılarına dokunan, Mezopotamya'nın en eski kavimlerinden olmasına rağmen hâlen kendi topraklarında mülteci konumunda olan, yüzyıllardır çağdışı bir zihniyetin asimilasyon politikalarına maruz kalan ve her defasında katledilmiş bir halkın acı serüvenini anlatıyor. ■

KAPETAN KEMAL: MİHRİ BELLİ

■ CEVAT BAYRAK

"Evet, mutlu insanların işidir devrimci savaş." — Mihri Belli

Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin (ÖDP) kongresi için Ankara'ya geldiği günlerde Mihri Belli (D: Aralık 1915, Ö: 16 Ağustos 2011) ile yapacağımız "Militarizm ve Güncel Sorunlar" konulu söyleşiyi iptal etmek durumunda kalmıştık. "Rigas'ın Dediği" adlı kitabını bir süre önce sahaflardan almıştım. Kültür merkezi emekçilerinden İsmail Doğan ve Songül Yarar'ın da bulunduğu bir sırada kafeteryada sohbet ederken yeni bir kitap çıkarmayı düşünüp düşünmediğini sorduğumda, kitap çıkarmanın o kadar kolay bir iş olmadığını, daha doğrusu durduk yere kitap çıkarmayı düşünmediğini söylemişti. Solda birlik ile Türk-Kürt halklarının eşit ve gönüllü birliği en çok üzerinde durduğu konulardı. Onun kendine has gür sesiyle yaptığı sade ve etkili konuşma tarzı insanda aralıksız dinleme isteği uyandırıyordu. Kültür merkezinden çıkıp taksiyle kongre salonuna gidene kadar kolundan tutarak yardımcı olmaya çalıştığım o bilge insan, konuşma yapacağı kürsünün basamaklarını ilerlemiş yaşına rağmen tek başına çıkarken bir alkış tufanı koptuğunu anımsıyorum. Salonda bulunan herkes biliyordu ki Türkiye sosyalist hareketinin inançlı, bilgili, güler yüzlü ve alçak gönüllü bir devrimcisinin mücadele azmiydi ayakta alkışlanan.

25 Ekim 1997 tarihinde, arada bir tuttuğum günlüğüme şunları yazmıştım: *"Seksen bir yıllık bir çınardı o. Binlerce kişinin alkışları arasında ellerini havaya kaldırmış selamlayarak ilerliyordu salonun sonuna doğru. Sanki binlerce kişiydi o. Ve çoğuyla hiç yaşamadığı anılarını paylaşıyordu, derin hafızasıyla olup biten her şeyi hatırlayabilen koca çınar. Ve ben o koca çınarın ardında daha da bir küçülmüştüm, daha da bir büyülmüştüm. Hayır, o alkışların yüceliği değil, o koca çınarın ardında, yanında olmanın verdiği bir duyguydu beni yücelten."*

RİGAS'ın DEDİĞİ *

Akdosis Themelio adlı bir Yunan yayınevinin isteği üzerine 1983 baharında, Türkiye ve Amerika'da tanıdığı bazı insanlar ile iç savaşta tanıdığı direnişçileri "Rigas'ın Dediği"* adlı kitapta kaleme aldı. Kitap, Yunan Halk Kurtuluş Ordusu (ELAS) lideri Stefanos Sarafis'in eşi Marion Sarafis'in kaleme aldığı önsözde belirttiği gibi "Osmanlı Devletindeki bütün halkları özgürlük savaşına çağıran" 18. yüzyıl vatan şairlerinden Tesalyalı Rigas'ın şu dörtlüğü ile başlar:

"Bulgar, Arnavut, Ermeni, Yunan
Kara tenli, ak tenli, hangi milletsek
Kılıç kuşanalım, saf tutalım kavgada
Ve nasıl yiğitleriz görsün dünya."

1932-33 yılbaşı tatilinde, bir haftalık resmi davet üzerine bir grup öğrenci ile birlikte "gâvura düşmanlık duyguları" içinde geldiği Yunanistan'dan, "Zito Türkiye, Zito Yunanistan"** diye bağırarak ayrılır. Türkiye'nin yaşaması için Yunanistan'ın yaşamamasının gerekmediğini sonunda anladığını söyleyen Mihri Belli'ye göre, *"Bütün halklar kardeştir ama Yunanlı ile Türk daha da bir yakındır."* (s.26)

1943-1949 yılları arasında altı yüz bin insanın öldüğü iç savaşa Yunanistan Demokratik Ordu (DO) saflarında katılan tek yabancı direnişçi odur. Bu şanlı savaşa katılmaktan gururlu ve mutlu olduğunu söyleyen Belli'ye göre: *"Az toprak Yunanistan toprağı kadar özgürlük uğruna savaşanların kanıyla sulanmıştır."* (s.50)

5 Nisan 1947 sabahı Yunanistan dağlarına ayak basar. *"Sana bir dağ adı gerek, bu halk Kemal adını sever."* diyen gerilla lideri Lambros'un önerisiyle Kapetan Kemal olarak tanınır. Yunanistan dağlarında Doğu Makedonya ve Trakya Bölge Temsilciliği yapar ve Türkçe "Savaş" gazetesinin yayımlanmasına yardımcı olur. Yunan dağlarına ayak basışının üçüncü ayında, düşmana karşı saldırı hazırlığı içindeyken alt çenesinden ve omuz kemiğinden aldığı kurşunlarla ağır yaralanır. Önde iki Bulgar askeri ve arkada iki Yunanlı çeteci ile sedyeyle sınırın dışındaki bir hastaneye götürülüşünü küçük bir Balkan federasyonuna benzetir. Tedavi için iki kez ayrıldığı birkaç ay dışında iki buçuk yılını Yunanistan dağlarında geçirir.

Yunan direnişçilerin kendi ulusal güçlerine dayanarak savaşmış olmasını olumlu karşılayan Belli'ye göre ithal malı devrimlerden bir hayır gelmez: *"Evet, devrim yapacaksan kendi ulusal güçlerine güveneceksin… Yenilgiye uğrayan devrimler sonra gelenlerin esin kaynağı, tarihsel dayanağı olmaktan geri kalmadı. Bir Örnek: Paris Komünü."* (s.10)

Dünya devrimci mücadelesi üzerine tartışmalar, Yunan iç savaşını yaratan etkenler, mübadelenin yıkıcı sonuçları vb. konulara değindikten sonra, *"ölümlere, açlığa, yorgunluğa, soğuğa karşın gülen, şakalaşan, türkü söyleyen, hora tepen sevinç dolu"* köylüleri, direnişe katılan

"TUHAF BULUŞMALAR METROSU" ADLI OYUN HAKKINDA

■ **ADİL OKAY**

"Tuhaf Buluşmalar Metrosu" adını verdiğim bu oyuna, metinde aşk ve insan ilişkileri de sorgulandığından "Sıra dışı bir aşkın doğuşu" gibi daha iddialı bir isim de verebilirdim. Ancak yarattığım oyun karakterleri içinde bulunduğumuz toplumdan çok da bağımsız olamayacağından, aşk da her halükârda sorgulanacaktı. Paradoks gibi gelebilir ama kapitalizmin toplumsallığı, yalnızlık duygusunu arttıran bir toplumsallıktır. 21. yüzyıl insanı, kalabalıklarda yalnız yaşamaya başlamıştır. Bu koşullarda, aşk da yara almıştır. Kapitalizm Mecnun'a, Leyla'ya olan aşkını unutturmuş, onu geçim sıkıntısı nedeniyle intiharın eşiğine getirmiştir. Bu gün Leyla, Mecnun'dan umudunu kesmiş, hak arama nümayişlerinde slogan atmaktadır.

Ve genç kuşak büyük olasılıkla sözel olarak yüzyıllardır nesilden nesile aktarılan, filmlere konu olan bu aşk öykülerinden – efsanelerden bihaber yaşamaktadır. Belki de, yukarıda adlarını eğretilemeyle andığım Leyla ile Mecnun öyküsünü bile duymamışlardır. Ama tüm bu olumsuz gelişmelere, Korona günlerinde artan yabancılaşmaya, yaratılan sürü psikolojisine rağmen, hâlâ aşka ve özgürlüğe tutkulu insanlar, "Yeni Ortaçağ" diye adlandırılan neoliberal sistemin yok etmeye çalıştığı değerleri; aşkı, dostluğu, dayanışmayı aramaya devam etmektedirler. İşte oyunun teması tam da buradadır. Darbelerin (ve yenidünya düzeninin) yaraladığı, savurduğu insanların yalnızlığı ve bitmeyen arayışları oyunun konusu kapsamındadır. Neden insanlar yalnız? Neden yaralı ve umutsuzlar? Neden sanal ve riyakâr ilişkiler ağı sarmış çevremizi? Yalnızlığımızı paylaştığımız, bir başka yalnızla –aynı dünyada– ne kadar mutlu olabilir ve bu mutluluğu ne kadar sürdürebiliriz. İşte oyun, tüm bunları sorgulamaya çalışıyor.

Metinde, sanatın sesinden uzaklaşmamaya çalıştım. Zira kuru ajitatif bildiriler, sloganlar veya kiç –arabesk söylemler, sanatın yarattığı etkiyi yaratamıyor. Zira sanat, her gün yaşadığımız ya da ötekilerin yaşadığı, bizim de tanık olduğumuz – gözlemlediğimiz gerçekliğin bize, sanatın kadife sesiyle yeniden yeniden sunulmasıdır.

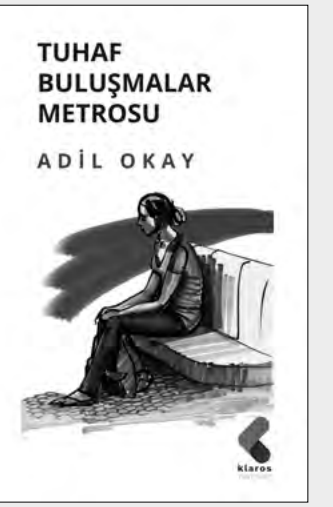

Künye: Adil Okay, Tuhaf Buluşmalar Metrosu, Tiyatro, Klaros Yayınevi, Haziran 2021, Ankara

"Tuhaf Buluşmalar Metrosu, hangi türe girer" sorusunun birden çok yanıtı vardır. Zira günümüzde tiyatro oyunlarında tür ayrımı hemen hemen ortadan kalkmıştır. Belki de yönetmenin tarzına göre şekil alabilir. Oyunun dramatik etkisi, oyundaki kadın ve erkeğin bekleyiş ve arayışlarının yarattığı gerilim üzerinden seyirciye geçer. Onlar yabancılaşmaya karşı kişiliklerini korumaya çalışarak, olaylar değil daha çok durum üzerinden gerilim yaratırlar. Ve bu gerilim, izleyiciyi yer yer güldürerek sorgulamaya itebilir. O zaman da "Durum"un ve "Absürd"ün yanı sıra, "Kara güldürü"den söz edebiliriz. Veya hepsi birden.

İyi okumalar... İyi seyirler... ■

insanları anlatır kitabında. *"İnsanda derin izler bırakıp Yunan halkına karşı dostluk duygusundan kaynaklı bir tutuma dönüşen"* bu anıların öznesi direnişçilerin çoğu bu savaşta ölmüştür. *"Uzun yıllar bu anıların belleğimin, yüreğimin derinliklerinde saklı kalması gerekti, açıklanmadan, kimseyle paylaşılamadan."* (s.50) diyor Belli.

Aradan on yıllar geçmesine rağmen yaptığı gözlemler, hatırladığı isimler ve aktardığı ayrıntılar onun ne kadar güçlü bir hafızaya sahip olduğunu gösteriyor. Bu kitapta anlatılan yiğitlikler, fedakârlıklar, paylaşımlar ve *"bir yanıyla facia"* da olsa kardeşlik öyküleri, sadece Türk-Yunan dostluk ve barışına değil tüm dünya halklarının kardeşliğine örnek olacak yaşanmışlıklara, anlatıma ve öze sahiptir. ■

* Rigas'ın Dediği, İç Savaş Anıları, Mihri Belli, Dönem Yayınevi, 1988

** "Yaşasın Türkiye, Yaşasın Yunanistan"

İLHAN EMİRLİ'NİN İLK ŞİİR KİTABI

■ MUSTAFA DEMİR

İlhan Emirli'yi yaklaşık otuz yıl önce bir Alman filmindeki başarılı oyunculuğu ile tanıdım. Müzik yapıyor, tiyatrocu Metin Tekin'le birlikte tiyatro çalışmalarına katılıyor, aynı zamanda sosyal alanda gençlerin gelişmeleri için durmadan koşturuyordu. Bu dönemde arada bir merhabalaşırdık. Berlin dar bir mekân olduğundan birçok ortak arkadaşımız vardı.

Bir gün işyerimde, Alman pedagoji müdürümüzün duvarında bir şiirin asılı olduğunu gördüm. Yaklaşarak okuduğumda şiirin; devletin uyum politikasını eleştiren, Almanlaştırma politikası yerine, karşılıklı anlayış temelinde kaynaşmayı savunan bir şiir olduğunu gördüm. Şairi İlhan Emirli idi.

Bundan sonra her görüşmemizde, konuyu şiire getirip onları yayınlamasını öneriyordum. Birkaç şiirini daha okuduktan sonra, yayınlaması yolundaki ısrarımı artırıyordum. Fakat İlhan'ın bekleme tavrını da kabullenmiştim.

Aradan yıllar geçti. Bir gün ortak arkadaşlarımızdan biri, kendi de sanatçı olan Atiye Altül, bir USB bellekte 120 kadar İlhan Emirli'nin şiirlerini okumam için verdi.

Şiirleri hemen okudum. Şiirlerin okuyucuyla buluşmasının ne kadar isabetli bir karar olduğu sonucuna vardım. İlhan'la haberleştik. İlhan şiirlerini kitaplaştırmak istiyordu. Demek ki her şeyin bir zamanı oluyormuş. İlhan Emirli'nin bu ilk kitabı "Düştük Dünya Rahmine" okuyucu ile buluşma zamanını beklemiş şiirlerden oluşuyor. Kitabın kapağına Paris'te yaşayan mazlumların safında ressam İsmail Yıldırım'ın bir resmini seçiyoruz. Hemen İsmail Yıldırım'a yazıyorum. Gani gönüllü İsmail Yıldırım isteğimize olumlu cevap veriyor. Usta devrimci şair Can Yücel'in bir dizesinin esinlendirdiği "Düştük Dünya Rahmine" kitaba isim oluyor. İlhan Emirli, 1957 yılında İstanbul'da doğuyor. İstanbul Tekstil Meslek Lisesi'nde okuyor. Halk oyunları eğitimi alıyor. 1976 yılında bir tekstil fabrikasında çalışmaya başlıyor, işçi eylemlerine katılarak politikleşiyor.

İstanbul Şehir Tiyatroları ve Dostlar Tiyatrosu'nun oyun ve oyuncularından etkileniyor. Bakırköy Halkevi'nin tiyatro çalışmalarına katılıyor.

1978 yılında yolu Berlin'e açılıyor. Geliş o geliş! Berlin'de kaldığı yerden mücadelesine devam ediyor. Çocuk ve gençlik eğitimi dalında okuyor. Gençlik tiyatro grupları için oyunlar yazıp yönetiyor...

2013 yılında Berlin Sanatlar Üniversitesi'nde (UdK) sanatsal anlatım eğitimini tamamlıyor. Gençlik çalışması, masal ve hikâye anlatıcılığına aralıksız devam ediyor.

İlhan Emirli'nin şiirleri hayatlardan yolculuğuna devam ediyor. Gerçeklerle hayallerin ahenkli harmanlanması. Renklerin dünyası, ezgilerle ritimlerin ve fikirlerin şiirce harmanlanması... Murathan Mungan bir konuşmasında; "hayat olmayan yerde sanat olmaz" diyerek, sanatın konularını hayattan damıtmasına dik-

Zaman

Ne oldu bana böyle
Daha dün çocuktum

Ben ergenliğe girerken
gözlerini kapattı
uykuya daldı "Zaman"

Bugün
Torunumun gözlerinde uyandı
Bana baktı

Başımda beyaz köpük
Kulağımda sessizlik
Tenimde boncuk boncuk lekeler
Gözlüğümde kalın cam

Beni tanıyamadı "Zaman"

BB

Aldım kitabı elime
çevirdim sayfaları
Altlı üstlü dünyanın
daldım sınıf haline
Bugün Brecht okudum
fikrim kaldı hamile

İleri Gidiyoruz

Geri dönüş yok, hep ileri
Hep ileri gidiyoruz

Suyu tükettik sayılır
Havayı kirlettik, biliyoruz

Atmosferi deldik
Göğü çöplüğe çevirdik

Ormanları yok ediyor
denizi pisletiyoruz

Daha fazla ürün için
toprağı zehirliyoruz

Çok ileri gidiyoruz biz
ÇOK İLERİ GİDİYORUZ!

kat çekiyordu. İlhan Emirli hayatın birçok açısını şiirlerine konu yapıyor. Yaşanmışlıklar şiir potasında eritiliyor. Kimi şiirlerinde ironi anlatımı destekleyip güçlendiriyor.

Yoksulların yaşamı, yer yer çaresizlikleri, kadınların katmerli baskı ve sömürüleri, özgürlük için feryatları, göç dramı, göçmen yığınların bitmeyen memleket hasretleri, ırkçılık, bir türlü "insan"ım diyememe durumları, bir Mayıslar, Cumartesi Anneleri'nin feryatları, aşklar, hayal kırıklıkları, kısaca "dünya hali" şiirlerin konularını oluşturuyor.

Şiirler dile özen gösterilerek, dil bilincine dikkat çekilerek yazılmış.

İlhan Emirli Sözcük şiirinde şöyle diyor:

"Gel şuraya uzan
Daya sırtını o inatçı direncine"

Bu dize sanatçı İlhan Emirli'yi öz olarak bize anlatıyor. O doğru bulduğu fikirleri sanatın yollarını da arşınlayarak kitlelere götürmeye direniyor. Özgürlüğe, savaşsız, sömürüsüz, ırkçılığın hayat bulamadığı, barışın insan ilişkilerini belirlediği bir dünyaya inanıyor. İnatla! Merak edenlere İlhan Emirli'nin "Düştük Dünya Rahmine" adlı şiir kitabını okumalarını öneririm.

Kitabın arka kapağında şu şiire yer veriyor İlhan Emirli:

Onlar almakta kararlıydılar
Biz vermemekte kararsızdık
Onlar aldılar
Biz bakakaldık!

İlhan Emirli'nin daha en az bir kitaplık şiirinin dosyada olduğunu biliyorum. Şiirlerin okuyucuyla buluşacağı zamanı merakla bekliyorum.

Aralık 2021 ■ Şiirler: İlhan Emirli

Ayrı Gayrı

Aynı sudan içiyoruz
Göğümüz aynı
Aynı havayı soluyoruz
Bulutumuz aynı
Üstünde büyüdüğümüz toprak
Güneşimiz bir
Nedir
nedir bu ayrı gayrı

En büyük kimmiş
Kimdir en ari olan
Hangi ülke en güzel
Hangi kültür en ulu

Bana sarılan rüzgâr
Sana da sarılıyorsa
Miden yoğuruyorsa yediklerini
benimki gibi
Bir ses ürkütüyorsa beni
Bir gülümseme yumuşatıyorsa yüreğimi
sende olduğu gibi
Takma kafana sende olmayan rengimi
Gözlerime bak
Adımı söyle

Geldik bu dünyaya gidiciyiz
Yani,
yolumuz aynı sonumuz aynı
Masallarımız benziyor birbirine
Aynı yıldızlara bakıyoruz geceleri
Yolcuyuz hepimiz, durağımız aynı
Nedir
Nedir bu ayrı gayrı

HASAN SEÇKİN'DEN
YENİ BİR ŞİİR KİTABI:

Bıçak Yüreğe Dayandı

"ben, kalubeladan beri varım
kâh sürünerek, kâh emekleyerek
çok uzaklardan geliyorum, çok
tastamam, ayağa kalkalı beri
düşünüyorum, o halde varım...
...
ben, bire bin veren bir narım
ardından geliyorum gidenlerin
ve bıraktıkları kadarıyla varım
işte burada düşlerim, umutlarım
pay pay, paylaşıyorsam varım..."

Bıçak Yüreğe Dayandı
Şiir
Hasan Seçkin
Hasat Sanat Atölyesi Yayınları
1.Baskı Eylül 2021

Yaşarken Anlaşılmayanların Çığlığı

■ **BEDRİYE KORKANKORKMAZ**

Düşünce suçundan yargılananlara karşı içimde hissettiğim suçluluk duygusundan kıvranıyorum. Uyuyamıyorum. Ne okuyabildiğim ne de yazabildiğim bir günde kredi kartları dışında sahici bir mektup almak beni sevindiriyor. Mektup Jonh Singer'den geliyor.
J. Singer beş aydır okuyup üzerinde düşündüğüm "Yalnız Bir Avcıdır Yürek" eserinin kahramanıdır. O heyecanla okuyorum mektubu.

Sevgili Bedriye,

Beş aydır sen benim ben de senin dünyanı anlamaya çalışıyorum. Bir insanın dünyasını algılamanın ne kadar zor olduğunu bir kez daha anımsıyorum. Beni anlamak adına verdiğin emek benim için kutsal. Hislerim sözcükler gibi senin de içini kanatıyor. Bu yüzden mektup yazıyorum ya sana. Her insanın sözcüklerle ifade edemediği duyguları vardır. Ben de sana sözcüklere sığmayan duygularımdan söz etmek istiyorum.

İnsan doğası karmaşıktır. Sen benim çıkmazıma yakın olmak istedikçe aslında ben de senin çıkmazına yakın oluyorum. Yaşarken kendin gibi yazdıklarının da anlaşılmasını bekliyorsun. İnan bana ölüler anlaşılmazlıklarıyla gömülüyorlar. 'Yaşarken Anlaşılmayanların Mezarlığı' diye bir mezarlık adı duydun mu sen? Mezarları bile olmayan anlaşılmazlardan biri de sensin. Anlaşılmazları öldüğünde yakılıyorlar ki, dünyada dikili bir mezar taşları bile olmasın. Yunanlı dostumda olduğu gibi seninle de ruhani bir bağla dostluk kurduk. Gerçek bir ilişkinin sancılarını çekiyoruz birlikte. Acıyan, kanayan ve iflah olmayan yalnızlığımın diliyle konuşuyorum şu an seninle. Bir dostun bir başka dosta içini dökmesi olarak algıla mektubumu. Doğar doğmaz sözcüklerin kundağına sarılanların ruhları seninki gibi kırılgan ve naif oluyor. Yalnızlık da böyle ruhlarda kozasını ipek böceği gibi sabırla örüyor. Biliyorsun duygularımla konuştuğum tek dostumdu Yunanlı Spiros Antonapoulos. İkimiz de sağırdık; duygusuz değil. Duygusuz insanların dünyasında sağır olmak doğmadan yaşlanmış bir çocuğa benziyor. Bizi de duyarsızlar ordusuna katmayı çok istedi hayat ama başaramadı. Hayata boyun eğmemenin bedeliydi kanayan hislerimiz ve tertemiz sözcüklerimiz. Bu yüzden ölen bedenimdi yalnızlığım değil. Yalnızlığımı yaşatan nedenler ortadan kalkmadıkça yalnızlığım ölmez diye düşünüyorum. Sözcüklerin mezarına sürekli yağmur yağdığı için toprak kokuyor mezarımız. O kokunun bana anlattıklarını sana da anlatmak istiyorum. Bildiğin gibi dostumla birlikteyken hayattan yana bir şikâyetim yoktu. Hayatın bizim mutluluğumuzdan rahatsız olduğunu dostumu bana rağmen deliler koğuşuna yatırdıklarında algıladım. Dostum hastaneye ben de pansiyona yerleştim. Pansiyonda en çok ilgimi çeken insanların başında genç kız, zenci doktor, lokantacı ile asi bir işçi oldu. Onların her biri hayata açtığım pencereme konan serçelerimdi. Yeni yeni insanlar tanımak hayata dair kaygılarını çoğaltıyor insanın. Tanıdığın insanların eskimeyen dertlerini de dert ediniyorsun kendine zamanla. Eserde okuduğun her satır çevresindeki insanların parçalanmış ruhlarını davranışlarıyla kaynak etmeye çalışan duygu kuyumcusunun kendisiyle yaptığı sohbetlerdi. Sen kendimle yaptığım sohbetlerime ortak oldun. Sevginin hüzün acının ille de merhametin bire bir karşılığını bulduğu yüreğimi seviyorsun. Karamsarlığımla yarışan hayat sevincime de yabancı değilsin. İnsan sevgisi ile özveri gönül gözünü açıyor insanın. Gönül gözü açık olanların insanı anlamak için zamanı oluyor. Bedenim 'insanlık' ağacıydı. Gövdeme yaralı insanlar sırtını yasladı. Yunanlı dostum gibi pansiyonda tanıdıklarım da öyle insanlardandı. Yunanlı dostumun farkı benim de onun dostluğuna sırtımı yaslamış olmam ve yalnızlığımı dizlerinde ninni söyleyerek uyutmamdı. Dostumla birlikteyken yalnızlığım beni değil, ben yalnızlığımı öğütüyordum dostluğun değirmeninde. Onun bakımını üstlendim. Hastaneye ziyaretine gittim. Ona acılarını unutturacak hediyeler aldım. Ama onun bende yokluğuyla bıraktığı boşluğu içimde dolduramadım. Hani sen dersin ya **"Kimse kimsenin bıraktığı boşluğu doldurmaz sadece o boşluğun oyuncağı olur tanıdığın her yeni insan"** İnsanın duyarsızlığına ille de her koşulda almaya kendini koşullandırmasına... kızgındım. Yalnızlıklarını kızgınlıklarını... bana kusanlar benim içlerinde hissettiğim yalnızlığı algılayamadı. Yalnızlık senin sözlerini yazıp bestelediğin bir türküdür ve senin dışında da hiç kimse o türküyü yorumlayamaz. Toprak bile o sesi duymuyor çoğu kez. Hayattan elimi çektiğim anda dostumun insandan/benden umudunu kesmeden hayata gözlerini yummuş olmasını diledim. İntiharımın altında yatan suçluluk duygumu da böyle özetleyebilirim sana.

İnsanın kendine biçtiği rol ile içine girmeye çalıştığı kalıp üzerinde nicedir düşünüyorsun. Düşüncelerin pansiyondaki insanların kişiliği üzerinde yoğunlaşıyor. Onların kişilik analizini yaparken benim yardımıma ihtiyacın var. Kişilik analizlerine Mick'le başlayalım öyle ise. Mick'i sen de benim kadar seviyorsun. Onun içtenliğinde tüm insanlığın kirlerinden arındığını düşünüyorum. Oğlan gibi giyiniyor ki kız olduğu anlaşılmasın o da erkekler gibi faşistlerle dövüşsün. Sistemin ideoloji uğruna mücadele etme hakkını erkeklere verdiğini o yaşta algılayacak değin zeki. Duygulu/ duyarlı bana kalırsa müzisyen olacak kadar da müzik tutkusuna sahip. O da koşullarının akvaryumunda boğulmadan yüzmeye çalışan bir balık. Kendisine aldığım radyodan dolayı odama geliyor. Zaten çok geçmeden o da çocuk yaşta büyüyenler ordusuna katıldı. İşe başladı. Kadın olma özentisine de çabuk teslim oldu. O süslü küpeleri, bilezikleri ile bacak bacak üstüne atması kadınlığa özenmesinin kanıtı. Hayatın onu kendi kurallarına indirgediğinin imzasıdır davranışları. Hayatın ruhuna ve düşüncelerine attığı o imzanın ancak ve ancak mezarında silineceğini bilmiyor Mick.

New York Cafe'nin sahibi Biff'e gelince onun farkı etrafındaki insanları gözlemeyi seviyor olması. Gözlemlediği insanların kişiliklerine dair haklı saptamalarda bulunuyor ve onların kaçıklıklarını seviyor. Ve o kaçıklığının arkasına sığınan dramı görüyor ve gördüğü dramı kaçıklar kadar sahipleniyor. Biff'in özgür ruhu hayatın gerçeklerine ram olmuş. Bu yüzden topluma rağmen ruhlarını satmayanlara karşı içten içe bir yakınlık duyuyor. Karısı onun yalnızlıktan kanayan ruhunu algılamaktan çok uzak. Bu yalnızlığın en karanlık yüzüdür. Dostumla paylaştığımız dostluğun derinliği yüzeysel paylaşımlarının dökümü yapıldığında anlaşılacaktır. Biff de kendi yalnızlığını yaralı insanlara yakınlık göstererek dindirmeye çalışıyor. O etrafındaki insanların hayatlarını gözlemleyerek dünyanın adiliklerini ve acımasızlıklarını yorumlamaya çalışıyor. Onu insan yapan da bu yönü. Bu yönü onun duyarlılığının teminatı. İzin verirsen burada senin çıkmazına da değinmek istiyorum. Sen sistemin yaraladığı aynı görüşten insanların bir araya geldiklerinde birbirlerinin yaralarını saracaklarını düşünüyorsun. Yanılıyorsun. İnsan doğası gereği sadece kendi yarasını sarmaya odaklanıyor. Savaşta ölmemek için verilen mücadeleye benziyor bu. Yaşama arzusudur insanı ayakta tutan. Ve yaşanacak olana duyulan özlemdir insana hayatı kutsal kılan.

Benim içimi acıtan insanlardan birisi de zenci doktordur. Ona adı ile değil de teninin rengi ile hitap ettiğim için beni bağışla. Sistemin sömürü yelpazesi çok geniş. Derisinin renginden dolayı sömürdüğü yetmiyormuş gibi bir de insanlık dışı işkencelere tabi tutuyor bu insanları. İdeali için durup dinlenmeden çalışmanın nasıl bir özveri gerektirdiğini zenci doktordan öğrenmeni istiyorum. Eşi çocuklarıyla birlikte onu terk ediyor. Eşi öldükten sonra da çocukları babasına geri dönmüyor. Tüm bu ailevi sorunlar onda yılgınlık yaratmıyor. Materyalist düşünmenin bedelini doktor örneğinde olduğu gibi aileler ödüyor. Bu kural yazık ki değişmiyor/değişmeyecek gibi de görünüyor. Doktorun yoksulluğun iliğini kemirerek doktor olması onu yoksulluk konusunda daha da duyarlı yapmış ve yaşadığı umarsızlıklardan aldığı güçle hastalığına rağmen elinde çantası evler arasında mekik dokuyor. Yoksulluk iki tür insan modeli yaratıyor. Birinci modele tabi olanlar yoksulluğun bilgeliğinden nasibini alanlardır. İkinci modele tabi olanlar ise yoksulluktan kurtulmak için her yol mubah diyenlerdir. Doktorsa birinci modele tabidir. Bu yüzden "insanlığı" onuruyla yoksulluktan kurtarmak için hayatını ortaya koyuyor ve bu uğurda ödeyeceği bedelleri de armağan olarak algılıyor. Onun kendi ırkının acılarına ve umarsızlığına bu kadar yakın olması da, yoksulluğun esir aldığı ırkını yoksulluktan... bilinçli örgütlenmenin kurtaracağına inanması da, kadınlara fazla çocuk dünyaya getirmemeleri için cebinden aldığı doğum kontrol haplarını dağıtması da tesadüf değil. Verem hastası doktorun zenci olduğu için hiçbir hastanede tedavi olmasına izin vermeyen sistem doktorun yakalanıp hapse giren oğlunu insanlık dışı işkenceden geçirerek sakat bırakıyor.

Blount'un kişiliği beni yoruyor. Hayatın bir insanı nerden nereye sürüklediğinin kanıtı olarak algıla kasabanın ayyaş olduğu için dışladığı Blount'u. İnanan bir insanın yaşadıklarına koşut olarak ateist oluşuna tanıklık et. Istırabının ve acının insan ruhunda yarattığı hasarları gözlemle. Önce okumayı öğreniyor Jake. Okumanın kaçınılmaz sonucu olarak da gördüklerini sorguluyor. Sorguladıkları zamanla ruhunda uyanışının fitilini ateşliyor. Vaaz vermek için gezdiği ülkelerde dünyanın yalan, adaletsizlik, acımasızlık ve eşitsizlik üzerine kurulduğunu, çocukların açlıktan öldüğünü görüyor. Kadınların insanlık dışı koşullarda haftada altmış saat karşılığı çalıştıkları ücret onu sistemin acımasızlığıyla yüzleştiriyor. O da acımasızlıktan, kötülükten ve eşitsizlikten insanlığı kurtarmanın kapitalizmi ortadan kaldırmakla mümkün olacağına inanıyor. Bununla birlikte gerçek özgürlüğün içinde barındırdığı adalet duygusuyla tanışıyor. Bu

bilinçle kilisenin, çıkarları için İsa'yı İsa gerçeğinden uzaklaştırdığını algılıyor. Yani çıkarın olduğu yerde kutsallığın/kutsal değerlerin barınamayacağını yaşadıklarından öğreniyor. Görmek ve yaşamak en etkili öğrenme biçimidir. O da bilinçlendikçe içindeki isyan duyguları kabarıyor. İsyanlarıyla açlığın ordusuna yazdığı mektubunun cevabını bekliyor. Onun isyanı önce kendine sonra sisteme yenilmeme mücadelesidir. Ve doğru bir mücadeledir. Sana dayatılan yaşamı kanıksamaya başladığın an ne kendin ne de topluma ait bir insan olursun. Cıvataları her an başkaları tarafından değiştirilen bir makineden farkın olmaz. Kendine olan özgüvenini yitirdiği anlarda Karl Marx kulağına şunları fısıldıyor sık sık: "İhtiyaçta adaletsizlik bizi bir araya getirmeli, ayırmamalı. Bu dünya üzerinde değeri olan her şeyi emeğimizle yapan bizleriz, unutmayalım." (s.216) İşte Jake'nin acılarının büyüttüğü isyanları bir insanın 'insan' olarak içinde yaşadığı sistemde kendisini gerçekleştirmesinin imkânsızlığını anımsatmalı sana. Bu bakış açımı karamsarlık olarak değil de gerçekçilik olarak algılarsan sevinirim.

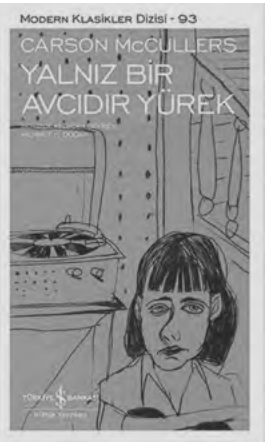

Senin geçen gün benimle ilintili bir saptamanı anımsadım birden: "Singer sessiz bir direnişçi. İdeoloji üstü bir gerçekçilik ve samimiyete sahip. Bir beyaz olarak dinin/dilin/ırkın ve mezhebin üstüne çıkması onun içinde yaşadığı çağ tarafından anlaşılmasını imkânsızlaştırıyor. Ruhları duyarlılık ve sevgiyle donatılmış Singer gibi insanlar için hayat anlaşılmazlığın/dışlanmışlığın/ incinmişliğinin teminatıdır. Dünyaları küçük olanların dünyasında yaşamanın ve insan olarak kalmanın bedeliydi Singer'in intiharı. Onun bedeninin bana anlattıklarını bir kalıt olarak taşıyacağım yaşadığım sürece. Ve onun gibi ben de insanlığımızdan bizi uzaklaştıran utancın yüzüne gülmeden bu dünyadaki serüvenimi tamamlamak istiyorum. Sevgili Singer, seni yaralı sözcüklerinde değil de yaşarken yüzüne gülmediğin utançlarda arıyorum/ arayacağım."

Sevgili Bedriye, işkencenin, savaşların, gelir adaletsizliğin karşısında, düşünce özgürlüğünün yanında olmayı sürdür. Kötülüğe kötülükle, yalana yalanla karşılık vermemeye inatla devam et. Aydınlığa, özgürlüğe, güzelliğe... inan. İnandıklarımızdır yalnız bir avcı olan yüreğimize silah sıkan. İnandıklarımızdır kendimizle başladığımız hayatı yine kendimizle sürdürmemiz için bize güç veren. İnandıklarımızdır yüreğimizi güzelliklerin yalnız avcısı yapan. Sevgilerimle.

John Singer
Sağır Duyguların Kuyumcusu

* Carson McCullers. Yalnız Bir Avcıdır Yürek.
İş Bankası Yayınları. Çeviri: Mehmet H. Doğan, s.408.

GÜLDESTAN GİBİ,
Toplu Şiirler
ABDULLAH KARABAĞ

Şiir sanatında önemli bir gelişme izlenmiyorsa kendi dalında tıkanma sorunuyla karşı karşıya kalmış demektir. Küresel ve dönemsel duraklamalar bir yana, şiirimize yerleşmiş, kabul görmüş eski anlayış ve donmuş tarzların olumsuz etkileri cesaret ve sorumlulukla irdelenmelidir. Çalakalem yazılıp basılanların okuyucu zemininde genel ilgisizliğe katkıları da bu kapsamda değerlendirilmelidir.
Mevcut durumu aşarak şiirimizi geliştiren yürekli ve yaratıcı kalemlere her alandan önyargısız destek sunulmalıdır.
Genişletilmiş ikinci baskısı yapılan bu kitapta ortaklaşan kültürel değerlerimizden; şiirimize aykırı bir tarz, uyumlu bir ses, farklı bir renk, zengin bir çeşni... bulacaksınız.

Sokak Kitapları Yayıncılık, İstanbul
Yazar : Abdullah Karabağ
Dil : Türkçe
Tür: Şiir
Genişletilmiş 2.Baskı, Temmuz 2017
Sayfa : 400
Baskı Tipi : 2. hamur, ciltsiz
Ebat : 13.5 x 19.5 cm
Fiyat:20 TL
ISBN : 978-605-148-947-6

Susturulamayan Şarkılar

■ **CANSU AYDIN**

"O zaman da aynı karanlık,
aynı yarasaydı"

(Nilgün Marmara)

ve tarihsel belleğin yıkıntılarında saklı kalan
kuzgunî karanlıkların üzünçlü fotoğraflarıdır hep,
ah, dolunayın gümüş gözyaşları dökerek çektiği...
bir hürmüzân mücadele sürerken binyıllarca

büyük alametleriydi nefretle uçurulan siyah güvercinler
kısa bir süre sonra kopacak olan küçük kıyametlerin
harabeyi viran oldular gün doğusunda ve gün batısında
aklın ve kalbin mitraklarıyla altüst ederek hakikati
evrenin sonsuzluğuna dokunabilenler

o temaslarla ki kanatlı birer güneş olur uç düşünceler,
kandilleri tükenen, soğuk gecelerde...
ama vicdan bir yarasaya dönüşüp kaygıyla uçar yüreklerinden
cehaletin korkak Babalarının, dillerinde mor sözcükler:
"kan akıtmadan, eziyet edilerek öldürülmesine..."
"böyle zındık u mülhid görmedik!.."

bedenleri ipek atlasları kuşanırken çürüdüklerinden bihaber,
kötülük dayanışması içindeki cüzzamlı nefisler;
hayır, siz bizden daha çok korkuyorsunuz, daha çok...
"en büyük ve muhteşem olan Tanrı"nın adına
masalara vurarak idamlarımıza hüküm verenler

gerçeği korkmadan söyleyen bir dilin koparılması
Rönesans'ın çiçek alanında, sisli bir şubat günü
ve dizildikten sonra çevresine o kuru odunlar
bir kazığa bağlanıp diri diri yakılmak...
iki yıl sonra, yedi tepeli şehrin hazin bir sonbahar günü
Divan-ı Hümayun'da boynu vurulmak...
Giordano Bruno ya da Nadajlı Sarı Abdullah olmak...

ardından gri bir bulut içine gömülen sessiz uykular,
ışıldayıp şarkı söylemeye devam ederken
gökyüzünde yıldızlar...

Garibaldi Metrosunda Beyaz Bir Zenci

■ ANTON HANGMAN

Kış bitmek üzere lakin havalar iyiden iyiye soğuk, birde lanet kuru öksürük, ciğerlerim sallanıyor. Daha ne kadar dayanırım belli değil, çünkü berbat bir haldeyim. Gündüzleri Paris'in uzak banliyölerinde dolaşıyor, Arap kahvelerinde vakit öldürüyorum. Geceleri Oberwillier'deki tek odalı evimizin yakınlarındaki mezarlıkta, bekçinin kapısını şansıma nedense hep açık bıraktığı kulübede geçiriyorum.

O gün canıma tak etmişti, eve gidecektim üstüm başım berbat, kir pas içindeyim. Çok tehlikeli fakat başka da çarem yoktu. Karım ara sıra eve geliyordu; biliyordum. Karanlık basınca, birkaç giyecek almak ve kızıma yazdığım mektubu bırakmak için acele ile bir türlü binaya girdim. Çabucak evin kapısını açtım, kendimi içeri zor attım. Nefes nefese kalmıştım, içimi berbat bir hüzün kapladı.

Bu tek odalı daireyi evlendiğimde tutmuştum. İlk kahvaltımızı yere gazete kâğıdı sererek yapmıştık, belki de hayattaki en güzel kahvaltılardan biriydi. Aslında hayır değildi! Dünyanın en gelişmiş bir ülkesinde, Paris'te gazete kâğıtlarının üzerinde yer sofrasında kahvaltı etmek ve şimdi kaçak birisi olarak kendi evime korkarak girmek niye güzel olsun ki?

Modern çağın sonunda, dünyanın endüstri, kültür, mimari gibi alanlarda en gelişmiş bir ülkesinde, günde 10 saat çalışıp, tek odalı bir evde gazete sererek kahvaltı etmek, inanılmaz bir feodal bir süreğin faili durumuna düşürülüp aranır olmak, en fırıldak hokkabazların bile romantizme edemeyeceği bir sefaletti aslında. Ama beni hüzünlendiren daha insana dair bir durumdu. Karım hamileydi, kızım dört aylık annesinin karnındaydı. Bir anlığına nasıl bir kız olur diye hayal edeyim, dedim. Etmez olaydım. Dış merdivenlerde bir gürültü, bağrışma ve patırtı koptu. Eyvah dedim! Yakalandım! Ama evin kapısı bayağı sağlam demir bir kapıydı, üstünde üç kilit vardı, kırılması epeyi zor olurdu. Bunun bana ne yararı olur derseniz, mutfağın penceresi alt kattaki lokantanın terasına bakıyordu. Orayı açıp kaçmak en akıllı iş olurdu ve öyle yaptım. Terasa atladım, oraya inmek de hiç zor olmadı. Sokak lambasının direğinin binaya bu kadar yakın olduğunu, kendimi direğe doğru attığımda anladım. Direkten süzülerek aşağıya indiğimi neyse ki kimse görmedi. Hengâmenin mahallinden sessizce uzaklaşmaya çalışırken, metroya doğru dönen köşeyi sıvıştım.

Bir Arap oğlanın, "Ulan siz benim bu mal için elbisesine, makyajına ne kadar para harcadığımı biliyor musunuz?" sözlerini duyunca, az önceki patırtının kadın satan bir şebekenin bir iç kavgası olduğunu anladım. La willete caddesini kucaklayan soğuk rüzgâr yüzüme yüzüme vurdukça, bir an kızgın bir yaz sıcağında, Gürlevik şelalesinin o boncuk boncuk serin damlaları gibi, yüzümü ve bedenimi ferahlattı. Elimden geldiğince hızlı hızlı yürümeye çalışarak, insan seline, kalabalığa karışmıştım. Ne yalan söyleyeyim, az da korkmadım hani.

Trenin hangi yöne gittiğini bilmiyordum. Lakin gecenin son seferi olduğunu yapılan anonstan anladım. Boş bir koltuk bulup oturdum. Vagon bayağı seyrekti. İki çocuklu bir kadın, bir yaslı adam, bir de uzun boylu zenci bir delikanlı vardı. Koltuğa oturduğumda o kargaşa öncesi değiştirdiğim çamaşırlarımın sırılsıklam olduğunu hissettim, sırtımdan serin sıcak karışımı ter akıyordu. Fakat kutsal bir görevi tamamlamışım gibi bir huzur hissediyordum. Daha doğmamış kızımın mektubunu masaya koyabilmiştim.

Bir kucağı dolduracak kadar çok, bukle bukle saçları, düzgün ince çok güzel elleri ve insanın baktığında içinde kaybolduğu derin gözleri olacak. Evet, Evet! Çok güzel bir kız olacaktı! Annesi de güzel bir kadındı.

Kızıma Mektup

Canım yavrum, biricik kızım. Zeytin karası gözlerinden, o yumuk ellerinden öperim. Annen bana söz veriyor, sen büyüyünce bu mektubu on kere, yüz kere sana okuyacak. Bu sana ilk mektubum belki de son olabilir. Bilmeni istiyorum, bu güzelim dünyayı yaşanmaz hâle getiren namussuz ve artık yaratıklar, benim sana ve annene uzanan elimi de kırıyorlar. Bu çirkin yaşamı görebilsen, ben böyle bir dünya istemiyorum diyeceksin. Haklısın! Seni kötülükler, seni açlık, seni acılar, işkenceler ve gözaltılar bekliyor. Ama yılma, yıkılma. Bu haksızlıklara haklı başkaldırım bugün bu kadar ses getiriyor. Yarının yeni insanı olarak sen daha iyisini başaracaksın. Yaşadığım sürece ben zaten mücadele edeceğim.

Minicik yavrum, unutma ki dünyayı kemiren çakal sürülerinin yanı sıra, onurlu, namuslu ve

yiğit insanlar da var. Onlarla ol, onlarla isyan et. Bugün çok zor, bugün acı dolu ama tüm insanların huzuru için, kardeşçe yaşadığı mutlu yarınlar ellerimizdedir.

Bizim uğradığımız bu haksızlıklar, acılar, iftiralar o güzel dünyanın yaratılmasıyla yargılanacak. Bundan emin ol! Sizi bu çirkinliklerden bir nebze bile olsa kurtarmak için, elimden gelen her şeyi yapıyorum. Sana bir oyuncak almak için, yemiyorum ve sokakta kalıyorum ama unutma ki, bu acıları yalnız biz çekmiyoruz. Eğer isyan etmezsek, daha niceleri de çekecek. Bunlara karşı çık, bunları yaşatma. Kızıl güllerin, mor lalelerin serpildiği özgür dünya avuçlarımızda. Yeter ki onu gör ve ulaşmak iste.

Berivan'ım, Annen çok güzel bir insan. Dilerim ona benzersin. Ellerin, saçların, boyun onun gibi olsun isterim. Sizi çok seviyorum – Baban
18.06.1991, Paris

Metro treni hızla bir yöne giderken, hangi istasyonlardan geçtik yahut ta kaç istasyondu bilemiyorum. Çünkü demir rayların üzerinde kayan gene demir tekerleklerin tıkırtıları, bir senfoni uyumluluğu içerisinde mi? Yoksa bir korkunun ön hazırlığını andıran kaosumu çağrıştırdığını hesaplamaya uğraşırken, bir anda beynimin arka bahçelerinde bir yerlerde sıkışıp kalmış, kısa bir film parçası gözlerimin önünden geçer gibi oldu.

"Fecir trenleri"

Yetmişli yılların ortalarıydı. Kumkapı'da bir Ermeni mahallesi; kapkara tahtalardan yapım, cumbalı bir eve, amcama misafir olmuştum. Cumbanın çıkıntısına yakın bir yere yer döşeği serdiler. Orada uyuyacaktım. Saat gecenin üçüne kadar sohbet etmiştik. Yatağa yattığımda, sahilden gelen deniz ve balık kokusu, demiryolu paslarıyla buluşup cumbaya iliştirilmiş zakkum çiçeğinin kokularını yalayarak içeri doluyordu. Bu koskoca şehire alışabilme çabalarının yüklediği heyecan ve geleceğe dair hayaller arasında uykuya dalmışım.

Hani o ilk saatleri en derin ve en tatlı anıdır ya uykunun, işte tam o anlarda bir uğultuyla gürültü, gıcırtıyla patırtı, depremimsi bir sarsıntıyla yerimden fırladım.

Sirkeci-Halkalı treni ilk seferine başlamıştı. Korkudan bayılacak gibi olmuştum. Demir tekerlekler demir raylara sürtünerek dönüyor, dönüyorlardı sabahın fecirinde.

Hızlı bir frenle metro durdu. Fren öyle sertti ki, oturduğum yerden orta yere yuvarlandım. Dirseğimle, bileğimin üzerine doğrulmaya uğraşırken kolumun altında kapkara bir çift rugan iskarpin içinde, kapkara iki çorapsız ayak ve beyaz keten pantolonu sırasıyla gördüm. Demir tutacağa sıkı sıkı sarılarak doğruldum. Adamın yüzünü görmek için, başımı biraz daha yukarı kaldırmam gerekiyordu.

Çocukken nenelerimiz bizi uyutmak için yarı mistik, hafif korku suyuna bandırılmış masallar anlatırken, bir tekerleme söylerlerdi. "Bir varmış, bir yokmuş, yedi asır evvel, yedi dağın ardında bir zenci yaşarmış. Bir dudağı yerde bir dudağı gökte, gözleri kan çanağı bakarmış" diye. Başımı bir buçuk baş daha yukarıya kaldırdım. "Özür dilerim", dedim. Sadece baktı... baktı... Bir an o kan çanağından kanlar üstüme damlayacak sandım. Metronun kapıları açıldı. Garibaldi istasyonuydu.

Hoparlörlerden yapılan anons: Bu trenin son sefer olduğunu, bu durağın son durak olduğunu ve herkesin inmesi gerektiğini söylüyordu. İndim.

Turna

■ İSMAİL GÜNEY YILMAZ

uğurlar ola yolu her fırtınadan geçmiş kuş
sütliman düşünün uykusunda elveda
bir vedayla hem çiçek, hem ateş
sunan ellerinden bahçelere ekilen
ve ölü toprağı silkeleyen
son gülüşüne, selamına merhaba.
kapkara yazgı değil bu açlık
bu iskeletler ve açlar ordusu kanun değil
ve bu çemberin kapkaranlık
tanrıları var, evet
cellatları, ruhbanları
korkakları, mankurtları
sunakları da var elbet
kanımızla kızıl
genişleyen bayrağımız
altında üşümüşlerimizin de
elbet ısınacağı
nice canla büyümüş bir güneş gibi
bir güneş gibi ayan beyan ve kavi
ve kadim ve ebedi
bayrağımız da var bizim.
ve bayrağımızda
şimdi senden de bir hatıra var
baktıkça bir türkü tutturacağımız
bir borcu anımsayacağımız
bir türkü gibi yani
sen hoş geldiğinde her defa.

Bir banka oturdum. Yolcuların çekilmesini, ışıklar karartılınca uzanıp yatabileceğim bir yeri gözüme kestirmeye çalışıyordum. Ama olmazdı, çünkü gece nöbetçisi bekçiler istasyonda kalan yolcu olup olmadığını kontrol ediyor, sonrada çıkış kapılarını kilitliyorlardı. Ne yapsam ne yapsam diye düşünürken, beş vagonlu bir tren hızla istasyonda hiç durmadan geçip gitti. Arkasından öylece bakakaldım. O karanlık deliğin içinde bir telaşe fırtınası gibi akıp sonsuzluğa gitti. Acaba bende mi gitseydim?

Bir sonraki istasyon en az beş kilometre tünel karanlık ve tehlikeli. Doğrusu bunu yapacak ne takatım nede cesaretim vardı. Ama tünele inip bekçiler gidene kadar saklanabilirdim ve yaptım. Yan merdivenlerden usulca tünele indim. Zifiri karanlığın içinde ilerlemeye çalışırken yüz metre kadar ilerde yirmi mumluk bir aydınlatma ampulü soluk pırıltısıyla: "Korkma ben buradayım" der gibi ışıldıyordu. O hoyrat karanlık delikte cehenneme giden yolculukta bir dinlenme tesisiymiş gibi algıladım. Cılızdı, sönüktü pas ve lağım kokuları içinde ama davetkâr misafirperverdi; sonuçta bir ışıktı. Dizlerime bir parça fer geldi. Adımlarımı büyütecekken, son sürat istasyondan durmadan ve sanki inadına iki kat daha hızlı bir tren geldi. Gürültüsünü, ışığını görmeme mecal bile kalmadan neredeyse ezilecektim. Tünelin duvarlarına yapıştırılmış bir afiş gibi zor kısıldım kenara. Neyse o inanılmaz hızıyla bir saniyede geçip gitti sanki. Işığın olduğu yerde tünel biraz genişletilerek bir çıkıntı oluşturulmuştu.

Bu tüneli kazanlar, bir gün birisi zorda kalır da iki soluklanmak ister o sebepten buraya bir dinlenme köşesi açalım demişler diye düşündüm.

"Magrebiyenlerden Marakeşli Khaled amca"

Marakeşli Khaled amcaya minnet duydum. Bin kere teşekkür ettim.

Pied noire – yani karanlık ayak. Fransız lümpen milliyetçileri Kuzey Afrika sömürgelerinden çalıştırmak için getirilen Araplara bu küçümseyici kelimeyi kullanırlar.

Paris'e ilk geldiğim sene geçimimi sağlamak için, metro çıkışlarında nüfus cüzdanlarına plastik kaplama yapıyordum. Barbes metrosunun çıkışında bodur akasya ağaçları vardır. Her perşembe seksen yaşlarında bir Faslı amca öğle saatlerinde en güzel djellabasını –Faslı berberlerin uzun entari benzeri giysileri– giyinip gümüş kakmalı bastonu ve kehribar tespihiyle asmaların altına oturur, iyi bir zanaatkâr inceliğiyle tütün sarıp içer, gelip geçeni seyrederdi. Gel zaman git zaman bir gün dayanmayıp yanına gittim.

"Merhaba amca, nasılsın?", dedim.

"Sağol evladım sen nasılsın?", dedi. "Nerelisin?"

"İyiyim sağol. Mezopotamyalıyım. Bilir misin?", dedim.

"Bilirim, Selahaddin Eyyubi'yi okudum.", dedi.

"Merak ettim, her perşembe geliyorsun. Özel bir sebebi mi var?", diye sordum.

Gel dedi yanıma otur. Yanına oturdum. Djellabasının yan cebine elini soktu, tabakasını çıkardı ve bankın üzerine koydu. Sar bir tane dedi.

"Süsyandan mı?" dedim.

"Anlamadım" dedi.

"Tütün diyorum. Adıyaman mı?"

"Hayır", dedi. "Marakeş. Dağlık bölgelerden. Susuz yetişir. İyidir. Hafif içimi var."

Tabakayı aldım, açtım. Kapağına kıskaçla tutturulmuş kâğıt koçanından bir tane kopardım. Çocukluğumdan hafızamda kalan görüntüleri büyük bir maharetle uygulamaya çalışıyorum. Olmuyor. Lanet olası!

"Sarmada acemisin galiba?", dedi.

"Haklısın, pek sarmadım." diye cevap verdim.

Sol iç cebinden başka bir ince tabaka çıkardı, açtı. Fransız işçiliği kartvizit kutusu gibi bir şey. İçinde üç sarılmış sigara var. Birini çıkarıp bana verdi, yaktı ve "bak evlat", dedi. "Bu gördüğün metro var ya. Bu karanlık deliğin inşaatında ben de çalıştım. Sene bin dokuz yüzlerin yirmi sekizi, on dokuz yaşındayım. Marakeş'ten buraya çalışmaya geldim. Günlük yevmiye 2 frank. On saat yerin dibinde tünel kazıyoruz. Akşam paydosunda şu gördüğün çıkış var ya, tam onun önünde bir sayman, bir vezneci bir de müdür masa kurarlardı. Yevmiyelerimizi günlük alırdık. Bu karşı tarafa senin plastik kaplama masanın olduğu yere, tezgâh açarlardı. Baget, peynir, soğan, patates gibi şeyler yiyeceklerden, birer kumanya paketi satarlardı. Bir frank. Bu oturduğumuz yerde de kızları satarlardı. Bir frank. Bu karanlık delikte on saat kazma sallardık iki frank verirlerdi. Dışarı çıkıp on adım atardık, iki frankı da bizden geri alırlardı. Ben o kızlardan birine âşık oldum. İsmi Jaqueline idi. Bir gün dedi ki, Khaled beni başka bir şantiyeye gönderiyorlar. Orada çalışacakmışım ama sana söz veriyorum, bu metro açıldığında ilk seferinde sana geri döneceğim. Bir perşembeydi saat on ikide burası törenle açıldı. Elli altı yıl oldu hâlâ bekliyorum, hâlâ dönmedi."

Khaled amcanın bitip tükenmeyen umudu ve bu tünelde açtığı refüj bana: "Pes etme, dayan!", diyordu. Dönüp istasyona baktım, ışıklar hafif karartılmıştı. Artık geri dönebilirdim.

Kara deliğin içerisine gittiğim yolu geriye dön-

düm, merdivenlerin önüne geldiğimde, ayaklarıma bir şeyler takıldı. Karanlıkta ne olduğunu anlamaya çalıştım. Düzgünce katlanmış iki büyük koli kartonu. Belli ki benden önce bu istasyonda, "istirahat" eden metro müdavimlerinden biri bu kartonları döşek veya yorgan olarak kullanmış. Talih bu gece benden tarafmış gibi bir duygu zihnimi ışıttı. Kuytu kenar bir yer bulayım diye, aklım işlemeye başlamıştı ki, keskin sidik kokusu bu fikrimi değiştirdi. Hem ne diye kenarlara sığınaydım ki? Koca istasyon bu gece en azından tümüyle bana tahsis ettirdiğim bir Penthouse'da kral dairesiydi. Tam ortalarda bir yerde otarakların arasında, elli santim kadar yüksek seki gibi bir alan gördüm. Sanki özellikle yapılmış gibiydi. Koltuk altına sıkıştırdığım katlı kartonları açtım, daha kalınca ve yayvan olanını yere serdim. Bir de ne göreyim? Gözlerime inanamadım!

Kartonun üzerinde: Dorint Travel Association Paris France – Logistic Depot Paris yazıyor. Dedim ya talih bu denli cömertleşebiliyor bazen. Paris de Dorint oteller zincirinde bir Penthouse'da kral dairesini kuş tüyü yataklarda, yalnız kendisi için kapatmış ve bir insanın bu kadar bencil ve doyumsuz olabilme yeteneğinin şehvetini yaşamak hayaliyle, ayakkabılarımı başımın altına aldım. Montumu sıkıca ilikledim. Diğer kartonu belki üşürsem örtünürüm diye yanıma katladım. Göz kapaklarım yalvarıyor. Takatsizce dayanma gücünü yitirmiş, ikide bir düşüyorlar.

Ben kimim? Neredeyim? Ve ne yapıyorum algısını kaybetmek üzereyim.

Bir anda inanılmaz haz veren ılık bir rüzgâr esmeye ve burnuma inanılmaz bahar çiçekleri kokusu gelmeye başladı. Ya duvarın arkasından ya da sanki uzaktan bir tümseğin ardında bir çukurdan, ne olduğunu tam duyamadığım bir inilti yahut da bağırtı duymaya başladım. Ilık rüzgârın sıcaklığını ve çiçek kokusunun hazzını yaşamaya çalışırken, bilincimin dışında bir kuvvet, beni bu sese sürüklüyordu.

"Mon perre." "Bawe me."

Sesin geldiği yöne döndüm. Biraz önce çıkıp geldiğim o karanlık tünelden, gözleri kamaştıran güneş ışığı ve rüzgârdan uçuşan bahar çiçekleri sanki o karanlık deliği, büyük bir doğa felaketi, bir ışık ve çiçek seli basmışçasına önünde dokuz yaşlarında bir kız çocuğu gene, "Mon perre. Bawe me." diye bağırarak o ışık tozu ve çiçek selinden kurtulmak için kaçıyor.

Bu benim kızım olmalı diye yerimden fırladım. Kalkarken orta yere yuvarlandım. –Dirseğimle bileğimin üzerine doğrulmaya uğraşırken, kolumun altında kapkara bir çift rugan iskarpin içinde, kapkara iki çorapsız ayak ve beyaz keten pantolon–

Belleğim bunu çözmeye çalışırken, belleğimin dışında bir perdede oynayan film "ben bunu daha öncede yaşadım.", diyordu. Tüneldeki film kopmuştu. Ama bu gerçekti.

Başımı kaldırdım, kan çanağı gözlerini bir kere bile gözlerimden ayırmadan bakıyordu. "Merhaba." dedim. Hafifçe alay eder gibi gülümsedi. Dişleri o kadar beyazdı ki bir anlığına, istasyon aydınlandı sandım. Başka bir tepki alamayınca, yattığım yere oturdum. Bana doğru bir adım attı, kollarını göğsünde kavuşturdu ve öylece bakıyordu. O kadar soğukkanlı ve kararlıydı ki, korktum.

"Rahatsızım, uyumak istiyorum.", dedim. Hiçbir tepki vermedi.

"Ben sana bir kötülük yapmadım.", dedim. Gözleri öyle bir parladı ki, sanki bin yılların nefreti üzerime bir volkandan fışkıracak lavların habercisiydi.

Çenesini ve yanaklarını gerilmiş bir çelik yay mekanizmasının ahenk ve sertliğiyle oynattı ve üstüme ağız dolusu tükürdü.

"Pis Zenci", dedi.

Ve ben "beyaz tenliler divanında" buyurulmuş bütün duaları unuttum. ■

Sığınağım

■ **ESMA TEMUR EKİNCİ**

Sadık aşkların bekçisi,
Köklerin,
Denizlere akan köklerin var.
Yalnızlığım emsalsiz,eşsiz seninle,
Gölgene sığınırım.
Dalların,
Dalların da sıcak sarın,
Okşamaya kıyamazsın.
Gülüşün de inciler,
Öpmeye doyamazsın.
Uçsuz bucaksız dağların,
Dağlarında kolların,
Sevgileri saklayan kolların var.
Kaçışım sualsiz,sebepsiz seninle,
Gövdene sığınırım.

Başımın Üstünde Yerin Var

■ ALİ DEMİR

"Alo anne"

Bu iki kelime bile bir anne için yavrusunun içinde bulunduğu duyguyu anlamak için yeterliydi. Ters giden bir şeyler vardı. Telaşlandı. Ülkenin dört bir yanında devam eden yangınları herkes gibi o da televizyondan takip ediyordu. Kaç kere oğluna ulaşmak istediyse de bir türlü başaramamıştı. Nihayet oğlunun sesini duymak, yaşadığını bilmek bir nebze olsun yanan yüreğine su serpmişti ama sesindeki çatallaşmanın da nedenini bir an önce öğrenmek istiyordu.

"Alo! Alo oğlum iyi misin?"

Ahizeden annesinin telaşlı sesini duyunca yutkundu. Ancak bir şey boğazına takılmış gibiydi. Gözlerine de hâkim olamıyordu. Kaç zamandır annesini habersiz bıraktığı için yeterince suçluluk hissettiği yetmiyormuş gibi bir de ağlıyordu. Kendini toparlamak ve güçlü görünmek istese de bir türlü yapamıyordu.

"Anne..."

Hazır değildi konuşmaya. Ahizeyi ağzından uzaklaştırıp yüzünü is olmuş elbisesinin koluna sildi. Her yeri kapkaraydı. Yanan ormanları söndürmek için günlerdir doğru dürüst uyuyamamıştı. Yorgunluktan gözaltlarında mor halkalar belirmiş, saçı başı birbirine girmişti. Günlerdir çıkarmadığı botları, yıkamadığı çorapları yüzünden de ayağı su toplamıştı. Canı yanıyordu.

"Alo! Oğlum sesim geliyor mu? Duyuyor musun beni?"

Oğlunun sesini duymayalı uzun zaman olmuştu. Aralarındaki kırgınlığı bitirmek için kaç kere adım attıysa da inadı inat bir çocuktu. Birkaç kere bavulunu toplayıp onun yaşadığı şehre gitmek istedi. Her seferinde bu fikrinden vazgeçti. Bu ısrarlarının oğlunu daha da uzaklaştıracağını bildiğinden sabırla onun arayacağı günü beklemişti.

"Anne öldü." Çatallaşmış sesinin arasından iki kelime zar zor çıkmıştı.

"Öldü mü? Kim öldü? Oğlum ne oldu anlatsana. Kaç gündür sana ulaşmaya çalışıyorum. Sen iyi misin?"

"Evet, öldü anne. Hüdhüd kuşu öldü. Ben iyiyim merak etme."

"Söylediklerinden hiçbir şey anlamıyorum. Hüdhüd kuşu niye öldü? Sen neden bu kadar üzgünsün? Orman yangınları devam ediyor mu?"

"Evet, anne orman yangınları hâlâ devam ediyor. İtfaiye bölüğü olarak burada canla başla çalışıyoruz. Kaç gündür doğru dürüst yemek yemedik. Uyku desen yok denecek kadar az. Asırlık ağaçlar yok oldu. Görmelisin burası tam bir cehennem. Göklere yükselen alevlerden doğru dürüst ormana bile yaklaşamıyoruz. İnsanların evleri yok oldu. Hatıraları yok oldu. Hayvanları için ateşe girmek isteyen insanlara şahit olduk. Hayvanlar yandı anne. Uçup kurtulabilecekken yuvasını terk etmediği için yumurtalarıyla birlikte yanan bir kuş bulduk. Patileri yanmış bir köpek... Ben de bir Hüdhüd kuşu buldum anne.

"Hüdhüd kuşu mu buldun?"

"Evet, Hüdhüd kuşu. Daha doğrusu o beni buldu."

"Seni mi buldu? Nasıl? Söylediklerinden hiçbir şey anlamıyorum. Bana neler olduğunu doğru dürüst anlatacak mısın? Yoksa meraktan öleceğim."

"Dur anne hemen öyle telaşlanma! Hepsini baştan sona anlatacağım. Ormanlar yandığında biz de diğer ekiplerle birlikte olay yerine geldik. Kan ter içinde çalıştığımız bir sırada adının sonradan Hüdhüd olduğunu öğrendiğim bir kuş etrafımda panikle uçmaya başladı. Korku içinde çırpınıyordu. O an korkudan ya da yaralandığı için bu şekilde davrandığını düşündüm. Birkaç kez yanan ormanın içine girip tekrar yanıma geldiğinde bir şeyler anlatmak istediğini anladım. Tehlikeli olmasına rağmen o an biran bile tereddüt göstermeden bu küçük kuşun arkasından alevlerin içine girdim. Arkamdan gelen itiraz dolu seslere rağmen. Ateş insanın tenini kavuracak düzeydeydi. Duman da cabası. Önümü görmek şöyle dursun zar zor nefes alıyordum. Küçük kuş önümde olduğu hâlde çok zor olmasına rağmen üstü köz olmuş toprakta yürümeye çalıştım. Düşmek benim için ölümdü ve tutunacağım her şey yanıyordu. Küçük adımlar atmaya çalışıyordum. Bir süre daha bu şekilde yürüdüm. Ta ki kuş iki kayanın üstünde çırpınmaya başlayıp hüd hüd diye ötene kadar. Onun gösterdiği yere yaklaştığımda kendi türünden bir kuşun iki kayanın arasında öylece hareketsiz bir şekilde yattığını gördüm. Hiç vakit kaybetmeden kuşu ellerimin arasına aldım. Yaşıyordu. Zayıfta olsa kalp atışlarını avuçlarımın içinde duyuyordum. Mucizevi bir şekilde hayatta kalmıştı. Küçük kuş yine önde olduğu hâlde geldiğimiz yolu takip ederek ormandan çıktık. Kuşlardan biri avuçlarımın içinde diğeri de başımın üzerinde dönüp durduğu

hâlde o cehennemin içinden sağ salim çıktım.

Oğlunun anlattıkları karşısında neredeyse dili tutulacaktı. Bir kuş için nasıl olur da bu kadar akılsızca davranır kendi hayatını tehlikeye atabilirdi? Ya çıkamasaydı? Yanarak ölecekti. Düşüncesi bile kötüydü.

"Aklını mı kaçırdın sen? Nasıl yaparsın bunu? Hadi kendini düşünmüyorsun beni de mi düşünmedin? Olacak şey değil! Ya çıkamasaydın? Bir kuş için canını tehlikeye atmaya değer mi?

"Bilmem hiç düşünmedim. Evet, çıkamayabilirdim ancak şu an olsa yine aynı şeyi yapardım."

"Oğlum sen ne dediğinin farkında mısın? Öldürecek misin beni? Ne demek şu an olsa yine aynı şeyi yapardım. Kuşun öldüğünü sen söyledin. Bak boşu boşuna hayatını tehlikeye atmışsın."

"Değil anne! Boşu boşuna değil. Dinleyince bana hak vereceksin. Ormandan çıktıktan sonra elimden geldiğince yaralı kuşu hayata döndürmeye çalıştım fakat başarılı olamadım. Ben yaralı kuşla ilgilenirken diğer kuş sürekli etrafımızda döndü durdu. Onun o çaresiz çırpınışları bir hayli canımı yaktı. Daha fazla vakit kaybetmeden ölü kuşu uygun bir yere koyup geri çekildim. Diğer kuş, ben geri çekildikten sonra ölü kuşun yanına kondu. Yerde hareketsiz yatan kuşu gagasıyla birkaç kez dürttü. Öldüğünü anladığında da yerde yatan kuşu başının üstüne alarak oradan uzaklaşmak istedi. Ancak o da dumandan etkilenmiş olacak ki birkaç kanat sonra yere düştü. Telaş içinde yanına yaklaştım. Eğilip avcuma aldığımda hâlâ yaşıyordu fakat çok yorgun ve bitkin görünüyordu. Kendini zorlayarak da olsa başını kaldırıp avuçlarımın içine sürttü. Sonra bir daha hareket etmedi."

"Başının üstüne alıp uzaklaştı mı? Doğru gördüğüne emin misin?

"Evet anne! Gördüklerime önce ben de senin gibi şaşırdım. Sonra internette araştırma yaptığımda bu kuşların Hüdhüd kuşu olduğunu öğrendim. Hüdhüd kuşları, anne ve babaları yaşlandığında onların yiyeceklerini temin ederlermiş ve annesi öldüğünde de uygun bir yer bulana kadar onu başında taşırmış..."

İkisi arasında kısa bir sessizlik oldu. İkisi de ne diyeceklerini bilemiyorlardı.

"Özür dilerim anne. Her şey için... Söylediklerim, yaptıklarım için binlerce kez özür dilerim. Seni çok ama çok seviyorum."

"Ben de yavrum. Ben de seni çok seviyorum."

"Anne, işlerimi yoluna koyar koymaz seni ziyarete geleceğim. Çok özledim."

"Ben de seni çok özledim yavrum. Eğer kızmazsan bir şey diyeceğim. İzin verirsen yarın ilk otobüsle ben geleyim."

"O nasıl söz öyle anne. Neden kızayım? Çok isterim gel tabii. Başımın üstünde yerin var..." ■

İçli Şarkılar

■ RAHİME HENDEN

(Zeliha Henden'e sevgilerle)

I

Geçerken zifiri gecelerden
içli şarkılar dökülüyor dudağımdan.
Bir tel saç görüntümde
salınıyor durmaksızın.
Rengi altın sarısı, ince mi ince,
yürek sızıma dokunuyor usulca.

II

Yüzüne dökülürdü saçının telleri
pek yakışırdı asi yüzüne.
Sayıklardın hep adımı
sesin ninni ahengi.
Sessizliğe gömüldün şimdi.
Ses ver annem.

III

Adını toprak koydum
rahmin gibi doğurgan.
Kazma salladım gençlik yıllarımda.
Yürüdüm yıllar boyu ardında.
Ses ver annem
çınlasın kimsesiz sokaklarda.

28.02.2021, Çobançeşme

5 Liralık Çorap Hikâyesi

■ **Doç. Dr. LEVENT ÖZBEK**

"Görünenle gerçek bir olsaydı bilime gerek kalmazdı", Karl Heinrich Marx

Dün fakültede çalışırken sabahtan beri bir şey yemediğimi fark edip, akşam 19.30 gibi odamdan çıktım ve Tandoğan'daki bir lokantaya döner yemeye gittim. Ankara'daki meşhur döner lokantalarından birisi. *Döner taze mi* dedim, *taze abi daha yeni taktık* dedi, *çok açım hemen getir* dedim. Lokantada benden başka sadece bir masa vardı. Eskiden oturacak yer bulamazdık. Tuvalete gittim elimi yıkamaya. Döner tezgâhına baktım, azcık bir et takmışlar. Eskiden 7-8 garson çalışırdı. Şimdi bir döner ustası, kasada duran biri, iki de garson vardı. Döner hemen geldi, çok aç olduğumdan iki dakikada yedim. Zaten günde bir öğün yiyorum. Döner hiç de iyi değildi, demedim tabii. Benden başka müşteri olmamasına rağmen, döner hemen geldi ama soğuk. Müşteri olacak ki döner kesilecek, satılacak, sonra tekrar kızaracak yağlı yağlı sıcacık yiyeceksin. Hatay Dörtyol'da çarşıda dedemin Beyinoğlu adlı küçücük bir esnaf lokantası vardı. Bizim oralarda lakabımız Beyinoğlu. Başka türlü bilmiyorlar. Amcamların üçü döner ustasıydı. Yaz aylarında para kazanmak için başka şehirlere gidip aşçılık yapmışlar, oralarda döner yapmayı öğrenmişlerdi. Bizim oralarda o zamanlar pek döner yapan lokanta olmazdı. İnsanlar öğlenleri gelip döneri afiyetle bir güzel yerdi. Ben çocuktum, gittiğimde beni galleye oturturlardı, kasaya galle denirdi. Galleyi sağlam tutmak gerek, sen hesap-kitap biliyorsun, güvenilirsin diye her gittiğimde beni galleye oturturlardı. En çok pilav üzeri kuru fasulye satılırdı, en ucuz oydu. En küçük amcam Ahmet, benimle aynı yaşta, iyi döner yapardı. Trafik kazasında öldü, ışıklar içinde uyusun. Mehmet amcam hâlen İstanbul'da bir lokantada aşçılık yapıyor. Rıza amcam da Dörtyol'da çok kez lokanta, kahvehane açtı açtı kapattı. Şimdi 5-6 masalık bir büfesi var. Genetik sanırım, ben de Sakarya Caddesi'nde bir rock bara ortak olmuştum. Orası battıktan sonra, Koridor Dergisi'ni çıkarırken dostum şair Volkan Şenkal ve diş hekimi dostum Gökhan ile birlikte Koridor Kafeyi açtık. Tabi ki orada da battık. Çocukken hesap kitap biliyor dedikleri ben her seferinde battım… Neyse döneri yedikten sonra çayı dışarı verin de sigara içeceğim dedim. Masa sandalye kaldırımın kenarında, çay geldi, sigarayı da yaktım. Hava kararı kararacak, saat 20:00 civarı falan. Ben bunları düşünürken, iki kız çocuğu, abi çorap alır mısın diyerek yanıma geldi. Hesabı kredi kartıyla ödemiş, cebimdeki bozuk 5 lirayı da garsona bahşiş vermiştim. Cebimde de 50 lira vardı. Kızlara kaç liraya satıyorsunuz dedim, 5 lira dediler. Pazarda 1 lira falandır. Geçen daha kaliteli 7 çift çorabı 10 liraya almıştım. Bozuğum olmadığı için kasaya 50 lirayı bozdurmaya gittim. *Abi para yok nasıl bozacağım,* dedi. Dışarı geçip masaya oturdum, bozuk para olmadığını söyledim. *Abi bende var* dedi büyük olan, 50 liram olduğunu bana 45 lira geri vermesini istedim. Çocuk 45 lira verdi ben de 50 lirayı verdim. Daha çorabı vermediler. Sonra konuşmaya başladık. Küçük olan 9, büyük olan 12 yaşındaymış. Mamak'ta oturuyorlarmış. Ankara'nın öbür ucu. Kazandıkları parayı ne yapacaklarını sordum, *okul masraflarını karşılayacağız* dediler. Okullarının adını da söylediler ama şimdi hatırlamıyorum. *Devlet kitaplarınızı veriyor ya* dedim. Büyük olan, *defterleri, kalemleri de mi veriyor*, dedi. İyi o zaman dedim. Maskeleri de var. Ben de bu dönemde okulların belki açılmayacağını, parayı o zaman n'apacaklarını sordum. *Daha iyi ya paraları biriktiririz* dediler. Matematikle aralarının nasıl olduğunu sordum, 9 yaşındaki biraz daha saf, sadece toplama ve çıkarma yapmayı bildiğini, çarpma ve bölmeyi bilmediğini söyledi. *Dalga geçme, 9 yaşındasın, çarpma bölmeyi bilmiyorum deyip beni kandırma* dedim. *Abi valla bilmiyorum*, dedi. 12 yaşındaki ablasına sordum, senin durum nasıl diye. *Ben çarpmayı yapıyorum da bölmeyi tam bilmiyorum* dedi. Sonra onlara matematikçi olduğumu söyledim, bunlar bir çığlık attılar, *gerçekten mi abi*? Öyle bir sevindiler ki anlatamam. Hayatımda ilk defa, matematikçi olduğumu duyan, sadece toplama-çıkarma yapan iki kız çocuğunun sevinç ve şaşkınlık dolu çığlıklarını duymak beni derinden sarstı. *Ananız babanız yaşıyor mu* dedim. Babalarını anlatmadılar. Büyük olan, annesinin özürlü olduğunu söyledi, *ne özrü var* diye sordum, anlatamadı. *Yürüyemiyor mu, kör ya da sağır mı, hasta mı?* dedim. Bir türlü anlatamadı. En sonunda kafasını gösterdi. Beyninden mi, insan anasının hastalığını bilmez mi dedim. Yine kafasını parmaklarıyla işaret etti. Ben de üstelemedim. Eve nasıl gideceklerini sordum. Otobüsle gideceklerini söylediler. *Hadi çorabımı verin* dedim. Çoraplar, 9 yaşındaki saf kızın elindeki küçük torbadaydı. Rengini falan sordular, içlerinden seçip tek kalan laciverti

pragmatizm tatbikatı

■ **BERKAY ÖKTEN**

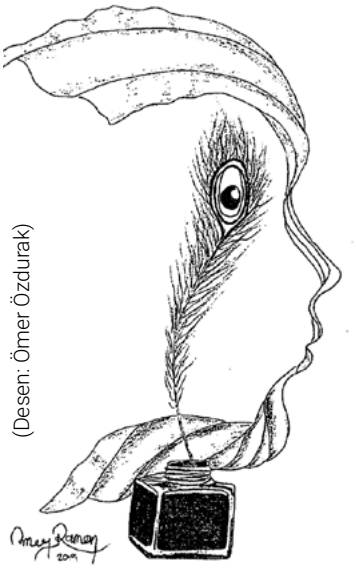

(Desen: Ömer Özdurak)

Nüfus; dağıtılmış kimlikleri
kimsesiz ve yoksul zamirlerin çatısı altında
birleştirmeye çalışan serseri
siyaha doğru koşan bir gül kurusu renginde

Rakım; ayaklarını hiç serin sulara uzatamamış yokluğun
ayakucu ile deniz arasındaki mesafe

Alfabe; bir çığlık, bir isyan girişimi
kutsal kitaplara inat
insanın kaderini tersten okumaya ayaklanan

İnsan;
ayı tutulmuş gecelerin kalan aydınlığında
dolunaydan arta kalan bir yarım ay

İşçi;
bir lokma eşitlik için
en değerli para olan kalbini
dünyaya bağışlayan hayal gücü

Devlet;
uyurken herkesin gördüğü
halka açık bir karabasan, bir kabus
ve karanlığı yaratan tanrının üzerindeki smokini
biçen terzi makasının ucundaki kör nokta

kelimelin manaları yeniden kaydedilsin insanın kütüğüne

Arz ederim...

---

verdiler. Markası Adidas, markanın yazıldığı kartondan kâğıt buruş buruş olmuş, ne kadar süredir ellerindeyse bilmiyorum. *Ben kısa sevmem* dedim. *Abi valla bu var* dediler. Çorabı aldım, masaya koydum. Büyük olan kafasını parmaklarıyla işaret etti tekrardan, sonra da otobüs durağına doğru yürüyerek karanlıkta kaybolup gittiler. Ben de iki sigara daha içip arabamı alıp eve gelmek için tekrar fakülteye döndüm. Radyoyu açtım. Haber Türk Radyo. Bir ara başkanlık için adaylığını koyan fizik öğretmeni şahıstan bahsediyorlar. Parti kuracakmış, ona gene sekreterlik önermiş partisi, partisinin oylarını böler miymiş, mış mış mış bunları konuşuyorlar. Daha bilinen haberler. Zaten fakültedeki odamda radyo var, akşama kadar TRT haberi dinliyorum. Kapattım radyoyu, CD çalara bastım. Canım sıkıldı, iyice duygusallaştım. Rakı da yasak, iki-üç aydır. Ankara'nın göbeğinde, biri 12 diğeri dokuz yaşında, dört işlemi bile zor yapabilen, matematikçi olduğumu duyunca sevinç çığlıkları atan iki kız çocuğunun o hallerini kafamda, içimde yatıştırmam gerekti. Otuz senedir gençlerin içindeyim, kimin samimi, kimin menfaatçi, kimin meraklı, kimin bilmem ne olduğunu gözlerinden, odama gelişlerinden, sınıfta sordukları sorulardan, el hareketlerinden, susmalarından vs. anlayacak kadar deneyimim olduğunu sanıyorum. Yaklaşık 15 gündür aynı CD takılı hiç çıkarmıyorum. Belirli bir dönemin hit şarkılarını, barlarda çalan, gece kulüplerinde çalan müzikler var. Özel olarak yaptırmışım. Ne zaman kim yaptı bilmiyorum. Ancak bir DJ hazırlayabilir. İki yüzden fazla şarkı var. Bir barı ya da gece kulübünü en az 4-5 saat idare eder. Son üç gündür de gidip gelirken, arabanın camlarını kapatıp, sesi de sonuna kadar açıp Akademi ve Grammy ödüllü Amerikalı rapçi Eminem'i dinliyordum. CD bozuldu sanırım, sadece sevdiğim o şarkıyı çalıyor. Bitiyor, ben ellemeden tekrar başa dönüyor yine aynı şarkıyı çalıyor. Fakülte ile ev arası, akşam boş trafikte yaklaşık 35-40 dakika sürüyor. Eve gelene kadar aynı

Söylenecek Çok Şey Var

■ FEYZA KURT

Sana çıkan yollarım tükendi benim. Senin yolunu izleyen kedilerim, soluk gri kaldırım kenarlarından büyüyen bembeyaz papatyalarım, köşede havası inmiş bir topla maç yapan çocuklarım, renkli badanalı evlerinin camlarından sarkan, akşama ne pişireceklerini tartışan teyzelerim, senin yolunu aydınlatan güneş ışığım tükendi. Ya da ben... Sensizliğin en zor geldiği zamanlarda akrebe yapışıp kaldım ben. İki saniyenin arasındaki sonsuz zamanda senin yollarına, sana çıkan yollarıma tükendim ben.

Gecenin yalnızlığında, yalnızlığın soğuk nefesli merhabasında ve merhabanın ortanca harfinde buldum seni. Senin kırmızıya çalan gözlerini, kıvırcık siyah saçlarını, uzun boyunu bir gece vakti yağmurun ıslattığı sokak lambasının sarı ışığında bilmem kaçıncı merdiven ucunda otururken buldum.

Seni bulduğum an kendimi kaybettim ben. Sarı kedi tüyleri, yeşil papatya gövdeleri, çamurlu çocuk ayakkabıları, renkli ve kenarı oyalı yazmalar kayboldular. Ya da ben... Geçmişle geleceğin birleştiği o kimsenin bilmediği boyutta gördüm ben seni. Uçan beyaz martılar, çalan kahverengi plaklar, gri yüzükler, Barış Manço... Gözlerimle gördüm hepsini.

Ben seni buldum mu kaybettim mi, sevdim mi, sevmedim mi emin değilim. Hiç var olmadığını ve hiç sevmediğini söyleyenlere göre ben sadece aklımı kaybettim ve sen olanca heybetinle karşımda simsiyah dikilirken ben sadece uzaktan gözlerimle dokundum sana.

Ak kefenler giyindi kardan beyaz,
Sarıldı çiçeklere.
Arar arar sevdiğini bulamaz,
Ağlayanlar içinde.
W.S

şarkıyı dinledim. Müzik sesinden camlar tir tir titredi yarım saat. Yol boş oldukça da gaz pedalına iyice dokundum.

Geçen gün, Anadolu'nun büyük ozanı Ahmed Arif'in sözlerini yazdığı "Terk Etmedi Sevdan Beni" türküsünü, çok değer verdiğim büyük ozanlardan Rahmi Saltuk'tan tekrar tekrar dinledim, Yotube'de ki videodan. Bizim Çukurova'da doğmuş, büyümüş, Türkiye ve dünya sinema tarihine damgası vurmuş, 1975 ya da 1976'da tam hatırlamıyorum 9 yaşlarında bir çocukken elleri kelepçeli olarak Ceyhan Adliyesine getirdiklerinde büyük kalabalıkta çok uzaklardan gördüğüm Yılmaz Güney'in ilk defa gördüğüm fotoğrafını koymuşlar videoya. Türkü bitene kadar sadece o fotoğraf var. Yılmaz Güney'in elleri önünde, kelepçeli elleri siyah kemerinin üzerinde gömleği bağrına kadar açık, sanki avuçlarından bir çift güvercin kaçmış da onların arkasından, hiç gelmeyecekler gibi hüzünlü bir şekilde, çoook çok, hem de bizim göremeyeceğimiz kadar çok uzaklara hüzünlü bir şekilde bakıyor. Hemen yanı başında, azıcık arkasında, elinde tüfeği, gözlerini yere eğmiş, güvercinlerin gittiğine mi üzülmüş, ellerindeki güvercinleri kaçıran adama mı üzülmüş, hepsi birbirine karışmış bir jandarma duruyor. Bu fotoğrafı kim çekti bilmiyorum. Türküyü dinlerken Yılmaz Güney'in ellerine ve gözlerindeki hüzne bakıp ağlamıştım. Şimdi yazarken yine ağladım. Okuduklarımdan pek bir şey hatırlamadığımı belki de hiç anlamadığımı fark etim. Güvercinlerimin yanındaki kitaplıktan satır satır okuduğum çok değerli felsefeci bilim adamı Prof. Dr. Afşar Timuçin'in ve onun yanında duran başka kitapları aldım ve tekrardan okumak için çalışma odama getirdim. 12 ve 9 yaşındaki o kız çocuklarının sevinç çığlıklarının karşılığını vermem gerek. Güvercinlerim uyandı sesleri geliyor, beni beklerler, Tüm insanlığa günaydın. Sevgilerle...

7 Ağustos 2020 ■

Bir Almanya İşçisinin Sıla Hasreti ve Hazin Sonu

■ **ALİ ADIGÜZEL**

"Ben yoruldum hayat gelme üstüme,
Diz çöktüm dünyanın namert yüzüne"
Mehmet UZUN

Kar yağmadan önce Halincek'in çayın ötesinde mihrican soğuklarında Ölüklük tepesinden derin kolun düzünden beş eşek yükü odun söken Battal, Hırın yolundan sisli yağmur çiseleyen bir günde tan yeri ağarırken Yukarı Sülmenli'de köyün öğretmeni Kemal hocaya odunun yükünü iki buçuk liradan sattı. On iki buçuk liraya üçünün dükkânından bir teneke gazyağı, bir beş numara lamba camı aldı, kırnapa takıp kırılmaması için boynuna astı. Çocuklarına biraz bisküvi ve şekerleme sucuk, sormuk şekeri aldı. Kalan parayı da cebine atıp eşeğine bindi, diğer eşekleri önüne katıp Halincek'te kapısına vardığında keyfine diyecek yoktu...

Yıl 1967, çok geçmeden kış bastırdı. Halincek'te öyle bir kar yağmıştı ki hiç sorman, Doyran dağından, Çeki'nin o heybetli dağından esen rüzgâr yağan karı Molla Yusuf'un Zindanı, Deli Mehmetler ve Kınık'ın dere boyunca getirip, Adolar'dan ve Kışla'nın orda toplayarak Battal'ın Halincek'teki çukur yerde yol kenarındaki taştan evini görülmez hâle getirmişti...

Damın üstü ve duvarlar gardan görülmüyordu, sadece sığırlığın pencereleri önündeki garlar içerdeki hayvanların çıkardığı sıcaktan erimiş ve sarımtıraklaşmıştı. Sabah malları sulamak için pınara giderken Baceyin oğlu koşarak geliyordu. Elinde iki keklik, keklikler bir kendine bir Baceyin oğluna bakıp "pırrrt pırrrr" diye kanatlarından ses çıkarıyor, hayvanların gözünden aç ve yorgun oldukları çaresiz kaldıkları belli oluyordu. Gözleri sürmeli ayakları kınalı keklikler için kafes hazırdı. "Nereden yakaladın?" dedi. Şu Yusuf'un zindanına doğru dere boyunda heç uçamıylar, çoh... Gınıh'tan, Omarağalar'dan gelen avcılar çoh topladı, sen de get" dedi. Battal, "Benim yüreğim dutmaz, çaresiz galmış guşlara " diyerek eliyle keklikleri sevdi. Keklikler de "guk gukuk guk" diye ilenir gibi öttü.

Öğlen yakındı, komşular birbirlerine oturmaya gidiyorlardı. Battal, Şaboğlu Uzun Gaffar ile karşılaştı. Uzun Gaffar , "Yoharı, Aşağı Sülmenli'den, Ektir'den Almanya'ya çoh geden olmuş, çoh para gönderiylermiş, uzak emme parası bol memleketmiş" dedi. Battal, "Nasıl gediliyi acaba?" dedi. Cafar, "Malatya'da İşci Bulmaya yazılıylarmış, soğra İstanbul'da dohtor bahıymış, tirenle üç gece üç gündüzde varıylarmış" dedi.

Battal kafasına koymaya başladı. Akşam yemeğinde dalıp gedince babası, Mamiki Hodoğ, anası

Battal

Dişöğ Memet

Ozan Musa

ve hanımı şaştılar, "Ne oldu Baddal, hasta mısın?" dediler. "Yoh" dedi, sonra da Şaboğlu Uzun Gaffar'ın anlattıklarını anlattı. Babasının içi geçti, "Ula oğlum uzah diyarlarda sen edemezsin, hem bah iki çocuğun var, onlara dayanamazsın" dediyse de Battal'a anlatamadılar. "Bu topraklar ekmez yedirmez bize. Ekin yoh, tarla yoh, onun bunun gapısında çalışmaynan garın doymaz, şu garlar erisin yollar açılsın hemen gedip ben de yazılacağım" dedi.

Tam da zamanıydı, hafta kışları geçmiş baharın kokusu derinden gelmeye başlamıştı. Malatya'da İşçi Bulma Kurumu'na gitti. Cüzdanını istediler uzattı, kayıt oldu. "Ne zaman haber çıhar?" dedi. "Sıradasın, iki üç aya gadar çıhar" dediler. Nasıl sevindi, içinden, "Birez uzak emme geder gazanırım, adam gibi yaşarım. Belki Malatya'dan ev bile alırım, Allah böyüktür" dedi, köyüne döndü.

Çoh geçmeden köye haber ulaştı. İş güç çıkmıştı bahçeler hazırlanıyor, sedirler dikiliyordu. Yazı yaban insan kan ter içinde çalışıyorlardı. Arguvan'da, üzerinde "Battal Gülek, Bakkal Sadık Yılıdız eliyle Halincek köyü" yazılı resmi sarı zarflı mektup eline geçtiğinde uyku tutmadı gözlerini, bir yandan da ayrılığın ataşı içine düşmüş, gördüğü her şeyle vedalaşıyordu. İnsanlar, çoluğu ile çocuğu ile herkes; odun etmeye gittiği yollar, Hırın, Adolar, Çekinin heybetli dağı da dâhildi.

Babası, "Sarsap'a gedek ordan tirenle yolcu edem seni" dedi. Komşuda bavul vardı aldılar, esbaplarını, ufağını tefeğini doldurdular, sabah yolcu oldular.

Sarsap eski bir Ermeni yerleşkesiydi. Kendilerine yakındı, hemen dağın öteki tarafındaydı. Bahar mevsimi, bulanık hırçın akan ferah çayını geçip vardılar Sarsap'a. Babası Mamiki Hodoğ Sarsap'ta hareket memurunun az ötesinde kirli bir mermerin üstünde oturan iri yarı, önlüklü, kolçaklı başındaki dağ gibi fesi, yalancı altınlarla süslenmiş, erkek gibi gür sesli kadına yaklaşarak Kürtçe, ''Tiren hottik vız vız?" diye sordu.

Kadın gür bir sesle, ''Harey Harey, tiren hottiki vız vız ey, tiren di maşendız ey'' dedi.

Battal tam Kürtçe bilmiyordu ama babası biliyordu. "Ne dedi baba o kadın?" dedi.

"Yük tireni geçti, şimdide yolcu tireni gelecek" dedi. Battal güldü, "vız vızey" çok hoşuna gitmişti.

Girmana'nın yaşlı dağlarındaki ilk tünele girerken Tiren gün batmak üzereydi, tünelden kesif bir duman kokusu Battal'ın burnun direğini kırdı.

Çetintaş, Ferahların dere boyu. Derin kolun düzünü geçip dönüp baktığında Hırın, Adolar kaybolmuştu. Derken Girmana'nın yaşlı dağlarını aşıp gözden kayıp oldu. Malatya garına vardığında marşandizin acıklı siren sesi ile gözleri doldu. Malatya'da Emeksiz Caddesindeki İşçi Bulma Kurumundan evraklarını aldı, akşam katarıyla İstanbul'a yollandı... Oradan üç günde işleri hallolup Almanya'ya gitti, tam üç yıl çalıştı. Çocukları büyümüş, kendisi de epey para biriktirmişti ama ayrılığa dayanamıyordu. "Gurbet bana göre değil" deyip çekip geldi Halincek'e...

Dişöğ Mehmet Emmi değirmeni yenilemek yeni motor almak istiyordu ama parası yoktu, ortak arıyordu. Değirmene zavar için gelen Battal Gülek kulak misafiri olduğu sohbette, "Bende para var masrafları garşılayam, ortak olalım" deyince, Memet Emmi kabul etti. Battal, değirmene ortak olunca değirmen dört ortaklı olmuş oldu. Büyük ortak Battal Gülek, Dişöğ Memet Emmi, Garip Usta ve Ozan Musa Emmi... Değirmeni baştan sona yenilediler.

O yıl duyan işiten köylülerimiz ve civar köyler çok sevindiler, tam bir bayram havası esti. Sabahları eşeklerle şişko Osman Emminin, Memik'in değirmenine gitmek yerine kapılarının önünde hem de motor değirmenine aşlıklarını yaptıracaklar. İlk Motor sesi geldiğinde Beböğ konağın penceresinden Beş Gardaşların Yusup'a, "Gaça gaç alacaklar?" diye seslendi. Yusup Emmi, "On altıya bir" diyordu gülerek. Bu, on altı kırat aşlık işlenince değirmenci bir kırat, yani bir teneke alacak anlamındaydı emek olarak. Oysa bu oran su değirmenlerinde onda birdi. Köylüler çok ucuz ulan motor değirmenine bunun için çok seviniyor bayram ediyorlardı. 1971 yılının bereketli yılı eyle güzel geçti ki herkes, "Allah bereket versin" dediler. Değirmende her şey yoluna girmişti...

Artık değirmenin geceler boyu motor sesi, ay ışığı ve pınarın oluklarından akan suyun şarıltısı, koşum yerleri ter kan içinde düvenden gelen atların köy içinde ay ışığında ürkekçe su içmeleri köyün en unutulmaz sembolü olmuştu. Dam üstünde yatanlar önce rahatsız olmuş, uykuya dalmakta zorlanmışlar, sonraları değirmenin motorunun patırtı sesiyle derin uykuya dalmaya alışmışlar, patırtı durduğunda, "Ula değirmenimize bir şey mi oldu?" diye kan uykudan sıçrar olmuşlardı...

Değirmenin küçük ortağı ozan Musa Şahin'in (Tarzan) keyfine diyecek yoktu. Fukaralardan az çömez alıyor, diğer ortaklar farkına varmazsa dulavratlardan hiç pay almayarak onların gönlünü hoş ediyor, onlara yazdıkları şiirli aşk mektuplarını bulgur çuvallarının içine koyuyordu. Tamoğ'un kızı Fatma'ya yazıp bulgur çuvalının içine koyduğu mektup dama serilen bulgurun içinden çıkınca, okuryazar olmayan Fatma Bacının bir çocuğa mektubu okutmasıyla soluğu değirmende

alması bir olmuştu. Fatma'nın değirmene kızgın ve elinde kâğıtla girdiğini gören değirmenin ana ortağı ve sahibi Dişöğ Memet Emmi telaşlanıp ağzını açmadan Fatma bacı, "Bu ne, bu ne hıı? Bu ne, bu ne hıı? Hadi söğlen, hadi söğlen! Bu ney Memet, bu ney?" diye bağırmaya başladı. Kocasını genç yaşında kayıp etmiş, başı sürekli gara yazmalı Fatma Bacının elinden mektubu alıp bir solukta okuyan Hacı Dişöğ Memet Emmi, "Ben o Mervan'a birezden gelirse gününü gösteririm, bah bah şunun yaptığına!" dedi. Fatma Bacıya dönüp, "Gız anam gusura bahma, ben onun hakkından gelirim" diye teselli verip gönderdi. Az sonra Tarzan Musa'yı gören Memet Emmi değirmen kapısının ardına gizlenip içeri girenince hariklerini savura savura köy içine doğru kovaladı. Manış'ın oğlunun konağının penceresinde sonuna kadar açık plaktan, Ali Kızıltuğ'un bağlamasından gelen ses ise insanı efkârlandırıyor, bir akşamlı bir sabahlı dönen dünyaya renk katıyordu. "Çalış çalış boştur sonu Bilmemki yaşamak bu mu? Yere batsın beyle dünya ooof ooof..."

Aşk mektupları, değirmen motorunun patırtısı, sokunun savurduğu altınımsı sarı kepeklerin pencereleri kapladığı, değirmen ocağında yapılan pağaçlar, değirmene gelen müşterilerin değirmenin sağında solunda bağlı, katır, at ve eşeklerin sesleri, köpeklerin ürümesi, horozların sabaha karşı canhıraş ötüşleri, ay ışığı, pınarın şarıltılı sesi ortak Battal Gülek'in çok hoşuna gidiyordu. Hele ortak Ozan Musa'nın hareketlerine, diline bayılıyor, onun şiirlerini okuyordu defterinden.

Değirmende çok iş vardı, çuvallar nerdeyse tavana değiyor, müşteriler sıraya konulmuş, soku sürekli dönüyor, un taşı ise çok hoş ses çıkarıyor, kayışların yalpalama sesi ise motorun yorgunluğunu işaret ediyordu. Aniden duran motorun sesi değirmenci Memet'i şaşkına çeviriyor, tekrar çalıştırdıklarında yine hemen 'pop pop' diye ses çıkarıp duruyordu. Damın üstünde egzoz bacasına bakmak için acele merdivenden çıkan Dişöğ Memet gözlerine inanamıyor. Çalışan motorun egzozunun üstüne oturan Cin Ali süyükten atlayıp kaçarken Memet Emminin, "Bah şu Mervan'a bah şu Mervan'a! bizi işimizden gücümüzden etti" deyip Cin Ali'nin peşinden hariklerini savuruyordu. Durumu öğrenen Battal şaşkın şaşkın gülerken motorun çalışmasına arıza yapmamış olmasına seviniyordu. Çömez Hacı ise üstü başı şapkası un ve kepek içinde yorgunluktan ikide bir kaçak tütün sarıp iştahlı iştahlı tüttürüyordu.

Haziran ayıydı, iki gün değirmende kalan ortak Almancı Battal Gülek atına binip çocuklarını görmeye Halincek'e giderken Horumhan'ın gediğini aşandan sonra Çeki dağına yoğun yağmur yağıyor, gök gürleyip şimşekler çakıyordu. Yağmur kendisine doğru yaklaşırken Sarı Burun'a varmıştı. Ektir Horumhan'daki yığma var ya, orada Ataş Ağanın tarlasındaki çayırlı yerde; İnip atın eğerini düzeltip daha hızlı gedem' demeye kalmadan korkunç bir gürültüyle yere çakıldı. Trenle Almanya yolculuğunun başlangıcına ve Girmana'nın yaşlı dağlarına, Çetintaş, Ferahların dere boyuna, Derin Kolun Düzüne, Hırın ve Adolar'a son kez bahtı, baktı... Çift yıldırıma rast gelmiş, korkunç bir şekilde yanmış, yanmıştı sim siyah kömür olmuştu bedeni...

Halincek'te evinin az ilerisinde bulunan ceviz ağacının dibindeydi salacası. Daha iki gün önce o ağacın gölgesinde oturmuş Çocuklarını sevmiş, karısı ile babası Mamiki Hodoğ ile şakalaşmış, ne hayaller kurmuştu. Değirmenden gelecek arpa, buğday, bulgur, un için ambarlar hazırlamış, "Kışın satarım, eyi para eder, hele ki Almanya'dan geldim, gapımın öğünde ne nimetler var" diye gülümseyip ısılık çalıyordu

Kavak ağacının dallarından yapılmış kendirle örülmüş salacasının üzerine anasının çerçiden aldığı renkli Sümer desenli şalı örtmüşlerdi. Ektirli Çil Aziz sağa sola salâvat getirdi, "Komşu hakkını helal edin" dedi. Ağlayarak ebedi yolculuğa uğurladılar. Dayısı, "Vay yalan dünya!" diye haykırıyordu... Dişöğ Memet Dayı ise bu olup bitene şaşıyor, Battal Gülek gibi güvenilir dürüst bir ortağı kayıp etmenin acısı yüreğini yakıyor, "Gomşu hakkı helal olsun" derken gözlerinden yaş akıyordu... Musa Emmi ise hiç konuşmuyor, çok üzgün duruyordu. Battal Gülek öldükten sonra değirmende ortaklar bir birine düştüler, anlaşamamışlar ve Ozan Musa Emmi kaleme sarılıp sevdiği ortağının anısına aşağıdaki şiiri yazmıştı...

Dişöğ Memet kayıp etti kulağı Kekeç Seyit kesti yolu yolağı Çağırın gelsin Baddal Güleği Bu değirmen bize neler edecek Garip kardaş sabah erken kalksana değirmenin pistonunu taksana akşam çöktü artık lamba yaksana bu değirmen bize neler edecek topraklarımız çorak ve bereketsizdi ama güzel insanların güzel anıları ile yine de yaşamak acı ve tatlı günlerimizi paylaşarak yaşamak güzeldi. Nazım Hikmet'in dediği gibi, "Bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine"... Hakkın rahmetine hayatının en çileli yolculuklarından sonra kavuşan Battal, Dişöğ Mehmet Emmi, Kekeç Seyit Dedemiz ve Ozan Musa Emmimize haktan rahmet diliyor güzel anıları önünde saygı ile eğiliyorum. Bazen vedalar sevgisizlikten değil çaresizliktendir. Sizleri çok öksedik... ■

Güllü ya da Roza

■ AYŞE SÖKÜLMEZ

Gece boyu süren uzun sohbetlerden göz işaretiyle sıkıldığını belli ettiğinde, çoktan kendimizi odadan dışarıya atmıştık.

Gelin geldiğim evin salonu gelişigüzel alınmış eşyalarla döşeliydi.

Ortada geniş uzun bir sehpa ve üzerinde hiç eksik olmayan çerezler bulunuyordu.

Yerde rengi solmuş büyükçe bir halı, salonun giriş kapısına bakan yan duvarda ise bir duvar halısı vardı. Halının bildik "Saraydan Kız Kaçırma" motifli oluşu bana egzotik hayaller kurduruyor, Doğu illerine bir yolculuğa çıkarıyor sonra oradan da Münih'e getiriyordu.

Tarihi baharat yollarını, İpek yollarını hatırlatıyordu bu duvar halısı ve güzel kızların, kadınların at sırtında kaçırılma öykülerini...

Ne işi vardı bu kızın, iki atlının o halıda ne işi?

Ya, bu ay ve bu yıldızlar, zifirî karanlık?

Odanın içinde kayınvalidemin köyünden getirdiği benekli pembe çiçekler açan begonyaları alabildiğine azmışlar ve şımarmışlardı şımarabildikleri kadar. Odadaki büyük kanepenin bulunduğu yerin karşısına bakan duvarın önünde eski bir vitrin duruyordu. Ev ahalisinin ellerine ne geçerse koydukları vitrinde envai çeşit fincan, bardak, çanak odayı süslüyordu. Ayrıca vitrinin üstüne kurulu Kenan Paşa portresi odaya yarı resmi bir hava veriyordu.

Kayınpederimin her odaya girişinde neredeyse karşısında selama durduğu ve gururlanarak baktığı portreye bakmamak, görmemek için ona zıt bir köşeyi seçmiştim oturmak için. İhtilalin üzerinden yıllar geçmiş, sekizinci yılında gelmiştim buraya.

Henüz on iki yaşımda yaşamıştım "devletin bağımsızlığı ve vatanın bölünmez bütünlüğü"nün ezberini...

Şimdi burada bu ülkede bunun devamı nedir? O portre orada neden duruyor? Acaba buradaki orduya mı katılacak bu paşa?.. gibi deli sorular kafamı kurcalıyordu.

Üstelik paşanın o eylül sabahında her türlü duruma el koyduğunu, vatanı bölünmekten parçalamaktan kurtararak önüne geleni asıp kestiğini, çocuk kalbim ve gözlerimle işkence görenlerin birer şehir efsanesine dönüşmüş hikâyelerini de

Bir Eylül Akşamı

■ MED REŞİYAN

Dağların ardı dumanlı,
Issız, karanlık
Ölürsem bir eylül akşamında ölürüm
Bir yangın gibi yüreğimde tutuşur ülkem
Ve dudağımda özgürlük şiirleri
Gecemde yağmur damlaları, aklımda sen

Bir yaşam düşlüyorum ufka varan
Sınırsız, pusatsız,
Hilesiz, kavgasız,
Çağlayanlar gibi tutkulu, gökyüzü gibi mavi
Ne kadın cinayetleri ne çığlık sesleri
Eylüller gelip dayanmadan kapımıza
Ağıtlar parçalamadan şafağı
Uçurum boylarında vurulmadan bir sabah çocuklar
Kanamadan toprak, zemheriler soldurmadan kır çiçeklerini
Prangalara tutsak etmeden yeni günü,
İnfazlar teslim almadan baharları,

Her gün matem düşmeden payımıza,
Yasa dışı sevdalara ağlamadan umutlar,
Dostluk gibi,
Sevgi gibi,
Karanfil sevincinde,
Gökkuşağı renginde,
Memleket havası gibi özlemler biriktirelim aşka
Kayıp kentler hüznünde
Mermi izleri taşımasın hayat

dinlemiş, tir tir titremiş, ürkmüş korkmuştum o zaman...

Şimdi o korku ve onca acının hesabını üstüne üstlük ülke toparlanırken, eğitimimin yarım yamalak kalışının ve buraya savruluşumun hesabını bu salonda bu resimden mi alacaktım ne?

Gece boyu süren sohbetten ara ara koparak hem bu portre hem bu Saraydan Kız Kaçırma halısına dalıp gidiyor, sonra salona tekrar geri dönüyordum. Yeni gördüğüm bu objelere durmadan bakıyor, gelin geldiğim bu evin salonunda çay kahve ikramıyla eşime, kalabalık olan eşimin ailesine alışmaya çalışıyordum. Odadaki objelere gözüm takılınca, yine oturma odasının o büyükçe halısı, perdesi, çiçekleri, vitrinin üzerinde canlı gibi duran gözleriyle bana bakan Kenan Paşa adeta konuşur gibiydi... "Devletin bağımsızlığı, vatanın bölünmez bütünlüğü," derken ben gözlerimi öbür duvara asılı olan halıya çeviriyordum bu sefer.

Hayal gücümü kullanıyordum: Saraydan kaçırılan kız attan düşüp ayağını burkuyordu, sarayın tam kapısından çıkacağı anda nöbetçilere takılıyordu...

Kızı kaçıran meçhul şahıs/sevgili veya zorba sarayın zindanına konularak ömür boyu zindan cezasına çarptırılacaktı. Ne hiç kimse onu kurtaracak ne de saraydan kaçırılan kızın akıbetini bilecek şekilde cezaları verilecekti. Olay efsane olup oradan bir duvar halısına dönüşecekti. Halıya konu olan bu olay, haliyle sınırlı kalacak ve o şekilde örtbas edilecek, sonra da duvar halısı olarak evlerin duvarlarını süsleyecekti.

Tıpkı şimdi bu duvarda olduğu gibi...

Halıdaki atlar sanki kızı kaçıran kişiye yardım ve yataklık yapan kişinin atıydı.

Kızın tüllü fırfırlı kıyafeti, kaçırana sarılıyor gibi hali, göğün mavisi, ay ve parlayan yıldızlar, hışımla dereden atlayan at, derenin içinde akan berrak su ve binbir gece masallarının muhteşem sarayları...

Hepsi buraya gelmiş, sanki odada yerlerini almıştı.

Gelin geldiğim bu evde bana ilk "hoş geldin" ziyaretine gelen Güllü idi. Tatlı ve derin anlamlı bakışları, uzun kirpikleri, kırmızı ojeli uzun tırnakları, sarıya boyattığı saçlarıyla çok dikkatimi çekmişti.

Odanın o havasından çoktan dışarıya atmıştık kendimizi ve oradan birlikte ayrılmıştık bile.

"Benim adım Gül" dedi. "Ordu'da doğdum, Orduluyum. Bana Güllü derler orada, nüfusa Güllü yazılmışım. Bin dokuz yüz altmış dört yılının eylül ayının yirmisinde geldim buraya. Burada ismimi söylemek herkese zor geldiği için kısaca gül anlamında bana Gül dedi herkes."

Şeveke Îlonê

Pişta çîya bidûmne
Xalî û tarî
Ger bimrim di êvarek îlonê de dimrim
Wek agireke bi şewate di dilê min de welatê min.
U li ser lêvên min helbestên azadîyê
Di şevên min de dilopên baranê , di bîra min de, tu
Jiyanak xeyal dikim ku geyiştibe asoyê xwe
Bêsînor û bê pûsad
Bêhile û bêşer
Wek şelaleyan dildar,wek asîman heşîn
Ne kuştina jinan,ne dengên hewarê
Hêj ku Îlon nehatine ber derên me
Ku lorîn ne çirandine berbangan
Hêj ku , di beyanên zû,li ber zinaran zaruk nehatine lêdan
Hêj ku xak xwîîn ne rijjaye û zemherî neçilmisandine çîçekên deştê
Kû qeyidbend hêj roja nu êxsîr ne girtîye
Hêj ku înfaz biharan desteser nekirîye
Hêj ku her roj gîryan neketîue para me,
Û hêvî hêj ku ne girîyana bo evînên qedexekirî,
Wek dostanîyê
Weka evînê,
Di heza qerenfîlê de
Di rengê asîmanan de
Em wekî bayê welat hisretan berhev bikin ji bo evînê.
Bila jîyan şopên berîka hilnegre
Di xemgînîya bajarên wendahî de.

Werger: Latif Epözdemir

Gül ile karşılıklı durmuş birbirimize bakıyorduk.

Birbiri ardına sorular soruyordu: Burada yabancısın, çok şey yaşayacaksın, neler yaşayacağını zaman gösterecek, çok dayanıklı mısın özleme ve hasrete? Annene, babana, kardeşlerine? Sevdiklerine, arkadaşlarına?.. Ya sevdiğin alışık olduğun mekânlara, tatlara, kokulara?

Geride ne bırakıp geldiysen burada yok!.. Dayanabilecek misin? Nasıl oldu geldin? Neden evlendin? Annen var mı? Baban var mı?

Kimsin, nesin, buraya nasıl oldu da gelmeye karar verdin?..

Gözlerimin içine bakarak nefes almadan art arda hızlıca sıralıyordu soruları.

Sesi nefesi kesilir gibi oluyordu, o esnada kıpkırmızı oje sürülmüş uzun tırnaklarıyla çakmağını cebinden çıkarıp hızla yakıyordu sigarasını.

O esnada gözleri ve kaşlarıyla "bekle devam ediyorum" dercesine ilk çektiği nefesten sonra devam ediyordu sorularına kendi kendine verdiği cevaplara, kendi başından geçenlere buraya neden nasıl niçin geldiğine.

Katlanabildiği kadar katlandığı kardeşinin acısına, anne babasına, kardeşlerine, sevdiği ağaçlara, çimenlere, börtü böcek ve çiçeklere, aya, güneşe, gökyüzüne, orada bir lamba gibi asılı duran yıldızlara... Yağmurlu havalarda bulutların afrasına tafrasına, yağdı yağacak olan yağmurun nazına...

Halinden belliydi; uzun zamandır buraya geldiğinden beri kimselerle arkadaş olmamış, konuşmamıştı.

"Yıllardır kimselerle konuşmuyorum," dedi. "Konuşmadım hiç! Buralı biriyle evlendim. Neden evlendim diye sorsana? Çok mecbur kaldım."

Babam kendi yaşlı olduğu için erkek kardeşim de ansızın öldüğü için, on bir kız kardeşimin içinde yaşı en küçük olanı beni ve benimle yaşıt olan halamı yazdırmış. Kabul kağıdımız çoktan köye gelmişti. Her şey çok çabuk olup bitmişti ve biz kendimizi yola koyulmuş bulmuştuk."

Yol ve yolculuk... Uzunca ve zahmetlice geçen yolculuğunu anlattığı yerleri çabuk geçiyordu. Âdeta bir hızlı trenin geçişi kadar hızlı, en zahmetlisi, en zorlusu sanılan o yolculuğun İstanbul Haydarpaşa'dan Münih tren garının 21 numaralı üstü açık olan peronuna kadar olan kısmını bir solukta anlatmıştı. Derin bir nefes aldı ve "Ellerinde çiçekler" dedi, "güler yüzlü, sarışın, uzun boylu, merhametli, sevgi dolu insanlar karşılamıştı bizi. Onca zorlu geçen yolculuk boyunca yenen yeşil soğan, peynir ekmek ve karpuzdan () sonra arkamızda kalmıştı her şey..."

Gül ile daha sonraki günlerde hem ailece hem de ikili olarak görüştük. Uzun sohbetlerimiz, çay kahve muhabbetlerimiz, beni duvardaki halı ve Evren Paşa'nın resminden, sanki bana dikilmiş gözlerinden ve de düş dünyamdan uzaklaştırmıştı. Kendimizi evden sık sık dışarı atıyor ve sokak kapısından köprüye kadar olan yolda yürüyerek sohbet ediyorduk. İşte bu sohbetlerimiz; uzun yıllar sürecek dostluk ve Gül'ün bana yapacağı ablalığa kapı açmıştı.

"Kardeşim öldü benim biliyor musun, tek bir erkek kardeşim," diyor ve ağlamaya başlıyordu her defasında. Anlattığı hikâyesinin sonunu sürekli kardeşine getiriyordu: "Biliyor musun çok yakışıklıydı, köyde herkes onun kaşına gözüne hayrandı. Bana benzediğini söylerlerdi. Saçları altın sarısı, gözleri ışıl ışıl, kirpikleri uzuncaydı, o kirpikler gölge olurdu gözlerine sürme çekilmiş gibi..."

Onun oturduğu eve yaklaşınca köyü ikiye bölen nehrin eski olan köprüsünün başına gelmiş olurduk...

Vaktin ne vakit olduğunu unutmuş, gecenin karanlığında gâh Ordu'ya gâh İstanbul Haydarpaşa garına gitmiş, en sonunda Münih garında nefes almış, soluklanmış gibi dururduk o köprünün üzerinde...

Güneşin ilk ışıkları nehre vurmuş, sonra da bizim geceden kalma yorgun bitkin ağlamaklı yüzümüze... Zihnimi, bedenimi titreten bir türküyü içimden mırıldanmaya başladım, o gene bir sigara yakarak bana eşlik ediyordu... Ağlamaktan kan çanağına dönmüş gözlerinde hayranlıkla benimle tanışmanın sevincini yaşıyordu. Hayatına giren bir renk gibi görüyordu beni. Taze memleket kokusu gibi. Kardeşini anlatırken onu bir zerdali ağacına benzettiğini söylediğinde gözlerimizden tekrar tekrar süzülen yaşlar yüzümüzü ıslatıyordu.

Aklıma düğünümden evvelki kına gecem geldi. "Elini kapat, kına yakılacak," diyorlardı bana. İnatla anneme ablalarıma yengelerime, "Ne kınası? Kına gecesi yapmak istemiyorum," diye dikiliyordum.

Herkes saçını başını yolacak gibi olmuştu.

Küçükken bahçesinde kuzu besleyen bir komşumuz kuzusunu "kınalı kuzum" diye severdi. Ben de gider kuzunun ayaklarına bakardım, ne zaman kına sürülmüş ki kuzunun ayaklarına diye. Sonra bir bakardım kuzuyu kesip yemişler. Sevinçle "kınalı kuzum" dediği kuzusunu insan nasıl kıyıp

kesip üstelik yiyebilir ki? Ya, yahnisini yaparak pilavını çorbasını?

Beni gören görmüş, istemeye gelmiş, söz kestikten sonra birden kına gecesine gelmiştik. Benim kına gecem olacakmış. İyi ama "ben istemiyorum kına gecesini" diye feryat figan ediyorum, dinleyen kim? "Ben o kuzu değilim, kına istemem!" dedikçe kimse oralı olmuyor. Tören hazırlıkları falan derken kendimi bir sandalyede oturmuş buldum.

"Elini kapat önce, görümcen gelecek, açmaya çalışacak, içine para veya altın koyup sonra kına sürecek, biz de ağlayacağız o sırada. Sonra her şey olup bitecek, tören bu kadar," diyorlar.

"Hayır, istemiyorum kına! Ne elimi kapatırım ne de kimsenin parasını, altınını istiyorum. Siz kendi kendinize ne yaparsanız yapın" dememe kimse aldırış etmiyordu.

"Tamam, o zaman küçücük bir nokta kadar olsun kına."

"Ben sevmem kınayı da kına gecesini de" deyip az buçuk anlaşma sağlayarak tören akşamını güç bela atlattık ...

"Bu ne biçim gelin, bu ne biçim kız, böylesini hiç görmedik, bu kız kesin evlenir ama boşanır, bu kimseyle bir evlilik sürdüremez. Baksanıza inadına duruşuna," diyenler otuz yılı aşkın halen bekliyorlar.

Bütün inadım bununla kalsa iyi. İkide bir, "Benim ne işim var, ta Almanya' ya gideceğim? Neden gideceğim, ben okumak istiyorum, üniversiteye gitmek istiyorum," dediysem de nafile... Düğün dernek derken işte kendimi burada bulmuştum. Uçak bileti tek yön alınmıştı.

Eylülün on yedisi, Münih Havalimanına yaklaştık, şiddetli yağan yağmur uçağın camlarından süzülüyordu. Yerde muntazam toplanmış sarı saman yığınları, göz alabildiğine yeşil ağaçlar ve çimenler. Hayatımda görmediğim bir sürü yeşil ton. Büyülenmiştim hem yağmura hem de yeşile. "Yukarıdan böyle görünüyorsa acaba aşağıdan nasıldır" diye de heyecanla inmeyi bekledim. Beni bekleyen şeyin ne olduğunu üstelik bilmeden.

Arkamda bıraktığım eylül, "devletin bağımsızlığı, vatanın bölünmez bütünlüğü ve milletin hakkı olan refah ve mutluluğu,

Açlığın Resmi

■ **ASIM GÖNEN**

bulutlar ağladı mı annem düşer aklıma
ne gök gürler ne şimşek çakar
sessizce akar gözyaşları içine
bütün ayıpların üstünü açar gibi
kar yağar çocukların çıplak ayaklarına
ve aç karına
çekingen ve sessiz
okula gidip gelen oğul acısı
donmuş bir çiçek gibi durur saksılarda
yürekteki sızıdır sevmek ve ağır bir yüktür boş cepleri
sokaktan satıcılar geçer ve portakal kokar sesleri
ve camlardan süzülen yağmur suları
gözlerini anlatır eve aç gelen çocukların
gece sessizce örter üstünü hıçkırıkların
ay düşer pencereye ve bir yıldız kayar
ve çocuklar batan güneş gibi uyurlar kucağında
suç işler gibi korkar düşünmekten
esiri olduğu günahların zindanında
boş bir meme gibi bekler sabahı

bulutlar ağladı mı annem düşer aklıma
yüzü geçim derdini anlatır geçim derdi yüzünü
gökyüzü kadar büyük bir keder karışır gözyaşlarına
çekilip kabuğuna yanık bir türkü söyler
seher yeli der seher yeli
beni ortak etme acılarına
acıma acı katma
oğul büyütürüm güz düşmüş yapraklardan alır rengini
mezar taşlarıyla örülmüştür sınırları sevmenin
ve gemileri batmış limanlarda akşam olur
seher yeli der seher yeli
adını sen mi koydun bunca derdin
bunca çilenin

vatan ve milletin bütünlüğü için yönetime el koyduk" eylülüydü.

Vatan dediğiniz yer neresiydi?..

Münih'in batısından doğusuna en sevdiğim güneşin ilk doğacak olan ışıklarına yakın bir yere taşınmamızın üzerinden yirmi yıla yakın bir zaman geçti.

Çocuklar doğdular, büyüdüler.

Fabrika işçiliğimde sabahın en erken saatlerinde, her kart bastığım zaman o geceyi, o köprüyü, Gül'ü, Güllü'yü düşünürdüm.

Sıkça telefon açıyor, arada onunla buluşuyor, çocukların yeni doğduğu zamanlarda onu ziyarete gidiyordum. Kırkları çıkacağı gün onunla haberleşiyor, kırkıncı gün buluştuğumuzda o çoktan kırklanacak bebeğim için kırk fındık ayırıyordu bir kapta. Sonra sırayla yapacağı ritüeli anlatıp uygulamaya geçiyordu: "Al götür bunları. Köprüden sonra bir yol var, sağa dön orada. Ağaçların altına bu fındıkları toprağa göm gel."

Her defasında tarif ettiği yere üç defa kırk fındık gömdüm.

Her birinin eline tüm olarak koyduğu bazen yüz mark, bazen bir çeyrek altın ile, ben itiraz da etsem de "Girme bu zahmete her seferinde" desem de nafile yapardı. "Dur şimdi bir fotoğrafımızı çek" derdi. Aldığı rengârenk bebek giysilerini göstererek, "Bunlar uzun ve sağlıklı yaşamları, bolluk bereketli olmaları içindir" diye devam ederdi...

Her kırklamada aldığı bu çokça bebek rengârenk bebek giysilerini bir şekilde çocukların üzerlerine serpiştirerek, "Bunun da manası şudur; giydikleri her rengin ona yakışması içindir," derdi...

Ona uzun zamandan beri ulaşamıyordum. Evine gitmeye karar verdiğim bir gün yola çıktım.

Yanıma ona memleketten getirdiğim sevdiğini bildiğim bazı yiyecekleri alarak çıktım evden. Yolculuğum yaklaşık 40-50 dakika sürecekti. O esnada bütün onunla yaşanmışlıklarım aklıma geldi.

O salon, o duvar halısı, o vitrin, vitrinin üzerindeki Paşa'nın tablosu... Tabloyu bir gün kimsenin evde olmadığı bir zamanda almış ve büyükçe bir çöp bidonuna atarak bidonun kapağını kapatmıştım. Ertesi sabah erkenden çöp bidonları toplanmış, büyükçe bir kamyonun arkasında Paşa'nın tablosu öbür çöplerin içinde ezilip gitmişti. Gerçi kayınpederim farkına varınca kıyametleri koparmış ama ne derse desin gülüp geçmiştim.

Ailede bir adım vardı; biz komünist bir gelin aldık diye yıllarca adımı "komünist" koymuşlardı.

Kayınpederim evde yalnız olduğu zamanlar, "Babacığım gel, bak sana kitap okuyacağım," derdim. Çehov'dan, Yaşar Kemal'in kitaplarından rastgele bölümler okur, Nâzım'dan bir şiirle tamamlardım onu çok sıkmadan, sonra boşalan çayını tekrar doldururdum. O esnada çok keyif aldığını görür, "Babacığım, bak keyif aldığın bu satırları yazanlar da komünist" dediğim zaman kendi şivesinde, "Belli, senin gibi demek onlar da bir komünist. Bırak beni gidip bahçenin çayırını biçeceğim" derdi, gülüşürdük o zaman.

Hatta köyüne izne gittiği bir zamanda sormuşlar kendisine, "Sana bir şey olursa, olur da elden ayaktan düşersen hangi gelinin bakar sana?" diye.

"Kürt gelinim, gömünist gelinim bakar bana," demiş hiç düşünmeden...

Gül'ün oturduğu caddenin uzunca bir ismi vardı: Profesör Schmid Caddesi. Orada arabayı evinin giriş kapısının sağ tarafına park ettim. İçime bir ürperti, bir şüphe düştü. Müstakil evlerinin ikinci kattaki küçük mutfak penceresinin önünde sevdiği, sevdikçe coşan, coştukça çiçek açan, rengârenk orkideleri yoktu. Evin kapısının önünde diktiği ne çiçek ne de meyve vermeyen Zerdali ağacı vardı görünürde. Yine de iyimser olmak istiyordum, "belki çok sevdiği İstanbul'a oradan memleketi Ordu' ya gitmiştir" diye düşündüm.

Bir başka iz, koku aradım evin giriş kapısında, oralara sinen kokusu da yoktu.... Tereddütle kapının ziline gitti elim. Biraz bekledikten sonra kapıyı burnunun üstünde kalınca bir gözlük, üzerinde eski bir pijamayla iki büklüm olmuş kocası açtı. Almanca,

"Aman Allah'ım, sen mi geldin?" dedi, hayretle ama sakin beni karşıladı.

"Gül?" dedim.

"Üç ay önce gitti."

"Anlamadım. İstanbul'a mı?"

Bir umut besledim, İstanbul'da ise kolay giderdim oraya, bulur görürdüm onu.

"Yok!" dedi. "Üç ay önce kalp krizi geçirdi."

Bu sözleri duyar duymaz köprüye gitti aklım; o an, o geceye, anlattıklarına...

Zaman durdu bir an. Koca bir ömür dile kolay...

Yıl 2021 mart ayı. Onun bir başka ihtilal zamanından yedi yıl sonra geldiği ülkede geçen zaman, tam tamına altmış yıla yakın bir zaman dilimi...

Son bir soru sordum sessiz akan gözyaşlarımı silerken, yaşlanmış, yürümekte zorlanan elli yıllık Alman eşine:

"Burada mı? Yoksa, orada mı şimdi?"

"Burada" dedi.

"Beni götürebilir misin ona?" dedim.

"Olur" dedi.

Arabamın yan koltuğunu ona ayarlayarak on dakikada ilçenin büyük mezarlığına gittik birlikte sessizce. Ne o konuştu ne ben. Sadece,

"Bana neden haber vermediniz?" dedim.

"Kimseye haber vermedik, ani şokun etkisinde kaldık" dedi kocası...

Arabamı park ederken Gül'ün uzun kirpikli, yaşlı buğulu gözlerle beni beklediği hissine kapıldım. Arabadan bir su şişesi elime aldım.

Kocası:

"Yakılmak istedi" dedi.

"İyi" dedim.

Nedenini kocası anlattı. "Ben ölünce beni yakın. Orada korkarım, toprağın altında böcekler beni yer" demiş Gül.

Hafif gülümsetti beni bu isteği. Ona yaklaşırken duvarda boy hizasında asılı renkli mermer taşı ve uzun kirpikleri, buğulu, içinden hüzün, hasret okunan gözleriyle Gül'ün hayali ... Sessizce gözyaşlarım aktı ...

Bir karış toprağa onun sevdiği çiçekleri ekmişlerdi. Çiçekler coşmuş kırmızı gül fidanları ilk goncalarını dökmüş açmak üzereydi. Su şişesinin kapağını açarak çiçekleri suladım.

Biraz uzun sürdü sulamam; ona veda edişimdi bu uzun süren zaman.

Sonra Gül'ün mezar taşına gömülen resmine, çakmak çakmak ışıltılı, hüzünlü bakan gözlerine dedim ki:

"Sana buraya bir zerdali fidesi getireceğim. Hem de Ordu'dan, Ordu'nun derelerinde yetişmiş bir zerdali fidesi..." ■

(Bu öykü Almanya'da Köln Kültür Dairesinin desteklediği ve Dünya Verlag'ın Türkçe ve Almanca olarak Göçün 60. yılı etkinliği sebebiyle yayınlanan "Eski Umutlar Yeni Düşler" adlı kitabında yayımlanmıştır.)

Düşler Kuralım

■ MUSTAFA ÖREN

Düşler kuralım çocuklar
Öfkenin çeliğinde bileyelim,
Kılıçtan keskin inancımızı
Kenetlenen kollar ile
Doğrulalım ve yürüyelim
İlk adımla başlayacak her şey

Olanca engele
Olanca prangaya rağmen

Düşler kuralım çocuklar
Bir sabah ansızın;
Toprak ananın koynundan
Direnmenin, bende buradayım demenin tadında
Başkaldıran filizler gibi

Olanca ayaza
Olanca karanlığa rağmen

Düşler kuralım çocuklar
Mavinin sonsuzluğuna boyayalım
Tüm zindanları
Umut yüklü bulutlar olsun
Güneşin saçaklarına tutunan
İnsanın içini ısıtan

Olanca kine
Olanca düşmanlığa rağmen

Düşler kuralım çocuklar
Dokunsun bir rüzgâr kanatlarımıza
Köşe bucak taşıyalım sevgiyi
Ulaşalım dünyanın kirlenen kalbine
Asalım beşiklere mavi nazarlıkları

Olanca unutulmaya
Olanca unutturulmaya rağmen

Düşler kuralım çocuklar
Zor değil insanın inandığını başarması
Biraz hayal, biraz çaba, ha gayret
Sırçadır saraylar bir fiske yeter

Olan güce
Olanca ihtişama rağmen

Dağbaşı

■ **GÜLBİN SODAN**

Önce salgın, sonra iflas! Açlık, cinayet, şiddet, intihar! Koşan ölüm avlarını arıyor!

Bu dağ başına taşındım sonunda. Bir barınak yaptım, bir de bahçe. Son birkaç kuruş bitene kadar idare ederim. Sonrasını düşünemem, bilmek de istemem.

Ama rahat yok! Hiçbir yerde rahat yok!

O kadın katili buralara gelinceye kadar iyiydi her şey. Karısını doğramış, çocuklarını istismar etmiş, kaçmış buralara. Nasıl geldi söylemiyor. Belki yüzerek gelmiştir, belki helikopterle! Gelmiş işte!

Planım hazır. Balıkçıyı bekliyorum. Haftalık parasıyla, ihbar pusulasını vereceğim eline. Götürsünler herifi!

İşlem tamam!

Köpükler içinde bir motor yaklaştı kıyıya, üç sivil indi. Kollarımı salladım, tırmandılar yamacı.

Önce kimlik kontrolü, sonra bir tutuklama emri! Kime? Bana!

–Ne tutuklaması? Katil barınakta sızmış yatıyor! Karıştırdınız herhâlde? Karısını doğramış adam! Bıçak yanında! İhbarı ben yaptım!

–Masum rollerine girme! Sosyal medyada teröristin biri; "işsizim, açım, devlet nerede?", yazmış. Sen de 'beğendim', yapmışsın! Hangi örgütten olduğunuzu buluruz elbet!

–Ya katil?! O ne olacak?!

–Bu hafta elli kadın öldürüldü. Kim kime ne yapmış ne bilelim? Kadınlarda suç yok mu? Yok, dayakmış, yok geçimsizlikmiş, yok boşanmakmış, karıştırıp dururlar ortalığı! Adamlar da n'apsın, dayanamıyor işte!

Tak kelepçeyi! ■

Songülce

■ **SONGÜL AKYILDIZ**

Hâlbuki hüzün ile
Kardeş olmuş ruhumuz.

En kırılgan yerinden
Güpe gündüz vurulmuş.

Olsak da rezil rüsva
Hayat denen sahnede

Yara aldık yüz yerden
Bildiğiniz her dilden

Yoldaşımız suskunluk,
Cevaptır edepsize.

Genzimizi yakarken,
Dibi tutmuş gösteriş.

Sahte sahte sıfatlar,
Dört bir yandan türemiş.

Hâlbuki kusur bulmak
Kalmış mı haddimize.

Doğan günler şahittir,
Sualsiz günümüze.

Damla damla süzülür,
Yürekteki müjgânlar.

Ne müstesna bir gamdır,
Ancak yaşayan anlar.

Hâlbuki dil biliriz de,
Susarız üslubunca.

Ortak olmadan söze,
Değmeden dile göze.

Atıp tutan gözdeler,
Fuzuli gelir bize.

Çürümüş perde perde,
Çark dönerken sessizce.

Kıvrananlar çok olur,
Gören görüyor giz yok.

Elbet hesap sorulur,
Candan cana dokunur.

Sırası gelen kaçamaz,
Bir gün sela okunur. .

Kap

tan doğan

kalbi gibi kabuğu da kırık dünya'nın
ömür salya-sümük gönül ruh
neye yarar zaman ölgüne
ve gün ve gece ve gün ve… ıstırâptır heves
nef*(e)*s kadar aklı yok 'insan'ın
dibi düşmüş duygu düş tutmaz
kadîm hastalıktır düşünmek
fi tarihinden beri fil gibi açız
böcek denli çiçek denli yalnızız
yön densiz yol nûrsuz yüz ârsız hâle bak
ne su'ya söz geçer ne ay'a ne ayna'ya
bensizliğini seven ağlasın
buza gebe mekân ve yalan
boğuldukça bozulur can sabahtan akşama dek
felek dalgasını geçiyor işte
zulmün tarihini ezber etmişiz
kederi kadere bağlamak mı ayıp
utancın çığlığı sağır kulağa da zül
gül gibi geçiniyor kâinatla hakîkat
fakat toprak da gök gibi bir yere kadar
deniz dengesinden bozulmuş
hadi yürüyelim yıldızlara dek
kuş olsam buluta konmazdım
anladım ki dal kırığından açar
kanadıkça gerçeğine varıyor yara
daha ağrı var sızı var acı ağıt var
önü-sonu belliymiş âh umutsuzluğun
yine de kör-tohum kopuk-kök çırpınışı
ağaç kalacağım diyor yokluk ve boşluk
her bir şeyin hiçbir şeyle göbek bağı yok
yâni ıssızlığından öper kül-dudak
fakat dilimin ucunda her dâim köz aşk
bir de susuyorum susuyorum derdime
kendime hayrım olsa şi'r yazmazdım

Hiçbir Yerde

■ **ÜMİT TOPÇU**

Elinde ki gazeteleri değiştire değiştire saatlerdir okuyor yaşlı adam. Bakışların da biraz hüzün biraz da umut var. Sabırlı ve kararlı duruyor çevresindeki insanlara ara sıra bakarken. Bütün, haberleri en az üç defa okudu fakat hiç tatmin olamadı nedense. Evden kaçan kızını arıyordu sayfalarda. Bunu yüzünden anlamak hiçte zor değildi. Ama neden evini terk etmişti. Bunu kendisi de bilmiyordu. Sayfaları tekrar tekrar geri çevirip daha önce okuduğu yazıları yeniden yeniden okudu. Sonra bir, cinayet haberi dikkatini çekti. Genç bir kadın boşandığı eski eşi tarafından sokak ortasında bıçakla öldürüldü diye yazıyordu haberde. Yazının altında da kadının ve katilinin resimleri vardı iki farklı kare için de yan yana. Fakat birbirinden çok uzak noktalardaydı ikisi, gerçek hayatta. Kadın çok masum suçsuz, katil ise aciz ve vahşiydi. Vahşet bu dedi öfkeyle yaşlı adam. Böyle bir haberi nasıl göremediğini düşündü. Sağ eliyle yüzünü ve alnını ovuşturdu. Soğuk terler boncuk boncuk aktı alnından korkunç bir çağ da yaşıyoruz diye söylendi hiddetle etrafına bakarak. Gözlerini alabildiğince açtı ve sonra başını gazetenin içine gömdü tekrar. Üç beş dakika geçti ve yine söylendi az önce ki gibi, ama yüzünde belirgin bir rahatlama belirtisi vardı bu defa. Neyse ki ölen kadın aradığı kızı değildi. Başını kaldırdı iki eliyle tuttuğu gazete sayfalarından. Etrafına şöyle bir göz gezdirdi sonra. Kabul edilir anlaşılır bir durum değil dedi bu üzgün ve titreyen bir sesle. Vahşet tek kelimeyle vahşet diye haykırdı peşinden yüksek bir volüm de. Bu sözleriyle anlamlı bir mesaj vermek ister gibiydi dünya ya. Fakat etrafında ki hiç kimse onu duymadı. Daha doğrusu duymak istemedi. Yaşlı adam devam etti söylenmeye ceketinin sol iç cebinden çıkarttığı fotoğrafa bakarak. Neredesin, neredesin güzel kızım diye tekrarladı.

Onu bu garda daha önce de görmüştüm. Sanırım, bu onunla, üçüncü karşılaşmamdı. Daha önce de yanıma gelip elinde ki fotoğrafı göstermişti bana. Kızının resmi olduğunu ve evini terk ettiğini günlerdir onu aradığını söylemişti bana. Kızını en son yaşadıkları şehirde bir tren garında trene binerken görenler olmuş. O günden sonrada garlarda dolaşıp kızını arıyormuş bıkmadan usanmadan. Bütün gazetelere kayıp ilanları vermiş belki biri görürde bir haber verir diye. Onunla konuşmak için garın bahçesinde işlettiğim küçük çay salonun da her gelişinde oturduğu masasına doğru yürüdüm. Beni görünce gözleri sevinçle açıldı ve hemen ayağa kalktı. Elimde ki çayı özenle önüne koydum. Bir yudum içti, içine şeker, atmadan. Daha sonra kızımdan bir haber, var mı diye sordu. Başımı yok manasında çevirip yanına oturdum. Üzüldü. Hayal kırıklığı yüzüne de yansıdı. Kızım trenleri çok severdi, çocukken hep makinist olacağım diye hayaller kurduğunu anlattı uzun uzun. Her gün gazete ve televizyonlar da görüp duyduğu cinayet haberlerinden dolayı çok korktuğunu dile getirdi çayını içerken. Ona yardımcı olacağımı söyledim. Daha önce de böylesi durumlar ile çok sık karşılaştığımı ve umudunu yitirmemesini öğütledim yaşlı adama. Bu sözlerim onu çok mutlu etti. Biraz sonra ocakta kaynayan çayı kontrol etmek için mutfağa gittim. Yaşlı adam masanın üzerinde ki gazetelerden birini eline aldı ve kayıp ilanlarının olduğu sayfayı açtı. Gözlüklerini asılı olduğu boynundan alıp gözüne taktı heyecanlıydı. Yine bir habere takıldı korku dolu bakışları. Cebinden kızının resmini çıkarttı yeniden ve masanın üzerine koydu elleri zıngır zıngır titriyordu. Bir gazetede ki fotoğrafa baktı bir masanın kenarında duran kızının resmine baktı. Galiba bu defa kızını buldu diye düşünürken yaşlı adam ağlaya hıçkıra ayağa kalktı ve vahşet, vahşet diye hızla çıkıp uzaklaştı çay salonundan. Merakla masaya gittiğimde kızının resmini gazetenin kayıp ilanları arasında gördüm. Yaşlı adamın bana gösterdiği ve güzel günlerden kalma fotoğrafını alıp gazetedekiyle karşılaştırdığımda aradaki değişim çok ürkütücüydü.■

Düz Yazım

■ **OSMAN AKYOL**

Ne sen şiirsin

Ne de
ben şair

Sen
düz bir yazı,
hafiften romana kaçan

Bense
kırık bir kalem,
yüreği kan damlayan

Romantik bir akşam yazışmışız
kara bahtımızda

Hepsi bu...

11 Nisan 2021, İstanbul

Nalîn

■ A. KARABAX

Ne gerdav û bagur û bager in yên li bala min
Ez li benda çi me, çav dikevin, pêre diçerixin
Nikarim nav û dem û cihên wan aşkera bikim
Li pê me destên min li ser xelekeke stêrdar in
Car li dora gera stêran im û car li serê wê me.

Ji qîzan qîzek wenda bûye, deh salî, dixwîne
Xwedî û ewlekarî der barê wê de napeyivine.

Av û ber stare dikin sirên keçên hatine kuştin
Ku pêre çi qas dil û dilawaz têne wenda kirin
Çima nikanim nav û dem û cihan bidim nasîn
Li nêrîngeha keçan, li ber pêlên du behran im
Hesret û kerbên behran jî mîna wan kûr dibin.

Bajarek li ber lingên min e, dinêrim, nabînim
Gellek roj derbas bûne, dibe ku hatibe kuştin.

Bi vînên xwe bedenên xwe vêxistin bi agiran
Ji dê de qîz bûn hêsan in bi xwe hebûn zor in
Nikarim şan û sedem û armanca wan bibêjim
Çend menzîl in bi lêdana baskên çûkê behran
Ji nêrîngeha qîzan de heyanî keleha qedîfeyê.

Mişextî li me bi dawî nebûne, beziyan behran
Behr li me bûn gerav û girdav, em têde mane.

Nikarim çîroka wan bi kelehan bidim lêkirin
Ew birc û keleh bi xem û xiyal hatine nexşan
Çend menzîl in bi lêdana baskên çûkê behrîn
Navbeyna keleha qedîfeyê û ya keleha qîzan
Ev herêm bi felsefe û fîlozofan weke behr in.

Peravên wan ên herî dawî ne bo eşqên revîn
Ew qûle, birc û beden stûxwar in li pey wan.

Çend menzîl in bi nivîsandina baskên dîrokê
Navbera du civakan a dêkanî û ya bavkaniyê
Bi berxwedan û bedelên giran hatine nivîsan
Ez nikarim rêkûpêk bidim nasîn alema jinan
Tenê ew dikarin xwe bidin navandin û nasîn.

Esira bîst û yekan a jinan e û derketin qadan
Ji qelebendên mal, mîr, beg û sermayedaran.

Nalan

■ A. KARABAĞ

Ne fırtınadır ne su çevrimi ne rüzgâr burgacı
Kapılır çarkına bakışlar, nesine nezdindeyim
İsmi, tarihi, yeri, faili, bilinir bilinmez sayanı
Ayaktayım, ellerim çeperinde yıldız girdabın
Bazen döngüsündeyim, bazen başlarındayım.

Aranan kayıp bir kız öğrenci, on iki yaşında
Ailesi ve güvenlik şimdilik susuyor hakkında.

Sulara sığınan gıyaben serabı sırrıdır kızların
Ve hayallerin yaşanmadan solan yaşama dair
İsmi, tarihi, yeri, faili bilinir bilinmez beyanı
Kız kulesindeyim dirsek arasında iki denizin
Özlem gidermeleri de derindendir sarılır gibi.

Ayak ucumda gibi şehir, dalarım yana yana
Epeyce gün geçmiş, kıyılmış olabilir canına.

İradeleriyle tutuşturmak bedenlerini baharına
Kız doğmak kolay, kadınca var olmak zordur
Sanı ve amacı, nedeni, nasılı bilinir görülmez
Kaç kanatlık yoldur uçuşuyla bir deniz kuşun
Kız kulesinden peri denizinin kadife kalesine.

Göç ve iskân bitmedi bizde, vardık denizlere
Burgulanır dalgası kapan kanlı tuzak bizlere.

Kapatılmaz kalelere kadınların hazin hikâyesi
Zaten kuleli duvarlar çevrilmiş özgürlüklerine
Kaç menzildir bir göçebe deniz kuşu uçuşuyla
Ege kadife kalesinden Akdeniz'in kız kalesine
Derya gibidir diyarları felsefe ve filozoflarıyla.

Kıyıları aşkın son durağıdır karadan kovulan
Kuleleri, burç ve bedenleri baş eğer ardından.

Kaç menzile sığar yazı kaydıyla tarihin akışına
Ana erkilden baba erkile, kapkaranlık yolculuk
Dinmeyen direnişle özgürlük işlenmiş hanesine
Bir kalem taşıyamaz kadının kadınca dünyasını
Yalnız onlar anlatabilir meram üzre kendilerini.

Kadınlarındır meydanları yirmi birinci yüzyılın
Ev, bey, toprak ve sermayenin kalebentliğinden.

04.09.2020

Dîcle û Ferat

■ **SELAHATTİN ÇAM**

Hûn dertên ji çiya û geliyan
Diherikên bi hev re wek evîndaran
Ferat tê ji çiyayê Serhed ên bilind
Tê bi lez û bez mîna har û dînan!
Dide ber xwe çiya, newal û deştan
Dianiya bi xwe re ber û bereket!
Dîcle dihat ji şikefta dîrokî Biqleynê
Wek bûka bixeml û xêlî
Diherikiya bi kubar û nazenîn!
Ferat bi hesreta Dîcleyê
Dîcle bi hesreta Feratê!
Hesreta bi hezar salan
Dirijiyan ji hesretê rondikên çavan
Dibûn bereket vê ava çavan!
Diherikiya bi ser Mezopotamya ve
Av didan Mezopotamyayê
Can didan erdê hişk û zuwa!
Hatin kedîkirin ajelên tewr bi tewr
Şîn bûn li ser vê xakê ceh, nîsk û genim
Ava bûn xanî û stargeh!
Hat damezrandin şar û şaristan
Bi hev re diherikin li seranserê
Mezopotamyayê!
Xemilandin kulîlk û çîçekên reng bi reng
Mezopotamya bû Fîrdews!
Ji dûr de ko dianiya li hev
Bi eşq û hesret!
Bi hesreta hezar salan
Gihaştin hev li Besrayê li Ûmanê
Bi eşq û evîna bêdawî û hetahetayî!

Mersîn 18 Îlon 2020

SİNEMA

Her Çocuk Özeldir

■ **AKMAN GEDİK**

"Her Çocuk Özeldir" isimli Hint filmini muhtemelen çoğunuz izlemişsinizdir. Ben de birkaç kez izlememe rağmen, geçen hafta Almanya beyaz gelinliğe bürününce evde kalmaya karar verdim. Bir film izleyelim dedim eşime. Filmlere bakınca "Her Çocuk Özeldir"de karar kıldık. Filmin ana karakteri İshan Awasti'dir. Özel bir okulda öğrenim görmektedir ama yaşıtlarına nazaran derslerine pek ilgili değildir. İki yıl üst üste aynı sınıfı tekrar etmektedir. Dikkat bozukluğu vardır. Sesleri ve sembolleri tanıyamadığından harfleri ya yanlış ya da eksik tanımaktadır. Harfler algı dünyasında uçuşup gitmektedir. Derslerine ilgisi hemen hemen yok. Sınıfta anlatılanlara da pek alâkalı değildir. Farklı bir dünyası vardır. Fantazya dünyası oldukça iyidir. O çocuk dünyasında kendine göre bir düş dünyası kurmuştur. Bu düşlerini anlayacak kimse yoktur. Hatta gerek sınıfta, gerekse okulda hep alaya alınır. Ara teneffüslerde herkes oyun oynarken o başka hülyalara dalmaktadır.

Baba sürekli iş gezisinde olduğundan çocuklarına "ayıracak" zamanı yoktur. Anneyi filmde "ev hanımı" olarak görmekteyiz. İshan'dan başka bir erkek kardeşi daha vardır. Okulda derslerine hep takdir getiren başarılı bir öğrencidir. Babasının sürekli övdüğü, İshan'ın da abisi gibi derslerine çok çalışıp başarılı olmasını istediği ya da hep kıyasladığıdır... Sanılanın aksine dört kişilik

"normal" bir ailedir. Bir gün veli toplantısında öğretmenleri İshan Awasti'nin anne-babasına İshan hakkında bilgi verirler. Başarısızlıklarını, derslere ilgisinin olmadığını, tembel olduğunu, öğrenim güçlüğü çektiğini söylerler. Dolayısıyla yatılı bir okula gitmesini aksi hâlde bu yıl da sınıfı tekrarlayacağını belirtirler. Okulların tatile girmesine 6 aylık gibi bir zaman kala anne-babası İshan Awasti'yi alıp yatılı okula giderler. İshan istememesine, yalvarıp yakarmasına, ağlamasına karşın sonuç değişmez. O çocuk kalbi daha bir kırılgan olur. Eski okulundan, ailesinden, şehrinden uzak kalmanın hüznü olanca ağırlığıyla yüreğine oturur. Baba, derslerine çalışmadığını, okulu astığını, aptal olduğunu söyler İshan'a. Hatta hırsını alamayıp vurduğu da olur. Annenin içi kıyılır ama bir şey yapamamanın çaresizliğini yaşar. Her şeyi sineye çeker, ağlar.

Neticede yatılı okula verilir İshan. Mutsuzdur. Derslere ilgisizliği yatılı okulda da devam eder. Kimselerle bir bağ kurduğu söylenemez. Özürlü bir arkadaşı vardır, bacağından sakat. Bir tek onunla oturur ama onunla da konuştuğu söylenemez.

Bir gün okula geçici bir resim öğretmeni gelir. Öbür öğretmenlerden farklı, kuralcı olmayan idealist biridir. Öğrencilerini motive etmek için onların rahat ve özgürce, içlerinden geldiği gibi çalışmalarını salık verir. Öğrencilerinin iç dünyasını anlamak için onlara hep yakın durmak ister. Herkes ile ilgilenir. Öğrencilerin dersten hoşlanmaları için sürekli olarak onları motive eder, sorular sorar. Bir gün İshan'a da sorar cevap alamaz. İshan'ın durumu dikkatini çeker öğretmenin. Karnelerini gözden geçirir. Özel okuldaki durumunu, öğretmenlerin İshan hakkındaki notlarını okur. Okulun yaz tatiline girmesine ramak kalmış. Böyle giderse bu yıl da, yani 3. yıl oluyor aynı sınıfı tekrarlayacak. İdealist öğretmen İshan'ın yazılarına bakarken, İshan'ın aslında "aptal" olmadığını sadece ses ve sembolleri tam olarak algılayamadığından söze tam geçiremediğini fark eder. Bir hafta sonu otobüse atlayıp İshan'ın ailesine gider. İshan'ın anne-babası ile konuşur. Odasına bakar, İshan'ın çizimlerini görünce hayrete düşer. Bir animasyon defterini görür. Çizimin bitiminde aileden biri yani en küçük çocuk yoktur. Müthiş çizimleri vardır, muhteşem resim çiziyordur İshan. Çocuğun farklı bir yeteneği olduğunun artık farkındadır idealist öğretmen. Anne-babası ile İshan hakkında konuşur, İshan'ın farklı bir yeteneği olduğunu söyler. Okula döner. Babası, "zaten tembelin biridir. Çalışmak istemiyor. Biraz zorlasa sesleri ve sembolleri tanıyabilir, tembel işte, çalışmak istemiyor" dediğinde idealist öğretmen Çince yazılı bir oyun kartonunu babaya uzatarak, "oku" der. Baba, "ama bu Çince nasıl okuyayım" der. Öğretmen, "gördün mü zorlansan da tanımadığın sesleri ve sembolleri aklında canlandıramazsın" der.

İdealist öğretmen geri okula döner, müdüre çıkar. İshan'ın animasyon defterini ve resimlerini müdüre gösterir. Bir şans vermelerini rica eder. Öbür dersleri ile de kendisinin ilgileneceğini müdüre söyler. Netice de müdür ikna olur, "evet" der. Yılsonu tatili iyice yaklaşmaktadır. İdealist öğretmenin düşüncesinde bir resim yarışması düzenlemek geçer. Fikrini müdüre açar, müdür ikna olur. Konu ser-

besttir ve kim ne isterse onu çizebilir. Beklenenin üstünde bir katılım olur. Hemen hemen okulun tüm öğrencileri ve öğretmenleri katılır. Hatta öğretmenlerin kötü çizimleri de alay konusu olur. Öğrenciler öğretmenlerinin çizimleri ile dalga geçerken satır arası da bir ders verirler. Herkesin farklı farklı yeteneği olduğuna dair bir ders... Yüzlerce resim içerisinde jüri İshan'ın resmini birinciliğe değer görür. İkinciliğe ise, idealist öğretmenin çizdiği resime verilir. Resimde elbette İshan'ı çizmiştir öğretmeni. Farklı bir yeteneği olan birinin içindeki cevheri keşfetmiştir öğretmen. Uçurumun kıyısında olan bir çocuğu hayata bağlayan bir damar bulmuştur. Sonuç, inanılmaz denileni başarmıştır İshan ve idealist öğretmeni. Hayata mana katan her şey esasında bir dünyadır. İçinizdeki cevheri keşfedin ve düşlerinizi takip edin. Sevgiyle... ■

SİNEMA NOTLARI

■ **ANUŞ PAZARCIYAN**

Es gilt das gesprochene Wort

(Almanya/Fransa 2020) 122 dak.
Verilmiş söz tutulur… mu?
Yönetmen: İlker Çatak
Senaryo: Nils Mohl, İlker Çatak
Oyuncular ve rolleri: Anne Ratte-Polle: Marion Bach, Oğulcan Arman Uslu: Baran, Godehard Giese: Raphael, Sebastian Urzendowsky: Johann, Johanna Polley: Leonie, Jörg Schüttauf: Mark, Sandra Bourdonnec: Colette, Lina Wendel: Dr. Evi Stade, Ali Seckiner Alıcı: İdris, vd.

Yapımcısı İngo Fliess'e 2020'de "en iyi film"e verilen "Bronz Alman film ödülü"nü kazandıran film "Es gilt das gesprochene Wort."

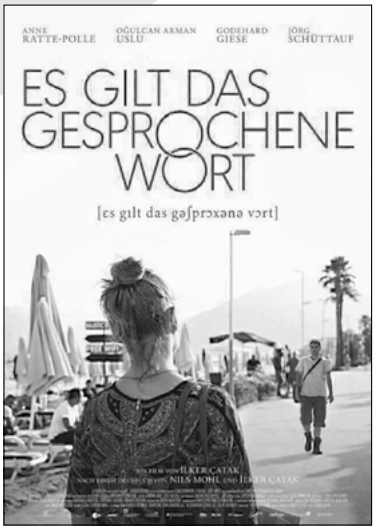

Öykü, Antalya ve Hamburg'ta geçiyor. Ana karakterler Baran ve Marion. Baran Antalya'da bir turistik otelde animatör/aşçı/garson/temizlikçi olarak çalışan ve yabancı kadın turistlere seks hizmeti sunan bir Kürt genci. Marion orta yaşlı bir Alman kadın pilot. Bir kız çocuğu olan ve ayrı yaşadığı eşi ile de arasını düzeltemeye çalışan sevgilisi Rapahael ile arası bozuk.

Baran aslında Almanya'ya göçüp, orada kendine daha iyi bir hayat kurma hayalinde ve peşindedir. Yattığı, seks hizmeti sunduğu kadınlardan beklentisi onlardan birinin kendisine Almanya'ya göçebilmesinde yardımcı olmasıdır. Fakat parayla seks satın alan kadınlar açısından o yalnızca eğlenceli bir yaz ilişkisidir.

Marion'la tanışması, Marion'un onu yaşlı bir turist kadın 'müşteriden' kurtarması ile olur. Kurtaran eylem, Baran'dan hizmet bekleyen kadının kulağına Marion tarafından fısıldanan sözlerdir. Duymasak da bu sözleri, Baran'la yatmanın sağlık

açısından sakıncalı olduğunu anlatan sözler olduğunu kadının korku endişe dolu bakışlarından ve daha önce yılışıkça üzerine abandığı Baran'dan hızla uzaklaşmasından anlarız.

Marion'la bir klasik müzik sanatçısı olan uzatmalı sevgilisi Raphael arasındaki ilişki gerilim ve gelgitlerle dolu bir ilişkidir. Tatile çıkmadan kısa süre önce meme kanseri olduğunu öğrenen Marion, Antalya'da tatilde birlikte kaldıkları otel odasında Raphael'le klasik kavgalarından biri ertesinde onun "istersen ben gideyim" tehdidini, "git öyleyse" sözleri ile karşılar. Bavulunu toplayıp ayrılır Raphael.

Baran'la Marion tesadüfen yeniden karşılaşırlar, Baran Marion'a kendi Antalya'sını gösterir. Gece sevişirler. Her ikisi için de satılık seks değildir bu.

Marion ayrılmadan önce Baran'ı çalıştığı mekânda ziyaret eder. Ona Almanya'ya gelmesi için yardımcı olacağını açıklar. Göstermelik bir evlilik Baran'ın Almanya macerasının yolunu açan anahtardır.

Filmin bundan sonraki bölümünde Baran'ın Hamburg'a gelişini, Marion'la "evlenmesi"ni, Hamburg'ta Marion'un ve dostlarının Baran'a onun yeni bir hayat kurması için karşılıksız yardımlarını görürüz. Baran için, onu "borçlu kılan" bu karşılıksız yardımlar anlaşılmazdır. Baran'ın düşlediği hayat, başkasının yardımları ile yaşanacak bir hayat değil, bağımsız kendi ayakları üzerinde duran bir hayattır. Bunun için, Marion'un uyarılarına rağmen, başını bir yabancı olarak polisle karşı karşıya getirecek küçük kriminel işlere de girer. Sonuçta Marion'un sayesinde girdiği havaalanındaki taşıyıcılık işinden de olur.

Filmin sonunda Baran'la yeniden Antalya havaalanında karşılaşırız. Havaalanı yer hizmetlerinde taşıyıcılık yapmaktadır.

Baran açısından Marion'la "eşitler" arasında bir ilişki eğer olacaksa, ancak bundan sonra olabilir. Olur mu? Bilmiyoruz.

Oyunculuğu, yan rollerde de iyi, sinema dili süssüz, sade bir film "Es gilt das gesprochene Wort." Senaryoda tam olarak neyi anlatmak, neye yoğunlaşmak istediği noktasında, Almanya'da yabancılara yönelik "hoş geldin kültürü"nü abartma noktasında vb. kimi aksaklıklar var.

Antalya'daki mafyatik işveren tipinde de karikatüre kaçan gereksiz abartmalar var.

Bunlara rağmen, görülebilir, iyi niyetli, ilginç bir film bence.

La fine fleur

(Fransa 2021) 94 dak.
Güzel Çiçek /
Madam Vernet'nin Gül Bahçesi
Yönetmen: Pierre Pinaud
Senaryo:
Pierre Pinaud ve Fadette Drouard
Oyuncular ve rolleri: Catherine Frot : Eve, Melan Omerta : Fred, Fatsah Bouyahmed: Samir, Olivia Côte: Véra, Marie Petiot: Nadège, vd.

Eve, ya da Madam Vernet, ölmüş babasından devraldığı çiçek bahçesini, yardımcısı/muhasebecisi/sekreteri/menajeri/arkadaşı/tek çalışanı Véra ile birlikte sürdürmeyi hayatının amacı edinmiş 50'li yaşlarında bir kadındır. Babası yaşarken onun adını taşıyan çiçek çiftliğinde üretilen güllerle defalarca 'yılın gülü'ne verilen ve kazandırdığı prestij yanında oldukça yüklü bir para ödülünü de içeren 'Altın Gül' ödülü kazanılmıştır. Fakat baba Vernet öldükten sonra uzun süreden beri, her yıl yapılan yarışmalarda 'Altın Gül' ödülü kazanılmamıştır. Gelinen yerde rakipler çoğalmış, her şeyden önce de büyük sermaye çiçek pazarına da el atmış, sanayisel çiçek üretimi yanında, çiçek yarışmalarında ödül kazanabilmek için özel ürünler yetiştirmeye de yönelmiştir. Küçük çiçek çiftlikleri birer birer büyükler tarafından yutulmakta, pazardan dışlanmaktadır. Vernet Çiçek

çiftliği de iflasın eşiğindedir.

Filmin başında Eve ve Véra'yı, büyük bir aceleyle yılın gülü

yarışmasına, bu kez kazancağına inandıkları, büyük bir itina ve emekle üretilmiş yeni bir gül türünün bir örneğini yetiştirme çabası içinde görürüz. Jürinin kadın ve erkek üyelerini yarışma alanında yerleştirilmiş güller arasında dolaşır, gülleri koklar, kendi aralarında değerlendirmeler yapıp notlar verirken görürüz. Eve ümitlidir bu kez. Heyecanla 'Altın Gül' ödülünü kazanan ismin açıklanmasını beklemektedir. İsim açıklanır: Yılın 'Altın Gül' ödülünü şimdi üst üste 16. kez Constantin Lamarzelle'in büyük üretici firması kazanmıştır. Bu Eve için büyük hayal kırıklığıdır. Constantine Lamarzelle uzun süredir Eve'i fazla para getirmeyen çiçek çiftliğini bırakıp kendi yanında özel gül üreticisi olarak çalışması yönünde "ikna"ya çalışmaktadır. Eve için bu babasına ihanet, bir meslek olarak değil, bir tutku olarak yaptığı işine ihanettir.

Eve Vernet çiçek çiftliğini sürdürmekte kararlıdır. Fakat çiftlikte çalışacak insanlara para ödeyecek durumu yoktur. Véra Eve'den habersiz olarak ücreti yerel iş bulma kurumu tarafından karşılanan uzun süreli üç işsizi –Fred, Samir, Nadège– çiçek bahçesinde çalışmak üzere işe alır.

Sonrası çiçek yetiştiriciliğinden hiçbir haberi olmayan üç uzun süreli işsizle, bu ince işi onlara öğretmeye çalışan madame Vernet'in, macera, espri, insan sevgisi, karşılıklı öğrenme ile dolu öyküsüdür.

Oyunculuğu sempatik, çiçek öncelikle gül görselliği zengin bir film.

Pinaud'un La fine fleur "küçük bir Fransız", "hoş vakit geçirme", bir buçuk saat de olsa kendini iyi his etme filmi. Koronalı günlerde az şey değil tabii bu, ama görmeseniz de olur.

James Bond / No time to die

(ABD/İngiltere 2019) 163 dak.
Ölmek zamanı değil
Yönetmen: Cary Joji Fukunaga
Oyuncular ve rolleri: Daniel Craig: James Bond "007", Léa Seydoux: Madeleine Swann, Rami Malek: Lyutsifer Safin, Ralph Fiennes: Gareth Mallory "M", Ben Whishaw: Q, Naomie Harris: Eve Moneypenny, Rory Kinnear: Bill Tanner, Jeffrey Wright: Felix Leiter, Christoph Waltz: Ernst Stavro Blofeld, Lashana Lynch: Nomi, Billy Magnussen: Logan Ash, Ana de Armas: Ajan Paloma, David Dencik: Waldo Obruchev, Dali Benssalah: Primo
Müzik: Hans Zimmer, Film Şarkısı: Billie Eilish & FINNEAS

25. Bond'un giriş filminde önce Bond'un ilk kez aşık olduğu Vesper Lynd'den sonraki son sevgilisi Madeleine Swann'ın küçük bir kız çocuğu iken yaşadığı travmayı görüyoruz. Karlı bir kış günü, Norveç'in ıssız bir ormanlık bölgesinde bir ev görüyoruz. Bütün ailesinin Madeleine'in babası tarafından öldürüldüğünü söyleyen maskeli bir adam tarafından basılıyor ev. Annesi Madeleine'e saklanmasını söylüyor. Adam intikam

almak için Madeleine'in babasını aramaktadır. Fakat aradığı Mr. White evde yoktur. Adam –sonradan bu adamın bu Bond filminin baş kötü adamı Lyutsifer Safin olduğunu öğreniyoruz– Madeleine'in annesini öldürdükten sonra, sıra Madeleine'e geliyor. Maddeleine babasının silahıyla vuruyor adamı. Ve onu sürükleyerek evden çıkartıyor, karda sürüklüyor. Fakat adam ölmemiştir. Adamın ölmediğini gören kız panik içinde kaçıyor. Evin yakınındaki donmuş göl üzerinde koşmaya başlıyor. Fakat buz kırılıyor. Kız buzla kaplı gölde boğulma hâlindeyken, kızın gözünden adamın yaklaşan gölgesini görüyoruz.

Sonra kız yetişkin bir kadın olarak su yüzüne fırlıyor. Mesleği bırakmış James Bond'la birlikte tatildedirler.

James Bond ve Madeleine Swann Bond'un ünlü Aston Martin ile İtalya'nın şirin ve tarihi bir turistik kasabasına giderler. Lüks otelde köyün geleneksel ışık festivalini izlerler. Sevişirler. Aşık, mutlu bir çifttirler. James Bond'un önceki sevgilisi Vesper Lynd'in mezarı bu kasabadadır. James son bir kez mezarı ziyaret eder, eski ile bağını koparma için gelmiştir kasabaya. Kimsenin onun burada olduğundan haberi olmadığından yola çıkmaktadır. Mezarı ziyarete gittiğinde son anda mezarlıkta Spectre'nin (Bond'un baş belalılısı "hayalet") işaretini görür. Farkına varır varmaz kendini yere atar. Aynı anda mezar havaya uçar. Sonrası kasabanın dar sokaklarında James Bond'un direksiyonundaki Aston Martin'e karşı bir sürü arabalı ve motosikletli katillerin kovalamacası sahneleridir. Tabii James kazanır. Ardından Bond ile Madeeline'in kasabının tren istasyonunuda

ayrılık sahnelerini görürüz. Bond kendisi dışında yalnızca Madeleine'in nerede olduklarını bildiğinden yola çıkmakta, Madeleine'in kendisine ihanet ettiğini düşünmektedir. Acı da olsa ayrılık kaçınılmazdır.

25. Bond filmi, birbirini tamamlayan bu iki giriş bölümünden sonra, beş yıl sonrasına atlayarak başlar.

Bond Jamaika'da emekliliğini yaşamaktadır.

Londra'da bir araştırma laboratuvarı silahlı bir grup tarafından basılır. Burada geliştirilmiş olan Herakles isimli gizli bir biyolojik silah çalınır. Bu arada silahı geliştiren grup içinde yer alan bilim adamlarından Obruchew'de laboratuvar baskınını yapanlar tarafından kaçırılır.

Gelişme içinde, Herakles'in geliştirilmesi projesinin MI4'ün işi olduğunu öğreniriz. Bond'un kadim dostu CIA ajanı Felix Bond'u bu işin peşine düşme konusunda ikna etmeye çalışır. Yanında yeni kuşak ajanlardan Ash vardır. Bond gönüllü değildir. Fakat işin içinde MI4'ün olduğunu öğrendiğinde, kabul eder.

Sonrası acayip karışık bir ihanetler, cinayetler, dünyaya egemenlik için birbirleriyle dalaşan çeteler arası savaşlar zinciridir. Bu arada Bond serisinin ilk filminden bu yana Bond'un birlikte çalıştığı kadim dostu CIA ajanı Felix'in batan bir teknede, Bond'un tüm kurtarma çabalarına rağmen, boğularak ölümünü yaşarız.

Bir dizi macera ertesinde ana kötü karakterin filmin girişinde tanıştığımız Lyutsifer Safin olduğunu anlarız. Lyutsifer Safin elindeki biyolojik silahla insanların istediği bölümünü, onların genlerine uygun olarak geliştirilmiş olan bir virüsle öldürme imkânına sahiptir. Taşıyıcıları açısından bir tehlike arzetmeyen bu virüs, bulaştığı hedef olmayan insanlarca taşınmakta, hedef seçilen insanlara en ufak bir temasla aktarıldığında ise öldürücü olmaktadır. Safin bu biyolojik silah sayesinde kimin yaşayacağı, kimin öleceği konusunda karar verici konumdadır. Tanrıdır âdeta.

Japon/Çin denizindeki küçük bir adayı üs olarak kullanarak dünyayı kendi kafasına göre yeniden düzenleme planları içindedir.

James Bond, gelişme içinde, hapiste olan ve bütün örgüt yönetici kademesi biyolojik silahla bir toplantıda öldürülen kadim düşmanı, Spectre'nin başı Blofeld ile görüşmeye gider. Bu görüşmede Blofeld'den Madeleine'in kendisine ihanet etmediğini öğrenir. Ve boğmak için üzerine saldırdığı Blofeld'e farkında olmadan onun genlerine uygun öldürücü virüsü bulaştırarak, onun ölümüne yol açar. Felix'den sonra diziye veda eden ikinci ana karakterdir Blofeld.

Madeleine'i Norveç'te ziyaret eder. Madeleine'in 5 yaşındaki kızı Mathilde ile tanışır. Burada da hep birlikte takibe uğrarlar. Hızlı kaçma kovalama aksiyon sahnelerinde Bond kötü adamların çoğunu öldürmeyi, bu arada Felix'in ölümünden sorumlu, aslında Safin'in adamı olan, CIA ajanı Ash'i öldürür. Fakat Madeleine ile kızının helikopterle kaçırılmasını engeleyemez.

Bond'a öncelikle sevgilisi Madeleine ve kızını kurtarmak için Safin'in merkez üssüne yolculuk görünür. Sonuçta tabii Madeleine ve kızını kurtarır, kötü adamı yener, ama ne pahasına? Şimdi artık Madeleine ve kızının genlerine göre ayarlanmış virüsün taşıyıcısıdır. Sevdiği bu insanlara dokunması onların sonu demektir. Onlarsız hayatın anlamı nedir? Batsın bu dünya! Yok batmasın. Geçerken yüz milyonlarca insanın ölümünü de engelleyebilirsek bu da işin bonusu olur.

Filmin son sahnelerinde "Kumandan Bond"u Çin denizinde dolaşan İngiliz zırhlısı kumandanına kendisinin de üzerinde bulunduğu adanın füzelerle vurulması yönünde talebini ilettikten sonra, füzeler yolda iken akıllı telefon üzerinden son kez kızı ve Madeleine ile konuşurken, onlara kendilerini sevdiğini söylerken, ağlarken görürüz. Sonrası bir adacağın ve James Bond'un sonudur.

Böylece 25. Bond filmi ile 007 No'lu öldürme lisanslı James Bond (Sonunucu Bond Daniel Craig) figürü, dünyayı kurtarır-

ken Majestelerinin donanmasından atılan füzelerin hedefi olan adacıkla birlikte tarihe karıştı, sinemaya veda etti. James Bond'un ölmesi kuşkusuz 007'nin sonu anlamına gelmiyor. İngiliz gizli servisinin MI4'ün James Bond'un dramatik, acıklı ölümü ile boşalan bu kadrosunu kimin dolduracağı, yeni 007'nin isminin ne olacağı, nasıl bir figürle James Bond'un yerinin doldurulmaya çalışılacağı tabii merak konusu. 25. James Bond filminde aslında kısa süreli de olsa, 007 kadrosu Nomi isimli siyah bir kadın figürü tarafından doldurulmuştu. Bu belki bir işaret olabilir. Fakat bir de bakarsınız, James Bond ölmemiştir. Kurtulmanın bir yolunu bulmuştur. 26. filmde onun neden ve nasıl ölmediğini, filmin başındaki "giriş filmi"nde görürürüz. Her ne kadar Daniel Craig artık sıkıldığını, bir daha katiyen James Bond oynamayacağını defalarca açıklamış olsa da, bu ihtimal de –çok küçük de olsa var– bütünüyle dıştalanmamalı.

Bond serisinin 25. filmi, yalnızca 007 kadrosunu yeni bir figürle doldurmaya açık hâle getirme açısından değil, aynı zamanda ölen James Bond figürünü aşık olan, ajanlığı bırakıp –tabii dünyayı son olarak da olsa kurtardıktan sonra– sevgilisi ve çocuğu ile yaşamayı düşleyen, ağlayabilen, hayatını çocuğunu kurtarmak için feda etmeye hazır bir insan olarak gösterdiği için de ilginç bir Bond filmi. Aslında Craig'in canlandırdığı Bond filmlerinde başlayan, Bond figürünün insanlaşması, kırılganlaşması, maço erkeklikten uzaklaşması süreci, bu filmle uç noktasına varıyor. Bu "yenilikler" dışında bildiğimiz bol aksiyonlu James Bond'lardan biri.

Teknik, aksiyon sahneleri vb. her zamanki gibi iyi.

Senaryo acayip karmaşık. Film gereksiz uzunluklar taşıyor. Âdeta ne anlatılacağına karar verilememiş havası var.

Diğer yandan tabii her zamanki gibi reklamdan geçilmiyor filmde. Film reklamlar arası aksiyon filmi gibi. Aksiyonlar da aslında yoğun reklam. Saat reklamı, araba reklamı, teknik araç gereç reklamı, silah reklamı, moda marka giyim reklamı, gözlük, aksesuar reklamı, vs. vb. reklam da reklam.

James Bond figürünü Daniel Craig üzerinden sevenler için bir film bu. Başkaları için zaman kaybı.

The French Dispatch

(Almanya/ABD/Fransa 2021)
108 dak.
Fransız Postası
Yönetmen/Senaryo:
Wes Anderson
Oyuncular ve rolleri: Benicio del Toro: Moses Rosenthaler, Frances McDormand: Lucinda Krementz, Jeffrey Wright: Roebuck Wright, Adrien Brody: Julian Cadazio,Tilda Swinton: JKL Berensen, Timothée Chalamet: Zeffirelli, Léa Seydoux: Simone, Owen Wilson: Herbsaint Sazerac, Mathieu Amalric: Komiser, Alex Lawther: Morisot, Lyna Khoudri: Juliette, Steve Park: Polis memuru/Aşçı Nescaffier, Bill Murray: Arthur Howitzer Jr., Liev Schreiber: Talkshow-Moderatorü, Elisabeth Moss: Alumna, Edward Norton: Şoför, Willem Dafoe: Albert "The Abacus", Lois Smith: Upshur "Maw" Clampette, Saoirse Ronan: Birinci Showgirl, Christoph Waltz: Paul Duval, Cécile de France: Mrs B., Guillaume Gallienne: Mr. B, Jason Schwartzman: Hermes Jones, Tony Revolori: Genç Moses Rosenthaler, Rupert Friend: Eğitmen Subay, Henry Winkler: Joe Amca, Bob Balaban: Nick Amca, Hippolyte Girardot: Çiçekçi, Anjelica Huston: Anlatıcı vd.

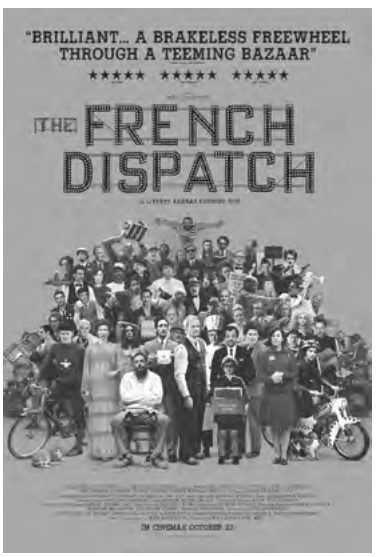

Şu oyuncu listesine bir bakın. Her biri tek başına bir filmi taşıyacak konumda olan değişik ülkelerden en iyi sinema oyuncularını yanyana getiren bir liste bu. Böyle bir listeyle, Hollywood ölçüleri temel alındığında, oldukça düşük maliyetli "küçük" bir filmde karşılaşırsanız, bilin ki o bir Wes Anderson filmidir. Wes Anderson günümüz sinemasının hiçbir kalıba sığmayan, kendine has bir sinema dilini yaratmış olan, ilginç ve özgün bir mizah anlayışına sahip sinemacılarından biri. O yüzden, iyi oyuncular onunla çalışmayı kendileri için bir şans olarak kavrıyor. Onunla para için değil, kendilerini gerçekleştirmek için, sinemaya olan ortak sevgi temelinde, zevk için birlikte çalışıyorlar. Aslında Wes Anderson'un bütün filmlerinden ben "bu filmin setinde, çekiminde ne kadar keyifli günler geçirmiştir, ne kadar eğlenmiştir bu insanlar" düşünceleri ile ayrılıyorum. İşte öyle bir sinemacı Wes Anderson.

Almanya/ABD/Fransa ortak yapımı olan son filminde 1960'lı yıllarda Fransa'da, Anderson

kurgusu Ennui-sur-Blasé kentinde yayınlanan bir gazetenin, "Fransız Postası"nın, onun ilginç şef redaktörü ve yazarlarının öyküsü.

Filmin giriş bölümünde bir anlatıcı animasyon ile dekor olduğunu bağıran sahnelerde hareket eden oyuncu sahnelerinin içiçe girdiği bir biçimde bize "French Dispatch"in kısa tarihini sunuyor. Bu gazete ABD'de yayınlanan "Kansas Evening Sun" adlı gazetenin geleneğinin sürdürücüsüdür. "Kansas Evening Sun"un kurucusu ve şef redaktörü Arthur Howitzer Senior, kendisi öldükten sonra gazetenin kapatılmasını vasiyet etmiştir. Oğlu Arthur Howitzer Junior (Bill Murray) babasının ölümünden sonra Fransa'da Ennui-sur-Blasé'de "French Dispatch"i kurmuştur. O da babası gibi işine aşıktır.

Film bu giriş ertesinde, her biri gazetenin değişik yazı bölümlerinde çalışan yazarlarının bir yazısının üretim öyküsünü aktaran dört bölümle sürüyor.

Bölümler:

I. "The Cycling Reporter" bölümünde, gazetenin "Seyahat Yazıları" yazarı Herbsaint Sazerac'ı (Owen Wilson) iş başında görürüz. O bisikleti ile Ennui-sur-Blasé'nin sokaklarında dolaşmakta, insanlarla konuşmakta, kenti, insanlarını tanıtmaktadır. Onun tanıtım yazısının bitmiş biçimini French Dispatch sayfalarında göstererek kapanır bölüm.

II. "The Concrete Masterpiece" bölümünde gazetenin sanat sayfaları bölümünün yazarı JKL Berensen'i (Tilda Swinton) işbaşında görürürüz. O bir serginin açılışında yüksek sanat sosyetesi önünde yaptığı konuşma ile cinayetten hüküm giymiş Moses Rosenthaler'in (Benicio del Toro) hapishanenin duvarına yaptığı devasa soyut bir modern resmin öyküsünü anlatmaktadır. Bu öykü içinde Moses Rosenthaler'in hapishanedeki hayatı, onun ilham perisi olan güzel gardiyan Simone'la (Léa Seydoux) tutkulu ilişkisi, sanatçının sanat tüccarları tarafından "keşfi" ve pazarlanması, sanatçı ile sanat eseri tüccarı ve alıcıları arasındaki ilişkiler, hapishane düzenindeki rüşvet, mahkûmların rüşvetten pay almak için çıkardığı isyan vb. bir dizi alt öykü vardır. Çağdaş sanat piyayasası konusunda eğlenceli ve espri dolu bir filmdir, soyut mu soyut bir eseri ve onun etrafındaki öyküleri anlatan "Somut Başeser" bölümü.

III. "Revisions to a Manifesto" bölümünde, gazetenin siyasi haber ve yorum yazılarının yazarı Lucinda Krementz'i (Frances McDormand) iş başında, 1968 Paris'inde öğrenci ayaklanmasının göbeğinde görürüz. Öğrenciler bir yandan barikatlarda polise karşı savaşırken, arada birbirleriyle sevişirken, bir yandan da yapacakları açıklamanın içeriği üzerinde tartışmaları sürdürmektedir. Lucinde Krementz haraketin başını çekenlerden devrimci genç Zeffirelli (Timothée Chalamet) ile ilişkisi üzerinden Manifesto'nun dilinde düzeltmeler yapar. Siyaset yazarı, siyasetin yapıcılarından biri olur böylece. "Bir Maniefesto Üzerinde Düzeltmeler"i, daha sonra French Dispatch'te Lucinde Krementz imzası ile okuruz. 1968 ayaklanmasının tarihinin revizyonudur bu.

IV. "The Private Dining Room of the Police Commissioner" bölümü, gazetenin gurme yemek bölümü yazarı Roebuck Wright'ın (Jeffrey Wright) polis merkezinde çalışan ünlü aşçı Nescaffier (Steve Park) üzerine yazacağı bir yazının hazırlık sürecinde ortaya çıkan bir çocuk kaçırma olayı ile, polisiye bir olaya dönüşmesi öyküsünü anlatan bir bölüm. Bütün polisiye işler, uyuşturucu ve kadın ticareti, kaçma kovalama olayları, iyi yürekli revü kızı, polisle mafyanın çatışması vb. vb. yok yok bu bölümde. Siyah beyaz film, renkli film bölümleri, değişik film formatları, animasyon ve normal film sahneleri, bu arada bütün bölümün TV'de yapılan bir röportaj üzerinden anlatılması vs. vb. baş döndüren bir tempoda çılgın bir bölüm "Polis Merkezindeki Özel Yemek Odası" bölümü.

Sonrası Horwitz Junior'un işinin başında iken ani ölümü. Dolu dolu yaşanan, uyup gider gibi terk edilen bir hayat. Ve öksüz ve yetim redaksiyon toplantısında onun ölümü üzerine ne yazılacağı üzerine konuşmalar.

Sinemayı sevenler için bence yılın kaçırılmaması gerekenlerinden biri "Fransız Postası".

Passing

(ABD 2021) 98 dak.
Başkası olmak
Yönetmen&Senaryo:
(Nella Larsen'in aynı isimli romanından): Rebecca Hall
Oyuncular ve rolleri:
Ruth Negga: Clare Bellew, Tessa Thompson: Irene Redfield, Alexander Skarsgård: John Bellew, André Holland: Brian Redfield, Antoinette Crowe-Legacy: Felise, Bill Camp: Hugh

Onlarca filmden oyuncu olarak tandığımız Rebecca Hall, "Passing" (Geçiş/Başkası imiş gibi davranmak / Başkasının kimliğine bürünmek anlamına geliyor) adlı uyarlama senaryosunu da yazdığı bir sinema filmi ile senarist&yönetmen olarak karşımızda.

ABD'li siyah yazar Nella Larsen'in 1920 sonlarında yayınlanan aynı isimli romanına dayanan film 1920 sonlarının New York'un iki semtinde geçiyor.

Beyaz sosyetenin Manhattan'ı ve siyahların yoğun olduğu Harlem'in orta/üst sınıfının yaşadığı kesimi.

Film Manhattan'da çarpıcı bir sahne ile açılıyor. Kafası öne eğik, omuzları düşük, kendini geniş bir beyaz şapka altına bakışlardan mümkün olduğunca gizleyen, beyaz yazlık elbiseli 30'lu yaşlarda bir kadın lüks bir otelin önünde taksiden iniyor. Elinde lüks mağazalardan alış veriş ettiğini gösteren çantalar var. Hava sıcak. Otelin boş restoranına girip soğuk bir içecek ısmarlıyor, garsonla göz göze gelmekten kaçınarak. Belli ki kendini rahat hissetmediği bir ortam bu. Sonra gürültülü bir çift giriyor restorana. Platin sarı saçlı yüzü parlak beyaz bir kadın ve bir bakımlı sakallı beyaz erkek. Oynaşıyorlar kendi aralarında gürültüyle konuşarak. Mutlu bir çiftler görünürde.

İki kadın göz göze geliyorlar. Platin sarısı saçlı kadın diğer kadını tanıyor. Önce tanımazlıktan gelen diğer kadın, İrene Redfield (Tessa Thompson) de hatırlıyor eski arkadaşını. Clare Bellew (Ruth Negga) ile Harlem'de gençliklerini birlikte yaşamış, kolejde aynı sınıfta okumuş, sadece iki siyah okul arkadaşı olmanın ötesinde ilişkileri olduğunu duyumsadığımız bir tanışıklıktır bu. Her iki kadının da deri renkleri biraz makyajla "beyaz" kadın olarak kabullenilmeye uygun açıklıktadır.

Clare, sorusu üzerine hâlâ Harlem'de oturduğunu söyleyen, bir siyah doktorla evli olduğunu, iki çocuğu olduğunu anlatan İrene'i ısrarla oturduğu daireye davet eder. Burada beyaz olmaya özenen İrene'in ırkçı eşi John ile (Alexander Skarsgård) tanışırız. Beyaz eşi ile övünmekte, İrene'in yanında da ırkçı laflar etmekte bir sakınca görmemektedir.

İrene bu ilk karşılaşmadan sonra seçimini bir beyaz kadın olarak yaşama yönünde yapmış olan eski arkadaşı/sevgilisi –bu ikinci kimlik bütün film boyunca hiç bir şekilde açık bir biçimde dile getirilmiyor, yalnızca vücut dilleri, bakışlar, küçük dokunuşlar anlatıyor bu öyküyü– ile bir daha ilişki kurmak istemez.

Kendi kimliğini inkâr üzerine kurulu bir hayat süren Clare için ise İrene ile karşılaşma bir yalan üzerine kurduğu hayatın sorgulanmasını beraberinde getiren bir rastlantıdır. İrene ile mümkün olduğu kadar sık görüşerek Harlem köklerine dönmeye çalışır. Kendi kimliğini inkâr etmeden beyazların dünyasında yaşamak mümkün müdür?

Bir doktorla evli olan, Harlem'de orta üst kesimin yaşadığı bölgede, içi zevkle döşenmiş iyi bir konutta oturan, bir hayır kurumunda gönüllü olarak çalışan ve çevresinde çok sevilen, beyaz sosyete içinde de "siyah aydın" olarak kabullenilen bir modern siyah kadındır. Sınıfsal konum açısından yaklaşıldığında o orta üst sınıftan biri olarak, geçimi eşine bağlı ev kadını konumundaki Clare'den daha iyi durumdadır. Siyahlara yönelik beyaz ırkçılığın farkındadır. Kendini rahat hissettiği ortam siyahların yoğun olduğu Harlem'dedir. Irkçılıktan korunmak için stratejisi zorunlu olmadıkça Harlem'in ve kendi sınıfının unsurlarının olduğu ortamların dışına çıkmamaktır. Çocukları bağlamında onları en iyi okullarda okutarak, elit içinde yer almalarını sağlamaktır amacı. Onları mümkün olduğunca ırkçı saldırı haberlerinden vb. uzak tutmak analık görevlerinden biridir onun için. Eşi Brian (André Holland) ise çocuklara, siyahlara karşı yönelen ırkçılık örnekleri konusunda bilgi vermekte, onları uyarmaktadır. Gerçeklere gözlerini kapamakla değişmemektedir gerçekler. Çocuklar gerçeklerin bilgisi ile donanmalıdır. Onları koruyacak olan budur. Çarenin biri de tabii siyahlara yönelik beyaz ırkçılığın egemen olmadığı, siyah nüfusun çoğunlukta olduğu bir ülkeye göçmektir. Filmde bu da tartışılır eşler arasında.

Filmin sonunda kendini aldatılmış hisseden beyaz ırkçı koca John ile eşi Clare'in siyah beyaz karışık bir aydın çevresinin katıldığı bir parti ortamı içinde dramatik kavgaları ve dramatik bir son vardır. Kimliğini inkâr ederek "başkası imiş gibi davranarak yaşamak", yaşamak değildir.

Rebecca Hall Passing'te kullandığı siyah beyaz, 4:3 film formatı ile 1920 yıllar atmosferini yaratmayı çok iyi başarıyor. Konu seçimi, oyuncu seçimi mükemmel. Bir "ilk" değil de, sanki bir usta yönetmen filmi Passing. Görün derim.

Kulüp

(Netflix Dizisi/Türkiye) 2021
Dizi yaratıcısı: Zeynep Güney Tan
Yönetmen: Zeynep Günay Tan (Birinci Sezon/ilk dört bölüm) Seren Yüce: Birinci Sezon 5. ve 6. bölümler)
Senaryo: Zeynep Güney Tan, Aysin Akbulut, Rana Denizer, Necati Şahin, Serkan Yoruk, Bengü Üçüncü
Set Dekorasyonu: Erol Necmi Ergin
Kostüm: Gamze Kuş
Oyuncular ve rolleri:
Gökçe Bahadır: Matilda Aseo, Barış Arduç: İsmet Denizer, Asude Kalebek: Raşel Aseo, Salih Bademci: Selim Songür, Metin Akdülger: Orhan Şahin, Fırat Tanış: Çelebi, Merve Seyma Zengin: Tasula, Sezer Arıçay: Hacı, Doganay Ünal: Bahtiyar, İştar Gökseven: Ali Şeker, Murat Garibağaoğlu: David, İlker Kılıç: Mordo, Enes Atış: Mümtaz, Batuhan Parlak, Ömer Gündüz Toklu, Fatih Serenci, Özgür Adnan Sönmez, Recep KaanKar: Orkestra üyeleri, Selin Hasar: Genç Matilda, Onur Durmaz: Genç Çelebi, İbrahim Şahin: Gard Hasan, Umut Öztok: Aşçı Memnun, Neslihan Tanaydın: Ünlü kadın şarkıcı, Elif Karagöz: Fatma, vd.

Netflix yapımı Kulüp dizisinin birinci sezonunun 6 bölümü daha önce yayınlanan "Bir Başkadır" dizisi gibi epey tartışmaya yol açtı.

Kulüp'te ilk 6 bölümdeki ana karakterler şunlar:

Matilda Aseo: Zengin ve köklü bir Yahudi ailenin tek kızı. Babası ve ağabeyi Varlık Vergisi döneminde, Aşkale'ye sürülüyor ve orada ağır şartlar altında çalıştırılırken ölüyorlar. Matilda onların ölümünden Aseo firmasında muhasebeci ve yönetici olarak çalışan, Matilda'nın babasının çok güvendiği, Matilda ile de aşk ilişkisi yaşayan Mümtaz'ı sorumlu tutuyor. Ve karnında onun bebeği olmasına rağmen intikam için Mümtaz'ı vurup öldürüyor. 17 yıl hapiste yattıktan sonra af ile serbest bırakılıyor. (Burada senaryonun en önemli özensizliklerinden biri çıkıyor karşımıza. Özensizlik zamanla ilgili. Varlık Vergisi nedeniyle Aşkale'ye sürülmenin en erken tarihi 1942'dir. 17 yıl sonra afla salverilmenin en erken tarihi 1959 olur. Fakat ilk altı bölümde anlatılan zaman dilimi 1950 yıllarının başları, ortalarıdır. Henüz 6-7 Eylül pogromu yaşanmamıştır. Böyle bir özensizliğin bunca emek verildiği belli olan bir dizide nasıl yapılabildiğini anlamış değilim. Film gösterime sokulmadan bunu görecek tek kişi yok mu? Sonuçta 17 yıl sonra yazılacak yerde, 10 yıl, ya da en fazla 12 yıl sonra yazılması ile düzeltebilecek bir hata bu. Kaldı ki, 1959'da yapılmış bir genel af da yoktur tarihte. Fakat tabii burada da Raşel'in bu durumda henüz ergenlik çağına gelmemiş bir kız çocuğu olacağı problemi çıkıyor.) Aslında önünde İsrail'e göçme imkânı vardır, vize vapur bileti vb. alınmıştır. Fakat Matilda, hapse girmeden doğurduğu ve hapse girerken bir Yahudi Vakfı'na ait bakım evine bıraktığı, şimdi 18 yaşındaki kızı Raşel'i görmek ister. Onunla birlikte bir hayat kurma macerasına girmeyi tercih eder. Bunun için Beyoğlu'nun yeni açılış hazırlıkları içindeki büyük bir Kulüp'ünde iş bulup çalışmaya başlar. İş bulmasında Kulüp'ün sahibi **Orhan** Şahin'in hiç tanınmadığı hâlde beğenerek ve güvenerek assolist olarak işe aldığı **Selim** Songür'ün aracılığı belirleyici olur. Fakat Kulüp'te Kulüp'ün bütün işlerinden sorumlu yöneticisi konumunda olan **Çelebi** Matilda'yı Orhan'ın direktifi üzerine işe almasına rağmen ona en kötü işleri verir, elinden gelen zorluğu çıkarır. Matilda Çelebi'nin önüne çıkardığı bütün engellere rağmen Selim'in kostümcüsü ve onun sır arkadaşı, en yakın dayanağı hâline gelerek, Kulüp'te yerini sağlamlaştırır. Ve sezonun kapanış bölümünde Çelebi'ye de direktif verecek bir konuma yükselir. Çelebi, dizinin birinci sezonunun en gizemli figü-

rüdür. Onun Matilda'ya karşı olan saplantılı "düşmanlığı"nın nedenleri ikinci sezonda cevap aranacak sorulardan biridir. Matilda, birinci sezonun sonunda kızıyla olan ilişkisinde de önemli ilerlemeler kaydeder.

Raşel Aseo: Hayatı vakıf okullarında geçen, anne ve babasının bir otomobil kazasında öldükleri yalanıyla büyüyen, ailesi vakıf büyükleri olan bir genç kızdır. Matilda karşısına annesi olarak çıktığında, onu büyük bir kızgınlık, neredeyse nefretle karşılar. En yakın kız arkadaşı Rum Tasula'nın sevgilisi taksi şoförü **İsmet**'le Tasula'nın bir mektubunu taşırken tanışır. Kendini Aysel olarak tanıtır. Süreç içinde aralarında bir aşk ilişkisi başlar. İsmet nihilist bir Türk maço erkek karakteridir. Taksi şoförü olarak aynı zamanda İngiliz konsolosluk çalışanlarını da taşımakta, dışardan gelen misafirlere İstanbul'u göstermektedir. Bu arada bir İngiliz kadın konsolosluk görevlisi ile ilişki yaşamaktadır. Fakat bunun yanında birçok ilişkisi daha vardır. Fakat "Aysel" onun için çok özel bir ilişkidir. Gerçekten aşıktır. Yine de kendini bağlamaktan, çoluk çocuğa karışmaktan korkmaktadır. Dünyayı gezip görmektir düşlediği. Eş, ev, çocuk sorumluluğu taşıyacak biri değildir, Bunu da açıkça söylemektedir "Aysel"e. Aysel de aşıktır. O da İsmet gibi düşündüğünü söylemektedir. Yağmur altında çocuklar gibi şendirler. Yağmurlu bir günde yağmur altında sevişirler. Süreç içinde Vakıf yurdundan çıkıp annesinin yanına taşınan Raşel için dünya tozpembedir. Matilda Raşel'in İsmet'le olan ilişkisinden rahatsızlığını dile getirir. İsmet'e güvenmemesi gerektiğini, bir Türk erkeğinin bir Yahudi ile ilişkisinin yürüyeceğine inanmadığını anlatır. Raşel aşkından emin olduğu İsmet'e kendisinin Yahudi olduğunu ve gerçek adının Raşel olduğunu açıklar. İsmet Raşel'e okkalı bir tokat atarak, onu birlikte gittikleri yerde yol ortasında bırakıp Raşel'den ayrılır. Sonrasında biraz arabesk/Yeşilçam, yaptığından pişman İsmet'i görürüz. Raşel'in peşini izleyip ona tokadı Yahudi olduğu için değil, yalan söylediği için attığını söyleyip arayı düzeltmeye çalışır. Raşel görünürde çok güçlü, ne yaptığını bilen, gerçekte sevgiye ve yol gösterilmeye muhtaç bir karakterdir. Sezonun 6. son bölüm filminde gebe olduğunu öğreniriz. İkinci sezonun sorularından biri İsmet/Raşel ilişkisinin nasıl gelişeceği sorusudur.

Selim Songür: Asıl derdi beyaz Türk bürokrat elit babası tarafından bir sanatçı olarak kabul edilmek ve övülmek olan, Beyoğlu'nun canlı kulüp kültürüne yepyeni bir tarz ve renk getirmek için yanıp tutuşan genç bir müzisyen, şarkı sözü yazarı, besteci, şarkıcı, sahne sanatçısıdır. Bir küçük orkestra kurmuş, kulüp kapısından kulüp kapısına dolaşmakta, kulüp sahiplerini kendine iş vermesi için ikna etmeye çalışmaktadır. Aldığı cevaplar hep olmusuzdur. Tâ ki kendisi de Beyoğlu'na büyük bir yenilikle girmek isteyen, yeni açılacak Kulüp'ün sahibi Orhan Şahin'in onun bir sahne gösterisini izlemesine

kadar... Vurulur Orhan Şahin bu gösteriye. Selim Songür tavırlarıyla egemen erkeklik kültü dışında davranan, sanatı açısından da klasik Türk müziği ile, Batı müziği arasında köprü kuran bir tarza sahip bir sanatçıdır. Zeki Müren ile Erol Büyükburç arasında bir figür. Sevgiye muhtaç, övülmeye, beğenilmeye aç, yeteneğiinden emin ve fakat aynı zamanda çok kırlgan, duygusal bir insandır. Gerçek sanatçı, radyoda şarkı söyleyen sanatçıdır diyen babasının övgüsünü beklediği, konseri ilk kez radyodan yayınlandığı gün, babasının ölüm haberiyle yıkılır. Onu ayakları üzerine diken Matilda olur. Matilda'da sırdaşını, yardımcısını, en güvendiği insanı bulur. Kendisi Rum kökenli olan ve fakat bu kimliği inkâr temelinde "Yılın En Başarılı Türk İşadamı" ödülünü almaya hazırlanan patronu Orhan ile Selim arasında açıkça adı konmayan homoerotik bir çekim vardır.

Selim ile Matilda/Selim ile Orhan arasındaki ilişkilerin ne yönde gelişeceği, ben geliyorum diyen 6/7 Eylül pogromunun bu ilişkileri nasıl etkileyeceği ikinci sezonun konusu olacaktır herhâlde.

Dizide daha birçok yan karakter vardır. Bunlar içinde en merak ettiklerim dizinin başında Kulüp'te Matilda ile birlikte işe başlayan, Anadolu'dan İstanbul'a gelir gelmez, Kulüp ortamına giren ve ayak işlerine koşan işçi olarak çalışan Hacı ve Bahtiyar figürleri.

Bir bütün olarak ele alındığında Kulüp özellikle dönemin Beyoğlu/Taksim ortamını yeniden yaratma yönünde büyük emek sarfedildiği açıkça görülen bir dizi. Bu yapılırken abartıya kaçılmış olması, dizinin dekora, kostüme çok önem veren müzikale eğilimli bir film olmaya çalışmasına bağlı diye düşünüyorum. Dizide kimi dizi Hollywood müzikaline (Singing in the rain!) ve Yeşilçam fimlerine (Selim = Ayhan Işık) atıflar, âdeta "biz bir dönem filmi filan değiliz, sadece bir eğlence filmiyiz" özrü gibi.

Oyuncular başarılı. Kamera ve kurgu iyi.

Kulüp bir eğlence filmi olmasına rağmen, Varlık Vergisi'nin Türkiye'de yaşayan Müslüman olmayan azınlıklar bağlamında oynadığı felaket dolu role geçerken de olsa değindiği için, inkârcı Türk milliyetçileri açısından zülfüyâre dokundu. Onun için de epey tartışıldı.

Yalnızca bu bile, bu konunun tartışılmasına vesile olması bile, diziyi izlenir kılıyor bence.

Tick, Tick... Boom

(ABD 2021) 121 dak.
Yönetmen: Lin-Manuel Miranda
Senaryo: Steven Levenson
Müzik: Jonathan Larson
Kamera: Alice Brooks
Kurgu: Myron Kerstein, Andrew Weisblum
Oyuncular ve rolleri: Andrew Garfield: Jon(athan Larson), Vanessa Hudgens: Karessa, Alexandra Shipp: Susan, Bradley Whitford: Stephen Sondheim, Judith Light: Rosa Stevens, Joshua Henry: Roger, David Iacono: Genç Michael, Robin de Jesus: Michael, Alex D. Jennings, vd.

Jonathan Larson 1996'da 36 yaşında ölen ABD vatandaşı bir tiyatro yazarı ve besteci.

Tick, Tick Boom'da otuzuncu yaş günü yaklaşan ve otuzuncu yaşına basmadan önce başarılı bir müzikali sahneye koymak ateşiyle yanıp tutuşan bir bestekârın, John'un, sahneye koymak istediği müzikalinin üretim sürecini görüyoruz. 'Acaba ben yanlış meslek mi seçtim' soruları, günlük hayatı sürdürmek için günübirlik işlerde çalışma yanında beste yapma çalışması ile dolu bir süreç.

Bu süreci, yaşadıklarını notaya döküyor John. Onun için yaşamın her anı, her hâli müzik.

Tick, Tick... Boom, Jonathan Larrson'un gerçekten de otuz yaşına basacağı 1990'da ilk kez, bizzat kendisi tarafından sahneye konan oyununun adı.

Sonrasında da birden fazla müzikal besteleyen ve oyun yazan Jonathan Larson'un en ünlü müzikali "Ren" (Kiralık) ismini taşıyor. 1996'da yazdığı bu oyunun ilk gösterimini yaşamadan genç yaşında ölüyor Jonathan Larson.

Oyun 1996'da en iyi drama için Pulitzer Ödülü'nü, en iyi müzikal, en iyi senaryo, en iyi sahne düzeni için Tony ödüllerini kazanıyor. İlginç olan Tick, Tick... Boom'da da John'un ölümün nasıl olacağı konusunda epey kafa yorması.

Film en başta müziği ile tabii aynı zamanda fakat kamerası ve kurgusu ile ve John'u oynayan Andrew Garfield'in dört dörtlük performansı ile güzel bir film.

Genç yaşında ölen çok yetenekli bir sanatçıya merak uyandırdığı için de yararlı.

Fırsat bulursanız görün. ■

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

Sosyal medyanın daha sıkı denetim altına alınması çalışmaları sürüyor... — Gazeteler

GÜNEY KİTAPLIĞI'NDAN YENİ BİR KİTAP

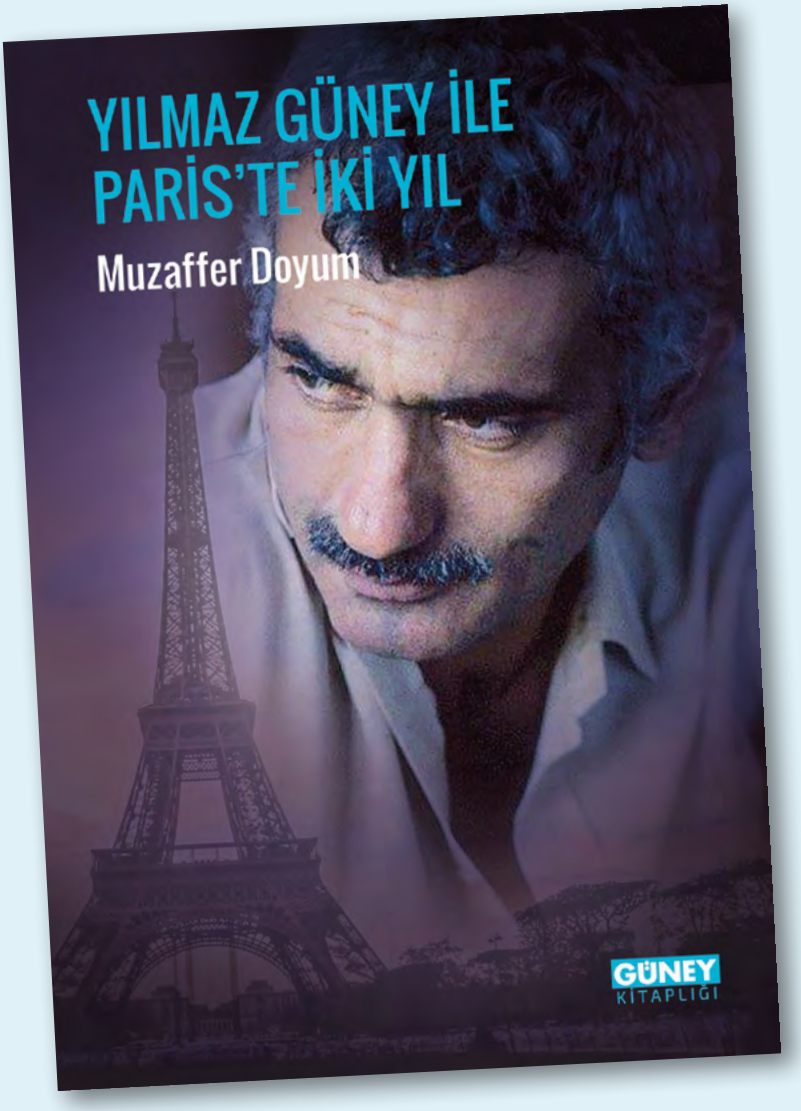

YILMAZ GÜNEY İLE PARİS'TE İKİ YIL
Muzaffer Doyum

1. Basım: Kasım 2020
ISBN: 978-975-8286-39-3
Sertifika No: 19276

"Herkesin bir Yılmaz'ı vardır ve bu Yılmaz, dokunulmazdır; bu anlamda Yılmaz, sınırları kaldırmış biridir; çünkü o, kalbi olan herkesindir."
— Sırrı Süreyya Önder

"1 Nisan 2020 sabahı Yılmaz abiyle bir ortak yoldaşımız, Facebook'da, Yılmaz abinin duygu yüklü çok güzel bir şiirini fotoğrafıyla birlikte doğum günü dolayısıyla yayınladı. Bu, beni bir yandan çok duygulandırdı, öte yandan ister istemez geçmiş güzel günlere doğru götürdü. Önce o resimli metni paylaştım, sonra aynı resmin üzerine Yılmaz abi hakkında bir şeyler yazıp yeniden paylaştım. Daha sonra kısa bir metin yazmaya karar verdim ve doğum günü çağrışımıyla BUGÜN GÜNLERDEN YILMAZ ABİ başlığını koydum, niyetim aynı gün birkaç metinle bunu bitirmekti. Ama hiç de öyle olmadı, bir yandan yazıyı beğenip devam etmem yönündeki istekler, öte yandan düşündükçe ve kaleme aldıkça, gerçekte Yılmaz abinin başkalarının hiç bilmediği, ya da yanlış bildiği bir yığın özelliğinin olduğunu fark ettim. Sonuç olarak, bütün yüreği ve beyniyle kendisini halklarımızın devrim davasına adamış bu büyük insanın çarpıcı özelliklerini ortaya koyan olayları olabildiğince nesnel bir şekilde aktarmaya karar verdim."
— Muzaffer Doyum

*Güney Kitaplığı dizisinde Muzaffer Doyum'un **Yılmaz Güney İle Paris'te İki Yıl** kitabını okuyucuya sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.*

Yılmaz Güney'in bütün yönleri ile tanınması açısından, onun yakınında bulunan insanların onunla yaşadıklarını anlatmasını, bu anlatıların okuyucunun bilgisine, değerlendirmesine, eleştirisine sunulmasını önemli buluyoruz. Ne yazık ki en verimli döneminde yitirdiğimiz halkın bu değerli savaşçısı ve sanatçısının bugün de yaşatılmasının yollarından biri bu.

*Dizimizin bu yeni kitabında, Yılmaz Güney'in Paris'teki son iki yılında O'nun hem sanatsal, hem de siyasi faaliyetlerinde en yakınında bulunmuş bir insanın gözünden tanıyacaksınız. Kitapta aynı zamanda Yılmaz Güney'in yaptığı kimi konuşmaları ve kimi yazılarını ve O'nun hakkında yapılmış kimi konuşmaları, değerlendirmeleri de belge olarak bulacaksınız. — **Güney Kitaplığı***

İSTEME ADRESLERİ

GÜNEY Kültür · Sanat · Edebiyat Dergisi

Sultaniye Mah., 625. Sokak, No:7/1,
Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0212 - 251 11 91

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Posta: guneykultur@gmail.com

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mah., Terkos Çıkmazı,
Terkos Han No: 1/42,
Beyoğlu/İstanbul
Tel.: 0530 - 973 73 95
İnternet www.interyayinlari.com
E-Posta: donusumyayinlari@gmail.com

Kitabı aşağıda yer alan kitabevleri sitelerinden de sipariş edebilirsiniz.

www.dr.com.tr
www.kirmizikedi.com
www.babil.com
www.emekkitap.com

Ahmet Güneştekin, "İnsan Uçup Giden Bir Kuş Değildir", "Hafıza Odası" Sergisi - Amed, 2021, Enstalasyon, 430 x 430 x 20 cm